PETER ROSS RANGE

1924

ANUL CARE L-A CREAT PE HITLER

cpt

Carte
Pentru
Toți

Peter Ross Range este un jurnalist care a călătorit prin toată lumea, scriind reportaje pe teme precum războiul, politica și afacerile internaționale. Expert în Germania, a colaborat intens cu *Time, New York Times, National Geographic, Sunday Times Magazine* din Londra*, Playboy* și *U.S. News & World Report,* în calitate de corespondent național și la Casa Albă. De asemenea, face parte din comitetul Institute of Politics de la Harvard's Kennedy School of Government, este cercetător invitat la Woodrow Wilson International Center for Scholars din Washington și profesor invitat la University of North Carolina Journalism School. Locuiește în Washington, DC.

PETER ROSS RANGE

1924

ANUL CARE L-A CREAT PE HITLER

Traducere din limba engleză
CORINA DOBROTĂ

LITERA
București
2020

1924. The Year That Made Hitler
Peter Ross Range
Copyright © 2016 Peter Ross Range
Harta de la pag. 94 – David Lambert
Ediție publicată prin înțelegere cu Little,
Brown and Company, New York, New York, USA
Toate drepturile rezervate

Carte Pentru Toți este parte a Grupului Editorial Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, Bucureşti, România
tel.: 021 319 63 93; 0752 101 777
e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteți vizita pe
www.litera.ro

1924. Anul care l-a creat pe Hitler
Peter Ross Range

Copyright © 2019 Grup Media Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Traducere din limba engleză:
Corina Dobrotă

Editor: Vidrașcu și fiii
Redactori: Gabriela Mitrovici, Georgiana Harghel
Corectori: Georgiana Enache, Ionel Palade
Copertă: Flori Zahiu
Tehnoredactare și prepress: Mihai Suciu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ROSS RANGE, PETER
1924. Anul care l-a creat pe Hitler /
Peter Ross Range; trad.: Corina Dobrotă. –
București: Litera, 2019
Index
ISBN 978-606-33-4118-2
ISBN EPUB 978-606-33-5766-4
I. Dobrotă, Corina (trad.)
821.111

Pentru
Christopher și Shannon

Germanii au fost eliberați de sub Hitler, dar nu vor putea niciodată să se elibereze de el.

EBERHARD JÄCKEL, istoric, 1979

Cum s-a întâmplat ca Hitler să ajungă la putere este încă cea mai importantă întrebare a istoriei germane din secolele al XIX-lea–XX, dacă nu a întregii istorii germane.

HEINRICH AUGUST WINKLER, istoric, 2000

Auschwitz este o rană a Germaniei care nu se va vindeca niciodată.

GABOR STEINGART, jurnalist și publicist, 2015

PROLOG
Inexplicabila ascensiune

Faptul că puciul n-a reușit a fost, poate, cel mai mare noroc din viața mea.[1]

ADOLF HITLER

În seara zilei de 8 noiembrie 1923, pe când stătea să ningă, Adolf Hitler, un politician de 34 de ani cunoscut pentru retorica sa înflăcărată, își croia drum cu greu printr-o berărie aglomerată din sud-estul Münchenului. Înconjurat de trei gărzi de corp, dintre care două în uniforme militare, Hitler ținea într-o mână un pistol. Cu „ochii larg deschiși și arătând ca un fanatic beat", neimpozantul Hitler, cu o înălțime de doar 1,75 m, a încercat să întrerupă un discurs al șefului guvernului bavarez.[2] Dar nu s-a putut face auzit. Urcându-se pe un scaun, și-a ridicat brațul și a tras un foc în tavanul înalt. „Liniște!", a strigat. Cei trei mii de oameni din public au căzut „într-o tăcere mormântală", își amintește un martor. Apoi, omul de pe scaun a făcut un anunț-bombă.

— Revoluția națională a început! Clădirea e înconjurată de 600 de oameni înarmați până în dinți! Nimeni n-are voie să iasă.

În spatele lui Hitler, un pluton de oameni cu căști de oțel, sub comanda căpitanului Hermann Göring, au târât o mitralieră masivă la intrarea berăriei.

Astfel a început celebra lovitură de stat de la berărie din 1923 a lui Adolf Hitler. Denumită *putsch* în germană, încercarea de răsturnare a guvernului a eșuat în 17 ore. 15 dintre oamenii lui Hitler, patru polițiști și un spectator au fost uciși. Două zile mai târziu, Hitler a fost prins și trimis la închisoarea Landsberg, aflată la 60 de kilometri vest de München. A fost încarcerat timp de 13 luni, din 11 noiembrie 1923 până pe 20 decembrie 1924.

Puciul eșuat – o tentativă de a dărâma atât guvernul bavarez, cât și pe cel german – a fost o înfrângere teribilă pentru liderul nazist în devenire și pentru mișcarea sa restrânsă, dar radicală. Anul petrecut de Hitler în închisoare – practic tot anul 1924 – a fost prețul plătit pentru prematura sa încercare de a acapara puterea. Și, pe lângă faptul că a pierdut cel mai important pariu pe care îl putea face un politician, și-a șifonat și imaginea: unii l-au considerat un simplu clovn extremist care își condusese adepții la dezastru și moarte.

Totuși, până în momentul în care a fost eliberat din închisoare, Hitler își transformase căderea în dizgrație și obscuritate într-o trambulină către succes. S-a dovedit că lovitura de stat eșuată a fost cel mai bun lucru care i se putea întâmpla, lui și planurilor lui nedisimulate de a deveni dictatorul Germaniei. Dacă nu și-ar fi petrecut anul 1924 în închisoarea Landsberg, s-ar fi putut ca Hitler să nu fi devenit niciodată politicianul reinventat și cu

forțe proaspete care, până la urmă, a câștigat controlul asupra Germaniei, a declarat război întregii lumi și a dezlănțuit Holocaustul. Anul prăbușirii lui Hitler – de la sfârșitul lui 1923 până la finalul lui 1924 –, care ar fi trebuit să-i pună capăt carierei, a fost, de fapt, momentul de cotitură în transformarea lui dintr-un revoluționar impetuos într-un jucător politic răbdător al cărui obiectiv pe termen lung este cucerirea puterii.

Cum s-a produs această transformare? Cum a găsit Hitler o utilizare strategică a eșecului său? Pe de o parte, și-a dat seama că se află în fața unei bune ocazii de a-și face publicitate; a transformat cu îndrăzneală acest proces foarte mediatizat pentru trădare într-o rampă de lansare politică, catapultându-se de la statutul de scandalagiu dintr-o berărie din München la cel de figură politică națională. O condamnare pentru înaltă trădare, care l-ar fi putut scoate din circulația politică suficient timp ca mișcarea și charisma sa să dispară, s-a transformat în ceea ce mulți juriști consideră a fi fost un episod jenant pentru sistemul judiciar german – și în ceea ce istoricii percep drept un moment de cotitură în ascensiunea lui Hitler spre putere.

La scurt timp după ce și-a revenit din șocul sumbrelor momente inițiale petrecute în închisoarea Landsberg, Hitler a transformat lungile luni de dezastru politic într-un răstimp de instruire, autoreflecție și limpezire a viziunii sale. În închisoare, avea un public captiv, format din 40 de bărbați, complicii săi de la puciul eșuat, cărora deseori le ținea prelegeri lungi din scrierile sale și din mintea-i mereu în mișcare. Însă el simțea nevoia să se adreseze lumii. Ardea de dorința de a scrie, de a-și împărtăși adepților filosofia politică, de a-și imortaliza prin tipar convingerile și ceea ce se transforma din ce în ce mai clar în dogmă. Zile nesfârșite și nopți până în zori robotea la o mică mașină de scris portabilă pentru a produce ceea ce va deveni biblia nazismului, un manifest autobiografic și politic numit *Mein Kampf.* Publicată după eliberarea din închisoare, cartea a devenit rapid biletul lui Hitler spre respectabilitatea intelectuală în sânul propriei mișcări. El a numit acest sejur în închisoare „studiile mele universitare făcute pe cheltuiala statului“.[3]

Anul de „studiu“ i-a schimbat lui Hitler viziunea strategică și l-a schimbat și pe el. Dintr-un individ frustrat și deprimat, afectat de lipsa încrederii în sine (suicidul și moartea au fost laitmotivele din timpul și de după tentativa de puci), Hitler a devenit, în timpul petrecut după gratii, o persoană cu o nețărmurită încredere în sine și cu convingeri fixiste radicale despre cum să salveze Germania de diversele sale probleme. A transformat marșul fatal pe care-l condusese pe 9 noiembrie 1923 într-un martiraj eroic. La adăpost de politica de zi cu zi, Hitler a lăsat machiavelic partidul nazist să se autodistrugă, astfel încât să-l poată readuce la viață în propriile condiții, reorganizat conform imaginii sale și complet la cheremul său. Cu o energie

proaspătă și obsesiv de mesianic, Hitler cel de după încarcerare era gata să se îndrepte spre funcții înalte. Ideologul brutal Alfred Rosenberg, unul dintre cei mai apropiați tovarăși ai lui Hitler în perioada puciului și care, apoi, a devenit ministrul său de stat pentru teritoriile estice ocupate, s-a exprimat simplu: „9 noiembrie 1923 a dus la nașterea lui 30 ianuarie 1933“– ziua în care Hitler a devenit cancelarul Germaniei.[4]

* * *

În voluminoasele studii care îl au ca subiect pe Adolf Hitler, este de înțeles că accentul s-a pus pe cei 12 ani îngrozitori ai celui de-al Treilea Reich, din 1933 până în 1945. Totuși, cei 14 ani dinainte, din 1919 până în 1933, sunt cruciali pentru a înțelege ascensiunea politică a lui Hitler și coșmarul nazist. „Cum s-a întâmplat ca Hitler să ajungă la putere este încă cea mai importantă întrebare a istoriei germane din secolele al XIX-lea–XX, dacă nu a întregii istorii germane“, scria istoricul Heinrich August Winkler.[5] Este o chestiune care continuă să uimească și să obsedeze lumea. Chiar și Hans Frank, unul dintre cei mai apropiați confidenți ai lui Hitler, în timp ce își făcea mea culpa în timpul procesului de la Nürnberg din 1946, numea evoluția lui Hitler „inexplicabila ascensiune“.[6] Dar noi ne tot încăpățânăm s-o explicăm. Cum a reușit fostul cadet neșcolit, înarmat doar cu o voce pițigăiată și cu o încredere extraordinară în vocația sa de salvator al Germaniei, să se transforme în liderul a milioane de oameni? Și ce au considerat milioane de oameni atât de convingător la omulețul gălăgios, cu mintea iute și convingeri convenabile cu privire la istorie și destin? Cum a putut Hitler, eliminat pe bună dreptate de pe scena politică în 1923 de iluziile sale de grandoare și de pretențiile exagerate, să se reinventeze într-o celulă din închisoare ca fiind predestinat pentru măreție și conducere? Pentru a găsi răspunsurile, continuăm să învârtim cubul Rubik al istoriei, căutând iar și iar indicii și semne.

Cei 14 ani în care s-a dezvoltat Hitler se împart în două perioade. Prima constituie anii de „ucenicie“, din 1919 până în 1923, când autodescoperitul politician își căuta locul și învăța să joace jocul polemic, folosindu-se de coate, pumni și cuvinte ca să ajungă la putere, prin retorică incendiară și revoluție violentă. „Din 1919 până în 1923, nu m-am gândit la nimic altceva în afară de revoluție“, spunea Hitler.[7]

A doua perioadă, din 1925 până în 1933, deseori numită anii „de luptă“, începe cu Hitler relansând partidul nazist în aceeași berărie în care eșuase puciul. Se încheie după opt ani de luptă politică acerbă, în 1933, când Hitler preia cancelaria din Berlin.

Între aceste două perioade esențiale de dezvoltare se află anul 1924, anul petrecut de Hitler în închisoare. În pofida semnificației sale istorice evidente, este unul dintre momentele cele mai puțin înțelese din istoria

nazistă, despre care s-a scris insuficient. Este, de asemenea, momentul în care traiectoria politică a lui Hitler își schimbă cursul, momentul de răscruce care leagă două faze distincte, cea revoluționară și cea electorală. 1924 i-a modificat viziunea lui Hitler, i-a întărit convingerile și a pregătit terenul pentru revenirea sa spectaculoasă după o înfrângere aparent fără cale de întoarcere. Această perioadă constituie subiectul acestei cărți.

Pentru a înțelege anul de închisoare care l-a transformat pe Hitler, trebuie să înțelegem mai întâi puciul care l-a trimis acolo. Ca să înțelegem puciul, e nevoie să aruncăm o privire la tumultuoasa scenă politică bavareză din primele zece luni de foc ale lui 1923. Să pricepem politica bavareză înseamnă să tragem vălul de peste straniul carnaval politic al Republicii de la Weimar, din anii 1920.

Aceste forțe au pregătit terenul pentru anul decisiv al lui Hitler.

CAPITOLUL 1
Descoperirea misiunii

Primul Război Mondial l-a făcut posibil pe Hitler.
SIR IAN KERSHAW, 1998[1]

Luni de zile, orașul München trepidase de zvonuri despre un puci iminent. În toamna lui 1923, cuvântul magic în berăriile aglomerate și pe terasele umbroase ale cafenelelor din capitala bavareză fusese losschlagen.[2] În germană, *losschlagen* înseamnă a ataca, a lansa o lovitură, a declanșa – a face lucrurile să se întâmple. Toată lumea voia să afle când vor începe să *losschlagen* Adolf Hitler și naziștii săi. Sau, dacă tot veni vorba, când cei care dețineau puterea în Bavaria – o amestecătură ciudată de civili și de militari, care alcătuiau un triumvirat neoficial de conducere – vor începe să losschlagen? Cineva trebuia sa facă primul pas. Speranța lui Hitler era să organizeze un marș împotriva „acelui cuib de nedreptăți", Berlinul, să răstoarne guvernul Republicii de la Weimar; majoritatea bavarezilor au considerat că este o idee bună în acel moment, după spusele lui Wilhelm Hoegner, un membru social-democrat al parlamentului bavarez. Într-o perioadă de frământări și nesiguranță, probabilitatea unui puci „devenise o idee fixă" în capitala bavareză, scrie acesta.[3] Hitler nota: „Oamenii o strigau în gura mare".4

La cinci ani după ce se terminase Primul Război Mondial, Germania se confrunta cu revolte, proteste sociale și declin constant. Războiul modificase axa lumii politice. Monarhii vechi de secole se prăbușiseră. O lume fără schimbări majore de la Congresul de la Viena din 1815 se destrămase. Se retrasaseră frontiere, se strămutaseră populații sub noua suveranitate. Germania își pierduse posesiunile de peste mări și fusese înfrântă la marele joc al colonizării. În Rusia, o revoluție comunistă preluase frâiele țării. Iar Republica de la Weimar – prima încercare de democratizare totală a Germaniei – se clătinase încă de la începuturile ei. Deja se perindaseră șapte cancelari (prim-miniștri) și nouă cabinete guvernamentale.[5] Trecerea postbelică bruscă, din 1918, de la Hohenzollerni, monarhia veche de 400 de ani din Berlin, la un sistem parlamentar netestat – o revoluție la vârf – nu fusese niciodată pe deplin acceptată de naționaliștii de extremă dreaptă, de mulți dintre militari și de o parte din elita politică. Chiar și primul șef al statului, președintele Friedrich Ebert, fusese ambivalent: liderul Partidului Social-Democrat dorise o monarhie constituțională în stil britanic, care să urmeze abdicării din noiembrie 1918 a kaizerului Wilhelm al II-lea; el se opunea unei

republici simple, cu nici o figură regală unificatoare în fruntea sa. „N-aveți nici un drept să proclamați republica!“, a izbucnit el la Philipp Scheidemann, politicianul care tocmai făcuse acest lucru de la o fereastră a Reichstagului (parlamentul german), pe 9 noiembrie 1918.[6]

La începutul anilor 1920, economia în declin le-a făcut pe unele grupuri să tânjească după o mână forte – poate chiar după reîntoarcerea monarhiei. 1923 a fost cel mai nefast an al Germaniei de după umilitoarea înfrângere din 1918. Moneda lovită de hiperinflație ajunsese la un curs de 4,2 *trilioane* de mărci la 1 dolar – o pâine costa 200 de miliarde de mărci, un ou aproape 80 de miliarde de mărci[7]; un bilet la teatru se putea obține nu pentru bani, ci pentru două ouă. Și mai rău, economiile populației erau pierdute, iar agricultorii, în ciuda faptului că mai apucaseră să adune o recoltă între timp, refuzau să-și vândă produsele la prețuri care nu mai valorau nimic până a doua zi. Lipsa de alimente a dus la revolte pentru hrană. Guvernul german a reacționat la spirala inflaționistă, pur și simplu, tipărind din ce în ce mai mulți bani; oamenii uneori îi cărau cu roaba când mergeau la cumpărături.

Pe plan intern, Germania era sfâșiată de conflicte politice profunde. Extremiștii de stânga (comuniștii) și de dreapta (naționaliștii și partidele rasiste numite *völkisch*) erau în competiție cu numeroase alte partide aflate pe o poziție intermediară. În 1920, o lovitură de stat de dreapta condusă de Walther von Lüttwitz și Wolfgang Kapp – care a devenit apoi cunoscută drept Puciul Kapp – a pus stăpânire peste Berlin timp de patru zile, alungând guvernul din oraș înainte de a fi înfrântă. Violența politică atinsese cote maxime, începând cu asasinarea în 1919 a liderilor comuniști (numiți pe atunci spartachiști) Karl Liebknecht și Rosa Luxemburg. Între 1919 și 1922, grupurile de extremă dreaptă comiseseră peste 350 de crime politice, adăugându-se la atitudinea de „indiferență morală față de violență“ care caracteriza primii ani ai Republicii de la Weimar.[8] Un escadron de dreapta, numit Organizația Consul, a revendicat asasinarea lui Matthias Erzberger, politicianul german care semnase armistițiul de la finalul Primului Război Mondial în 1918, și a lui Walther Rathenau, ministrul german de Externe și evreu la origine.

Nemulțumirile erau întreținute și de locul nesigur al Germaniei pe plan mondial. Pierderea Alsaciei și a Lorenei în favoarea Franței, precum și a unor părți importante din Silezia Superioară în favoarea Poloniei, prin Tratatul de la Versailles din 1919, erau dureroase pentru majoritatea germanilor. Totuși, și mai mult îi înfuria ocuparea provinciei Renania de către forțe majoritar franceze începând din 1918 și, mai recent, a inimii zonei industriale germane, regiunea Ruhr. În ianuarie 1923, trupele

belgiene și franceze – șase divizii complete[9], unele dintre ele cu soldați senegalezi din coloniile franceze din Africa – au ocupat regiunea Ruhr care producea cărbune și oțel, inclusiv importantele orașe Düsseldorf, Duisburg și Essen. Oficial, incursiunea a fost pe post de represalii la adresa incapacității Germaniei de a plăti daunele de război, dar mulți considerau că prim-ministrul francez Raymond Poincaré căuta, în primul rând, o scuză convenabilă pentru a crea o zonă-tampon de-a lungul graniței vestice a Germaniei cu Franța, Belgia și Țările de Jos, căpătând, în același timp, acces la minele germane de cărbune. Această reorganizare agresivă a teritoriului a fost criticată de britanici. Cum se presupunea că o mare parte a daunelor de război neplătite trebuia să fie achitată în cărbune și stâlpi de telegraf din lemn, un politician britanic a comentat nemulțumit: „Lemnul n-a mai fost folosit într-un mod atât de dăunător de la Calul Troian încoace“.[10]

În orice caz, frământările și nesiguranța au dat naștere unei atmosfere favorabile revoluției, puciului și violenței. Guvernul de la Berlin a îndemnat la rezistență pasivă în fața invadatorilor francezi; muncitorii și-au părăsit slujbele. Unii germani s-au angajat în rezistență activă și sabotaj; unii au fost prinși, judecați și executați de plutoanele de execuție franceze. Un sabotor de extremă dreaptă, pe nume Albert Leo Schlageter, capturat și împușcat, a devenit martir național și erou nazist. Sfidarea politică era pe placul germanilor, dar a avut efecte economice dezastruoase: toată producția industrială de bază aproape stagnase, iar șomajul atinsese cote alarmante. Pentru a putea plăti salariile și pensiile, guvernul a tipărit și mai mulți bani, slăbind și mai mult moneda națională deja lovită de hiperinflație. La Berlin, Hamburg, Köln și în alte orașe au izbucnit greve ale foamei, forțând poliția și trupele germane să deschidă focul asupra populației înfometate.

Demobilizarea rapidă de după Primul Război Mondial a inundat piața muncii cu peste cinci milioane de oameni, mulți șomeri sau pe cale de a deveni șomeri, însă cu toții antrenați pentru luptă. Și aveau multe motive pentru care să lupte. Oamenii aveau senzația că politica, cultura și structura lor socială erau în pericol, din cauza unor forțe centrifuge, în afara controlului lor. În ceea ce privește Republica de la Weimar, „starea sa normală era de criză“, după cum scria istoricul Gordon Craig.[11] Insultați și umiliți de clauza „unicului vinovat de război“ din Tratatul de la Versailles, din 1919, germanii au fost obligați să plătească despăgubiri în valoare de 12,5 miliarde de dolari, ceea ce ei considerau că îi va ruina. Chiar și începutul glorioșilor ani 1920 – o perioadă de înflorire a culturii avangardiste, mai ales la Berlin – a fost considerat în multe părți ale Germaniei, mai ales în Bavaria, o dovadă a decadenței și a degenerării din capitală.

Nicăieri nu fuseseră dezbătute aceste probleme mai intens decât în Bavaria. Cuibul naziștilor lui Hitler și al multor altor naționaliști fanatici, Bavaria era rebela federației germane, care cerea constant tratament special, refuza să accepte hotărârile luate la nivel național sau amenința cu separarea sau cu secesiunea parțială prin adoptarea propriei monede, înființarea propriului sistem poștal sau a propriei rețele de căi ferate. Al doilea stat ca mărime după Prusia, Bavaria era oaia neagră a Republicii de la Weimar, capitala puciurilor din Germania. Statul Liber, după cum se autointitulase, suferise revolte și neliniști sociale încă din 1918, când un marș al extremiștilor de stânga, condus de un intelectual cu barba neîngrijită, pe nume Kurt Eisner, îl pusese pe fugă pe regele bavarez în timpul nopții. După trei luni, după o tentativă eșuată de a alcătui un guvern socialist, Eisner fusese asasinat pe un trotuar din München. Tensiunile au crescut și mai mult. Spre oroarea locuitorilor din clasa medie, o Republică Sovietică Bavareză a deținut puterea timp de trei săptămâni, doar ca să fie răsturnată de un alt acces de violență care implica trupe Freikorps de dreapta, trimise din afara Bavariei. S-au comis atrocități de ambele părți.

De atunci, Bavaria înclinase din ce în ce mai mult spre dreapta, atrăgând din ce în ce mai mulți militanți naționaliști și potențiali revoluționari precum Hitler și partidul său nazist antidemocrat. Revoluționarii erau, de asemenea, antirevoluționari; refuzau să accepte legitimitatea revoluției republicane din noiembrie 1918. „Dacă poziția mea e cea de revoluționar“, va remarca ulterior Hitler, „este, de asemenea, împotriva revoluției și a crimei [politice]“.[12] Hitler, împreună cu alți radicali de dreapta, îi numea pe revoluționarii din 1918 „criminalii din noiembrie“. Pentru membrii iritați ai *Frontgemeinschaft*-ului – frăția de pe front, care luptase atât de mult în tranșeele din Primul Război Mondial – civilii berlinezi erau cei care îi înjunghiaseră pe la spate. „Neînvinși pe câmpul de luptă“ era mottoul lor. Unul dintre eroii lor principali, generalul Erich Ludendorff, marele strateg din Primul Război Mondial, se mutase și el din Berlin în Bavaria, unde alunecase către o politică dură, rasistă. Bavaria i-a oferit adăpost chiar și căpitanului Hermann Ehrhardt, lider al Puciului Kapp, care era dat în urmărire de către guvernul național din Berlin. Cu conducerea de la Berlin deseori dominată de social-democrați – considerați marxiști de către bavarezii conservatori –, Münchenul a devenit terenul de joacă preferat al partidelor *völkisch*[1], o mișcare bazată pe rasism progerman și pe antisemitism. Adoptând o linie dură, noul guvern conservator din 1920 a anunțat că Bavaria va deveni „un bastion al ordinii“ – o enclavă a păcii și a respectabilității, mai ales pentru partidele de dreapta, în mlaștina de stângism care părea să domine restul Germaniei. Bavaria era, ca de obicei, un teritoriu aparte.

* * *

Pentru Hitler, Bavaria era un fel de paradis. Născut în Austria, Hitler crescuse în orașul de provincie Linz. Dar și-a petrecut cinci dintre anii de formare, de la 18 la 24 de ani, în Viena, capitala Austriei. Acolo a trăit ca artist ratat și vagabond. Respins de două ori de Academia de Arte Frumoase din Viena și fără diplomă de bacalaureat, Hitler a fost obligat, între 1908 și 1913, să-și asigure cu greu existența desenând sau pictând peisaje pentru turiști, vânzându-și marfa pe străzile Vienei sau micilor negustori de artă, mai ales evrei.[13] Era efectiv în permanentă mișcare, mutându-se dintr-o cameră ieftină, pe care o împărțea cu alți chiriași, într-o cameră sărăcăcioasă unde locuia singur sau în două adăposturi pentru bărbați (dintre care unul parțial finanțat de familii de evrei bogați). În toamna anului 1909, se pare că a devenit vagabond, petrecând cel puțin câteva nopți în cafenele deschise non-stop și pe băncile din parcuri, fiind, în consecință, afectat, după cum urma să declare mai târziu, de „degerături la degete, mâini și picioare“.[14] Din cauza acestor privațiuni, cel puțin în parte, Hitler numea Viena „cea mai grea, dar și cea mai temeinică școală a vieții mele“.[15]

În plan politic, Hitler s-a îndoctrinat cu politica sforăitoare naționalistă și antisemită din Viena de dinainte de război, un oraș cu o elită bine împământenită de evrei prosperi, plus cu un aflux mai recent de imigranți evrei săraci care fugeau de pogromurile din est. Impresionat de stilul politic al primarului radical antisemit din Viena, Karl Lueger, Hitler a aderat și la mișcarea pan-germană promovată cu ani în urmă de austriacul Georg Ritter von Schönerer. Schönerer era un naționalist și un antisemit învederat, care credea că toate popoarele care vorbeau germană ar fi trebuit să facă parte dintr-o Mare Germanie unită. Schönerer considera că toți vorbitorii de germană, deși alcătuiau clasa conducătoare în Imperiul Austro-Ungar, erau marginalizați, fiind depășiți numeric de nongermani: cehi, slavi, maghiari. În același spirit, Hitler deplângea ceea ce el numea „slavizarea Austriei“ de către casa regală Habsburg.[16]

Tânărul Hitler, acum în vârstă de 20 de ani, era oripilat la vederea dezbaterilor incomprehensibile, multilingve, care uneori degenerau în strigăte multiculturale, din poliglotul parlament vienez.[17] S-a lăsat cuprins de vârtejul stârnit de ziarele germane naționaliste, de pamfletele care încercau să atragă prozeliți și de materialele extremiste precum *Ostara,* un periodic rasist, pe care Hitler aproape sigur îl cumpăra sau îl găsea gratis la „cafenelele săracilor“ pe care, după spusele lui, le frecventa. A dezvoltat o aversiune militantă împotriva marxismului – „o unealtă a distrugerii statului național și a creării tiraniei evreiești mondiale“[18], după cum o numea – și împotriva partidului social-democrat din Austria. A respins

orientarea partidului spre munca organizată și solidaritatea internațională a clasei muncitoare, mai degrabă decât spre naționalismul rasist, deși a susținut ulterior că a învățat de la socialiști cum să combine cu succes propaganda și forța („teroarea“).[19] După un an de ceea ce numea „observație tăcută“, Hitler a respins democrația parlamentară ca fiind o formă de guvernare sortită eșecului, care putea conduce doar la anarhie stângistă. „Democrația occidentală de astăzi e o precursoare a marxismului“, scria el.

Hitler a început să anatemizeze toate forțele de stânga și să asocieze evreii cu puterea și ascensiunea acestor forțe. Primele sale sentimente cu adevărat antisemite, susținea el, au fost stârnite de faptul că a observat, la un moment dat, un evreu ortodox pe o stradă din Viena – „o apariție într-un caftan și cu zulufi negri“.[20] Deși doar un orb n-ar fi observat mulțimea de evrei ortodocși de pe străzile Vienei din vremea aceea, acesta pare să fie un moment stilizat de „evrica“ pentru a dramatiza evoluția lui Hitler. Totuși, deși majoritatea istoricilor cred că această anecdotă este inventată sau inspirată din mai multe experiențe, mulți acceptă afirmația generală a lui Hitler, cum că antisemitismul său obsesiv a început în Viena[21] – imagine pe care o va promova în *Mein Kampf* și în timpul procesului său pentru trădare din 1924. Cu toate acestea, alții argumentează că, în lipsa altor probe care să susțină această versiune a evenimentelor, antisemitismul lui Hitler a devenit „manifest radical și activ“, după cum spunea istoricul Othmar Plöckinger, doar după Primul Război Mondial, la München. În viziunea lor, descrierea elaborată făcută de Hitler pentru politizarea sa din timpul perioadei vieneze a fost inventată ca să se potrivească cu imaginea falsă a unui tânăr naiv care reacționează la condiții reale, nu cu realitatea unui veteran fără nici un țel, care încerca să devină politician. În această interpretare, Hitler a adoptat antisemitismul doar ca „găselnița victorioasă în mediul politic existent“, scrie istoricul Roman Töppel.[22] Dar să nu ne grăbim să divulgăm amănunte.

* * *

În mai 1913, după cinci ani grei petrecuți în capitala austriacă și după ce primise o mică moștenire la aniversarea de 24 de ani, Hitler a plecat din Viena la München – încununarea visului său de a trăi într-un mediu în totalitate german, înconjurat de arhitectură monumentală și de un spirit de creativitate artistică. München a devenit locul de care Hitler era „mai atașat decât de oricare altul din lume“, după cum declara el însuși.[23] „Această perioadă de dinainte [a Primului Război Mondial] a fost de departe cea mai fericită și împlinită din toată viața mea“.[24] Hitler a pretins mai târziu că s-a mutat în Germania „în primul rând din motive politice“ –

deoarece nu-i plăcea statul austro-ungar hibrid. Dar mutarea la München era pe placul lui Hitler și din alt motiv: încerca să fie mereu cu un pas înaintea autorităților austriece care voiau să-l înroleze în armata lor, unde ar fi trebuit să rămână trei ani în serviciul activ, urmați de șapte ani în rezervă și încă doi în garda națională.

În München, orașul pe care de-acum îl va considera adevărata sa casă pentru tot restul vieții, Hitler cel lipsit de studii academice era din nou șomer. Din nou, făcea schițe și picturi cu peisaje și scene pentru turiști, pe care le vindea pe străzi și în gălăgioasele berării din München. Din nou, locuia singur într-o cameră austeră de închiriat. Din nou, era un paria fără perspective personale sau profesionale. Apoi Hitler a avut și mai mult ghinion. În ianuarie 1914, serviciul austriac de recrutare i-a luat urma și i-a cerut să se prezinte la Linz pentru înrolare. A fost chiar arestat pentru o noapte. Hitler s-a tot fofilat cu rugăminți și scrisori. Până la urmă, a aranjat să se prezinte la raport exact lângă granița austriacă, la Salzburg. Acolo, spre marea sa ușurare, a căzut la testul fizic. Adolf Hitler cel palid și mărunțel, viitorul declanșator de războaie și de genocid, a fost declarat „prea fragil“ ca să fie infirmier și „inapt de a manipula arme“.[25] Hitler, așa cum se întâmplase deseori în timpul anilor de formare, scăpase ca prin urechile acului de o soartă care i-ar fi putut păstra statutul de necunoscut și de incapabil de a inspira teamă pentru tot restul vieții.

Ironia face că s-a ivit o altă ocazie de a se înrola într-o armată care i-a schimbat viața în cu totul alt mod. În iunie 1914, asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand pe străzile din Sarajevo, Bosnia, a pregătit scena pentru război. În august 1914[26], Hitler pare să se fi alăturat miilor de persoane cuprinse de febra războiului din Piața Odeon din München – fața sa încântată a fost ulterior identificată într-o fotografie colectivă a acestei scene, deși unii cred că figura sa ar fi fost adăugată în poză ulterior, în scopuri politice și de propagandă.[27] În orice caz, Hitler s-a alăturat milioanelor de tineri recruți germani, lăsându-și în urmă viața de vagabond lefter pentru a deveni soldat. Înrolarea lui Hitler a necesitat o zi în plus, deoarece, ca austriac, avea nevoie de permisiune specială pentru a se înrola de la casa regală bavareză. El a spus că i-a scris o scrisoare regelui și a primit un răspuns pozitiv de la cancelaria regală în decurs de 24 de ore. „Cabinetul Majestății Sale lucrează repede“, scria Hitler.[28] Și această anecdotă pare îndoielnică, dar, oricum ar fi fost, Hitler a fost rapid înrolat în armata bavareză, parte a forțelor armate germane care se pregăteau de război. De data aceasta, nimeni nu l-a mai considerat inapt pentru câmpul de luptă. Din nou, viața lui Hitler a fost schimbată de un singur eveniment,

de o singură scrisoare, care va modifica cursul istoriei. „Primul Război Mondial l-a făcut posibil pe Hitler“, scria istoricul Ian Kershaw.[29]

Ca membru în al 16-lea Regiment de Infanterie în Rezervă din Bavaria, Hitler și-a petrecut patru ani grei în tranșeele pline de noroi de pe frontul de vest, în calitate de furier, ducând ordine de la cartierul general spre linia frontului, participând în numeroase lupte, inclusiv la grelele bătălii de la Ypres, din Belgia, și de pe Marna, din Franța. Cursele de alergare spre și dinspre tranșee erau o îndatorire extrem de periculoasă, care oferea momente de relaxare în unitățile din spatele frontului (soldații din linia întâi îi gratulau pe furieri cu apelative precum „porcii din zonele din spatele frontului“). În timpul acestor momente de răgaz, Hitler citea cu aviditate – spunea că ținea în raniță o copie în format mic din *Lumea ca voință și reprezentare* a lui Arthur Schopenhauer – și era deseori văzut răsfoind cărți de istorie sau memorând date istorice.[30] De asemenea, uneori făcea schițe cu fermele din zonă; colegii lui furieri îl numeau „artistul“, după spusele sergentului său, Max Amann (ulterior publicistul lui Hitler). Era considerat și puțin neîndemânatic; un alt soldat glumea spunând că Hitler ar fi murit de foame într-o fabrică de conserve fiindcă era singurul dintre furieri care încă nu știa cum să desfacă cu baioneta o conservă din rația de alimente.[31] Fotografiile de război îl înfățișează pe Hitler ca pe un tânăr chipeș, dar fără urmă de zâmbet; se mândrea cu o mustață bogată, uneori răsucită, nu cea minusculă și deseori ridiculizată în stilul lui Charlie Chaplin din anii care au urmat.[32] Dar, după cum scria istoricul Thomas Weber, în toate cele șase fotografii de grup din anii de război, Hitler stă în picioare sau așezat la marginea grupului – o metaforă pentru statutul său autoimpus de outsider. Cu excepția unui câine numit Foxl, pe care îl prinsese și îl adoptase când acesta sărise în tranșee după un șobolan, Hitler avea puțini prieteni apropiați.[33] Alți soldați și-l amintesc ca pe un singuratic și un „excentric“, care trimitea și primea puține scrisori. „Nu avea pe nimeni care să-i trimită pachete“, spunea Amann.[34]

Totuși, Hitler era considerat un soldat viteaz și destoinic. A fost rănit de două ori și tot de două ori a fost decorat cu Crucea de Fier clasa I și clasa a II-a. Cu toate acestea, n-a fost avansat niciodată la un grad mai mare de soldat clasa I – parțial fiindcă nu voia să părăsească relativa siguranță din unitatea lui, după cum pretindea un coleg, și parțial fiindcă nu manifesta nici una dintre calitățile de lider necesare pentru un subofițer.[35] (După o bătălie de la începutul războiului, cu pierderi masive, mulți soldați au fost avansați; Hitler a devenit *Gefreiter,* care zeci de ani a fost tradus eronat drept caporal. Totuși, *Gefreiter* nu include nici una dintre responsabilitățile de comandă ale unui subofițer cum este caporalul. Este doar o treaptă

puțin mai înaltă decât gradul de soldat – de la „răcan“ la soldat clasa I, exact ca în armata americană.)[36]

Conform arhivelor armatei, soldatul Hitler a petrecut ultimele zile ale războiului, din octombrie până în noiembrie 1918, într-un spital de campanie pentru „afecțiuni produse de gaz“, după un atac cu iperită al britanicilor. Mai târziu va spune că suferise de orbire temporară, dar s-a lamentat în gura mare („pentru prima dată de la moartea mamei“[37]) când veștile despre capitularea Germaniei au ajuns la infirmerie. „Deci totul a fost în zadar!“, a urlat el.[38] Pare mai puțin credibil, dar Hitler a pretins chiar că luase decizia, pe când zăcea rănit și plin de ură la adresa „bandei de criminali mizerabili“ care duseseră la pierderea războiului, de „a deveni politician“.[39] Deși unii istorici se îndoiesc de veridicitatea sa, această afirmație sună bine și ulterior a devenit parte din legenda sa de lider, atent construită. La sfârșitul lui noiembrie 1918, Hitler s-a întors la München, încă înrolat în armată[40] și tot lipsit de perspective. Nu avea o meserie și nici calități pentru piața muncii. Nu era nici măcar artist amator sau pictor de peisaje pentru cărți poștale. Hitler a optat să rămână în brațele sigure ale armatei, singurul cămin adevărat pe care îl cunoscuse de la vârsta de 18 ani, un loc care îi garanta un acoperiș deasupra capului și mâncare pe masă, chiar dacă alte milioane de soldați ca el fuseseră lăsați la vatră. Pierdea vremea pe lângă barăcile armatei, făcea de pază la gara principală și a fost detașat temporar într-o tabără de prizonieri care se golea rapid din Traunstein, lângă granița austriacă. Întors la garnizoana din München, Hitler a fost ales în primăvara anului 1919 drept reprezentant adjunct în „consiliul soldaților“, care teoretic a preluat șefia unității sale în timpul scurtului, dar teribilului experiment al Bavariei ca republică sovietică. În iunie 1919, zilele de trândăveală ale lui Hitler au luat o turnură decisivă, din nou mai mult sub influența circumstanțelor externe decât a convingerilor sale interioare. Soldatul fără prea multe îndatoriri a fost recrutat de căpitanul Karl Mayr, comandantul unei unități nou-create de propagandă și contraspionaj, pentru a deveni agent operativ responsabil cu educația politică și spion intern în armată (*Vertrauensmann* ori *V-mann*). Unitatea lui Mayr fusese formată deoarece conducerea armatei era îngrijorată de răspândirea „virusului“ marxismului printre militari, în mediul politic instabil de după război. Armata – acum numită Reichswehr – voia să-și „imunizeze soldații contra ideilor revoluționare“.[41]

Pentru a-și pregăti noii agenți în vederea sarcinii de a ataca marxismul și de a promova naționalismul german în rândurile armatei, căpitanul Mayr l-a trimis pe Hitler, împreună cu alți câțiva soldați, la un curs de o săptămână de istorie și politică[42] la Universitatea din München. Unul dintre lectorii

universitari era Gottfried Feder, un expert autoproclamat în economie, care deja vorbea limbajul agreat de Hitler, învinovățind pentru necazurile Germaniei „capitalul rapace“, o denumire codificată pentru „capitalul financiar evreiesc“. Feder denunța „sclavia capitalului“, pretinzând că Germania fusese îngenuncheată de „capitalismul burselor“ internaționale (evreiești). Acest concept atingea și coarda populistă, și pe cea antisemită a lui Hitler. Un alt vorbitor era istoricul conservator, profesorul Karl Alexander von Müller, care, după curs, l-a observat pe Hitler vorbindu-le altor studenți în maniera lui agitată, pe un ton ridicat. Müller i-a spus lui Mayr că era de părere că Hitler avea talent oratoric.[43]

Și, într-adevăr, talentul oratoric unic al lui Hitler s-a manifestat curând într-un mod dramatic, ducând la epifania care, după cum spunea el însuși, i-a schimbat viața. Dacă este adevărat – și majoritatea istoricilor susțin că este –, acesta este momentul când veteranul lipsit de perspective se transformă din soldat în vorbitor public în formare. Este momentul care i-a dat lui Hitler viziunea vocației sale viitoare. Este momentul care l-a creat pe Adolf Hitler, politicianul.

Experiența care i-a schimbat viața s-a petrecut în august 1919, la două luni după discursurile politice ale lui Hitler de la universitate. Hitler și alți câțiva absolvenți ai cursului au fost trimiși să disemineze gândirea naționalistă și antibolșevică într-o tabără a Reichswehr-ului, numită Lechfeld, la 65 de kilometri de München. Acolo au ținut cinci zile de discursuri care purtau numele de „pregătire civică“ pentru trupe. Hitler s-a dedicat total acestei sarcini și, împreună cu conducătorul cursului, a ținut o mare parte din discursuri. Subiectele sale erau de la înfrângerea Germaniei în război până la „sloganuri sociale, economice și politice“. Discursurile sale erau pline de antisemitism. „Am «naționalizat» trupele“, scria el mai târziu.[44] Pasiunea lui Hitler, împreună cu cunoștințele sale bogate de istorie – chiar dacă oarecum diletante și autodidacte – i-au adus un mare succes. „*Herr* Hitler este, dacă pot spune astfel, un vorbitor înnăscut“, nota un participant în evaluarea de după curs. „Fanatismul și stilul său accesibil […] captează atenția și cooperarea ascultătorilor.“ Un alt soldat remarca faptul că Hitler este „un vorbitor excelent și pasionat. […] O dată, când un curs lung nu s-a terminat la timp, [ne]-a întrebat dacă să se oprească sau suntem de acord să ascultăm și restul după ore. Toată lumea a acceptat imediat“.[45] La Lechfeld, Hitler a fost un star.

Talentul și succesul lui Hitler îl surprindeau, se pare, și pe el. Întotdeauna fusese înclinat să facă pe șeful, insistând să conducă jocurile cu tovarășii lui în copilăria petrecută în Austria. „Eram un mic șef de trupă și la început m-am descurcat bine la școală, dar eram cam greu de ținut în frâu“, își amintea el.[46] Hitler era genul căruia nu-i tăcea gura o clipă și cel care

domina orice conversație, spunea August Kubizek, prietenul său din adolescență. Lui Hitler „îi plăcea să vorbească și vorbea fără pauză“, dar conversațiile cu el, mai ales după ce ascultau împreună preaiubitele opere ale lui Richard Wagner, erau mereu unidirecționale, își amintea Kubizek.[47] Faptul că aceste trăsături de personalitate se puteau transforma în calități profesionale nu îi trecuse încă prin minte fostului furier. Acum, la baza militară Lechfeld, Hitler a devenit conștient de puterea sa asupra celorlalți. Și-a scos la iveală ceea ce va deveni forța definitorie a vieții sale politice, vocea. „Știam să vorbesc!“, scria el, de parcă descria convertirea lui Saul. Deși pretindea că intuise acest talent anterior, fără să înțeleagă exact despre ce este vorba, acum și-a dat seama de capacitatea sa de a-i influența pe ceilalți. Fusese un nimeni pe agitata scenă politică din München. Era pe punctul de a deveni cineva.[48]

* * *

O lună mai târziu, o altă experiență neprevăzută l-a adus pe Hitler cu un pas mai aproape de a-și găsi vocația. Căpitanul Mayr l-a trimis pe Hitler, în calitatea sa de *V-mann,* sau spion militar, să facă un raport cu privire la un nou grup politic numit Partidul Muncitoresc German *(Deutsche Arbeiterpartei)*. Fondat cu sprijin din partea Societății Thule, un cult de extremă dreaptă care dispunea de resurse financiare, micul „partid“ era mai degrabă un grup de discuții cu o mână de membri. Primii săi lideri au fost un mecanic de locomotivă nemulțumit, antimarxist și antisemit[49], pe nume Anton Drexler, și un jurnalist sportiv activ în politică, pe nume Karl Harrer.

La ședința organizată într-o seară de septembrie într-o berărie banală numită Sterneckerbräu, din partea veche a orașului München, Partidul Muncitoresc German a atras doar vreo duzină de participanți.[50] Impresia inițială a lui Hitler, în rolul său de agent secret (în civil, nu în uniforma de Reichswehr), a fost „nici rea, nici bună – era doar un alt grup nou fondat într-o perioadă în care toată lumea simțea impulsul de a fonda un partid“, scria el.[51] Spre finalul ședinței totuși, când un participant s-a ridicat ca să susțină secesiunea Bavariei de federația germană, Hitler s-a mâniat; instinctele sale impetuoase l-au copleșit, așa cum se va întâmpla deseori în viitor, și a renunțat la rolul de observator anonim pentru a deveni un pătimaș participant la dezbateri. Punându-și la bătaie stilul caustic și argumentele deja îndelung repetate, Hitler s-a lansat într-un atac feroce asupra separatismului, apărând conceptul numit Germania Mare, o uniune a Germaniei cu Austria. Rapid, a desființat argumentele interlocutorului și – potrivit propriei mărturii – l-a pus pe fugă pe bietul om de la ședință „ca pe un câine bătut“.[52]

Hitler nu dovedise doar că e un bun vorbitor, ci dezvăluise și faptul că putea fi un demagog cu reacții rapide.[53] Aspectul său comun și statura modestă, împreună cu pielea foarte palidă și cu ochii albaștri pătrunzători, pe care mulți și-i amintesc ca fiind „luminoși", se poate să fi imprimat o intensitate specială discursurilor sale pasionate.[54] Oricum, cofondatorul Partidului Muncitoresc German, Drexler, a fost atât de impresionat, încât l-a abordat pe Hitler după discurs și a insistat să accepte un exemplar din propriul său manifest politic de 40 de pagini, „Deșteptarea mea politică". Drexler l-a invitat pe Hitler să mai vină. Unui alt invitat, Drexler i-a spus: „Ce gură are tipul acela! Chiar ne-ar trebui unul ca el!"

După seara furtunoasă de la Sterneckerbräu, evenimentele s-au precipitat. Neputând să doarmă, a doua zi dis-de-dimineață, în baraca sa de armată, din cauza unor șoareci zgomotoși, Hitler nu a avut nimic mai bun de făcut decât să citească pamfletul lui Drexler. Cu un conținut precum denunțarea „influenței evreiești distructive" asupra vieții germane, atacurile la adresa „Marelui Capital" și convingerea în abolirea diferențelor de clasă între muncitorime și clasa de mijloc, documentul plictisitor i-a trezit imediat interesul lui Hitler. „Mi-am văzut propria formare trecându-mi iar prin fața ochilor", în timp ce citea pamfletul, își amintea el.[55] Dar înainte de a decide dacă să accepte sau nu invitația lui Drexler, Hitler a primit o carte poștală care îl informa că de acum era membru al Partidului Muncitoresc German.[56] Hitler a petrecut două zile „chinuitoare" gândindu-se la micul club „ridicol", după cum îl numea, înainte de a decide să accepte. „A fost cea mai importantă decizie din viața mea", scria el. „De-acum nu mai exista cale de întoarcere." Acum Hitler făcea parte dintr-un partid, avea un loc unde să-și țină discursurile și o bază politică pe care o va transforma peste câțiva ani în cea mai puternică forță politică din Europa secolului XX.

Fiindcă îl trimisese pe Hitler la prima sa ședință de partid, căpitanului Mayr îi plăcea mai târziu să pretindă că fusese părintele său spiritual, cel care făcuse ca totul să devină posibil. Dar adevăratul rol al inspirației intelectuale îi revine altcuiva, un intelectual extrem de apreciat și care a dus o viață grea, Dietrich Eckart. Hitler l-a întâlnit pe Eckart prin intermediul Partidului Muncitoresc German, iar influența acestuia asupra lui va fi profundă. Considerat creierul partidului, Eckart era un boem, poet și uneori jurnalist, pe care îl făcuseră celebru și prosper traducerea și punerea în scenă în Germania a piesei lui Henrik Ibsen *Peer Gynt*. Antisemit fanatic, Eckart publica un săptămânal antievreiesc numit *Auf Gut Deutsch (În germană pură)*. Cu ochii săi albaștri strălucitori, fruntea înaltă și capul complet chel, Eckart era o figură marcantă în cultura de cafenea din

cartierul artistic și literar al Münchenului, Schwabing. În ciuda unei dependențe de alcool și de morfină care îi va aduce moartea la vârsta de 55 de ani, Eckart era privit ca un oracol al mișcării antisemite *völkisch*. La un moment dat, spusese despre noul partid politic: „Avem nevoie de un conducător căruia să nu-i pese de zgomotul unei mitraliere […] Cel mai bun ar fi un muncitor care să aibă și talent oratoric […] și care să nu fugă dacă cineva aruncă în el cu un scaun. Trebuie să fie burlac – atunci o să atragem femeile!“[57] Părea o descriere aproape perfectă a neînfricatului fost furier care devenea interesat de politică. Eckart a început să creadă că își găsise omul în Hitler.

Așa cum va remarca Hitler mai târziu, Eckart a devenit repede „steaua polară“ a evoluției sale intelectuale, rafinându-i convingerile antisemite și făcându-i intrarea în societatea înaltă, dar și în cea boemă din München. Eckart l-a luat pe Hitler cu el în prima sa călătorie cu avionul către Berlin și l-a dus pe viitorul dictator să-i cunoască, printre alții, pe celebrul și bogatul fabricant de piane Edwin Bechstein și, mai ales, pe soția lui, Helene. *Frau* Bechstein a devenit un entuziast sponsor și, apoi, când Hitler se afla în închisoarea din Landsberg, un vizitator frecvent („Mi-aș fi dorit să fie fiul meu“, a spus ea la un moment dat).[58] De asemenea, i-a făcut cadou și o cravașă de piele pentru câini, unul dintre cele trei daruri pe care le va primi de la admiratoare și le va purta cu el în peregrinările sale prin München.

În timp ce Hitler făcea primele mișcări în politica de partid, a primit o altă șansă de a-și încorda nou-descoperiții mușchi oratorici, de data aceasta în scris. În septembrie 1919, căpitanul Mayr a primit o scrisoare de la Adolf Gemlich, un fost student de la cursul ținut la Universitatea din München. Gemlich îi cerea lui Mayr mai multe instrucțiuni în privința „chestiunii evreiești“. Mayr i-a dat scrisoarea lui Hitler (care făcea încă parte din armată), cerându-i să răspundă la ea.

Hitler a spus multe în răspunsul său de aproape 1 000 de cuvinte. Și-a exprimat pentru prima oară în scris profundul antisemitism și a stabilit unele dintre elementele-cheie din ceea ce va deveni baza politicii sale orientate împotriva evreilor pe toată perioada ascensiunii sale politice, în timpul celui de-al Treilea Reich, al Holocaustului până la „testamentul politic“ final, scris în 1945, cu câteva zile înainte de a se sinucide în buncărul din Berlin.

Dând glas stereotipurilor și clișeelor antisemitismului larg răspândit în Europa – și, mai ales, în gândirea *völkisch* din Bavaria –, Hitler a conferit argumentelor sale o strălucire analitică și un extremism care îi garantează acestei scrisori adresate lui Gemlich un statut special. Hitler respingea „antisemitismul emoțional“, care, după spusele sale, era pur personal, ducea doar la pogromuri și, prin urmare, nu avea valoare politică, alegând în locul său un „antisemitism rațional“, care se „baza pe fapte“, și avea

scopul de a modela politica. Iudaismul nu era o religie, susținea el, ci o rasă. Iar rasa iudaică funcționa ca o „lipitoare“ în majoritatea culturilor de care era găzduită, de vreme ce întreaga sa *raison d'être* era „dansul în jurul vițelului de aur“ cu scopul de a aduna averi. Conducerea Republicii de la Weimar, susținea el, era subjugată de banii evreilor, care finanțau lupta injustă împotriva „mișcării antisemite“ , adică a partidelor naționaliste și *völkisch* (rasiste). „Puterea [evreilor] este puterea banilor care în mâna lor sporesc constant sub formă de dobândă, forțând celelalte popoare să se supună jugului celui mai periculos.“ În primele mărturii scrise ale tendinței sale de a vedea evreii ca pe o boală sau ca paraziți, Hitler descria iudaismul ca pe o „tuberculoză rasială“. Un răspuns rațional la această amenințare trebuie să ducă inevitabil la „o luptă legală și sistematică și la anularea privilegiilor evreilor“, scria el.

Germania, continua Hitler în lunga sa scrisoare, avea nevoie de o „renaștere“, dar nu putea evolua cu o „presă iresponsabilă“, adică cu ziarele deținute de evrei. Germania se va redeștepta doar prin eforturile neprecupețite ale unei „personalități conducătoare“, susținea Hitler, anticipându-și complexul mesianic care pe atunci abia începea să se manifeste. El oferea o soluție simplă la „problema evreiască“, prefigurând evenimentele înfiorătoare care urmau să vină după două decenii: „Scopul final [al antisemitismului] trebuie să fie exterminarea irevocabilă și completă a tuturor evreilor“.

Cruzimea și brutalitatea sinceră din scrisoarea către Gemlich arată cât de dezvoltat era deja antisemitismul lui Hitler la sfârșitul anului 1919. Chiar dacă și mai înainte avusese o platformă politică oficială, scrisoarea evidențiа măsurile radicale pe care le plănuia Hitler în caz că avea să ajungă vreodată la putere. Deja în vârstă de 30 de ani, Hitler era gata să se angajeze în această provocare.

Völkisch este foarte greu de definit și aproape intraductibil. Cuvântul a fost tradus ca popular, populist, care aparține poporului, rasial, rasist, etnic șovinist, naționalist, comunitarist (doar pentru germani), conservator, tradițional, nordic, romantic – și înseamnă, de fapt, toate acestea împreună. Ideologia politică *völkisch* cuprinde de la un sentiment al superiorității germane până la rezistența spirituală la „relele industrializării și ale atomizării omului modern“, scria savantul David Jablonsky. Dar componenta sa centrală, după Harold J. Gordon Jr., era mereu rasismul.

CAPITOLUL 2

Cercul magic

De acum înainte, voi merge singur pe drumul meu.

ADOLF HITLER, 1922[1]

„Când vorbesc, trebuie să am mulți ascultători“, i-a spus odată Hitler unui prieten; „într-un cerc restrâns și intim nu știu niciodată ce să spun.“ În octombrie 1919, în seara în care și-a făcut debutul la adunarea Partidului Muncitoresc German, audiența era de doar 100 de persoane, dar a fost suficient pentru a-i declanșa talentele. Deși nu fusese atracția principală, cuvintele sale pătimașe din acea seară de toamnă au accelerat enorm strângerea de fonduri, consolidându-i rolul de propagandist. De acum înainte, el va fi cel care va lua cuvântul; el va face propagandă; el va fi „tobosarul“, așa cum îi plăcea să spună, pentru „mișcare“, după cum prefera s-o denumească. În acest moment, Hitler încă nu se vedea lider al unei forțe politice, ci, mai degrabă, responsabilul cu discursurile, omul cu propaganda, adunând susținători pentru cineva care s-ar remarca drept mâna forte, un dictator pentru Germania. „Sarcina noastră este să-i oferim dictatorului, când va apărea, un popor care să fie pregătit pentru el“, spunea el.[2]

În februarie 1920, Hitler își făcuse deja debutul ca un serios agitator de mase. Ulterior glorificat în amendamentele aduse la manifestul său, *Mein Kampf,* drept un moment eroic siegfriedian, evenimentul din celebra berărie Hofbräuhaus din München a fost puțin mai prozaic. Din nou, reuniunea avea un alt vorbitor, iar numele lui Hitler nici măcar nu era pomenit pe fluturașii de reclamă ai partidului. Dar, ca vorbitor de rezervă neanunțat, Hitler a adus mulțimea de aproximativ 2 000 de ascultători la un nou prag de entuziasm. Chiar când prezenta banalul, dacă nu chiar straniul program în 25 de puncte al partidului, Hitler a obținut urale de la susținători și huiduieli de la câteva sute de opozanți socialiști care apăruseră să asiste la discursuri, transformând adunarea într-o aprigă dezbatere politică; oamenii se urcau pe mese și pe scaune ca să își arunce unii altora ocări.[3] După ce naziștii și socialiștii aproape că ajunseseră să se încaiere de câteva ori, ascultătorii au părăsit berăria certându-se tare pe stradă, vorbind despre Hitler, discursul său, problemele dezbătute. Un grup insolent de comuniști și socialiști cântau „Internaționala“, imnul de stânga. Hitler obținuse exact ce-și dorea – pusese partidul pe hartă. „Nu are nici o importanță dacă râd de noi sau ne înjură“, scria el mai târziu. „Ideea principală este că vorbesc despre noi.“

Cu cât mulțimea era mai mare, cu atât mai bine se descurca Hitler. Acum își descoperise talentul de a comunica cu masele, intuindu-le starea de spirit, vorbindu-le pe limba lor. „Un mare orator… se lasă condus de mase în așa fel încât capătă intuiția cuvintelor care le vor ajunge la suflet“, scria Hitler. „Le poate citi pe fețe… dacă a reușit să-i convingă.“[4] Masele îl stimulau cu atenția și adulația lor. Era o relație reciprocă – *acea* relație specială – care va defini viața politică a lui Hitler. Uneori „vorbeam în fața a 2 000 de oameni, din care 1 800 mă priveau cu ochi dușmănoși“, își amintea el. „Trei ore mai târziu, mă uitam la o mulțime palpitând de indignare și mânie“ față de ultrajul politic descris de Hitler.[5] Deși era un maestru al manipulării de cel mai înalt nivel, relatările despre marile sale discursuri de succes fac această afirmație cel puțin plauzibilă.

Înainte de întâlnirea decisivă de la berăria Hofbräuhaus, fuseseră discuții aprinse în sânul Partidului Muncitoresc German cu privire la cât era de recomandabil să închirieze o sală atât de mare. Cofondatorul partidului, Harrer, se temea că jumătate din scaune vor rămâne goale; evenimentul va fi un fiasco. Hitler susținuse contrariul, iar acum se dovedise că avea dreptate. După marele său succes, partidul nu se va mai feri de reuniunile cu mulți spectatori în săli imense, iar Hitler va fi vorbitor desemnat oriunde își va face apariția. Simpla apariție a numelui său pe afișe sugera entuziasm, distracție cu iz politic și un posibil conflict. Întorcându-se iar și iar la Hofbräuhaus, Hitler atrăgea cu regularitate numeroși spectatori. În toamna anului 1920, a ținut în fața unei săli arhipline un discurs avântat numit „De ce suntem antisemiți?“. Cele două mii de ascultători l-au întrerupt de peste 50 de ori cu aplauze.[6]

În rolul său de „propagandist“, Hitler se plasa în afara ierarhiei normale a Partidului Muncitoresc German. Dar devenea rapid evident că propaganda era miezul activității de partid. Partidul nu contesta nici o alegere, nu propunea candidați, nu făcea parte din comisii sau organizații oficiale. Pur și simplu, făcea vâlvă. Propaganda era rațiunea sa de a fi. Iar Hitler devenise propagandistul său principal.

În timp ce steaua lui Hitler se ridica tot mai sus, cea a lui Karl Harrer pălea. Surprins de succesul nou-venitului într-un loc în care se așteptase să capoteze, Harrer și-a dat demisia din conducerea partidului. La sugestia lui Hitler, numele partidului s-a extins: Partidul Muncitoresc German a devenit Partidul Muncitoresc Național-Socialist German – NSDAP era abrevierea în germană. Prin adăugarea cuvintelor „Național-Socialist“ *(Nationalsozialistisch)* la numele partidului, Hitler intenționa să-i confere o rezonanță dincolo de asocierea sa inițială cu muncitorii germani. El căuta o redefinire naționalistă a socialismului în contrast cu concepția internaționalistă a socialismului marxist. Respingea conceptul comunist al

luptei de clasă – dorea să trezească un sentiment național al comunității fără diferențe de clasă – și susținea proprietatea privată în timp ce tuna și fulgera la adresa ravagiilor provocate de „marele capital“, calul său de bătaie preferat. În opinia lui Hitler, „național“ și „social“ erau „două concepte comunitare identice“. După cum explica Hitler, „A fi «național» înseamnă mai ales să acționezi cu o dragoste nelimitată și atotcuprinzătoare pentru popor[ul german]… A fi «social» înseamnă… că fiecare persoană acționează în interesul comunității [și] e gata să moară pentru aceasta.“[7] (Deși „nazist“ e o abreviere naturală în germană pentru *Nationalsozialistisch* – precum „Sozi“ pentru socialiști –, porecla „nazist“ nu a fost folosită decât șapte ani mai târziu și mai ales de către cei din străinătate sau de inamicii NSDAP. „Nazist“ este folosit pe tot cuprinsul acestei cărți pentru că este un termen convenabil și familiar cititorilor.)

După plecarea lui Harrer, doar Anton Drexler, celălalt cofondator al partidului, mai stătea între Hitler și șefia NSDAP – și, după ceva mai mult de un an de la înlăturarea lui Harrer, aceasta a ajuns sub conducerea lui Hitler, deși nu fără drame și accese de cabotinism. Într-o ceartă aprinsă cu privire la fuziunea cu un alt partid, Hitler a ieșit trântind ușa de la o reuniune a conducătorilor în iulie 1921 și, peste trei zile, a trimis o scrisoare de demisie. Uimit, Drexler și ceilalți lideri și-au dat seama că își pierdeau nu doar atracția principală, ci și vaca de muls. Starul reuniunilor naziste și magnetul pentru donații era pe punctul să dispară. Ca și cum voia să se facă și mai clar înțeles, Hitler – acționând doar în nume propriu – umpluse în câteva zile Circus Krone, cea mai mare sală acoperită din München, cu 6 000 de ascultători entuziaști.

Stratagema lui Hitler a funcționat. O săptămână mai târziu, Drexler și ceilalți lideri ai partidului l-au implorat să se întoarcă la matca nazistă, cedând la toate cererile sale de „totul sau nimic“ pentru a deveni unicul conducător al partidului, „cu puteri dictatoriale“.

Pusese în scenă un puci intern și câștigase. O victorie personală totală pentru Hitler, decizia a reprezentat totodată și o trecere strategică spre *Führerprinzip,* principiul clar de conducere care va domina partidul nazist și întreaga Germanie pe toată perioada celui de-al Treilea Reich. Acest principiu considera cuvântul conducătorului drept cel mai important, definitiv și infailibil, eliminând orice procese democratice interne sau controale din partea celorlalți. Ideile și inițiativele nu erau mereu discutate sau argumentate până la capăt: deseori îi erau prezentate lui Hitler și reveneau ca decizii luate. Această schimbare a puterii din vara anului 1921 a marcat începutul restructurării de către Hitler a mișcării naziste într-un *Führerpartei* – un partid aflat sub dominația unui lider. A fost, de asemenea, primul pas către cultul personalității lui Hitler. Necăsătorit și fixist, obsesiv, mistuit de propriul simț al misiunii, Hitler nu avea altă viață în afara politicii.

Conducerea lui Hitler s-a făcut simțită mai ales în ceea ce privește propaganda, unde deciziile sale erau gândite în amănunt și strălucite. Ca manager, era un dezastru, deplasându-se prin oraș după toane, uitând de întâlniri, apărând la ore ciudate în cafenelele preferate sau la *Völkischer Beobachter (Observatorul Național-Rasist)*, ziarul său proaspăt achiziționat. Hitler avea o astfel de „rezervă vulcanică de energie nervoasă", încât „nu-l puteai ține niciodată departe de stradă", își amintea un prieten apropiat.[8] Trezindu-se târziu în modestul său apartament, Hitler își ținea uneori prima conferință în timp ce se bărbierea sau își ungea o felie de pâine cu unt, la 11 dimineața. „Discuțiile aveau loc mereu în picioare", își amintește Hermann Esser, un membru al partidului care devenise redactor la *Völkischer Beobachter.* „Nu oferea niciodată ceai sau cafea. S-a bărbierit cu un brici până când a strâns bani să-și ia un aparat de ras cu o singură lamă. Mereu se tăia [și] uneori sângera până seara. Era un fapt bine cunoscut."[9]

Hitler își lărgea frontul de lucru. Mesajul său se adresa nu doar clasei muncitoare lipsite de drepturi, ci, mai ales, micii burghezii care era doar cu puțin mai sus decât clasa muncitoare, dar care se temea să nu alunece înapoi. De asemenea, era atractiv pentru conservatorii bogați, mai ales pentru cei antisemiți – fanaticul „public de stradă al claselor superioare", după spusele unui observator.[10]

Pe lângă platforma oratorică și ziarul partidului său, Hitler a început să adauge alte ornamente materiale care să sugereze un adevărat grup politic. Cu o fină intuiție pentru psihologia maselor și a simbolurilor angajante, a recreat o identitate a partidului bazată pe svastică, un ocean de steaguri și uniforme de partid. Inspirat inițial de simbolismul hindus de bun augur și folosit de multe religii și culte de-a lungul secolelor, motivul svasticii fusese adoptat de grupuri preocupate de probleme rasiste, precum ultragermanica Societate Thule, drept emblemă a supremației nordice. După o examinare atentă a multor schițe, Hitler a ales personal culorile primare ale steagului partidului: un câmp roșu, un cerc alb și o svastică neagră înclinată, izbitor de simplă, în centru. Ținând cont de svasticile complexe și împodobite care erau pe atunci la modă, faptul că Hitler alesese aspectul cel mai simplu și mai îndrăzneț a fost o mișcare de geniu publicitar. Steagul nazist făcea o declarație puternică, era ușor de recunoscut, chiar de la distanță, iar, când era necesar, inspira teamă. Hitler și-a explicat alegerea: „Roșul exprima ideea de justiție socială de la baza mișcării; albul, convingerea naționalistă. Iar svastica semnifica misiunea care ne revine – lupta pentru victoria rasei ariene."[11] În plus, câmpul roșu era o provocare subtilă la adresa comuniștilor și a social-democraților, care

credeau că au exclusivități asupra acestei culori. Păcălindu-i pe unii stângiști să vină la întruniri anunțate cu afișe de un roșu aprins, credea Hitler, naziștii ar putea „demola argumentele lor și, astfel, ar intra în dialog cu acești oameni“.[12]

Ca majoritatea grupurilor de activiști din München – inclusiv comuniștii și socialiștii –, naziștii au creat și ei propria versiune a „detașamentului de pază“. Acesta era format din bătăuși înarmați care puteau porni sau opri încăierările din berării cu concurența sau cu alte persoane deranjante. Inițial numiți „secțiunea sport și gimnastică“ a partidului, numele detașamentului a devenit, după câteva modificări, *Sturmabteilung* – Divizia „Furtuna“ sau Batalioanele de Asalt, prescurtat SA în germană. Înarmați cu boxuri de metal și cu bastoane de cauciuc, acești soldați, cu Hitler lângă ei, și-au arătat mușchii într-un mod care nu lăsa loc de interpretări în septembrie 1921, când au atacat întrunirea unui grup separatist numit Liga Bavaria și l-au umplut de sânge pe liderul său, Otto Ballerstedt. Acesta l-a dat în judecată ulterior pe Hitler, care a fost găsit vinovat de tulburarea liniștii publice și a executat o lună de detenție dintr-o sentință de trei luni (după care a fost eliberat condiționat), în vara lui 1922.

La formarea Diviziei „Furtuna“, „am căutat cu deosebire persoane cu aspect neîngrijit“, spunea Hitler, descriind bătăușii care se puteau ocupa de treburile sale murdare. Astfel de recruți nu erau greu de găsit în subcultura postbelică a „ultramasculinității militante“, idee provenind din demobilizarea rapidă a armatei germane și din dezvoltarea paralelă a milițiilor scăpate de sub control, scria un istoric.[13] Acești „potlogari“, după cum îi numea Hitler, vor juca un rol crucial în puciul care va avea loc peste ceva mai mult de un an.[14] Până atunci, vor funcționa sub comanda unui nou membru al partidului nazist, căpitanul Hermann Göring.

* * *

Anii care au dus la puciul lui Hitler din 1923 au fost martori la adunarea de adepți, gură-cască și bătăuși de berărie care vor deveni cercul său intim, anturajul său personal și colegii săi de puci. Hermann Göring era unul dintre membrii de bază. Celebru ca pilot de elită din Primul Război Mondial, cu 22 de ținte lovite la activ, decorat cu *Pour le Mérite*, cel mai înalt ordin german, Göring se reîntorsese în Germania după ce lucrase câțiva ani după război ca pilot particular și actor ambulant în Danemarca și Suedia. Era în căutarea unei noi aventuri. Deși înscris ca student la Universitatea din München, strălucitorul Göring căruia îi plăcea luxul a fost atras de politică, o lume în care credea că va face senzație. După tatonări prin scena politică din München, i-a ales până la urmă pe naziști, nu atât pentru programul lor politic, cât pentru că credea că ar putea fi o figură mai importantă într-un partid mai mic – iar istoria i-a dat dreptate.

Hitler, la rândul său, a fost încântat în ziua când impetuosul Göring a intrat în sediul dărăpănat al partidului nazist și și-a oferit serviciile. În scurt timp, Hitler l-a numit pe Göring la comanda Diviziei „Furtuna“, care era din ce în ce mai numeroasă, dar dezorganizată, iar acesta a transformat-o rapid într-o forță redutabilă.

Un alt student de la Universitatea din München, pe nume Rudolf Hess, de asemenea pilot de vânătoare în Primul Război Mondial, se lipise deja de Hitler. Născut în Alexandria, în Egipt, în familia prosperă a unui comerciant german, Hess era influențat de profesorul Karl Haushofer, renumit pentru teoriile sale geopolitice. Prin Hess, Hitler a inclus ulterior viziunile lui Haushofer în politicile sale referitoare la *Lebensraum* („spațiu vital“), justificarea pentru invazia Rusiei în al Doilea Război Mondial.[15] Arătos, dar capricios („sunt o combinație ciudată“, îi scria Hess logodnicei sale), Hess a fost implicat în Societatea Thule, pe care un alt participant a descris-o drept un club al „intelectualilor bogați care se ocupau de istoria germanică“.[16] Printre naziști, Hess și-a găsit locul ca asistent și secretar personal al lui Hitler – o vocație care îl va face curând cel mai apropiat tovarăș de detenție al lui Hitler și apoi Führer adjunct în partidul nazist. La München, neglijându-și studiile, Hess se învârtea pe la sediul naziștilor, încercând să-l facă pe hoinarul și peripateticul lider de partid să-și respecte programul.

Cercul intim al lui Hitler îl includea, de asemenea, pe Max Amann, fostul soldat care fusese sergentul răcanului Hitler pe frontul de vest, în Primul Război Mondial. Amann, un „tip dur“ căruia îi plăceau încăierările din berării, a devenit gurul său editorial bun la toate. Hitler l-a făcut directorul ziarului *Völkischer Beobachter* și apoi editorul cărții sale; *Mein Kampf* le-a adus milioane. Amann a fost șeful Asociației de Presă a Reich-ului, care controla cu mână de fier presa în timpul celui de-al Treilea Reich.

Pe lângă Dietrich Eckart, traducătorul lui *Peer Gynt* și individul uns cu toate alifiile care i-a fost mentor lui Hitler, mai mulți intelectuali au fost atrași de tânărul și pasionatul orator și de mișcarea sa dinamică. Alfred Rosenberg, un estoniano-german educat în Rusia și cu veleități literare, a devenit susținător devotat și editor la *Völkischer Beobachter.* Hitler a citit și a fost influențat de lucrarea antisemită a lui Rosenberg, *Die Spur des Juden im Wandel der Zeiten (Drumul evreilor de-a lungul istoriei)*. Max Erwin von Scheubner-Richter cel chel și sever, un alt neamț bine educat de origine baltică, a adăugat și el o notă de eleganță anturajului necioplit al lui Hitler, oferind atât intelect, cât și bani, prin intermediul rețelei de emigranți ruși înstăriți. Ambii, Rosenberg și Scheubner-Richter, au influențat puternic convingerea din ce în ce mai clară a lui Hitler că „o gașcă de evrei din lumea literară“ – precum Lev Troțki și alți bolșevici evrei – s-au aflat în spatele

uciderii a „30 de milioane“ de victime ale comunismului în Rusia. Din ce în ce mai mult, antisemitismul lui Hitler se sprijinea pe invocarea ororilor din Rusia și pe lectura unui fals obscen – *Protocoalele Înțelepților Sionului,* care se poate să-i fi fost dat de Rosenberg. „Evreul sângeros înlocuiește parlamentul cu un eșafod, [provoacă] distrugerea intelectualilor și, până la urmă, bolșevismul“, îi plăcea să spună.[17] Ulterior, Rosenberg a jucat un rol esențial în formularea legilor rasiste draconice din timpul celui de-al Treilea Reich.

Dar gustul personal al lui Hitler, precum și fascinația sa politică de a influența masele mai curând decât elitele deseori îl făceau să coboare standardele sociale. În frecventele întâlniri de după program, din cafenelele din München, Hitler îi includea și pe bodyguardul său, Ulrich Graf, fost măcelar, și pe Christian Weber, un paznic de club obez care se ocupase și cu negoțul de cai.[18] Șoferul său ocazional care îl însoțea frecvent în cafenele era un ceasornicar oacheș și chipeș din nordul Germaniei, pe nume Emil Maurice (despre care se va descoperi mai târziu că e de descendență evreiască și va fi eliminat din cercul intim). Un fotograf pe nume Heinrich Hoffmann, care a înțeles de la început că Hitler ar putea să fie gâsca sa cu ouă de aur, a devenit membru al gărții din München a lui Hitler. Această adunătură veselă, în diverse alcătuiri, putea fi văzută după-amiaza sau seara în locuri precum eleganta cafenea Heck de lângă Grădinile Regale de pe Galerienstrasse; vechea cafenea Neumaier din centru (unde Hitler avea o masă permanent rezervată luni seara); și Osteria Bavaria, un bistro italian care servea și feluri de mâncare din Alpi, aflat doar la câteva străzi distanță de sediul ziarului *Völkischer Beobachter* de pe Schellingstrasse. Observatorii grupului remarcau întotdeauna un singur lucru: Hitler era cel care vorbea aproape tot timpul.

O completare târzie, dar importantă, a cercului magic al lui Hitler a fost Ernst Hanfstaengl. Fiul unui editor de cărți de artă germano-american care studiase la Harvard, Hanfstaengl se distingea datorită înălțimii sale (peste doi metri), a maxilarului ieșit în afară și a aerului său cultivat. Poreclit în batjocură Putzi („băiețelul“), Hanfstaengl fusese adus la unul dintre discursurile lui Hitler în noiembrie 1922, de către vechiul său prieten de la Harvard, căpitanul Truman Smith. Ulterior atașat militar adjunct la ambasada americană de la Berlin, Smith fusese la München și se întâlnise personal cu Hitler, iar tânărul ofițer fusese impresionat de capacitatea liderului nazist de a „ține un adevărat discurs“ de fiecare dată când i se punea o simplă întrebare – „ca și cum ar fi dat drumul la bandă“.[19] Smith voia ca Hanfstaengl să vadă cum era Hitler când chiar ținea un discurs oficial. Hanfstaengl s-a dus la o conferință a lui Hitler și a fost copleșit: a

pomenit de o „performanță iscusită“, cu „aluzii și ironie cum n-am mai auzit“. După discurs, Hanfstaengl s-a dus și s-a prezentat lui Hitler, iar cei doi și-au descoperit rapid o mare afinitate. „Sunt de acord cu 95% din ce ați spus și mi-ar plăcea mult să discutăm cândva și despre restul de 5%“, i-a spus Hanfstaengl.

„Sunt sigur că nu va trebui să ne certăm în legătură cu cele 5%“, i-a răspuns Hitler. La început, acest lucru avea să fie adevărat.[20]

Hanfstaengl s-a alăturat în curând cercului de apropiați ai lui Hitler. Și cum avea timp liber și bani, a devenit principalul comisionar din München al lui Hitler. Fiindcă petrecea atât de mult timp în preajma acestuia, Hanfstaengl cunoștea mai bine decât mulți stilul ascetic de viață al liderului. Hitler „ducea o viață de funcționar sărac lipit“ în minuscula cameră închiriată pe Thierschstrasse, lângă sinuosul râu Isar, scria Hanfstaengl. Podelele erau acoperite cu linoleum și cu câteva „covoare rărite“; dar anticamera spațioasă pe care Hitler o împărțea cu proprietăreasa avea ceva care compensa neajunsurile, un pian. Acolo, Hanfstaengl, pianist talentat, improviza uneori melodii și se familiariza cu gusturile lui Hitler. „Am cântat o fugă de Bach“, scria Hanfstaengl, iar Hitler „a aprobat din cap cu un vag dezinteres.“ Dar când Hanfstaengl a trecut la Wagner, compozitorul preferat al lui Hitler și unul dintre eroii săi politici, lucrurile s-au schimbat. „Am început preludiul la *Meistersinger.* Aici s-a produs declicul. Era teritoriul lui Hitler. Știa absolut toată piesa pe dinafară și putea fluiera fiecare notă într-un curios vibrato pătrunzător, dar fără să cânte deloc fals.“ Nu e deci surprinzător că Hitler a fost, de asemenea, încântat de vechile cântece de luptă de la Harvard, care se terminau în „Rah! Rah! Rah!“[21]

Relația lui Hanfstaengl cu Hitler a devenit atât de apropiată încât tânărul moștenitor cu relații a găsit o modalitate de a împrumuta partidului nazist 1 000 de dolari americani. Era o sumă imensă într-o Germanie afectată de inflație și i-a permis ziarului *Völkischer Beobachter* să achiziționeze două prese rotative, astfel încât să poată apărea într-un format mai mare și mai impresionant.[22] Hanfstaengl i-a făcut, de asemenea, lui Hitler intrarea în înalta societate, invitându-l la cină și punându-l în legătură cu potențiali susținători și donatori precum familia Fritz-August von Kaulbach, un celebru clan de artiști.[23] Șarmul austriac înnăscut al lui Hitler a ieșit la iveală și, deși făcea uneori mici gafe (Hanfstaengl l-a prins punându-și zahăr în vin), avea, în general, succes, mai ales la doamne.

Pe lângă Helene Bechstein, soția fabricantului de piane, între femeile vrăjite de Hitler s-a aflat o altă soție bogată prezentată lui Hitler de către Dietrich Eckart. Era vorba de Else Bruckmann, căsătorită cu Hugo Bruckmann, un editor conservator care avea un conac opulent într-o zonă rezidențială din München. Else Bruckmann, din naștere prințesă română,

era o renumită organizatoare de saloane literare; o invitație la seratele sale era un semn de recunoaștere în înalta societate din München – iar Hitler a primit multe, devenind un soi de curiozitate râvnită la întrunirile acesteia. Ambele femei, și Bechstein, și Bruckmann, au reușit să redirecționeze o parte din banii soților lor către Hitler. Uneori găseau moduri ocolite de a-i transfera proprietăți. Într-o seară, la luxoasa reședință Bechstein din Berlin, Edwin Bechstein a respins categoric rugămintea lui Hitler de a face o nouă donație; nu prea erau fonduri, i-a spus. Totuși, când Hitler se pregătea să plece, doamna Bechstein a reușit să-i strecoare pe furiș câteva dintre strălucitoarele sale bijuterii care puteau fi ușor transformate în bani gheață. Mai târziu, a adăugat generozității sale și tablouri scumpe din colecția sa particulară. Deși nu a fost niciodată într-o relație declarată cu vreo femeie și nu a fost căsătorit decât în ultimele două zile de viață, Hitler a avut un succes aproape mistic la multe femei.

* * *

Până în toamna lui 1922, în München deja fierbeau zvonurile despre un puci pus la cale de Hitler, cu un an înainte ca el să acționeze efectiv. Discuțiile despre o lovitură de stat nu erau întreținute de ceea ce spusese sau făcuse Hitler, ci de un eveniment dramatic petrecut în afara Germaniei. În octombrie 1922, Benito Mussolini și partidul său fascist reușiseră să preia controlul guvernului italian printr-o lovitură de stat fulgerătoare, începută, după spusele oamenilor, cu un „Marș asupra Romei“. Așa cum au arătat de atunci istoricii, marșul a fost mai degrabă unul simbolic decât unul real și s-a încheiat cu o preluare negociată. Dar mitul și bogata încărcătură imagistică legate de un marș popular au avut priză la public, mai ales în Germania, și mai ales în cazul unui revoluționar amator precum Hitler. Considerând mișcarea îndrăzneață a lui Mussolini drept „unul dintre punctele de cotitură ale istoriei“, Hitler a transpus imediat ideea unui Marș asupra Romei în corespondentul său german: un marș asupra Berlinului.[24] Visând să adune toate forțele militare din Bavaria sub comanda lui – puternicele forțe paramilitare de dreapta plus Divizia Bavaria a Reichswehr-ului și Poliția Statală a Bavariei organizată tot în stil militar –, Hitler voia să organizeze un mare marș de la München la Berlin ca să declanșeze o „revoltă națională“ și să preia puterea. Voia să conducă și o forță militară, și o măreață cauză morală – „renașterea“ germană după care tânjea – către porțile Berlinului, înlăturând totul din cale. Hitler era un strălucit propagandist nemilos și un romantic incurabil. Calitatea cinematografică a marșului asupra Berlinului îi trezea ambele instincte. Nu își dorea doar să răstoarne Republica de la Weimar, ci voia să o și înlocuiască în stil mare – așa cum făcuse Mussolini.

Hitler fusese, de asemenea, inspirat de exemplul lui Kemal Pașa, numit ulterior Atatürk, care pusese la cale o lovitură de stat reușită împotriva

guvernului de la Constantinopol, pornind de la o bază de provincie din Ankara. În propria tentativă de puci, Hitler va combina abordarea lui Mussolini cu cea a lui Atatürk, pornind din baza de provincie de la München, dar cu ochii pe premiul cel mare de la Berlin.

* * *

Hitler se gândea că are motive să creadă în șansele sale de reușită. Cu doar o săptămână înainte de lovitura îndrăzneață a lui Mussolini, Hitler orchestrase o lovitură sfidătoare de unul singur. Invitat să participe pașnic cu o mică delegație la o sărbătoare naționalistă în orașul Coburg din nordul Bavariei, Hitler sosise cu un tren special cu 650 de paramilitari din batalioanele de asalt și efectiv preluase controlul asupra orașului. Forțele sale au atacat violent grupurile de stânga care veniseră la paradă, aducându-i pentru prima oară lui Hitler reputația de „eliberator“ al unui oraș de sub „teroarea roșie“.[25] Experiența îmbătătoare a dus încrederea lui Hitler în forțele sale pe noi culmi. „De acum înainte o să merg singur pe drumul meu“[26], declara el.

Deși nu făcuse pregătiri și nu dăduse nimănui motive concrete să creadă că e gata să acționeze *(losschlagen)*, Hitler începuse evident să ia în considerare ideea unui puci care includea un marș asupra Berlinului. „Mussolini a arătat ce poate face o minoritate dacă e cuprinsă de un just elan naționalist“, le spunea Hitler adepților săi la o „seară de discuții“, din noiembrie 1922.[27] A fost suficient ca să pornească tăvălugul zvonurilor și să deconcerteze autoritățile bavareze la începutul anului 1923. Odată plantată, ideea unei mișcări îndrăznețe a încolțit în mintea lui Hitler și a devenit, după spusele unui adversar, o obsesie. Obsesiile lui Hitler ajungeau mereu să se transpună în fapte, mai devreme sau mai târziu.

Ordinul *Pour le Mérite* a fost creat în 1740 de către Frederic cel Mare. Acesta i-a dat un nume în franceză, limba preferată la curtea sa.

CAPITOLUL 3

Presiune în creștere

Dacă [Hitler] se lasă dominat de propriul complex mesianic, ne va distruge pe toți.

DIETRICH ECKART, 1923

Anul care se va încheia cu Hitler după gratii – 1923 – a debutat cu două evenimente dramatice. Primul s-a petrecut pe 11 ianuarie, când francezii au invadat regiunea Ruhr, declanșând dezastruoasa campanie de rezistență pasivă a guvernului berlinez, represaliile sângeroase ale trupelor franceze împotriva sabotorilor locali și afundarea catastrofală a Germaniei în hiperinflație. Cel de-al doilea, în aceeași lună, a fost o confruntare crucială între Hitler și autoritățile bavareze cu privire la planurile pentru prima convenție „națională" a Partidului Nazist, programată pentru 27–29 ianuarie la München. Hitler a anunțat o duzină de marșuri și întruniri într-o singură zi, cu discursuri la fiecare; naziștii urmau să preia efectiv controlul Münchenului pentru o zi, întrerupând mersul normal al lucrurilor într-un oraș cu 650 0000 de locuitori. Posibilitatea unor ciocniri majore între naziști și inamicii lor principali, comuniștii și socialiștii, i-a alarmat pe comandanții armatei și ai poliției statale, ultimii care mai menținеau ordinea internă. Generalul Otto von Lossow, un om cu înfățișare severă care comandase Divizia a 7-a a Reichswehr-ului – cunoscută drept Divizia Bavaria –, era un bavarez instruit în Prusia, a cărui loialitate se îndrepta mai mult spre München decât spre Berlin. Colonelul Hans von Seisser, de asemenea ofițer școlit în Prusia, conducea Poliția Statală din Bavaria, o forță de dimensiunea unei armate care includea și infanterie, și unități mobile. În afară de posibilele lupte de stradă între adversarii politici, Lossow și Seisser erau extrem de îngrijorați că Hitler ar fi putut să urmeze exemplul recent al lui Mussolini și să declanșeze un puci. Astfel că au interzis toate cele 12 întruniri politice ale lui Hitler.

Interdicția a stârnit în Hitler toate resentimentele, pornirile violente și megalomania de tipul „voi face asta cu orice preț". Într-o confruntare furtunoasă cu autoritățile, Hitler a amenințat că, dacă nu se ridica interdicția, el va „mărșălui în linia întâi și va încasa primele gloanțe" în cazul în care armata sau poliția ar încerca să folosească forța pentru a opri marșurile. Dacă s-ar fi întâmplat astfel, a spus cu aroganță, „guvernul bavarez ar cădea în două ore".[1] Ieșind ca o vijelie de la o întâlnire cu șeful poliției din München, Eduard Nortz, Hitler a dat glas uneia dintre grandioasele sale metafore istorice, strigând: „Ne vedem pe câmpiile din Philippi!"[2] (Philippi era câmpia macedoneană unde, în 42 î.Hr., în toiul unei lupte sângeroase, Marc Antoniu l-a învins pe Marcus Brutus; Brutus, asasinul lui Caesar, se sinucide ulterior. Evenimentul a fost imortalizat de

Shakespeare în piesa *Viața și moartea lui Iulius Caesar,* pe care probabil Hitler o cunoștea.)

Într-o întâlnire separată cu generalul Lossow, Hitler a pledat pentru ridicarea interdicției, promițând, pe „cuvânt de onoare“, că nu plănuiește nici un puci.[3] În Germania anilor 1920, cuvântul de onoare – *Ehrenwort* – era luat foarte în serios, ca promisiune fermă. Pe baza acestui *Ehrenwort* al lui Hitler, Lossow, Seisser și șeful poliției Nortz au cedat, dar au încercat să-și mai păstreze o fărâmă de autoritate spunându-i lui Hitler că putea ține doar șase, nu 12 întruniri, și că spectaculoasa ceremonie de consacrare a steagului Diviziei „Furtuna“, care era planificată în aer liber, trebuie mutată înăuntru, la Circus Krone. Hitler a acceptat acest compromis, apoi și-a urmat fără probleme planul inițial; a ținut 12 întruniri și o defilare în aer liber a 6 000 de naziști în uniforme pe terenul de paradă Marsfeld de lângă Circus Krone. Uimite de îndrăzneala lui Hitler, autoritățile nu au intervenit. Hitler nu cedase în confruntarea cu forțele armate ale statului și câștigase, și toată lumea știa acest lucru. Victoria repurtată în fața lui Lossow și Seisser era o victorie importantă de propagandă pentru Hitler și un motiv de jenă pentru autorități.

Atitudinea agresivă a lui Hitler a atras atenția unei figuri extrem de importante, nimeni altul decât generalul Hans von Seeckt, comandant al Reichswehr-ului, armata germană. Având cartierul general la Berlin, militarul de frunte al țării avea o imensă influență politică în ciuda divizării clasei militare după Tratatul de la Versailles, care obliga Germania să-și limiteze trupele la 100 000 de oameni cu 4 000 de ofițeri – un efectiv care era considerat suficient pentru a suprima tulburările interne, dar nu și pentru a porni un război contra țărilor vecine. În ciuda dimensiunii sale relativ reduse, Reichswehr-ul sub comanda lui Seeckt își câștigase reputația de a fi „stat în stat“.[4] Într-un moment de convulsii politice, când guvernul era amenințat de paramilitarii rămași și de unitățile rebele ale armatei, îngrijoratul președinte german, Friedrich Ebert, l-a întrebat pe Seeckt dacă Reichswehr-ul îi era loial; generalul sever și cu monoclu, în uniforma gri și cu ținută țeapănă, i-a replicat scurt: „Reichswehr-ul mă urmează“. Pe scurt, Seeckt era omul care deținea puterea militară.[5]

În martie 1923, Seeckt a fost convins să se întâlnească cu fostul răcan pus pe fapte mari care le dăduse atâta de furcă lui Lossow și Seisser. Timp de patru ore, în timpul unei vizite la München, ofițerul prusac a ascultat cu răbdare, sau fără să reacționeze, tiradele obișnuite ale lui Hitler despre „criminalii din noiembrie“, evreii perfizi și necesitatea ca un mare om să preia controlul. După relatările colonelului Hans-Harald von Selchow, adjutantul lui Seeckt, care era și el de față, austriacul care renunțase la

școală i-a ținut primului militar al Germaniei prelegeri despre istorie și a făcut comparații între soarta Germaniei și a altor națiuni care se salvaseră prin acțiuni drastice. Trecând la retorica sa radicală, Hitler i-a spus lui Seeckt: „Noi, național-socialiștii, vom avea grijă ca membrii prezentului regim marxist din Berlin să atârne de stâlpii felinarelor de pe stradă. Vom incendia Reichstag-ul, iar când toate acestea vor fi în plină desfășurare, vom veni la dumneavoastră, domnule general, ca să preluați conducerea tuturor muncitorilor germani.“[6]

Multora această ofertă li s-ar fi putut părea tentantă. Dar, chiar dacă generalul prusac de modă veche favoriza un guvern de dreapta, nu-și dorea să ia parte la spânzurarea nimănui de felinarele de pe stradă și nici la retorica extremistă a înfocatului politician de berărie. Conform spuselor lui Selchow, Seeckt a răspuns scurt: „De azi înainte, domnule Hitler, nu mai avem nimic să ne spunem!“ Seeckt a plecat la Berlin.[7]

* * *

De-acum Hitler își crease o reputație de mână de fier care îi înfrunta pe politicienii burghezi. Numărul de membri ai partidului nazist, după standardele locale, era în creștere – de la 20 000 la 55 000 doar în 1923.[III] Un discurs al lui Hitler din München era acum promovat pe afișe ca *Riesenversammlung* – o „adunare gigantică“ – și chiar așa și era. Cu previziunile sale apocaliptice, soluțiile oportune și nedisimulatul apel la emoțiile maselor, Hitler era în stare să umple Circus Krone cu 6 000 de ascultători.

Publicul era nerăbdător să audă explicații facile despre nenorocirile care afectau țara, iar Hitler știa exact pe cine să învinovățească. Arătând cu degetul către civilii perfizi, mai ales evrei, care „îi trădaseră“ pe „luptătorii de pe front“ în 1918, ducând astfel la înfrângerea Germaniei în război, Hitler critica actualul guvern german și Constituția de la Weimar ca nelegitime. Devenea vocea cea mai răsunătoare printre cei mulți care respingeau Republica de la Weimar la ambele extreme ale politicii germane – comuniștii la stânga și ultranaționaliștii și monarhiștii la dreapta. Hitler a găsit cai de bătaie la îndemână în „Marele Capital“ și „internaționaliști“, adică toți cei de stânga care promovau înfrățirea internațională socialistă. A criticat Franța și Marea Britanie și și-a exprimat disprețul la adresa „înșelătoriei“ reprezentate de cele 14 Puncte nerealizate ale lui Woodrow Wilson. A descris în culori roz Germania de dinainte de război în contrast cu starea sa actuală de „dizgrație și înfrângere“.[8] A făcut ca lucrurile complicate să pară simple. „Agitația politică trebuie să fie primitivă“, spunea el.[9]

Talentul lui Hitler de a fermeca masele și de a atinge coarde sensibile emoțional mai mult decât alți politicieni stătea nu doar în demagogia sa, ci și în capacitatea de a vedea dincolo de problemele politice actuale, până la problemele și dorințele latente ale ascultătorilor săi. Deși putea ține piept celor mai buni în dezbaterea ocupației franceze, inflației, șomajului și guvernului incapabil din Berlin, reușea să atingă și ceva mai important – „un sentiment al măreției" – care rezona la nivel personal cu oamenii plini de confuzie și prinși în evenimente pe care nu le pot controla. „Problema revenirii poporului german nu e o problemă de redresare economică", scria el într-un memoriu intern de partid. „Mai curând e o problemă de recâștigare a unui sentiment intern între oameni, singurul care poate duce iar la măreție națională și, prin intermediul acesteia, la bunăstare economică."[10] Hitler miza aici pe bunătatea și pe potențialul poporului german, nu doar pe o monedă mai puternică și pe salarii mai corecte. Când critica „jignirea" reprezentată de Tratatul de la Versailles, perora despre „camăta împotriva poporului" și preamărea calitățile „creatoare de cultură" ale popoarelor germanice, iar ascultătorii aveau impresia că vorbește despre *ei,* nu despre noțiuni abstracte. Oricare ar fi fost nedreptățile din Primul Război Mondial și indiferent de faptul că Germania fusese considerată „singurul vinovat" de război, germanii ca indivizi nu considerau că sunt mai vinovați decât francezii, belgienii sau oricine altcineva. Stima lor de sine era distrusă, dar discursurile lui Hitler le ofereau o altă imagine de sine, ca oameni puternici și de onoare. A avut abilitatea să denumească mișcarea nazistă o „mișcare de eliberare". Această ingenioasă strategie emoțională i-a transformat întrunirile în mijloace de atragere a mulțimii, cu o nuanță de fervoare religioasă. Afișele care anunțau aceste întruniri chiar aveau o notă religioasă negativă: „Nu admitem evrei", scria pe ele.

Hitler a făcut totuși mai mult decât să recurgă la emoții; prezenta argumente care-i făceau pe oameni să dea aprobator din cap. Cocktailul său amețitor de naționalism, darwinism social și antisemitism biologic era servit cu intelectul său ager și cu o memorie istorică prodigioasă. „Într-un timp foarte scurt, am învățat cum să-mi dezarmez dușmanul", scria Hitler. Îi făcea o plăcere deosebită să le predice inamicilor și persecutorilor săi. Alți politicieni, observa el, „țineau discursuri oamenilor care erau deja de acord cu ei. Dar exact aici greșeau: tot ceea ce conta era folosirea propagandei și a iluminării pentru a convinge oamenii care… aveau un punct de vedere diferit." Hitler înțelesese deja importanța de a se face plăcut de către independenți.

Oratorul din berării învăța și trucuri noi: folosea muzică provocatoare pentru a anima mulțimea și valuri mișcătoare de steaguri și uniforme pentru a induce un sentiment de comuniune și de militantism unanim. Își

programa deliberat să apară mai târziu ca o primadonă și urca pe scenă direct din public, nu din spatele podiumului. A început să aibă un fetiș pentru noul salut nazist cu brațul ridicat copiat de la Mussolini, care îl preluase de la romani. Într-o epocă anterioară radioului și televiziunii, cu nici un mecanism de intermediere între vorbitor și public, astfel de stratageme pe placul mulțimii erau tehnici eficiente de a crea o conexiune, fie și efemeră. Talentele lui Hitler se potriveau perfect cu ideea de a crea o legătură viscerală cu masele, care se duceau apoi acasă cu efectele durabile ale unui entuziasm politic nediluat de reportaje radio sau TV și nici măcar de pozele din ziarele de a doua zi, având în vedere că, pe vremea aceea, nu se tipărea aproape nici unul. Iar Hitler se asigura că poza lui nu apărea în cele care se tipăreau; înțelegea valoarea menținerii unei aure de mister și, inițial, a interzis să fie fotografiat. Când Heinrich Hoffmann, viitorul său prieten și fotograf de curte, a încercat să-i facă o poză neautorizată pe stradă în 1922, gărzile liderului nazist l-au atacat și i-au scos filmul din aparat. Va mai trece un an, până când, în septembrie 1923, lumea îl va vedea pentru prima oară pe Hitler într-o fotografie de la Associated Press făcută la o întrunire din Nürnberg.[11]

Hitler își rafinase și stilul oratoric: un început lent, trecând prin istorie, urmat de crescendouri wagneriene și de finaluri bombastice. Exersând în fața oglinzii (și, mai târziu, în fața obiectivului lui Hoffmann), și-a creat un repertoriu de gesturi teatrale pentru a-și dramatiza ideile principale – pumnul ridicat, mâinile rugătoare, îndepărtatul șuviței de pe fruntea plină de sudoare. „Tehnica sa semăna cu șarjele și apărarea unui spadasin“, scria Hanfstaengl.[12] Apoi, la fel de dramatic precum intra, Hitler își făcea ieșirea prin mulțime în timp ce orchestra intona un imn final. Statul ulterior la discuții libere, credea el, „poate distruge complet ore de muncă oratorică“.[13] Oamenii veneau să fie impresionați de cineva care putea vorbi după notițe sumare până la trei ore și exact asta se și întâmpla.

O femeie scria, în 1923: „Nu-ți poți imagina ce liniște se face când vorbește acest om. E ca și cum mii de ascultători își țin respirația. Izbucnesc urale care țin minute întregi când, plin de furie, critică faptele celor care ne conduc și care acum îl împiedică pe el și pe adepții lui să se ocupe de problemele din noiembrie. Până când nu face semn să se facă liniște, ca să poată continua, nu se potolesc… Adolf Hitler are o credință atât de fermă în onestitatea punctului său de vedere național-socialist, încât o transferă spontan și ascultătorilor săi.“[14]

Karl Alexander von Müller, profesorul de istorie care observase capacitățile oratorice ale lui Hitler în timpul cursurilor sale de „cetățenie politică“ de la Universitatea din München, își amintea ulterior prima

experiență cu Hitler ca vorbitor public. Era la o întrunire din 1923, din marea sală a berăriei Löwenbräukeller.

„Ore întregi, muzică militară bubuitoare; ore întregi, scurte discursuri ținute de vorbitori mai puțin importanți. Când sosește *el* – a apărut vreo problemă?“, scria Müller. „Nimeni nu poate descrie febrilitatea care se răspândește în atmosferă. Deodată, se mișcă ceva la intrarea din spate. Se aud ordine. Vorbitorul de la tribună se oprește în mijlocul frazei. Toată lumea sare în picioare, salutând. Și exact printre mulțimile care strigă și steagurile care fâlfâie apare *acela* pe care îl așteptau, cu suita sa, îndreptându-se rapid spre tribună, cu brațul drept și țeapăn ridicat în salutul specific. A trecut destul de aproape de mine și am văzut că era o persoană cu totul diferită de aceea pe care o mai întâlnisem din când în când în anumite ocazii particulare; trăsăturile sale supte și palide păreau contorsionate de o furie internă, flăcări reci țâșnindu-i din ochii ieșiți din orbite, care păreau să fie în căutarea unor inamici pe care să-i învingă… «Romantism fanatic, isteric, cu un miez de voință brutală?», mi-am notat.“[15]

Hitler avea un program frenetic în 1923. Ținea discursuri peste tot în München – în Hofbräuhaus, Bürgerbräukeller, Löwenbräukeller, Circus Krone, chiar și la întruniri naziste din afara orașului, în Nürnberg, Bayreuth, Augsburg și Regensburg, toate în Bavaria. Odată a vorbit în Salzburg, chiar peste granița austriacă. Hitler, guralivul neobosit, pornise deja pe drumul de a deveni poate cel mai prolific orator politic din toate timpurile, cu un număr de cuvinte rostite în timpul vieții care ar rivaliza cu al celui mai neobosit scriitor.[16] Și vorbea neîncetat despre tema sa principală – evreii.

De la Dietrich Eckart, Hitler învățase de timpuriu în cariera sa de orator că poate să stârnească o mulțime prin recurgerea la sentimentele antisemite larg răspândite care atinseseră în vremea aceea cote înalte în Europa, mai ales în Germania. Atacurile sale josnice la adresa „dominației evreiești“ și la „cămătarii evrei“ primeau cele mai intense aplauze.[17] Discursuri cu titluri precum „Evreul mondial și Bursa mondială“ și „Germania la răspântie: paradisul evreilor sau statul poporului german?“ atrăgeau un public numeros, dornic să audă despre sperietoarea evreiască, sursa tuturor relelor. Un discurs lung, spus dintr-o suflare, intitulat „Instigatorii la adevăr“, îi învinovățea pe evrei pentru decăderea postbelică a Germaniei; o retipărire specială a discursului în ziarul *Völkischer Beobachter* s-a vândut complet, astfel că s-a mai publicat o dată.[18] Printre resursele preferate ale lui Hitler pentru antisemitism se găseau operele magnatului american Henry Ford *(Evreul internațional)* și celebrele *Protocoale ale Înțelepților Sionului.* Chiar dacă Hitler a constatat curând că *Protocoalele* erau un fals, a

continuat să le pomenească în discursurile sale întrucât conținea „adevărul interior“ despre evrei, după cum susținea el.[19]

Încet-încet, Hitler începuse să-și includă viziunile radicale antisemite într-o teorie atotcuprinzătoare asupra lumii. „Hitler și asociații săi… credeau că antisemitismul oferea *unicul* cadru explicativ pentru istoria lumii“, scria istoricul Jeffrey Herf.[20] Până în 1923, Hitler crease o relatare convenabilă, ultrasimplificată și plină de clișee despre perfidia evreilor (*Werdegang des Judentums,* sau „Calea evreilor“). Inspirându-se mult din scriitorul antisemit Theodor Fritsch, Hitler a schițat o relatare despre viclenia evreilor. Povestea era, după Hitler, o trecere rapidă în revistă a secolelor care conduseseră inevitabil la cucerirea completă de către evrei a Germaniei, a Europei și a lumii. Traseul începea cu „evreii de curte“ *(Hofjuden)* care dobândeau poziții înalte în Europa ca bancheri personali ai nobilimii. Apoi, apăreau „evreii din popor“ *(Volksjude)* care promovau democrația și care „deveneau prietenii tuturor“ în timp ce îmbrățișau un „fals umanitarism“.[21] Dar acești evrei buni și democrați se transformau apoi în „evreii sângeroși“ *(Blutjude)*, membrii nemiloși ai conducerii bolșevice care preluaseră controlul Rusiei și dezlănțuiseră sângeroasa domnie a terorii, susținea Hitler. „Evreii conduc. Ei creează dictatura proletariatului… În loc de Parlament, eșafodul.“[22]

Să lăsăm deoparte detaliile istorice. Povestioara lui Hitler era devorată de mulțimea avidă să găsească un țap ispășitor. (Era, de asemenea, pregătirea perfectă pentru ceea ce va deveni cel mai vestit capitol din *Mein Kampf,* „Poporul și rasa“.) Ideea de bază a percepției sale paranoice și antisemite a istoriei era mesajul că germanii sunt victimele. Nu doar că descria evreii trădători ca țința urii și finalmente a exterminării, ci descria evreii și ca agresori, un dușman activ care constituia o amenințare mortală pentru germani. Pe când își tot repeta povestea, în fața publicului vrăjit, Hitler punea bazele unui mesaj ulterior – voia să convingă poporul german că evreii l-au obligat să intre în război. (Într-un discurs din 1939 în fața Reichstag-ului, i-a învinovățit pe evrei *în avans* pentru izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial și pentru propria lor exterminare iminentă. În cazul în care „capitaliștii evrei internaționali“ ar fi reușit să „afunde omenirea într-un alt război mondial“, perora Hitler, rezultatul ar fi fost „anihilarea rasei evreiești din Europa“.)

Chiar și la începutul anilor 1920, când el și Hanfstaengl se întorceau pe jos de la un film foarte popular, *Fridericus Rex,* care îl glorifica pe Frederic cel Mare, Hitler făcuse un comentariu care îl uimise pe tovarășul său, prefigurându-i viitorul de ucigaș în masă. Hitler a spus că i-a plăcut mai ales momentul în care regele în declin a amenințat că-și va decapita prințul moștenitor. Nici un fel de sentimentalisme, a zis Hitler, n-ar trebui sa stea între un lider și scopurile sale, o poziție pe care a tot repetat-o în anii care

au urmat. „Faptele mărețe necesită măsuri drastice“, i-a spus Hitler prietenului său. „Ce contează dacă vreo 20 dintre orașele noastre din zona renană sunt mistuite de flăcări? 100 000 de morți n-ar însemna nimic dacă ar asigura viitorul Germaniei.“

„Am rămas trăsnit“, scria Hanfstaengl.[23]

Propensiunea expansionistă a lui Hitler începea și ea să devină vizibilă. El reprezenta credința nazistă într-o Germanie mare, care să cuprindă și Austria vorbitoare de germană, și Boemia care făcea parte din Cehoslovacia, mai ales Regiunea Sudetă. El cerea mai mult „pământ și teritorii“ pentru poporul german, prefigurând ceea ce va deveni politica sa de *Lebensraum* și, în ultimă instanță, invadarea Rusiei.

În ciuda păstrării programului său nebunesc, Hitler și-a făcut timp pentru o mică vizită de strângere de fonduri la Berlin, însoțit în mașină de Hanfstaengl, o vizită care aproape că a schimbat cursul istoriei. Mașina lui Hanfstaengl, un vechi Selve cam obosit, a fost oprită în „Saxonia roșie“, lângă Leipzig, de un baraj comunist. Hitler era deja cunoscut ca inamicul principal al comuniștilor; dacă oamenii înarmați și-ar fi dat seama cine era omulețul cu mustață care stătea pe bancheta din spate, scena s-ar fi putut încheia cu arestarea lui Hitler, dacă nu chiar mai rău. Dar teatralul Hanfstaengl, care gândea rapid – și avea cetățenie dublă, germană și americană –, și-a scos imediat pașaportul american și a „simulat un accent german oribil“, după cum scria el însuși. Declarând că este un important om de afaceri internațional, a spus că omul care stătea tăcut în spate este „omul meu“ (valetul). Comuniștii le-au făcut semn că pot să-și continue drumul.[24]

La mijlocul lui 1923, Hitler deja nu se mai temea să-și prezinte public vederile extremiste și antidemocratice lumii din afară. Într-un interviu dat unui ziar american, *The World,* a declarat deschis: „Democrația e o glumă… Istoria a fost mereu făcută de o minoritate organizată care a pus mâna pe putere în folosul majorității.“ În altă parte, scria: „Mișcarea Național-Socialistă este… dușmanul de moarte al sistemului parlamentar de astăzi. Ne opunem ideii de guvernare de către o majoritate democratică și susținem o democrație germană bazată pe autoritatea conducătorului.“[25] Hitler a declarat pentru *American Monthly* că „Marxismul nu este socialism, ci o invenție evreiască [și] nici un om sănătos nu e marxist“.[26]

Următoarea confruntare dintre Hitler și autoritățile de drept s-a petrecut pe 1 mai 1923, de tradiționala zi a muncii. Informat că socialiștii și comuniștii plănuiseră întruniri importante pentru 1 mai, Hitler și naziștii au decis să-i oprească și să-i atace. Luându-și armele din arsenalul Reichswehr – unde fuseseră puse la păstrare conform unei înțelegeri speciale cu armata –, oamenii lui Hitler s-au adunat pe Câmpia Tereza, pe terenul imens unde se ținea în fiecare an Oktoberfest. Dar naziștii au fost ținuți la

mare distanță de adversarii lor de stânga și au fost, până la urmă, înconjurați de poliție și de Reichswehr. Alături de aliații lor de dreapta, oamenii lui Hitler au fost nevoiți să renunțe și să ducă armele înapoi în depozitele armatei. Aceasta a fost o victorie pentru Lossow și Seisser și o mare înfrângere de propagandă pentru Hitler – singura pe care o va suferi în lunile de dinaintea puciului. Lingându-și rănile, Hitler s-a retras timp de câteva săptămâni la refugiul său preferat din Alpi, Berchtesgaden, lângă granița cu Austria.

Cazat la pensiunea Moritz sub pseudonimul său preferat și deseori folosit, *Herr* Wolf, i s-au alăturat pe „muntele său vrăjit“, după spusele unui observator, diverși membri ai suitei sale.[27] Rudolf Hess, într-o scrisoare către părinții săi, spunea că timpul petrecut de lider la munte îi făcea bine. „Ce priveliște neobișnuită să-l vezi într-o pereche veche de pantaloni scurți, cu genunchii la vedere și cu cămașa cu mâneci scurte. Arată mult mai bine ca înainte.“[28]

Nu toți adepții săi erau de acord cu acest punct de vedere. Nu mai erau camere disponibile la pensiunea Moritz când a sosit Hanfstaengl la Berchtesgaden, astfel încât a trebuit să împartă camera cu Eckart, muza de la München, care părea să nu mai fie atât de entuziasmat de unele dintre extremismele și exagerările lui Hitler. Eckart era deranjat de faptul că Hitler defila prin curtea micului han, plesnind din cravașa de piele și dându-se mare în fața nevestei drăguțe a proprietarului cu predicții și declamații revoluționare. „Trebuie să intru în Berlin precum Hristos în templul din Ierusalim și să-i zdrobesc pe cămătari!“, striga Hitler.

Eckart i-a împărtășit lui Hanfstaengl îndoielile sale: „Ceva nu e deloc în regulă cu Adolf. Omul dezvoltă un caz incurabil de *folie de grandeur.* Dacă se lasă dominat de propriul complex mesianic, ne va distruge pe toți.“[29]

La nivel național, partidul era slab, cu puțini membri în afara Bavariei. Comuniștii, din contră, erau un partid național cu peste 300 000 de membri și peste un milion de voturi la alegerile federale.

CAPITOLUL 4
O toamnă fierbinte

Diseară începe dansul!
SOLDAT DIN DIVIZIA „FURTUNA“, 1923

Zilele petrecute de Hitler la munte, după cum se va dovedi ulterior, erau calmul de dinaintea furtunii. Până în toamna anului 1923, Germania devenise o bombă pe punctul de a exploda. Guvernul național în funcție, prezidat de cancelarul Wilhelm Cuno, tocmai picase, iar politica sa de rezistență pasivă fusese un fiasco. Guvernul care l-a înlocuit era tot de centru-stânga, sub conducerea lui Gustav Stresemann. Inflația continua să galopeze scăpată de sub control, ajungându-se la miliarde de mărci pentru un dolar american. În aer pluteau discuții despre un război civil și chiar despre invazii străine din est (forțele polone și cehe) și din vest (forțele franceze și belgiene). Pe lângă aluziile de agresiune din partea armatei franceze, dacă Germania începea să se dezmembreze, ambasadorul francez, Pierre de Margerie, îi spusese clar cancelarului Stresemann că Franța va interveni dacă Germania va fi preluată de o dictatură de dreapta – un factor determinant major menit a tăia elanul potențialilor pucișți din Berlin.[1]

Aflate chiar în nordul Bavariei, statele Turingia (un teritoriu cu păduri întinse și centre culturale precum Weimar și Eisenach) și Saxonia (cu importante orașe ca Leipzig și Dresda) erau cuprinse de agitație; tocmai îi primiseră în guvernele de coaliție pe comuniști, care doreau să organizeze revolte ca să înșface tot ciolanul și să pornească o revoluție în Germania. Planul lor era susținut direct de Internaționala Comunistă de la Moscova, inspirându-se din Revoluția din Octombrie din Rusia anului 1917. Planul era denumit în perspectivă și în mod inspirator „Octombrie german“. Ca reacție la aceste zvonuri sumbre, generalul Seeckt și Reichswehr-ul se pregăteau să invadeze Turingia și Saxonia pentru a-i elimina pe comuniști. Se vorbea chiar despre folosirea forțelor armate din Bavaria pentru suprimarea comuniștilor din vecinătate. Pe scurt, Germania era un loc instabil, în care acționau forțe centrifuge.

În Bavaria, guvernul numise din disperare un *Kommissar* – un comisar general – cu puteri aproape dictatoriale pentru a găsi calea de ieșire din impas. Gustav Ritter von Kahr, un bărbat impasibil, cu fața pătrată și cu mustață bogată, era susținut de cei doi stâlpi ai forțelor armate din Bavaria, generalul Lossow din Reichswehr și colonelul Seisser din poliția statală. În toamna lui 1923, cei trei conducători – Kahr, Lossow și Seisser – formau efectiv un triumvirat care conducea Bavaria, cel mai important stat în afara Prusiei (Republica de la Weimar avea 18 state și orașe-stat). Ofițerii –

Lossow și Seisser – s-au trezit într-o poziție izolată, dar puternică. Intenția lor era să întărească apărarea de la granițele din nordul Bavariei, ținându-i departe pe comuniștii din Turingia și Saxonia, și să își fortifice pozițiile din teren prin integrarea mai multor paramilitari ilegali direct în Divizia a 7-a a Reichswehr-ului, căreia, astfel, aproape ca îi dublau efectivul. Erau chiar gata să facă față unui conflict cu trupele Reichswehr trimise de la Berlin.

Tumultul din Germania lucra în favoarea lui Hitler. Cu cât oamenii erau mai confuzi și mai deziluzionați, cu atât erau mai receptivi la mesajele sale extremiste. Pentru liderul nazist, sezonul politic din toamna lui 1923 începuse favorabil. Pe 1 septembrie, întors cu forțe proaspete din sejurul de la munte, Hitler s-a trezit umăr lângă umăr cu generalul fanfaron Ludendorff la o întrunire bombastic denumită „Ziua Germaniei“ în Nürnberg, cel de-al doilea oraș al Bavariei. Cuplul ciudat – generalul impasibil și imprevizibilul politician de berărie – împărțea balconul cu tânărul prinț Louis Ferdinand al Prusiei[2], în vârstă de 17 ani, reprezentând dinastia regală germană detronată, dar încă iubită în anumite cercuri. În timp ce cei trei priveau marșul uimitor a 100 000 de oameni[3] care își exprimau sentimentele naționaliste și dezaprobarea față de Republica de la Weimar, poziția lui Hitler ca lider politic de frunte a fost confirmată. Cu binecuvântarea implicită a lui Ludendorff, Hitler a ținut un discurs înflăcărat care a spus lucrurilor pe nume. „Avem nevoie de o altă revoluție în Germania, nu cum a fost cea socialistă, burgheză și evreiască din 1918, ci o revoluție națională care să readucă azi puterea și măreția Germaniei… Avem nevoie de o revoluție, de vărsare de sânge și de dictatură… Nu avem nevoie de Parlament, nici de un guvern precum cel de azi“, a spus el, scuipându-și disprețul pentru procesul parlamentar anevoios și „firavele sale majorități“, după cum îi plăcea să se exprime.[4] Domnia majorității, credea el, era echivalentă cu domnia mediocrității; slăbea puterea conducerii. Disprețul lui Hitler pentru democrația parlamentară era atât de mare, încât a refuzat să lase partidul nazist să participe la alegeri. Partidul său era un partid pur revoluționar, a cărui singură cale imaginabilă spre putere era răsturnarea ordinii existente.

În ziua următoare, 2 septembrie, pe când era încă în Nürnberg, Divizia „Furtuna“ a lui Hitler și-a unit forțele cu două grupări paramilitare de factură naționalistă dură – Bund Oberland, condusă de un profesor de științe veterinare pe nume dr. Friedrich Weber, și Reichskriegsflagge, condusă de căpitanul Ernst Röhm, un ofițer cu fața plină de cicatrice din Primul Război Mondial, care era încă membru activ în Reichswehr. Împreună, au format Kampfbund sau Liga de Luptă. Conducătorul său militar era locotenent-colonelul în rezervă Hermann Kriebel, un veteran dur din Primul Război Mondial, înalt, cu capul rotund ca o bilă. Luând imediat

problema în mână, Kampfbund a solicitat abrogarea „dezgustătorului“ Tratat de la Versailles și răsturnarea guvernului de la Berlin.[5] Hitler va fi numit în curând liderul politic al Kampfbund, crescându-și astfel considerabil forțele aflate la dispoziția sa exact în momentul în care se gândea la o mare lovitură.

Aceste evenimente erau doar începutul unei toamne politice fierbinți, cu mișcări și contramișcări care vor culmina, peste două luni, cu tentativa lui Hitler de a prelua puterea. Lupta strategică se dădea între trei forțe: echipa lui Hitler, inclusiv grupările paramilitare; triumviratul bavarez alcătuit din Kahr, Lossow și Seisser, care deținea controlul peste Divizia Bavaria din Reichswehr și Poliția Statală din Bavaria; și guvernul național de la Berlin, inclusiv armata germană, deși deseori nu era prea clar de partea cui era aceasta.

Tulburările au început pe 26 septembrie, când noul guvern național condus de Gustav Stresemann a anunțat sfârșitul rezistenței pasive eșuate contra ocupației franceze din regiunea Ruhr. Acest lucru a dezlănțuit proteste vehemente din partea naționaliștilor *völkisch*. De asemenea, a dus la crearea postului de comisar general cu puteri dictatoriale pentru Kahr, fostul guvernator care declarase anterior că Bavaria este un „bastion al ordinii“. Kahr era cunoscut drept un birocrat prudent – „un om al pregătirii eterne“, după cum se plângea Göring –, iar noile sale puteri se sprijineau în întregime pe Poliția Statală din Bavaria și pe Reichswehr. Adică pe Lossow și Seisser. Astfel, s-au regăsit într-o coaliție care i-a transformat într-un triumvirat neoficial, dar de temut.

Declarând numirea indecisului Kahr drept „o lovitură grea“ la adresa mișcării *völkisch*, Hitler a atacat și guvernul lui Stresemann fiindcă eliminase politica de rezistență pasivă. Pentru a protesta față de schimbări, a anunțat 14 întruniri și 14 discursuri pentru ziua următoare, 27 septembrie. Prima hotărâre a comisarului Kahr, care a făcut uz de puterile sale dictatoriale, a fost să declare stare de urgență în Bavaria, anulând automat întrunirile lui Hitler. Această măsură drastică a fost, în curând, urmată de altă mișcare ce, dimpotrivă, a fost privită favorabil de către naziști – expulzarea forțată din Bavaria a peste 100 de familii de mult criticați „evrei răsăriteni“. În Berlin, cancelarul Stresemann denunța acțiunea din Bavaria drept „medievală“.[6]

Acum era rândul Berlinului să reacționeze. Dis-de-dimineață, pe 27 septembrie, guvernul Stresemann a instituit starea de urgență *națională*, acordând puteri executive depline ministrului Apărării – adică generalului Seeckt, șeful Reichswehr. În sens figurat, Berlinul și Bavaria se aveau reciproc în cătarea puștii.

Dar, spre sfârșitul dimineții, sorții bătăliei se schimbaseră din nou. În confruntarea verbală și amenințarea armată indirectă au apărut insultele

publice. În ediția sa din 27 septembrie, ziarul lui Hitler, *Völkischer Beobachter,* a publicat un editorial intitulat „Dictatorii Stresemann-Seeckt“. Pus pe seama redacției de la Berlin, articolul denunța starea de urgență impusă de guvernul național drept o încercare clară de a elimina mișcarea *völkisch*. Dar insultele erau personale. În spatele hotărârilor generalului Seeckt, declara *Völkischer Beobachter*, se afla influența politică a soției sale evreice, „născută Jakobsohn, în anul 1872, la Frankfurt, și înregistrată în certificatul de naștere cu mențiunea *mosaisch* [mozaică]“. Soția cancelarului Stresemann, menționa articolul, era și ea evreică.[7]

De fapt, soția lui Seeckt era doar pe jumătate evreică, dar simpla mențiune a numelui său, ca să nu mai spunem de confesiunea sa religioasă, l-a înfuriat pe aristocratul general. Acesta a ripostat. Folosindu-și puterile executive, a ordonat închiderea ziarului *Völkischer Beobachter*. Ca șef al Reichswehr-ului, i-a spus generalului său la comandă în Bavaria, Lossow, să pună în aplicare interdicția asupra organului de presă al lui Hitler. Lossow, un bun ofițer german, dar un și mai bun bavarez, a refuzat să execute ordinul. Stratagema lui s-a bazat pe refuzul comisarului Kahr de a recunoaște dreptul generalului Seeckt de a interveni în afacerile interne ale Bavariei. Generalul Seeckt, la rândul său, l-a concediat pe generalul Lossow, dispoziție cu aplicabilitate imediată. Dar Lossow n-a vrut să plece. Prevalându-se de autoritatea superioară a lui Kahr, generalul născut în Bavaria și-a sfidat ofițerul superior. Kahr a anunțat că Lossow și Divizia a 7-a a Reichswehr-ului erau acum *în slujba sa* și că Bavaria „trebuie în acest moment să servească drept bastionul asediat al adevăratului spirit german“.[8] Lossow a depus un jurământ față de guvernul bavarez, încălcându-și astfel jurământul de credință față de Constituția de la Weimar. Pe 22 octombrie, la 11 dimineață, întreaga Divizie bavareză a fost dusă pe terenul de instrucție, unde fiecare soldat – oricum, aproape toți erau din Bavaria de la bun început – a fost încântat să jure credință Bavariei.[9] Lossow și Divizia a 7-a erau acum răzvrătiți pe față împotriva generalului Seeckt, zdruncinând moralul Reichswehr-ului de pe tot cuprinsul Germaniei.[10] Seeckt i-a scris o scrisoare președintelui Ebert, în care îl avertiza de iminența „războiului civil“.[11] Singura problemă care mai rămânea în anumite părți ale Germaniei, scria un spion din serviciul lui Lossow în Saxonia, era: „Când va porni la luptă Bavaria? Orice întârziere este considerată periculoasă“.[12]

Dar doar fiindcă triumviratul bavarez se rupsese de Berlin nu însemna că se asociase cu Hitler și cu noul său aliat, Ludendorff. Din contră, tabăra Hitler–Ludendorff continua să se confrunte cu Kahr, Lossow și Seisser în legătură cu atitudinea de adoptat față de Berlin. Hitler dorea să proclame

un puci național și să mărșăluiască împotriva Berlinului. Dar, mai întâi, avea nevoie ca Reichswehr-ul bavarez și triumviratul să fie de partea sa, iar acest lucru părea să fie o chestiune de timp.

Aghiotantul intelectual al lui Hitler, Scheubner-Richter, scria într-un memoriu din septembrie către Hitler: „Atmosfera generală e de o asemenea natură încât *orice* schimbare politică va fi bine-venită. E doar o chestiune de a găsi momentul psihologic potrivit pentru a profita de această atmosferă.“[13]

Pentru Hitler, momentul psihologic sosise deja. Era gata să *losschlagen.* Inspirat de modelul lui Mussolini al unui marș asupra capitalei, Hitler va orchestra un puci în München, va proclama un nou guvern național, apoi va organiza un marș de peste 600 de kilometri spre Berlin pentru a-l răsturna pe cel vechi. Planul, documentat și condus de Scheubner-Richter, părea infailibil.

Dar nu acesta era și planul triumviratului. Deși împărtășeau dorința lui Hitler de a forma un guvern autoritarist de dreapta în Germania, aveau îndoieli în privința unui marș armat asupra Berlinului. Dintre cei trei, Lossow era cel mai neîncrezător, declarând, la un moment dat, dând cu pumnul în masă: „Dumnezeu știe că vreau să pornesc în marș – chiar îmi doresc asta!“ Dar, a adăugat, ar face acest lucru doar cu „50%“ șanse de succes – exact tipul de dualitate care îl înnebunea pe Hitler, care era genul „totul sau nimic“. Totuși, cei trei erau de acord cu un singur lucru: nu și-l doreau pe pătimașul Hitler în fruntea unui marș sau a unei preluări de putere în Berlin, nici măcar cu Ludendorff alături. În plus, triumviratul dorea mai degrabă decât o dictatură condusă de cineva puternic – mai ales de cineva încăpățânat ca Hitler – o cârmuire de grup în Berlin, ceea ce ei numeau *Direktorium* sau directorat (neglijând flagrant asocierile negative cu excesele brutale din timpul Revoluției Franceze).

Echipa de exaltați a lui Hitler – cu Kriebel cel călit în focul luptei, veterinarul cu ochelari Weber, desfiguratul Röhm, morocănosul Rosenberg, conspiratorul Scheubner-Richter și chiar dezinvoltul Hanfstaengl – deja căuta cearta cu lumânarea. Hermann Göring, viteazul lider al batalioanelor de asalt, vedea roșu în fața ochilor. Într-o întâlnire la München cu comandanții săi de pe tot cuprinsul Bavariei, a prezentat un scenariu ucigaș: chiar înainte de începerea loviturii de stat, le-a spus, dorea ca toți conducătorii unităților să pregătească liste cu oamenii din orașele și districtele lor, care „să fie eliminați“ de îndată după izbucnirea puciului. „Cel puțin unul dintre ei va trebui împușcat imediat după proclamarea [puciului], ca să servească drept exemplu“, a spus.[14]

Göring nu era singurul conspirator care preconiza o rapidă instaurare a terorii dacă și când naziștii reușeau să preia puterea. Theodor von der Pfordten, judecător la Curtea Supremă a Bavariei și nazist în convingerile

sale, a redactat pentru Hitler o constituție provizorie draconică pentru a o înlocui pe cea de la Weimar în momentul în care puciul va reuși. Noua constituție ar fi încheiat abrupt democrația și ar fi înlocuit-o cu o dictatură radicală, începând cu dizolvarea parlamentului. De asemenea, erau interzise grevele și activitatea sindicală, toți evreii erau îndepărtați din slujbele publice, banii și posesiunile evreilor erau confiscate, iar „consumatorii neproductivi“ sau oamenii priviți ca fiind „un risc de securitate“ erau puși la muncă forțată sau duși în „tabere de adunare“, un eufemism pentru lagărele de concentrare. Libertatea presei, a cuvântului și libertatea de întrunire erau suspendate. Mai mult, noua propunere de constituție era plină de amenințări cu pedeapsa capitală. Aceasta ar fi fost aplicată pentru infracțiuni precum refuzul de a munci, participarea la mitinguri ilegale sau necedarea fondurilor „câștigate din suferința poporului german în timpul războiului“ – o altă aluzie la așa-zișii profitori evrei. Toate abaterile și sentințele urmau să fie rezolvate în mai puțin de trei zile, în curți marțiale expeditive, fără drept de apel. „Pedeapsa cu moartea va fi executată prin spânzurare sau împușcare“, scria în constituția lui von der Pfordten.[15]

În toată luna octombrie, confruntarea dintre echipa lui Hitler și cei trei a continuat. Una dintre ironiile majore era înaltul nivel de cooperare dintre paramilitarii din Kampfbund și forțele oficiale ale Reichswehr-ului și Poliției Statale din Bavaria – chiar și când conducătorii lor nu erau de acord unii cu alții. Ca să ia măsuri efective, precum alungarea invadatorilor francezi din regiunea Ruhr (pe care o aveau în vedere), ținerea sub control a comuniștilor care se agitau în Turingia și Saxonia sau marșul asupra Berlinului, știau că aveau nevoie unii de alții. Weber, conducătorul Bund Oberland, cea mai bine înarmată dintre milițiile Kampfbund, a fost abordat, propunându-i-se să își mute artileria grea în unitățile Reichswehr-ului și Poliției Statale din Bavaria de la granița de nord – „chipurile fiindcă ei nu aveau unități proprii“, nota el, un scenariu plauzibil, ținând cont de restricțiile financiare și de efectiv, care afectau Reichswehr-ul după război.[16]

În plus față de o astfel de cumulare de forțe, oamenii lui Hitler erau regulat instruiți pe terenurile armatei, uneori chiar purtând uniforme ale Reichswehr-ului. Armele Kampfbund erau depozitate în arsenalele oficiale; trupele paramilitare își petreceau orele libere antrenându-se cu militarii. Lossow a trimis ordine către toți comandanții săi din Bavaria să se pregătească pentru integrarea paramilitarilor din așa-zisele Ligi Patriotice în rândurile lor. Din moment ce toată chestiunea era o încălcare flagrantă a Tratatului de la Versailles, în octombrie, Lossow a convocat un „Exercițiu de toamnă“ pentru a ascunde procesul de fuziune de observatorii aliați desemnați să supervizeze respectarea tratatului.

În timp ce triumviratul se tot eschiva de la marșul asupra Berlinului și de la unirea forțelor politice cu Hitler, potențialii rebeli se pregăteau de acțiune. La o întrunire din data de 1 noiembrie, organizată de Weber în propriul apartament, Hitler l-a înfruntat pe șeful poliției statale, Seisser: „A sosit timpul. Dezastrul economic produce atâta disperare în rândurile poporului nostru, încât trebuie să acționăm, altfel vor trece de partea comuniștilor.“[17] Seisser a replicat că urma să plece a doua zi la Berlin ca să vadă dacă generalul Seeckt ar susține un marș asupra capitalei sau vreo altă preluare cu forța a puterii. A încercat să-l convingă pe Hitler să se abțină de la vreo tentativă de revoluție pe cont propriu, cel puțin până se va întoarce de la Berlin. Hitler a răspuns: „Colonele Seisser, voi aștepta până vă întoarceți, dar apoi va trebui să acționați și să îl faceți pe comisarul general [Kahr] să acționeze. Dacă vă întoarceți și nu se întâmplă nimic, voi fi obligat să acționez pe cont propriu.“[18] După unele relatări, Hitler a retractat și promisiunile anterioare de a nu declanșa un puci.[19]

Patru zile mai târziu, Seisser se întorcea la München. Generalul Seeckt, a raportat el, respinsese categoric ideea unui marș asupra Berlinului. Deși bătrânul general era în favoarea unei preluări a puterii de către un directorat de dreapta, avea să își acorde susținerea doar dacă se urmează „calea legală“ – o declarație din partea președintelui Ebert conform articolului 48 din Constituția de la Weimar. Acest lucru era, după părerea triumviratului, confirmarea atitudinii ambivalente a conducerii berlineze. Lossow își exprimase deja frustrările cu privire la oamenii din capitală: „Dacă în Berlin sunt doar eunuci și castrați care sunt prea lași ca să ia o decizie fermă, atunci sigur Germania nu poate fi salvată doar de Bavaria!“[20] Cuvinte mari, dar încă nici o faptă.

De acum, presiunea externă exercitată asupra lui Hitler pentru a acționa devenise de-a dreptul insuportabilă. De luni de zile, cei din trupele paramilitare și cei din Divizia „Furtuna“ se pregăteau de acțiune – fuseseră instruiți, îndoctrinați și li se dăduseră speranțe că vor avea rolul istoric de a „alunga gașca aceea din Berlin“ și de a reinstaura mândria națională germană. Dar presiunea începuse, de asemenea, să se adune în interior, iar Hitler era extrem de receptiv la propriile nevoi interioare.

După patru ani de discursuri împotriva „criminalilor din noiembrie“ de la Berlin, după ce prezisese continuu prăbușirea iminentă a națiunii, Hitler nu avea, de fapt, nici o realizare în afara vorbelor goale. Prin interdicția strictă ca partidul nazist să participe la alegeri – pentru că se opunea regimului parlamentar –, făcuse imposibile chiar și micile victorii, cu excepția încăierărilor din berării. Deși avea din ce în ce mai mulți membri, partidul nu se putea mândri cu un număr mai mare de voturi sau de reprezentanți aleși. Această stagnare politică, asociată cu personalitatea sa agitată, au stârnit în Hitler o dorință compulsivă de a acționa.

Când se confrunta cu situații de mare risc, instinctul lui Hitler era aproape invariabil de a se arunca. Acțiunea era afrodiziacul său, călcâiul lui Ahile. Impetuozitatea sa depășea deseori toți ceilalți factori, așa cum mai târziu va afla întreaga lume, spre groaza și mâhnirea sa. Hitler își stârnise publicul, dar și pe sine însuși, într-o frenezie a așteptării. Imaginea sa de sine din ce în ce mai grandioasă îl indemna să încerce mișcarea îndrăzneață. Se comparase recent cu Martin Luther, Frederic cel Mare și Richard Wagner, eroii și modelele sale în viață: „Voi continua lupta și nu voi pierde niciodată din vedere scopul pe care mi l-am propus, de a fi pionierul marii mișcări de eliberare a Germaniei“, spunea el.[21] Într-o altă conversație, Hitler chiar încercase să se prezinte ca un Napoleon modern. „Se identifica cu marșul lui Napoleon din Insula Elba spre Paris, care începuse tot cu puțini susținători, dar cucerise întreaga Franță“, spunea colonelul Otto Freiherr (baron) von Berchem, superiorul generalului Lossow. „Voia ca forțele militare bavareze să se năpustească asupra Berlinului, pe care îl considera fără speranță. Am respins acest lucru fără drept de apel.“[22]

În plus, existau presiuni de sus. Hitler a început să simtă că triumviratul ar putea cumva să-și vină în fire și să facă o mișcare – dar fără el. Fie prin puci, fie prin negocieri, cei trei bavarezi ar fi putut să ajungă cumva într-o poziție din care să apuce frâiele puterii în Germania. Temerile lui Hitler au fost confirmate într-o ședință pe care comisarul Kahr a convocat-o în biroul său marți, 6 noiembrie, la care a invitat toți conducătorii paramilitari, cu o mare excepție: naziștii. Nici Hitler și nici Göring n-au participat. Dar conducătorii Kampfbund – colonelul Kriebel, doctorul Weber și ceilalți – au fost prezenți, iar Kahr știa că se vor duce imediat la Hitler după încheierea întrevederii. Motivul aparent al ședinței, după cum declarase Kahr, era să oprească total preconizatul atac prematur al paramilitarilor, inclusiv al batalioanelor de asalt ale lui Hitler, împotriva comuniștilor din Turingia.[23] Totuși, în întrevedere – care îi includea pe toți cei trei membri ai triumviratului –, Kahr s-a concentrat mai ales asupra Berlinului: a declarat că orice mișcare spre crearea unui directorat dictatorial trebuia atent pregătită și trebuia să includă niște personalități marcante din nordul Germaniei, care nu fuseseră găsite încă. „Punctul-cheie este că am avea un guvern naționalist în Berlin, lipsit de amestecul parlamentului“, scria Max Kühner, proprietar de fabrică, participant la ședință. „Dictatura era lucrul cel mai important. Administrația lui Stresemann trebuia combătută. Eliberarea de sub revoluție [cea din 1918] și de toate efectele sale. Eliberarea de sub dominația sindicatelor și a uniunilor.“[24]

Pentru a înfăptui schimbarea de regim din Berlin, le-a spus Kahr celor adunați în biroul său, existau două posibilități: „calea normală“ și „calea

anormală“. Calea normală trecea prin articolul 48 din Constituția de la Weimar, permițând președintelui Ebert să declare starea de urgență și formarea directoratului. Acest lucru părea improbabil, mai ales ținând cont de încercările fără succes ale lui Seisser de a-l aborda pe generalul von Seeckt. „Prin urmare, se pregătește calea anormală“, a continuat Kahr, referindu-se la preluarea puterii prin forță: „pregătirile sunt făcute“. Apoi, în buna tradiție a renumelui său de om al eternei pregătiri, după cum îl numea Göring, Kahr a adăugat: „Dar se poate trece la acțiune doar după un plan unitar și meticulos pregătit“. Și un astfel de plan trebuia condus de către Kahr însuși: „Doar eu voi da ordinul de începere“, a spus. Comisarul a făcut aluzie că acest lucru s-ar fi putut întâmpla peste două săptămâni.[25]

Lossow a adăugat: „Divizia Bavaria e gata“.[26]

Toate aceste detalii au ajuns la urechile lui Hitler în câteva ore. În sfârșit, și-a dat el seama, Kahr părea să se gândească serios la acțiune – dar nu era încă gata să *losschlagen.* Totuși, Hitler începea să se simtă depășit. Kahr părea că încearcă să-l neutralizeze, reducându-l la inacțiune, prin așteptare. Când s-a întâlnit în acea seară cu Scheubner-Richter și cu Theodor von der Pfordten, Hitler le-a spus că momentul lor sosise. Luase deja hotărârea: după patru ani în care visaseră la revoluție, până la urmă urmau s-o aibă, și îi va duce pe culmile puterii.

Mai întâi, vor prelua puterea în München. Uzurpând instrumentele bavareze de control – guvernul, armata și poliția statală –, Hitler putea stabili un centru inexpugnabil al puterii în Bavaria. Apoi va proclama un nou guvern național și va porni marșul asupra capitalei. Inspirându-se din marșul lui Napoleon din 1815, din Insula Elba până la Paris, marșul lui Hitler va declanșa o „revoltă națională“, credea el. Dar Hitler știa prea bine că această întreprindere putea reuși din punct de vedere militar doar dacă îi forța pe Kahr, Lossow și Seisser să fie de partea lui. Hitler intenționa să captureze triumviratul bavarez sub amenințarea armei și să-i atragă de partea sa în conspirație, obligându-i să facă în sfârșit ceea ce tot spuneau că vor face: să pornească marșul asupra Berlinului. Voia să-i ajute „să se avânte în luptă“, după cum spunea. Colonelul Kriebel a descris aceste intenții foarte plastic: „să le dea un mic brânci în apă“. Planul era îndrăzneț, complicat, de inspirație îndoielnică și mai ales foarte riscant. Pedeapsa în caz de eșec putea fi moartea.

După întâlnirea cu Scheubner-Richter și von der Pfordten, Hitler a plănuit să ia baricadele cu asalt în weekendul care urma, 10–11 noiembrie. „Toți cei din administrație sunt atunci plecați din birou și efectivele poliției sunt la jumătate. E momentul să lovim“, i-a spus Hitler lui Hanfstaengl.[27] Colonelul Kriebel a sugerat să anunțe exerciții de noapte efectuate de forțele Kampfbund sâmbătă, apoi trupele să plece în marș prin oraș duminică dimineață, cu fanfara cântând – toate lucruri destul de obișnuite

la München. Aceste trupe în marș se vor transforma apoi în cele care declanșează lovitura de stat, ocupând clădirile guvernamentale esențiale, secțiile de poliție, centrele de comunicații. Dar pe când Hitler și ceilalți membri din Kampfbund discutau acest plan miercuri dimineața, pe 7 noiembrie, au sosit vești care au modificat mult firul evenimentelor, au schimbat ordinea bătăliei și poate chiar au determinat rezultatul final. Hitler a aflat că însuși comisarul Kahr avea să țină un discurs în seara următoare, joi, la Bürgerbräukeller, o mare berărie unde Hitler vorbise adesea. Kahr cu greu putea fi considerat un orator iscusit care să agite mulțimea, dar berăriile erau, pentru Münchenul anilor 1920, locul favorit de întâlnire, precum și locul unde se putea mânca și bea. Deși „puține locuri sunt atât de democratice“ ca o berărie din München, scria un turist american în 1909[28], localurile spațioase puteau, desigur, deveni scena unor încăierări periculoase între facțiunile politice. Multe capete au fost sparte cu halbe de bere. Băutul, ca și politica anilor 1920 în Bavaria, era un sport de contact. În ultimii ani, Hitler își ascuțise colții exact în astfel de confruntări. Dar nu erau de așteptat nici un fel de artificii în acea seară de joi.

Organizată de un om de afaceri naționalist pentru a-i crește popularitatea lui Kahr, întrunirea trebuia să îi ofere noului comisar o ocazie de a denigra amenințarea bolșevică și, în același timp, de a-și explica programul economic, care până în acel moment nu reușise să scoată Bavaria la liman.[29] Chiar și prețurile la pâine și la bere – cele două chestiuni economice pe care guvernul le putea influența direct și care erau cele mai importante în mintea bavarezilor – scăpaseră de sub control.[30] Invitații de ultim moment la discursul lui Kahr au fost duse personal elitei din München: comunitatea oamenilor de afaceri, politicienii de vază, oficialitățile orașului și parlamentarii, intelectualii, editorii de top. Guvernatorul Bavariei, Eugen von Knilling, care era de acord să-i transfere puterea sa executivă lui Kahr, urma să fie prezent. La fel și ministrul Justiției, Franz Gürtner, Baron von Berchem, și contele Soden, reprezentantul casei regale detronate Wittelsbach, încă foarte respectată în Bavaria. Printre membrii de elită ai comunității de afaceri erau, desigur, și evrei, precum Ludwig Wasserman, un proprietar de fabrică. Asociația Industriașilor din Bavaria trimisese înștiințări membrilor săi, cu mențiunea: „Această întrunire intenționează să fie un moment cu semnificație istorică“.[31] Adunarea urma să fie o întâlnire a cercurilor conducătoare cu ceilalți membri ai elitei de la conducere.

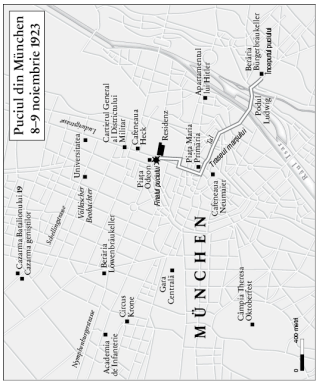

Partea cea mai bună, i s-a spus lui Hitler, era că și generalul Lossow, și colonelul Seisser urmau să fie prezenți. sub același acoperiș, în aceeași sală, în același timp – triumviratul va fi acolo, la dispoziția lui; în sfârșit, putea acționa conform unui plan pe care deseori i-l expusese lui Hanfstaengl: „Trebuie să-i facem pe oameni să accepte compromisul de a se alătura cauzei noastre“.[32] Bürgerbräukeller era ca o sală de teatru în așteptarea piesei, iar Hitler urma să fie vedeta. În dimineața zilei de miercuri, a devansat data puciului din weekend pentru ziua următoare, joi, 8 noiembrie. Trebuia să acționeze rapid.

* * *

Timp de două zile, 7 și 8 noiembrie, Hitler și apropiații săi au fost în focul pregătirilor. Au ținut consilii de război și au cutreierat tot Münchenul. Unitățile militare Kampfbund, inclusiv multe din afara Münchenului, trebuiau alertate fără să se știe exact de ce. Hitler a insistat, pe bună dreptate, ca totul să fie ținut în cel mai mare secret; orice scurgere de informații despre puci ar fi dat totul peste cap. Doar câțiva dintre conspiratori erau la curent. Unul dintre ei era Röhm, fostul căpitan din Primul Război Mondial (și viitorul conducător al Diviziei „Furtuna“), care era la comanda grupării paramilitare Reichskriegsflagge. Lui Röhm i s-a cerut să-și invite cei 300 de oameni la o „seară tovărășească“ de băut și cântat la cavernoasa sală Löwenbräukeller din Stiglmaierplatz, unde să aștepte un semnal de la oamenii lui Hitler din Bürgerbräukeller. Dacă puciul inițial reușea, codul pentru acea seară urma să fie: *„Glücklich entbunden“* (o expresie fermecătoare, dar ambiguă, însemnând „scăpat cu bine“ sau „naștere cu succes“). Seara de ieșit la o bere a lui Röhm se va transforma apoi într-un atac asupra clădirilor-cheie din München.

Chiar în momentul când dădea aceste ordine, Hitler nu știa că generalul Lossow făcea propriile pregătiri pentru o posibilă revoltă în zilele următoare. Pe 7 noiembrie, Lossow i-a chemat pe toți comandanții unităților Reichswehr din Bavaria la München, anunțându-i că se pregătește o „dictatură Hitler-Ludendorff“ și că trupele trebuie să fie în alertă maximă. Lossow le-a spus comandanților că îl anunțase pe Hitler că,

dacă ar organiza prematur un puci, „va întoarce Reichswehr-ul din Bavaria împotriva lui“. A adăugat: „Nu vom lua parte la această nebunie“.[33]

În timp ce Lossow își strângea rândurile anticipând vremuri grele, alții îi netezeau calea lui Hitler. Una dintre instituțiile militare cheie din München era Academia de Infanterie a Reichswehr-ului – unde erau instruiți viitorii ofițeri de infanterie. Un edificiu masiv cu patru etaje, cu propriile terenuri de instrucție pe Blutenburgstrasse, nu departe de Löwenbräukeller, Academia de Infanterie avea aproape 500 de cadeți. Era un loc plin de entuziasm tineresc, sentimente naționaliste și înclinații naziste. Vorbitori precum Ludendorff și căpitanul Hermann Ehrhardt, fost pucist și lider al Organizației Consul, îi atrăseseră pe cadeți către mișcarea *völkisch*. Într-un discurs, Ludendorff îl numise pe Hitler „personaj fabulos“.[34] Un ofițer de la Academia de Infanterie, locotenentul Gerhard Rossbach, era în secret membru al partidului nazist și nu a ezitat să-și răspândească convingerile prin sistemul activ de bârfă din instituție.[35] Munca de lămurire a lui Rossbach își va dovedi valoarea în noaptea puciului.

Pe 8 noiembrie, ziua planificată pentru declanșarea puciului, Hitler bătuse Münchenul în lung și în lat, încercând să facă pregătiri cât mai discret. Von der Pfordten pusese la punct un plan detaliat pentru preluarea controlului asupra centrului de telefonie din München –„șase oameni intră pe ușa din strada Residenzstrasse, urcă pe scările din dreapta, iar la etajul doi îl arestează pe directorul Wild“.[36] La prânz, Hitler și-a făcut apariția la birourile aglomerate de la *Völkischer Beobachter* și i-a spus editorului său, Rosenberg, aiuritul neamț de origine baltică, ce se întâmplă. „Diseară acționăm“, a spus. Hanfstaengl era și el de față. Hitler le-a spus amândurora să-l aștepte la ora opt seara la Bürgerbräukeller – „și nu uitați să vă aduceți pistoalele“.

Hitler i-a făcut o scurtă vizită lui Hermann Esser, apropiatul său nu foarte simpatic, al cărui stil dominator îi îndepărta pe mulți, însă pe care Hitler îl considera util. Esser era bolnav de icter, dar Hitler l-a convins să se ridice din pat. „Am nevoie de tine diseară“, a insistat el. Esser, soldat disciplinat, și-a adunat forțele și s-a grăbit să i se alăture lui Röhm la Löwenbräukeller.

Când s-a lăsat seara, unii dintre polițiștii cu uniforme albastre din München – pentru a nu fi confundați cu militarii cu uniforme verzi din Poliția Statală din Bavaria – au observat oameni înarmați, unii cu căști de oțel, adunându-se în unități de mărimea unor companii în piațetele din apropierea porții Isar, nu departe de Bürgerbräukeller. Unii erau naziști, din batalioanele de asalt. Un ofițer din Districtul 12, Georg Albang, a auzit spusele unui biciclist în trecere: „Știți ceva, băieți? Diseară începe!“ Până la ora șase, când a început să se facă răcoare, ofițerul Anton Zauner văzuse 70 de oameni în diverse uniforme, mulți cu baionete sau iatagane, trecând

podul Maximilian în direcția berăriei Bürgerbräukeller. Ofițerul Joseph Bömerl, îmbrăcat în haine civile, a observat paramilitari adunați la Gärtnerplatz și la birourile naziste de pe Corneliusstrasse. De două ori a auzit pe cineva spunând „Diseară se sparge buba!“[37] În mod evident existau scurgeri de informații despre planul secret al lui Hitler; paramilitarii știau de ce se adună.

Cu formidabilele sale servicii secrete, poliția municipală din München ținuse mereu sub strictă supraveghere astfel de activități; noaptea primiseră rapoarte detaliate despre fiecare întrunire politică importantă din oraș, uneori chiar mai multe pe noapte. Chiar și agenții de stradă erau instruiți să raporteze activitățile suspecte. Dar, în această noapte dintre toate, sistemul a dat greș: când ofițerul Bömerl a telefonat diviziei politice de la sediul central al poliției la 6.45 p.m., i s-a spus: „Nu-ți face griji. Naziștii sunt invitați la acea mare întrunire [la Bürgerbräukeller]. Probabil că zvonurile că s-ar întâmpla ceva diseară sunt nefondate.“[38] Deși avertizată, poliția – care ani de zile respinsese zvonuri nefondate despre puci – nu a luat nici o măsură.[39] Totuși, de data aceasta, cerul chiar era gata să se prăbușească.

CAPITOLUL 5

Puciul

N-o să-i las niciodată pe nemernicii ăia să pună mâna pe mine. Mai bine mă împușc.
ADOLF HITLER, 11 NOIEMBRIE 1923

Cu constituția sa îndesată și stilul birocratic, Gustav Ritter von Kahr nu era deloc charismatic; cu siguranță nu atrăgea mulțimile. Ultimul lucru la care te-ai fi așteptat din partea lui era să atragă un public numeros la o berărie.

Dar, în atmosfera de criză din 1923, oamenii din München, ca de oriunde altundeva din Germania, erau disperați după o rază de speranță. Atât de mulți au venit să-l vadă pe Kahr în acea seară rece de noiembrie când stătea să ningă, încât n-au încăput toți în sala de la Bürgerbräukeller. Kahr cel fără talent oratoric atrăsese 3 000 de oameni care voiau să participe la discursul organizat în grabă pentru a-și apăra noul regim. Chiar și Hitler a fost surprins.

Când conducătorul nazist a sosit la porțile berăriei într-un Mercedes roșu, la 8.30 seara, cu greu a putut pătrunde înăuntru. Un contingent de poliție închisese ușile, explicând mulțimii care vocifera în stradă că sala era deja plină până la refuz. „Era așa de aglomerat, că nu aveai unde să cazi din picioare“, remarca o persoană aflată lângă podium.[1]

La tribună, comisarul Kahr îi dădea înainte cu „autoritatea de stat“ și „spiritul naționalist“ sau cu „voința de a acționa“.[2] Distinsul public, cu halbele pline, asculta într-o tăcere politicoasă.

Brusc, ușile marii săli s-au deschis larg. Un pluton de oameni în uniformă și-au croit drum înăuntru, în zgomotul metalic al echipamentului militar. În fruntea lor era Hitler, cu ochii scăpărând și cu fața „schimonosită sălbatic“ de entuziasm. În redingota sa de care prinsese cele două medalii Crucea de Fier din Primul Război Mondial, arăta, în funcție de privitor, ca un erou de operă sau ca un „chelner căzut în dizgrație“, după cum s-a exprimat un observator. Întorcându-se spre bodyguardul său, Ulrich Graf, Hitler i-a spus: „Ai grijă să nu mă împuște în spate“.[3]

Era atât de aglomerat, își amintea Hitler, încât a trebuit să își folosească „pumnii și coatele pentru a-mi croi drum“ spre podium. Comisarul Kahr, întrerupt în mijlocul unei fraze, stătea ca o stană de piatră, cu chipul o mască a indignării. Sala a izbucnit confuză în vacarm.

— Liniște! a strigat Hitler. Liniște!

Sala vuia.

Sărind pe un scaun, Hitler și-a scos pistolul Browning și a tras un singur foc în tavanul înalt de aproape opt metri.

— Liniște! a strigat iar. Revoluția națională a început!

Acum „domnea o tăcere mormântală“, după spusele cuiva care fusese de față. Hitler captase atenția participanților. Cu pistolul încă țintind în sus, a avertizat: „Clădirea e înconjurată de 600 de oameni înarmați până în dinți! Nimeni n-are voie să plece. Dacă nu vă păstrați calmul, o să pun o mitralieră la balcon!“ Mulți dintre cei prezenți au crezut că aveau în mijlocul lor un nebun.

În timp ce Hitler vorbea, o unitate de dimensiunile unui pluton, sub conducerea lui Hermann Göring, blocase intrarea principală cu o mitralieră. Blocaseră și toate ieșirile laterale. Prin ferestrele care dădeau spre grădina berăriei, se vedeau oameni cu căști cărând carabine. Hitler îi luase prin surprindere pe 3 000 din cei mai de vază cetățeni, transformând un eveniment plin de pompă, dacă nu chiar plictisitor, într-o luare de ostatici. Kahr era acum „tremurând și palid“.[4]

De sus, de pe scaun, Hitler a continuat să strige: „Guvernul Bavariei a căzut. Guvernul național a căzut. Acum se formează un guvern provizoriu. Cazărmile Reichswehr-ului și Poliției Statale din Bavaria sunt ocupate. Reichswehr-ul și unitățile poliției mărșăluiesc încoace sub steagul cu svastică.“[5]

Erau multe exagerări în spusele lui Hitler (nu avea 600 de oameni, poate doar jumătate), neadevăruri (cazărmile Reichswehr-ului și ale Poliției Statale nu erau ocupate) sau doar dorințe (Hitler *spera* să formeze un nou guvern într-o oră). Dar, în stilul în care va acționa atât de des în cariera sa politică, mai întâi a descris visul, apoi a încercat să-l transpună în practică.

Pe lângă Kahr, ceilalți doi oameni foarte importanți din sală erau cei în uniformă, generalul Lossow și colonelul Seisser. Așezați lângă podium, priveau plini de nedumerire și de furie, incapabili să se apere pe sine sau pe oricine altcineva. Primul gând al lui Lossow când a auzit zarvă la ușă fusese că se petrece o lovitură de stat de stânga. „Nu mi-a trecut nicidecum prin cap că reprezentanții politicii naționaliste ar ataca o adunare de naționaliști“, a spus Lossow. „Nici măcar nu eram înarmat.“

Pe măsură ce Hitler se apropia de podium, un ofițer de poliție, maiorul Hunglinger, i-a ținut calea, cu mâna în buzunar. Dar Hitler, cu ochii săi ageri, a fost mai rapid; i-a pus maiorului pistolul la tâmplă și a spus printre dinți: „Scoate-ți mâna din buzunar“. Mâna maiorului a ieșit goală din buzunar.[6]

Comisarul Kahr stătea ca o statuie pe podium, având încă în mână discursul întrerupt, fără să i se miște nici un mușchi pe față. Cu asprime, Hitler s-a adresat triumviratului: „Domnilor, trebuie să vă cer să mă însoțiți în camera de alături. Vă garantez siguranța. Va dura doar zece minute.“ Privindu-l de aproape, Lossow a observat că Hitler părea complet dus, într-o „stare de extaz“. În timp ce Hitler îi conducea pe cei trei printre rândurile de membri ai Diviziei „Furtuna“ către camera laterală din Bürgerbräukeller, Lossow le-a șoptit lui Kahr și lui Seisser: „Jucați cum vă cântă!“ Cuvintele

din germană sunt *Komödie spielen* – „a juca teatru“ ori „a crea comedie“. Ceea ce urma să se întâmple va fi parțial comedie, parțial tragedie.

Pe când Hitler îi ducea pe cei trei în sala de alături, Göring, comandantul Diviziei „Furtuna“, a preluat sala principală. Mulțimea neliniștită a izbucnit în strigăte de dezgust și batjocură: „Teatru!“, „Mexic!“, „America de Sud!“ Hitler era ridiculizat drept un amărât de insurgent.

Göring a oprit vacarmul cu un alt foc de pistol tras spre tavanul înalt. Asigurându-i pe demnitarii prezenți că acțiunile naziștilor nu erau un atac la adresa lui Kahr, ci începutul unei „revolte naționale“, Göring a cerut publicului să aibă puțină răbdare.[7]

— În plus, de ce vă faceți griji? Aveți bere, a spus el.

În camera laterală a Bürgerbräukeller, Hitler se confrunta cu cea mai dificilă parte din îndrăznețul său demers: transformarea celor trei ostatici principali în trei dintre cei mai apropiați colaboratori. Hitler încă părea în transă, după spusele celor prezenți. „Era plin de sudoare“, a spus generalul. Era adevărat: când ținea discursuri, care durau până la două–trei ore fără pauză, întotdeauna Hitler sfârșea prin a fi scăldat în sudoare.[8] În acea seară, în toiul celui mai îndrăzneț pariu al vieții sale politice, conducătorul puciului transpirase leoarcă în doar câteva minute.

În ciuda asigurărilor timide ale lui Göring că nu era atacat Kahr, Hitler își amenința cei trei ostatici. „Nimeni nu pleacă viu de aici fără permisiunea mea“, a spus. Numind Bavaria „trambulina spre guvernul Reich-ului“, Hitler le-a trasat celor trei noile lor roluri: generalul Lossow urma sa devină noul ministru al Apărării în Germania, colonelul Seisser, șeful noii „poliții naționale“, iar comisarul Kahr, regentul principal al Bavariei. Hitler avea să preia „conducerea politică“, a adăugat, fără să menționeze în ce funcție. La conducerea noii „armate naționale“, cu Divizia „Furtuna“ și alți paramilitari în rândurile sale, Hitler îl alesese pe generalul Ludendorff. Ca fost erou din Primul Război Mondial – câștigase marile bătălii de la Liège din Belgia și de la Tannenberg din Prusia de Est, ceea ce scosese din joc Rusia –, Ludendorff era considerat încă de mulți germani un semizeu. Era, de asemenea, susținătorul principal al celebrei legende cu înjunghierea pe la spate, pretinzând cu viclenie că armata germană fusese aproape de victorie în 1918 când fusese trădată de civili lași, mai ales de socialiști și evrei. Numele lui Ludendorff și eroismul militar erau acoperirea perfectă pentru principalele slăbiciuni ale biografiei lui Hitler: nu avea studii și nu ajunsese niciodată la rang de ofițer, în ciuda celor două medalii obținute pentru vitejie pe câmpul de luptă. Dar, deși puciul era în toi, Ludendorff nu ajunsese încă la Bürgerbräukeller.

În confruntarea tensionată din încăperea secundară a berăriei, Hitler devenise mai amenințător. „Fiecare dintre noi trebuie să-și accepte rolul care i s-a atribuit“, a spus răstit, agitându-și pistolul. „Altfel, nu are dreptul să trăiască. Trebuie să luptați cu mine, să învingeți cu mine sau să muriți cu

mine. Dacă lucrurile merg prost, am patru gloanțe în pistol: trei pentru colaboratorii mei, dacă mă părăsiți, și ultimul pentru mine.“ Hitler și-a pus brusc pistolul la tâmplă.

Kahr, care nu scosese o vorbă de la începutul puciului, fierbând de „dezgust și ură“, a deschis, în cele din urmă, gura: „Mă poți aresta, poți da ordin să fiu împușcat, mă poți împușca tu însuți. Moartea nu e importantă.“

Hitler era în impas. Trecuseră zece minute, iar triumviratul nu voia să urmeze regulile jocului pe care-l plănuise. Ludendorff, asul din mânecă, nu ajunsese încă (Hitler îl trimisese pe Scheubner-Richter să-l aducă). Nici amenințările violente ale lui Hitler, chiar și cele cu sinuciderea, și nici apelurile sale la patriotism nu îi emoționaseră suficient pe membrii triumviratului astfel încât să i se alăture în această aventură. Impetuosul pucist nu mai avea decât o singură armă, cea mai puternică de care dispunea: propria voce.

Lăsându-i pe cei trei sub pază – nu aveau voie să vorbească unii cu alții –, Hitler s-a întors în zgomotoasa sală principală, unde chelnerițele de la Bürgerbräukeller încă alergau printre mese cu halbe de bere de un litru. Strigătele continuau cu „Manevre de intimidare!“, „Mexic!“ și „America de Sud!“ . Din nou, Hitler a redus mulțimea la tăcere cu un foc de pistol.

Acum Hitler era pe terenul său. Pe podiumul din sala cea mare a berăriei, cu publicul întins în fața lui ca un covor, Hitler a trecut la ce știa cel mai bine. În binecunoscutul său stil de propovăduitor al adevărului suprem, a informat mulțimea despre planurile sale de a forma un nou guvern condus de bavarezi. Venise timpul, după spusele sale, „să pornească marșul contra acelui Babel lipsit de Dumnezeu, numit Berlin. Trebuie să folosim toată puterea Bavariei… pentru a salva poporul german.“ Cu exact cinci ani mai devreme, a observat Hitler, Germania suferise „cea mai mare dizgrație“ la proclamarea revoluției din 1918. „Azi, această dizgrație se încheie!“[9] Deja, adunarea care huiduise începea să aplaude – tare (*Münchener Zeitung* a folosit expresia *stürmischer Beifall,* „aplauze furtunoase“). „În camera de alături, Kahr, Lossow și Seisser se străduiesc să ajungă la o decizie“, a spus Hitler. „Vă întreb acum: sunteți de acord cu soluția pe care o propun la problema germană? Vedeți că nu suntem conduși de motive egoiste sau de câștiguri personale, ci doar de bătălia pentru patria-mamă în ceasul al unsprezecelea.“ Și mai multe *stürmischer Beifall*.

La final, Hitler a făcut un apel la patriotismul local: „Într-o Germanie liberă, e loc și pentru o Bavarie autonomă. Un singur lucru vă spun: fie în seara asta începe revoluția germană, fie suntem cu toții morți până în zori!“[10]

Mulțimea era deja în delir. În decurs de câteva minute, retorica lui Hitler câștigase aprobarea majorității clasei conducătoare din München, inclusiv a celor care doar cu puțin înainte îl respinseseră ca pe un dictator militar în

devenire. „A fost o capodoperă a oratoriei“, scria istoricul Karl Alexander von Müller, care era de față. „A modificat starea de spirit a sălii în doar câteva propoziții. A fost ca și cum ar fi întors pe dos o mănușă. Hitler a părăsit adunarea cu aprobarea completă a mulțimii, ca să-i comunice lui Kahr că, dacă se alătura loviturii de stat, toată lumea avea să îl susțină“.[11]

Ca la un semn – ajunsese târziu în mod deliberat –, Ludendorff, Leul de la Tannenberg și Liège, a intrat în sală. Strigăte de *Achtung!* („Atenție!“) și *Heil!* („Trăiască!“) au izbucnit din mulțime. Deși îmbrăcat în haine civile, integrul general era inconfundabil și prin simpla prezență a făcut sala să se ridice în picioare. Când Ludendorff a intrat în sala alăturată, a fost ca și când evenimentele primiseră binecuvântarea unei Germanii juste cu un trecut onorabil.

Hitler l-a urmat pe general în sala vecină. Kahr, Lossow și Seisser auziseră uralele; știau în ce stare era mulțimea. Totuși, încă ezitau. Ludendorff s-a adresat celor trei: „Domnilor, sunt la fel de surprins ca dumneavoastră de ceea ce s-a întâmplat“.[12] Probabil nu era adevărat, dar Ludendorff evident s-a simțit pus în fața unor fapte cu totul noi la fața locului. „Ce-a fost a fost“, a spus. „Problema e patria-mamă și măreața cauză *völkisch*. Singurul sfat pe care vi-l pot da este să vă alăturați nouă în această întreprindere.“

Privind direct către celălalt general german, Ludendorff a spus: „În regulă, Lossow, hai s-o facem“. Lossow se pare că se simțea obligat să primească ordine de la cel mai mare soldat german în viață. Cu lacrimi în ochi, Lossow a luat poziția de drepți și a spus: „Dorința Excelenței Voastre e poruncă pentru mine“[13]. Cei doi și-au strâns mâna. Seisser, simplu colonel, n-a mai avut ce să facă. I-a strâns și el mâna lui Ludendorff, o tradițională încuviințare tacită.

Numai Kahr n-a zis nimic. Hitler l-a presat: „Deja am pornit. Nu mai e cale de întoarcere. E un moment istoric.“ Mulțimea de afară te va „duce pe umeri“[14], i-a spus Hitler lui Kahr. Până la urmă, ezitantul comisar general a găsit o modalitate de a accepta rolul atribuit de Hitler de regent al Bavariei: „Domnilor, până la urmă, toți suntem monarhiști. Voi accepta postul [de conducător al Bavariei] în calitate de înlocuitor pentru [detronatul, dar posibil viitorul] rege.“

Hitler, ale cărui dispoziție și înfățișare trecuseră de la revoluționar agitat la școlar încântat, a insistat ca nou-descoperita unitate să fie prezentată pe scena publică. Când s-a întors în sala principală, fața „îi strălucea“, a spus un observator. Hitler evident câștigase prima rundă.

Dar victoria nu era de-ajuns. Hitler avea nevoie să-și pună acțiunile într-un context istoric astfel încât să le sublinieze importanța și să le justifice însemnătatea într-un interval mai lung de timp. Vorbind mulțimii, Hitler a spus: „Diseară vreau să îndeplinesc promisiunea pe care mi-am făcut-o acum cinci ani, pe când zăceam, orb și olog, într-un spital de campanie – să

nu mă odihnesc, să nu renunț până când criminalii din noiembrie [1918] nu vor fi răsturnați de la putere și poporul german nu se va ridica din nou pe ruinele Germaniei oropsite de astăzi, cu forță, măreție, libertate și bucurie. Amin!“

Cuvintele lui Hitler au fost din nou întâmpinate cu aplauze furtunoase, chiar dacă erau un exemplu perfect al modului în care Hitler rescria istoria. Nu fusese niciodată olog din cauza atacului cu gaze care îl orbise temporar și nu a mai pretins acest lucru niciodată. Iar majoritatea istoricilor se îndoiesc de povestea sa melodramatică despre jurământul de a răsturna revoluția imediat după ce se înfăptuise. Mai degrabă prezenta un mit pe care și-l crease despre sine. Dar nimeni din Bürgerbräukeller nu știa acest lucru.

Ludendorff a contribuit la sentimentalism, pretinzând că este „profund emoționat de acest eveniment decisiv“ și gata de a se înrola din nou. „Azi se joacă mizele cele mai importante *(Es geht heute um das Ganze)*… Acest moment e un punct de cotitură în istoria Germaniei.“[15] Ludendorff a spus ulterior că era cuprins de o „emoție interioară greu de stăpânit“.

Ceilalți au vorbit concis, dar cu aparentă sinceritate, promițându-și sprijinul pentru noua cauză. Privind adânc unul în ochii celuilalt, și-au strâns mâna, un gest care părea făcut din inimă. Evident emoționat, Hitler și-a pus mâna stângă pe mâinile lor drepte împreunate; unii dintre cei prezenți au comparat acest moment cu istoricul „jurământ Rütli“, care a pecetluit formarea confederației elvețiene în secolul al XVI-lea. Pe podium și în mulțime s-au vărsat lacrimi. Până la urmă, întreaga adunare a început să cânte din toată inima „Cântecul Germaniei“ – *„Deutschland, Deutschland über alles“*. După spusele istoricului Müller, mulți au fost „atât de sugrumați de emoție, încât n-au putut intona o notă“.

Dar scena finală înălțătoare de fervoare naționalistă și unitate tovărășească masca aspectele brutale ale puciului care se desfășura la Bürgerbräukeller și în alte părți. Profețiile lui Göring, arestările în masă și amenințarea ascunsă a asasinatelor la comandă, deveneau realitate. Acum, că spectacolul se terminase, Kahr, Lossow și Seisser au fost escortați înapoi în camera alăturată. Mulțimea era liberă să plece – cu unele excepții. Divizia „Furtuna“ și alți membri ai Kampfbund au început să scoată oameni din mulțimea din Bürgerbräukeller pe măsură ce Rudolf Hess le citea numele de pe o listă pe care o întocmise împreună cu Hitler. Prizonierii surprinși au fost duși sub pază într-o cameră de detenție de la etaj, unde au devenit ostatici, fără să aibă idee ce soartă îi aștepta. Printre ei erau membri ai guvernului și ai legislativului bavarez, chiar și guvernatorul Eugen von Knilling – cu toții oaspeți invitați la discursul lui Kahr. Teoretic, acum rămăseseră cu toții fără slujbă; administrația lor fusese răsturnată. În unele cazuri, ca și în cel al reprezentanților casei regale din Bavaria, se jucase un joc perfid al curtoaziei până când devenise evident că aristocratul

era, de fapt, ostatic. Ostaticii au fost transportați la vila din suburbii a publicistului conservator Julius Lehmann, o colivie aurită.

În alte cazuri, mai ales în cele care implicau evrei, curtoazia a fost înlocuită de un tratament dur. Ludwig Wasserman, proprietarul de fabrică, a fost tras afară din mulțime și trimis la izolare într-o cămăruță – cu avertismentul că, dacă încearcă să fugă, „va fi împușcat". Doi naziști i-au spus că va fi spânzurat a doua zi de dimineață în fața primăriei din Marienplatz, piața centrală din München.[16] Alți evrei au fost scoși cu forța din casele lor din Bogenhausen, un cartier prosper unde se credea că locuiesc mulți evrei. Naziștii și cei din Kampfbund au ales numele cu rezonanță evreiască dintr-o carte de telefoane sau de pe plăcuțele de la poartă, au pătruns înăuntru cu forța, trăgând focuri în tavan și terorizând locatarii. Peste 20 de evrei au fost luați până la urmă ostatici la Bürgerbräukeller, inclusiv un domn în vârstă de 74 de ani care a fost arestat împreună cu fiicele sale. Un nazist a sugerat ca toți să fie executați imediat, dar Göring i-a spus: „Încă nu avem dreptul să-i împușcăm".

Dincolo de râul Isar, în inima vechiului München, se petrecea o altă scenă de jaf și distrugere, la birourile *München*er *Post,* ziarul social-democraților, care deseori îi criticase virulent pe Hitler și pe naziștii săi. Cu politicianul social-democrat Erhard Auer ca editor-șef, *München*er *Post* era una dintre puținele publicații care încă de timpuriu intuiseră pericolul pe care îl reprezentau vederile și extremismul lui Hitler. Ziarul critica în mod constant mesajul, mesagerul și metodele sale. Pentru Hitler, *München*er *Post* era o „bucătărie otrăvită" care trebuia eliminată cu prima ocazie – și iată că ocazia apăruse. Trimise de Göring și conduse de Josef Berchtold de la Divizia „Furtuna", trupele de șoc ale lui Hitler au spart toate geamurile, au răvășit toate birourile, au distrus sau au furat toate mașinile de scris și au distrus toate presele și utilajele de tipărit într-o orgie de furie și vandalism. Au făcut praf un simbol respectat al originilor filosofice ale ziarului, un bust al lui August Bebel, unul dintre fondatorii Partidului Social-Democrat din 1869. Scheubner-Richter l-a trimis pe Hermann Fobke, student la drept, în biroul lui Auer de la etajul al treilea. „E un întreg fișet plin cu documente acolo!", a raportat voios Fobke. Adunând teancuri de documente politice și personale, Fobke i le-a dus mândru lui Hitler la Bürgerbräukeller.[17]

Distrugerea ziarului nu era suficientă. Trupa nazistă de asalt a forțat, de asemenea, ușa apartamentului lui Auer din München, însă editorul auzise zvonuri despre puci și fugise. Lipsiți de țintă, spărgătorii (în frunte cu șoferul lui Hitler, Emil Maurice) au bruscat-o pe soția lui Auer, i-au speriat cele două fiice și l-au luat cu ei pe ginerele său.[18]

De la noul său post de comandă din Bürgerbräukeller, Hitler încerca să supervizeze operațiunile planificate pentru tot orașul. Sosiseră vești despre

cel puțin o operațiune reușită. După ce a primit parola stabilită, „naștere cu succes“, Röhm a plecat din Löwenbräukeller și și-a condus cei 300 de oameni către cartierul general al Reichswehr-ului. Situat pe marele bulevard Ludwigstrasse, chiar lângă Biblioteca de Stat din Bavaria, era postul de comandă al generalului Lossow. În fruntea marșului, ducând stindardul Reichskriegsflagge, mergea un nou membru din detașamentul lui Röhm, un tânăr inexpresiv cu ochelari pe nume Heinrich Himmler. Agronom cu experiență, Himmler avea un atașament fanatic față de Röhm și, în timp, va avea aceleași sentimente și față de Hitler (Himmler va deveni șef al SS în timpul celui de-al Treilea Reich și unul dintre principalii autori ai Holocaustului). La cartierul general al Reichswehr-ului, oamenii lui Röhm l-au convins repede pe paznicul slăbănog al generalului Lossow că aveau ordine clare de a prelua clădirea. Înconjurând clădirea cu sârmă ghimpată, în curând, au ajuns să dețină controlul complet al unei instalații militare strategice aflate într-un punct-cheie.

Lucrurile nu mergeau la fel de bine și în rest. Neutralizarea postului de comandă al lui Lossow nu era același lucru cu capturarea și transferul armelor și trupelor Reichswehr din München. Acestea se găseau mai ales pe terenurile de instrucție ale Primului Batalion, 19 Infanterie, și pe terenurile geniștilor din partea de nord-vest a orașului. Dar când cei din Kampfbund au ajuns și au încercat, ca și oamenii lui Röhm, să preia controlul, au fost opriți de santinele care le-au zis că deja au ordinele lor pe care trebuie să le respecte. Rezistența acestora s-a dovedit crucială pentru schimbarea cursului puciului. Când au sosit vești la Bürgerbräukeller despre această neașteptată opoziție, Hitler a decis, sub impulsul momentului, să rezolve singur problema. Exact așa cum mai devreme întorsese rezistența mulțimii din Bürgerbräukeller „pe dos ca o mănușă“, considera că poate, cu talentul său oratoric dintotdeauna, să convingă trupele reticente ale Reichswehr-ului să i se alăture. Și-a părăsit postul de comandă ca să meargă în cealaltă parte a orașului, la sediul lor. L-a lăsat pe Ludendorff să se ocupe de „conspiratorii“ ținuți încă în captivitate, Kahr, Lossow și Seisser.

Nu a fost o mișcare inspirată. Ludendorff îi respecta pe noii pioni ai lui Hitler, considerându-i ofițeri și gentlemeni (chiar și Kahr fusese înrolat în timpul Primului Război Mondial). Militar de carieră (intrase în adolescență la academia militară), Ludendorff crescuse cu conceptele prusace de datorie și onoare, nu cu tertipurile infame ale politicii. Chiar și în mișcarea *völkisch*, unde activase ca agitator timp de câțiva ani, Ludendorff fusese mai degrabă o figură paternă decât un tactician dedicat. Îi erau străine jocurile politice cu regulile lor care se schimbau constant și cu aliațele de conveniență. Când Kahr, Lossow și Seisser și-au reclamat libertatea – dându-și *cuvântul de onoare* că trebuiau să-și facă datoria ca membri ai noului guvern –, bătrânului general nu i s-a părut nimic în neregulă. Le-a dat drumul ostaticilor.

Între timp, alți membri ai Diviziei „Furtuna“ și ai unităților Kampfbund executau ordine venite de sus. O companie a mărșăluit, în confuzie, spre o biserică lipită de o mănăstire din Piața Sfânta Anna. Apoi, trupele s-au lămurit: ieșeau oameni unul câte unul pe ușa de la pivnița mănăstirii, cu carabine în mâini. După un timp, au alcătuit un șir, trecând armele din mână în mână către oamenii din camioane. În total s-au găsit peste 3 000 de puști în pivnițele mănăstirii, toate ascunse ilegal de către milițiile bavareze. O altă ascunzătoare de arme s-a găsit lângă universitate. La subsolul casei unei frății numite Palatia, Divizia „Furtuna“ a găsit peste 100 de puști care fuseseră ascunse acolo cu o săptămână în urmă de către Röhm, supranumit „regele carabinelor“ pentru talentul său la procurat și ascuns arme.[19]

Însă, în ciuda tuturor acestor pregătiri, unitățile puciste prost coordonate nu au reușit să mai câștige teren. Deși depășeau numeric forțele guvernamentale – puciștii aveau aproximativ 4 000 de oameni înarmați, în timp ce Reichswehr-ul și poliția statală numărau doar 2 600 –, trupele lui Hitler nu au reușit să organizeze un alt atac.[20] Chiar și încercarea lui Röhm de a cuceri cartierul general al lui Kahr, aflat la câteva străzi distanță de comandamentul militar, întâmpinase o rezistență acerbă; s-a retras fără să fi tras un singur foc. Doar sediul central al poliției a fost preluat cu succes pentru o perioadă de către fostul șef al poliției și de adjunctul său, acum participanți la puci. Dar, în mai puțin de două ore, clădirea poliției a ajuns înapoi în mâinile autorităților, care i-au arestat pe puciști.

Hitler ajunsese la cazărmile infanteriei și ale geniștilor. Dar mult lăudata sa putere de convingere își atinsese limita. Paznicii au refuzat să-l lase să treacă. Hitler s-a recunoscut învins și a plecat. Când s-a reîntors la Bürgerbräukeller, a fost uluit să afle că Ludendorff le dăduse drumul ostaticilor *pe baza cuvântului lor de onoare.* Hitler a explodat. A început cu un șir de injurii pe care generalul i l-a întrerupt scurt. „Îi interzic oricui să pună la îndoială în prezența mea cuvântul de onoare al unui ofițer german.“

Soarta bătăliei se schimbase, iar Hitler știa acest lucru. N-a durat mult până când ostaticii eliberați au renunțat la declarațiile lor foarte publice și – pentru toți cei care le ascultaseră – aparent foarte sincere de colaborare cu puciul lui Hitler. Lentului Kahr i-a luat mai mult decât celorlalți să retracteze și a făcut câteva mișcări ciudate care i-au determinat pe cei cu care lucra să se întrebe de partea cui era, de fapt. Reîntoarcerea lui Lossow la poziția sa inițială a fost grăbită de întrebarea directă a unuia dintre ofițerii săi superiori pe când intra în sediul infanteriei: „Deci, generale, scena aceea din Bürgerbräukeller a fost doar o păcăleală, nu?“ Lossow știa răspunsul: desigur, totul fusese *Komödie spielen* – pur și simplu, le cântase în strună. Lossow a început să trimită ordine către unitățile Reichswehr din jurul

Bavariei să pornească în marș spre München. Se declanșase riposta împotriva puciului lui Hitler.

Aproape de miezul nopții, tumultul din München începuse să răzbată către lumea exterioară, începând cu Berlinul. Generalul Seeckt fusese imediat informat despre lovitura de stat și reacționase rapid, mobilizând trupe în jurul Berlinului. Era pregătit să atace Bavaria dacă era nevoie, începând în sfârșit războiul civil de care se temeau atâția. Și alte țări au luat aminte. Deja *New York Times* pregătea un titlu cu litere de-o șchioapă pentru prima pagină: „Bavaria se revoltă, îl proclamă pe Ludendorff dictator; forțele sale monarhiste se pare că mărșăluiesc spre Berlin; Capitala acuză de trădare și adună trupe pentru apărare." Titlul era plin de erori și, mai ales, nu pomenea nimic de Hitler, însă surprindea gravitatea situației. Trimisul lui Benito Mussolini la München chiar l-a vizitat pe Kahr înainte ca acesta să schimbe tabăra pentru a doua oară, felicitându-l pentru lovitura de stat și anticipatul marș asupra Berlinului.

Se dădea, de asemenea, și o bătălie a afișelor de pe ziduri. În plină epocă a tiparului, înainte de apariția radioului pentru marele public, fiecare oraș european avea o mulțime de ziare – München avea peste zece – și un șuvoi zilnic de afișe în spațiul public și locuri speciale pe stradă unde se anunțau știrile și evenimentele. Pancartele tipărite rapid și lipite pe ziduri erau un mijloc principal de comunicare, mai ales între guvern și cetățeni. Pentru acest aspect al bătăliei, puciul lui Hitler era pregătit. Naziștii și cei din Kampfbund s-au dezlănțuit cu un ziar tipărit rapid, destinat să-i convingă pe locuitorii Münchenului că sosise o nouă eră. „Proclamație!" era titlul cu litere negre imense. „Guvernul criminalilor din noiembrie din Berlin a căzut. S-a format un guvern provizoriu." Această declarație directă de schimbare a regimului era totuși anemică în comparație cu alte anunțuri răspândite peste tot prin oraș de către pucișți, care făceau să-ți înghețe sângele în vine. Unul proclama un nou „Tribunal Național" drept cea mai înaltă instanță din țară. Acest tribunal urma să dea sentințe pentru „crime împotriva națiunii sau a statului". Erau posibile doar două verdicte: vinovat sau nevinovat. „Nevinovat înseamnă libertate, vinovat înseamnă moarte", spunea proclamația. „Sentințele se vor executa în decurs de trei ore. Nu există drept de apel."[21] Dar chiar și trei ore era prea mult de așteptat pentru ca Hitler și acoliții lui să aplice forma lor de dreptate asupra „ticăloșilor din noiembrie 1918". S-a pregătit un decret care îi menționa pe principalii funcționari guvernamentali, inclusiv pe președintele Ebert și pe fostul cancelar Scheidemann, declarându-i „în afara legii" *(vogelfrei)* și putând fi împușcați fără alte discuții. „Fiecare german… are datoria de a-i aduce vii sau morți în custodia guvernului național", spunea decretul.[22]

În mod incredibil, Hitler și zeloșii săi tovarăși scăpaseră din vedere una dintre regulile de bază ale revoluției moderne: capturarea sistemului de

comunicații. În ciuda planului detaliat al lui von der Pfordten referitor la capturarea sistemului telefonic și telegrafic din München, nu i s-a încredințat nimănui această sarcină; Kahr, Lossow și Seisser au putut comunica fără probleme cu aliații lor din afara Münchenului și din Berlin. Chiar și la nivelul cel mai de jos – centrala de la sediul districtului militar pe care îl ocupase Röhm –, puciștii i-au lăsat pe militari să se ocupe de telefoane timp de mai multe ore, o mișcare pe care vor ajunge să o regrete.

După ce schimbase taberele de două ori într-o singură noapte, Kahr se străduia să șteargă din istorie drama de la Bürgerbräukeller din seara precedentă, mai ales scena plină de emoție de la final, cu sincerele sale strângeri de mână și cu înduioșătoarea versiune a lui *„Deutschland, Deutschland über alles“.* Le-a ordonat tuturor ziarelor din München să nu pomenească despre acest eveniment. Unele, precum naționalistul *Münchener Neueste Nachrichten,* cel mai important ziar din München, cu un tiraj de 130 000 de exemplare, i-ar fi îndeplinit ordinele cu plăcere, dar era deja prea târziu. Peste 20 000 de exemplare din ediția de a doua zi fuseseră deja distribuite, cu prima pagină plină de detalii despre Bürgerbräukeller. Un alt ziar, *Münchener Zeitung,* a putut doar să adauge o scurtă versiune a ultimei declarații a triumviratului deasupra unui lung reportaj despre puci și implicațiile sale politice. Remarcile lui Kahr despre seara precedentă au fost citate cu litere îngroșate: „Cu inima grea… și spre binele iubitei noastre patrii, Bavaria, și a Germaniei mume, accept poziția de regent în numele monarhiei“. Nici gând de a șterge istoria, iar rolul dual al lui Kahr din noaptea cu pricina îl va bântui în lunile și anii următori.

Înapoi la berăria Bürgerbräukeller, se crăpa de ziuă peste o scenă de disperare și distrugere – halbe sparte, mobilă distrusă și gunoaie. „Fumul de țigară, praful de peste noapte și oboseala pluteau în aer în timp ce oamenii stăteau în jurul meselor sau întinși pe scaune trase unul lângă altul“, își amintea un tânăr pucist pe nume Hans Frank.[23] Hitler mânca două ouă și o bucată de șuncă cu ceai.[24] Ludendorff stătea tăcut, „ca un zeu furios al războiului pe tronul său“, sorbind vin roșu pe post de mic dejun.[25] Curios, postamentul era acoperit cu 14 605 de *trilioane*[26] de mărci germane – bani pe care Hitler și-i „însușise“ de la două monetării guvernamentale. Hoții naziști fuseseră corecți când au semnat de primire pentru fondurile sustrase de la Frații Parcus, o tiparniță deținută de evrei, deși nu s-a restituit niciodată nimic. Hitler a pretins că banii au fost luați „pentru a aduce aminte de revoluție [din 1918], când s-au confiscat sute de miliarde în aur de la poporul german“.[27] Hitler a folosit fondurile pentru plata unor trupe Kampfbund – aproximativ doi dolari de persoană. Fiecare a mai primit și doi litri de bere, ceea ce nu era deloc neobișnuit în Bavaria. Pe postament, o fanfară paramilitară, respectând fără tragere de inimă ordine

directe, scârțâia marșuri leșinate în încercarea fără succes de a înviora spiritele.

Hitler începea să-și dea seama că situația era lipsită de sorți de izbândă. Mai devreme în seara aceea, cu stilul său melodramatic exagerat, le spusese lui Ludendorff și celorlalți colegi de conspirație: „Dacă ne merge, bine. Dacă nu, ne vom spânzura cu toții.“ Politica, precum viața, era un joc de genul „totul sau nimic“ pentru Hitler. Gândea doar în termeni de succes nemaivăzut sau catastrofă totală. Cu această viziune maniheistă asupra lumii, Hitler vorbea frecvent în termeni de alternativă, mereu subliniind „doar două posibilități“. Astfel, ridica în slăvi grandoarea scopului său inițial – un îndrăzneț marș asupra Berlinului susținut de o eroică „revoltă națională“ – și josnicia alternativei: eșecul total și sinuciderea. Hitler putea acum să privească în abis. Pe lângă preluarea inutilă de către Röhm a cartierului general al lui Lossow, Hitler se putea lăuda doar cu o singură realizare: revolta de la Academia de Infanterie. Conduși de locotenentul Rossbach, aproape toți ofițerii cadeți se alăturaseră bucuroși la ceea ce li se spusese că este eliberarea patriei-mamă. După ce îl puseseră pe comandantul academiei sub arest la domiciliu, alcătuiseră o mare companie și fuseseră rebotezați Regimentul Ludendorff. În sunetul fanfarei militare, au mărșăluit prin oraș pe o ninsoare ușoară către Bürgerbräukeller. Tinerii cadeți isteți, în uniformele lor spilcuite, erau într-un contrast izbitor cu dezordinea din berărie. Sosiți în zori, au fost ceremonios trecuți în revistă și salutați de Ludendorff. Hitler, ca întotdeauna, știa cum să recunoască un public gata să cadă sub vraja sa; a ținut un discurs scurt, dar pătimaș, încheiat cu o la fel de scurtă ceremonie în care tinerii ofițeri i-au jurat credință lui Ludendorff. Apoi, ei și-au continuat marșul, de data aceasta pentru a încerca preluarea cartierului general al lui Kahr din Maximilianstrasse.

Momentul de glorie nu a durat mult. Hitler, Ludendorff și alți conducători ai puciului ședeau ca niște câini bătuți în camera de la etaj de la Bürgerbräukeller, trecându-și în revistă opțiunile. Soseau rapoarte peste rapoarte despre Reichswehr și Poliția Statală din Bavaria care ocupau poziții strategice peste tot în jurul Münchenului, inclusiv pe Podul Ludovic de peste râul Isar, la doar câteva zeci de kilometri vest de berărie. Podul era tot ce se afla între Bürgerbräukeller și restul orașului München. Cineva a sugerat retragerea în partea opusă, către Rosenheim, un orășel care simpatiza cu naziștii, aflat la aproximativ 50 de km depărtare. Ludendorff a respins ideea cu îndârjire: „Mișcarea nu trebuie să sfârșească precum gunoiul într-un șanț“, a lătrat el. Hitler se gândea la altceva. Adevărat propagandist, a apelat la ultima carte: susținerea publică. Dacă puciștii ar fi putut cumva aduce populația de partea lor, poate ar fi putut ține piept opozanților prin simpla majoritate și entuziasmul popular. Era o variațiune a fanteziei lui Hitler despre marșul asupra Berlinului. Cea mai bună soluție

de a continua, după câte se părea, era să convingă populația, să facă apel direct la sentimentele locuitorilor din München. Totuși, aproape sigur poliția statală s-ar fi opus. Deși siguranța lui Ludendorff era o problemă, când Hitler l-a avertizat pe general că ar fi mai bine să nu stea în calea pericolului, Ludendorff a replicat fără drept de apel: „Vom începe marșul!“[28]

Până la prânz, toate unitățile Kampfbund convocate din provincie au sosit la Bürgerbräukeller. O lungă coloană a început să se formeze în fața berăriei. S-au grupat în trei companii după afilierea lor paramilitară – Bund Oberland pe dreapta, Divizia „Furtuna“ în mijloc, iar Trupele de Șoc ale lui Hitler pe stânga.[29] Majoritatea erau înarmați, deși nu toți. Hitler a pretins că ceruse ca toate armele să fie descărcate – deși alte probe îl contrazic. O armă de foc a fost cu siguranță încărcată și folosită mai târziu – o mitralieră dintr-un camion din mijlocul coloanei. Înțesat de steaguri de la toți participanții membri ai Kampfbund, camionul era plin de oameni înarmați poziționați pe capotă.

Pe lângă soldați, marșul a inclus inițial și mulți dintre ostaticii luați peste noapte. Göring a pus prizonierii debusolați să mărșăluiască, folosindu-i și ca scut, și ca țintă. Pe lângă membrii guvernului și evreii arestați aleatoriu peste noapte, Trupele de Șoc ale lui Göring puseseră la cale un raid matinal asupra primăriei, luându-i ostatici pe primarul social-democrat și pe șapte membri socialiști și comuniști ai consiliului municipal, care refuzaseră să arboreze steagul cu svastică pe acoperișul primăriei. Și ei au fost forțați să participe la paradă. „Imediat ce adversarii trag un foc“, i-a avertizat Göring, „vom executa ostaticii.“ Ordinul a fost rapid schimbat; consilierilor urma să „li se spargă capul cu patul puștii“. Inițial Hitler a susținut abordarea lui Göring, dar lui Ludendorff nu i-a plăcut deloc. El a ordonat ca ostaticii să fie scoși din paradă.[30] Unii au fost ulterior duși de Berchtold și Maurice din Trupele de Șoc într-o pădure din afara Münchenului, unde se așteptau să fie împușcați. În schimb, câțiva au fost obligați să se dezbrace și să le dea hainele supraveghetorilor, deoarece aceștia doreau să se deghizeze ca să se reîntoarcă în München. Ostaticii au fost, în cele din urmă, eliberați.[31]

Marșul a început la prânz. Deplasându-se lent din fața Bürgerbräukeller, lunga coloană semăna cu o adunătură pestriță de soldați desincronizați, unii în uniformă, alții în civil. „Arăta mai degrabă a procesiune funerară decât a marș militar“, remarca cineva. Dar, cumva, parada s-a mai înviorat când bătrânii soldați și noii recruți și-au intrat în ritm. Coloana era deschisă de un grup de stegari care duceau svastica și alte însemne, însoțiți de alți luptători înarmați. Apoi venea rândul personalităților: Hitler, Ludendorff, ScheubnerRichter, Göring, Kriebel, dr. Weber și von der Pfordten.[32] Hitler a pretins mai târziu că se așezaseră în față intenționat, astfel încât să fie

primii loviți dacă s-ar fi tras.[33] Aceștia erau singurii care puteau câștiga susținerea publicului. În timp ce se așezau în formație, Scheubner-Richter l-a luat de braț pe Hitler, remarcând: „Asta e ultima noastră plimbare împreună“.

Dar stratagema a mers. După o încăierare serioasă pe Podul Ludwig, poliția s-a dat bătută, iar lunga coloană a ajuns în centrul orașului. Prin strada Tal, o cale îngustă care ducea direct la primărie, marșul a ajuns în vestita Marienplatz, unde se aflau statuia Sfintei Maria și uriașul Glockenspiel din turnul primăriei. Spre deliciul participanților, steagul nazist flutura acum sus, pe turnul primăriei, arborat de Trupele de Șoc care preluaseră controlul clădirii. Un agitator nazist din Nürnberg, Julius Streicher, vorbea în fața unei mulțimi. Participanții la marș cântau acum cântece patriotice.[34] Stratagema lui Hitler părea să funcționeze: se auzeau urale de pe trotuare. Plin de încredere, Hitler s-a gândit: „Oamenii sunt cu noi… Poporul e gata să-și regleze conturile cu criminalii din noiembrie.“[35] Publicul susținea puciul sau, cel puțin, pe cei 2 000 de oameni care mărșăluiau pe străzi. „Era clar că populația era alături de Hitler“, scria în raportul său către Londra consulul general englez.[36]

Făcând dreapta de la primărie, Ludendorff s-a decis brusc să o ia spre cartierul general al Reichswehr-ului, încă deținut de Röhm. După un drum în zigzag, Ludendorff a condus procesiunea pe Residenzstrasse, strada din apropierea marelui palat regal. În spatele lui, participanții zbierau *„O Deutschland hoch in Ehren“* („O, Măreață și onorabilă Germanie“[37]). Dar când strada îngustă a dat în Piața Odeon, lângă faimoasa Sală a Mareșalilor (Feldherrnhalle), marșul s-a trezit deodată în fața unui baraj de polițiști din poliția statală; aceștia formau un cordon care le bloca înaintarea. Spre deosebire de detașamentul slab pregătit de la Podul Ludwig, acești polițiști nu păreau dornici să se dea bătuți. Dar puciștii, încurajați că reușiseră deja să treacă de un cordon de poliție, nu și-au încetinit înaintarea. „După confruntarea de la Podul Ludwig, nici măcar nu concepeam că se poate să fim opriți de poliția statală“, spunea dr. Weber.[38]

„Halt!“, a strigat un comandant al poliției în timp ce oamenii săi se așezau în poziție de tragere. Marșul a continuat, cu armele în tocuri. „Nu trageți!“, a strigat un participant la marș. Ulrich Graf, bodyguardul lui Hitler, care mărșăluia imediat în spatele lui Hitler și al lui Ludendorff, a făcut un pas în față și, arătând cu dreapta spre Ludendorff, le-a strigat polițiștilor: „Ludendorff! Vreți să vă împușcați propriul general?“[39] În fundal, spunea Graf, se auzea cum participanții la marș cântau *„Deutschland, Deutschland über alles“.* Apoi s-au dezlănțuit lupta și haosul.

Când cele două tabere s-au întâlnit, a început lupta corp la corp – participanții la marș cu puștile cu baionete, polițiștii cu patul puștii și cu bastoanele din dotare. După spusele locotenentului Michael Freiherr von Godin, comandantul cordonului polițienesc, s-a tras un foc. „Un om de-al lui Hitler, care se afla o jumătate de pas la stânga mea, a tras cu pistolul spre capul meu“, a raportat el. „Glonțul mi-a trecut pe lângă ureche și l-a ucis pe sergentul Hollweg din spatele meu. O fracțiune de secundă, compania mea a înghețat. Apoi, înainte să pot da vreun ordin, oamenii mei au deschis focul, cu efectul unei salve. În același timp, oamenii lui Hitler au început să tragă și, timp de 20–30 de secunde, a existat un adevărat schimb de focuri.“

Jumătatea de minut de violență a dus la moartea a patru polițiști. Pierderile erau și mai grele printre acoliții lui Hitler. Lângă el, Max Erwin von Scheubner-Richter, starul intelectual al lui Hitler, fusese ucis de un glonț în piept; 60 de centimetri lipsiseră pentru ca glonțul să-l lovească pe Hitler în locul lui. Când Scheubner-Richter a căzut, încă ținându-l de braț pe Hitler, l-a tras și pe liderul nazist jos pe caldarâm, Hitler dislocându-și umărul. În același rând, Theodor von der Pfordten, judecătorul de la Curtea Supremă bavareză care ducea un exemplar din noua constituție a lui Hitler în buzunarul hainei, a fost și el ucis. Göring a fost grav rănit la coapsă. Bodyguardul lui Hitler, Ulrich Graf, l-a acoperit pe Hitler care se ghemuise la pământ și a fost împușcat de mai multe ori. Graf a supraviețuit. În afară de cei patru polițiști, 13 dintre oamenii lui Hitler și un martor de pe margine au fost uciși de gloanțe. Puciul se încheiase. Hitler forțase lucrurile și pierduse.

Ludendorff, în ciuda ploii de gloanțe, era neatins. Când focul a încetat, s-a îndreptat direct spre polițiști, care l-au arestat pe loc. Cu obișnuita-i indignare pompoasă, mărețul ofițer german a bolborosit: „Niciodată nu voi mai respecta uniforma unui ofițer german“.

Ajutat de unii dintre susținătorii săi și „palid ca moartea“, după spusele lui Hermann Esser[40], Hitler, rănit, și-a croit drum spre rândurile din spate ale coloanei, care se răspândiseră în toate direcțiile. A fost luat de o mașină galbenă condusă de dr. Walter Schultze, simpatizant nazist și medic care se alăturase paradei tocmai pentru o asemenea eventualitate.[41] Exact când Schultze se îndepărta cu noul său pacient – Hitler gemea de durere –, Göring era tratat într-o casă de lângă Piața Odeon, în mod ironic, de un medic evreu care se poate să-i fi salvat viața. Göring a fost scos apoi rapid din München și, după o scurtă perioadă în Alpii Bavarezi, unde a fost arestat și spitalizat, a fugit în Austria, unde se refugiaseră mulți dintre puciști.

S-a gândit oare și Hitler să fugă în Austria? Era calea de scăpare cea mai ușoară și mai evidentă, deși ar fi putut fi dificil să se strecoare peste vreo graniță nepăzită din munți sau din păduri cu rana de la umăr. Dar dacă i-a

trecut prin cap să fugă în Austria, s-a răzgândit repede. Austria era totuși nu țara sa de exil, ci aceea de origine. Odată întors în țara natală, era posibil să nu o mai fi putut părăsi prea ușor. Ba chiar mai rău, exilul în mica republică rămasă din fostul Imperiu Austro-Ungar putea însemna uitarea politică pentru cel care se considera un Napoleon modern.

Pare mai probabil că Hitler lua în calcul mai degrabă sinuciderea, decât exilul peste graniță; suicidul era mereu planul său de rezervă. Cum salvatorul său conducea spre sud către Alpi, Hitler i-a cerut să vireze către orășelul Uffing, de pe lacul Staffel. Acolo, din câte știa, Hanfstaengl își cumpărase recent o vilă. Când dr. Schultze a bătut la ușă, nu i-a deschis Hanfstaengl – fugise și el în Austria –, ci soția lui.

Helene Hanfstaengl era una dintre bucuriile, dar și o mare frustrare din viața lui Hitler. O frumusețe răpitoare de origine germano-americană, Helene îl întâlnise pe Putzi Hanfstaengl în timp ce el conducea afacerea cu lucrări de artă a familiei de pe Fifth Avenue în New York (și lua masa la Harvard Club, unde cina și Franklin Roosevelt); Hanfstaengl o adusese înapoi în țara strămoșilor ei.[42] În perioada în care Hanfstaengl îl prezenta pe Hitler înaltei societăți din München, deseori îl invita acasă la el la masă, iar Hitler a dezvoltat o afecțiune specială pentru Helene. Hanfstaengl a intrat la un moment dat în salon și l-a găsit pe Hitler cu capul în poala lui Helene, zicându-i: „Ce bine-ar fi dacă aș avea pe cineva ca tine care să aibă grijă de mine“. Helene l-a respins cu blândețe. I-a jurat apoi soțului că Hitler nu era bărbatul potrivit pentru nici o femeie: „Crede-mă, este cu siguranță asexuat“.[43]

Acum Helene avea din nou șansa să aibă grijă de Hitler, fie și pe termen scurt. Nu se punea problema să-și alunge un prieten grav rănit. Cunoscând puține amănunte despre evenimentele din München, l-a instalat pe Hitler la mansardă, unde acesta și-a petrecut următoarele două zile și două nopți sub două pături groase pe care Hanfstaengl și le cumpărase în studenție. Helene îl avertizase pe Hitler că poliția va veni cu siguranță să-l caute, iar el încerca să aranjeze să fie preluat de alți prieteni bogați, familia Bechstein. Dar duminică seară a sosit poliția. Deja foarte deprimat, Hitler a intrat în vrie, după mărturia lui Helene. Hitler „și-a scos revolverul cu mâna sănătoasă și a strigat: «Acesta e sfârșitul. Nu-i voi lăsa pe nemernicii ăștia să mă ia. Mai bine mă împușc.»“ Dar Helene a reacționat mai rapid, smulgându-i pistolul și aruncându-l într-o ladă cu făină, aflată în apropiere. Incapabil să riposteze cu umărul dislocat, Hitler a cedat. Resemnându-se la gândul că urma să fie arestat, poate pentru multă vreme, a început să scrie instrucțiuni pe care Helene să le transmită tovarășilor săi.[44] Una dintre cele mai surprinzătoare și de rău augur pentru partidul nazist a fost cea către Alfred Rosenberg, intelectualul rebel care era și editorul ziarului *Völkischer*

Beobachter: „Dragă Rosenberg, de acum înainte, tu vei conduce mișcarea“.[45]

Încă îmbrăcat în pijamalele sale albe, cu brațul susținut de o eșarfă, cu medalia Crucea de Fier Clasa I prinsă la rever, a coborât scările și l-a salutat pe locotenentul Rudolf Belleville de la secția Weilheim a Poliției Statale din Bavaria. Belleville i-a cerut scuze lui Hitler, dar i-a spus că trebuia să-și facă datoria. Hitler i-a răspuns, după unele surse, cu o strângere de mână, dar, după altele, cu reproșuri aspre.[46] În orice caz, Belleville a trebuit să caute un șofer pentru duba poliției care să-l transporte pe Hitler cei 65 de kilometri până la închisoarea din Landsberg. Până la urmă, a găsit un localnic care conducea un camion cu bere și era dispus să lucreze duminica după-amiază; omul era, scria raportul poliției, „social-democrat“. Belleville și-a urcat prizonierul în dubă și l-a transportat către anul care îi va schimba viața, strategia și conștiința de sine.

CAPITOLUL 6
Prăbușirea

Gata! Să-i văd cum se descurcă fără mine. Renunț.

ADOLF HITLER, 1923[1]

„Era ceva în aer“, scria gardianul Otto Lurker despre noaptea rece de toamnă când Adolf Hitler a ajuns la închisoarea din Landsberg. „Bătea furtuna peste acoperișurile și turnurile de pază ale închisorii, zgâlțâind porțile și gratiile de parcă încerca să pătrundă înăuntru cu forța. Jos, în celule, era o liniște mormântală, cu excepția pașilor schimbului de noapte.“

Dacă vreodată un capitol din istorie ar trebui să înceapă cu o noapte întunecoasă și furtunoasă, atunci noaptea arestării și încarcerării lui Hitler, 11 noiembrie 1923, pare să fie exemplul perfect. Un alt gardian, Franz Hemmrich, scria în memoriile sale: „Era o noapte fără stele, iar peste gardieni și angajați se lăsase o senzație de nesiguranță tensionată“. În această atmosferă încordată, pe la 11 noaptea, a intrat o siluetă palidă, tulburată și tăcută, cu brațul imobilizat și cu un trenci gri uzat pe umeri.[2] „O șuviță de păr negru îi cădea peste fața palidă, slăbită de exces de elan și de nopți nedormite“, scria Hemmrich. Acest personaj jalnic era îmbrăcat nepotrivit cu o redingotă elegantă – cu Crucea de Fier încă prinsă la rever[3] –, aceleași haine pe care le purtase și în timpul puciului, la marșul eșuat din Piața Odeon și în timpul fugii spre vila lui Ernst Hanfstaengl. Lângă el, „cu umbrele mișcându-se și dansând în întuneric“, mergeau directorul închisorii din Landsberg, Otto Leybold, și doi ofițeri de poliție, unul dintre ei cu un „câine fioros“ în lesă. Închisoarea era tăcută, cu excepția ușilor de fier care se închideau cu zgomot în urma lor. În liniștea nopții, Adolf Hitler ajunsese în ceea ce îi va servi drept casă pentru cea mai mare parte din următoarele 13 luni.

Localizată la aproximativ 60 km de München, închisoarea din Landsberg era un penitenciar modern într-un municipiu mic și fermecător situat pe un râu sinuos din Alpi numit Lech. Orășelul medieval avea străzi pietruite și o fântână arteziană, odinioară sursa de apă a așezării, plus câteva brutării și localuri în piața principală; putea fi oricare dintre micile orașe pitorești din acea parte a Bavariei. Ceea ce făcea ca Landsberg-im-Lech să fie special era faptul că avea un penitenciar în apropiere, precum și o garnizoană a Reichswehr-ului. În anii următori, Landsberg va deveni un viespar al nazismului, un loc de pelerinaj și – spre rușinea sa – centrul unei zone de lagăre de concentrare, în cel de-al Doilea Război Mondial.

Dar în acea noapte furtunoasă, Landsberg era doar un burg adormit fără nimic deosebit. Închisoarea sa, un penitenciar de ultimă modă, care adăpostea 500 de condamnați, se deschisese în 1909. Deși avea o intrare

principală vopsită în maroniu, cu aspect de fortăreață – cu două turnuri cu acoperiș în formă de bulb de ceapă și o ogivă între ele –, interiorul închisorii era extrem de modern, inspirat de cel mai recent design american: patru aripi spațioase, pe patru niveluri, unite de un turn central de pază, de unde se putea ajunge ușor în celule în toate cele patru direcții.

Totuși, exista o diferență: închisoarea Landsberg avea o aripă specială pentru deținuți speciali. Se numea *die Festung* – fortăreața. Această așa-numită fortăreață nu era deloc ceea ce sugera numele; era doar o clădire obișnuită pentru epoca sa, dreptunghiulară, cu etaj, văruită și cu acoperiș portocaliu de țiglă, legată de corpul principal printr-un coridor.[IV] Inițial, clădirea fusese proiectată pe post de închisoare de capacitate redusă[4], apoi devenise secția pentru deținuți politici. Numele, *Festung* (fortăreața), venea de la tradiția germană din secolul al XIX-lea de a închide inamicii politici și nobilii, de exemplu, cei care participaseră la dueluri, într-un turn din fortăreața locală pentru o încarcerare „onorabilă", în condiții mai puțin stricte (duelul era o infracțiune „de onoare" semitolerată). În epoca modernă, numele rămăsese, după prevederile legii, dar turnurile fortărețeі nu. Adolf Hitler, ca mulți alți deținuți politici din anii 1920, urma să-și ispășească pedeapsa prin „arest în fortăreață"– mai bine zis, „încarcerare onorabilă" într-o închisoare de minimă securitate (numită și *custodia honesta* în unele țări).[5] „Fortăreața" lui Hitler arăta mai mult a internat decât a castel, deși avea ziduri groase de un metru și gratii la ferestre. „Cine se aștepta să găsească niște castele romantice cu ziduri acoperite de mușchi și subterane umede… era crunt dezamăgit", scria un deținut.[6]

Pe Hitler îl aștepta și o evidentă ironie politică la Landsberg. Singurul deținut politic din fortăreață[V] în acel moment era contele Anton Graf von Arco auf Valley. Nobil naționalist, într-un acces de ceea ce el considera a fi patriotism, îl ucisese prin împușcare pe guvernatorul Bavariei, Kurt Eisner, pe o stradă din München, în 1919. Prin uciderea guvernatorului socialist, Arco-Valley (așa cum era numit, în general) a ajutat la dezlănțuirea tumultului politic care a dus la preluarea comunistă a Bavariei timp de trei săptămâni, în aprilie 1919, de către o republică condusă de un consiliu. Această scurtă perioadă republicană s-a încheiat cu o groaznică baie de sânge, stârnind reacția grupurilor de extremă dreaptă, care îi promovau, printre alții, pe naziști. Pentru asasinarea lui Eisner, naționalistul Arco-Valley fusese condamnat la moarte, dar apoi sentința îi fusese comutată în închisoare pe viață în fortăreață. Ocupa singura celulă din fortăreața Landsberg care era considerată potrivită pentru încarcerarea unei „personalități importante" – „cu loc special pentru paznic în anticameră", scria Hemmrich, gardianul.

Pe scara importanței, Hitler îl depășea acum pe contele aproape uitat. Cu numele lăbărțat pe prima pagină a ziarelor din München și din toată Germania, bărbatul palid cu mustăcioară era, cu siguranță, mai vestit decât nobilul încarcerat în celula numărul 5.[7] Precum bogătașul evacuat din apartamentul cel mai bun al unui hotel la apariția bruscă a unei vedete de cinema, Arco-Valley a fost „trezit brusc din somn și instalat într-o celulă din spitalul închisorii“, își amintea Lurker.

Asasinul trezit brusc „a slobozit un potop de sudălmi“ când a fost mutat și a strigat că, „dacă ar avea ocazia, l-ar ucide pe Hitler acesta [exact ca și pe Eisner] fiindcă acest «ucenic vrăjitor» era cel mai mare dezastru al Germaniei!“, scria Hemmrich.[8] Cu toate acestea, Adolf Hitler a obținut cea mai bună cameră.[9]

Dar și cea mai bună cameră era spartană. Măsurând doar trei pe patru metri, celula nr. 5 conținea un simplu cadru alb de metal cu saltea și pături, o noptieră cu o veioză, o măsuță de scris din lemn, două scaune din lemn și un dulap. Deși era încuiat înăuntru pe timpul nopții, Hitler avea ușă la celulă, ceea ce îi oferea mai multă intimitate decât gratiile de la celulele obișnuite.[10] Cele mai de seamă însușiri ale camerei erau ferestrele înalte de un metru și jumătate care se deschideau spre interior și lăsau să intre multă lumină. De la aceste ferestre, Hitler vedea zidul de piatră înalt de șase metri care împrejmuia închisoarea, aflat la aproximativ 25 de metri depărtare. Dincolo de zid, de la punctul de observație de la etaj, Hitler vedea ogoare și peisajul blând de la țară; îi plăcea să privească automobilele de pe o stradă îndepărtată și visa din nou să aibă o mașină de lux ca acelea pe care le vedea trecând.[11] Fără îndoială că gratiile de la ferestre deseori îl trezeau din astfel de reverii. O fotografie dintr-o zi însorită arată ferestrele cu gratii duble care aruncă o umbră caroiată pe peretele de deasupra patului lui Hitler și se reflectă pe rama unui tablou mare de pe peretele opus, dând celulei senzația claustrofobă că are ferestre cu gratii pe trei laturi.[12] Se poate să fi fost mai bună decât o celulă normală, dar nu arăta deloc a cameră de hotel.

Reputația lui Hitler îl precedase în acea noapte furtunoasă, provocând pregătiri frenetice în închisoare. Zvonurile despre puci își făcuseră loc în ziarele de provincie; toată lumea știa cine e Hitler și că el și confrații săi naziști erau în stare să provoace mari probleme. „Trebuie să fim pregătiți pentru orice“, le spusese directorul Leybold lui Lurker și lui Hemmrich. „Susținătorii lui vor încerca să-l scoată din închisoare.“ Cunoscând îndrăzneala tentativei de lovitură de stat, temerile sale nu erau nefondate. „Aveam doar 60 de gardieni, unii destul de vârstnici, și un corp de securitate de 20 de oameni cu arme din Primul Război Mondial“, scria

Hemmrich. „Dacă am fi asediați de forțe masive conduse de foști ofițeri, mica noastră trupă ar fi prea slabă pentru a apăra întreaga închisoare“.[13]

În timp ce își făceau griji referitoare la securitate, Leybold a primit o veste îmbucurătoare: un telefon de la München l-a informat că Reichswehr-ul avea să preia paza lui Adolf Hitler și a fortăreței. Liderul partidului nazist era prea important pentru a fi lăsat în seama resurselor insuficiente ale închisorii. În jumătate de oră, coridoarele închisorii vuiau de zgomotul bocancilor și de zăngănitul echipamentului militar. Puști, mitraliere, căști de oțel, chiar și grenade de mână au fost aduse de detașamentul de 32 de oameni trimis de Reichswehr la garnizoana din Landsberg. Comandantul unității, locotenentul Imhoff, s-a instalat în celula de lângă cea a lui Hitler. S-a montat o linie telefonică directă cu garnizoana Reichswehr-ului de la postul lui Imhoff, deși legătura a fost tăiată de mai multe ori în cursul nopții, după spusele lui Lurker.

Cu toată agitația, îndatorirea principală a gardienilor în acea noapte istorică a fost să-l ajute pe Hitler să se dezbrace. Umărul dislocat încă îl durea. „Era aproape epuizat“, raporta Hemmrich. „A refuzat să mănânce, nu a vrut nici măcar o lingură de supă, și s-a lungit pe pat. A cerut doar un pahar cu apă. I-am pus un urcior plin pe masă. Am plecat după ce l-am încuiat înăuntru.“

Lipsa de poftă de mâncare a lui Hitler s-a dovedit a fi mai mult decât un semn de epuizare. Era, de asemenea, politică, dar și un gest de depresie și de disperare. Hitler se așteptase, după cum a mărturisit ulterior, să fie împușcat pentru faptele sale, așa cum se întâmplase cu atâția revoluționari înaintea sa – și exact cum ar fi făcut și el cu oricine ar fi încercat o lovitură de stat împotriva sa cât s-ar fi aflat la putere.[14] Ținând cont de valurile de violență politică de după Primul Război Mondial, așteptările sale erau întemeiate. Nu era deci deloc surprinzător că Hitler, dărâmat și mental, și fizic, încă se gândea la sinucidere. Principala sa rațiune de a trăi – mișcarea nazistă – părea să fi ajuns la final.

Hitler era genul de om cu schimbări bruște de dispoziție. Deja vorbise despre moarte și sinucidere de patru ori în ultimele trei zile. Acum starea sa psihică fragilă provoca tulburări și drame în închisoare. Încolțit de reprezentanți ai justiției care încercau să-i obțină mărturia, Hitler trecea de la o stare extremă la alta. Temperamentalul deținut a cerut mai întâi o șansă de a face o declarație oficială pentru anchetatori; dorea ca versiunea sa despre evenimente să fie consemnată. Scopul lui Hitler era să se răzbune pe cei despre care credea că trădaseră: Kahr, Lossow și Seisser. Dar când anchetatorii ajungeau la Landsberg, Hitler devenea deseori taciturn, „se înviora, apoi izbucnea în accese de plâns“, potrivit unui raport oficial.[15] În timpul acestor interogatorii, strigătele și țipetele lui Hitler „se auzeau în toată clădirea“.[16] Paznicii de la ușa sălii de interogatoriu de la etaj se temeau

să nu izbucnească încăierări. Când sfidător, când spășit, Hitler a fost de la bun început un deținut-problemă. A urmat greva foamei.

La început, Hitler a mâncat ce-i aducea Hemmrich – „dar nu s-a atins de carne“. Hitler devenise vegetarian. După regulile privitoare la încarcerarea sa „onorabilă“, deținutul din fortăreață primea aceeași mâncare ca și personalul închisorii, nu hrana mai puțin apetisantă servită celor 500 de deținuți din blocul principal. Dar, într-o dimineață, când Hemmrich a sosit cu micul dejun, a găsit cina adusă cu o seară înainte neatinsă pe masă. „*Herr* Hitler, ce s-a întâmplat?“, a întrebat gardianul. „De ce nu mâncați? Sunteți bolnav?“ „Lasă-mă-n pace!“, a strigat Hitler. „Nu mai mănânc nimic.“ Directorul Leybold i-a spus lui Hemmrich să lase oricum mâncarea în celula lui Hitler și s-o ia înapoi doar după ce îi ducea următoarea masă. Dar, când Hemmrich i-a adus micul dejun în dimineața următoare, Hitler s-a înfuriat. Cina din seara anterioară se afla neatinsă pe masă. Hitler „a urlat la mine ca un apucat“, a spus Hemmrich.

„Ia-o de-aici!“ a strigat Hitler. „Altfel dau cu ea de pereți!“

Hitler a izbucnit apoi în delirul său obișnuit pe teme politice, țipând la Hemmrich despre „mincinoși și trădători“. Când a început scandalul, Hemmrich l-a amenințat cu sancțiuni disciplinare. Dar a luat mâncarea refuzată de Hitler.

Stând zile întregi fără hrană, Hitler a devenit din ce în ce mai slăbit. Arăta „ca naiba, demoralizat, nebărbierit și ascultându-mi cuvintele simple cu un zâmbet slab, total lipsit de interes“, scria Hemmrich.[17]

* * *

Era deja suficient de rău că partidul său fusese interzis, ziarul desființat, camarazii arestați, puși sub urmărire sau exilați. Dar Hitler, care mereu pusese mare preț pe demnitatea sa personală, se confrunta acum cu infamia. Auzise că oamenii spuneau că fusese nebun, sau beat, sau avusese un acces de megalomanie în noaptea puciului.[18] Era, pur și simplu, pus la colț sau luat în râs de toți, în afară de propriii susținători fanatici, ba chiar și de unii dintre aceștia. Hermann Esser a pretins ulterior că mulți susținători naziști au fost foarte supărați că liderul lor nu rămăsese cu oamenii săi în Piața Odeon.[19] *New York Times* rezuma situația cu următoarea propoziție: „Puciul din München cu siguranță îi elimină pe Hitler și pe susținătorii săi național-socialiști“.[20] Diplomatul american Robert Murphy, aflat la München, scria nu la mult timp după: „Ne așteptăm ca Hitler, care nu e cetățean german, să fie deportat din țară după ce-și execută pedeapsa“.[21] După cum se exprima istoricul Othmar Plöckinger, „Hitler căzuse de sus; în primele săptămâni nu era sigur că va putea vreodată să se reîntoarcă pe scena politică“[22], iar scena însăși se eliberase de toată agitația pe care o generaseră Hitler și naziștii lui. „Svastica și Divizia «Furtuna» au dispărut,

iar numele lui Adolf Hitler aproape că a căzut în desuetudine“, nota scriitorul austriac Stefan Zweig, care mergea adesea în Germania.[23]

În timp ce lumea sa se micșora, iar viitorul îi devenea din ce în ce mai nesigur, Hitler căuta din nou o soluție melodramatică de a ieși din impas. Fără puști, marșuri sfidătoare sau sfoară pentru o spânzurătoare, Hitler a ales singura armă care îi mai rămăsese: moartea prin inaniție. Se va autopedepsi și va muri ca un martir, în slujba cauzei sale *(die Sache*).

La câteva zile după ce intrase în greva foamei, conducerea închisorii s-a îngrijorat și l-a mutat pe Hitler la spitalul închisorii, unde era permanent supravegheat și ținut în strictă izolare. Limitându-se doar la a bea apă, Hitler își petrecea majoritatea timpului citind la fereastra cu gratii. I-a cerut lui Hemmrich să-i aducă materiale de la mica bibliotecă a închisorii[24]; spunea că își regăsește pacea recitindu-l pe filosoful Arthur Schopenhauer. Dar era incredibil de palid și de fragil, iar vocea îi era din ce în ce mai răgușită. Hemmrich a început să remarce un miros ciudat, un „miros dulceag, dezgustător, care cu siguranță provenea de la stomac“.[25] Mirosul respingător devenise atât de „pătrunzător“, încât Hemmrich trebuia să-și țină respirația ca să nu i se facă rău când îi aducea ceva lui Hitler. După o săptămână, directorul Leybold își făcea griji că „s-ar putea să nu-și poată ține cel mai prețios deținut în viață până la proces“. Directorul le-a ordonat infirmierilor să se pregătească pentru a-l alimenta forțat pe Hitler prin „hrănire artificială“. Viitorul conducător al Germaniei era pe punctul de a i se vârî cu forța un tub pe gât.

Dar, în aceeași zi, 19 noiembrie, profesorul și „psihologul practician“ al închisorii, Alois Maria Ott, a decis să-i facă o vizită lui Hitler.[26] „Era o dimineață cenușie de luni și am mers la spital în jur de ora zece“, scria Ott mai târziu. „Am descuiat ușa și m-am trezit în prezența unui om scund, cu privirea fixă și mohorâtă, a cărui înfățișare, la prima vedere, nu prezenta mare lucru. Arăta ca o persoană obișnuită, cu un mod foarte elegant de a-și pieptăna părul negru peste frunte… Ieșeau în evidență pomeții proeminenți și bărbia puternică, cu o gură strânsă cu încăpățânare și un nas lat, cu vârful ușor ridicat… Ochii îi trădau ostilitatea, privindu-mă dușmănos.“

Ott, catolic fervent și cu o credință de nezdruncinat în puterea bunăvoinței[27], se hotărâse să înfrângă rezistența lui Hitler. Avea un plan: Ott i-a adus deținutului furios un ziar din München care publicase o știre scrisă de unul dintre foștii săi prieteni; acesta îl acuza pe liderul nazist că „a căzut victimă vanității și complexului său de vedetă“. Înmânându-i ziarul lui Hitler – conservatorul *Bayerischer Kurier (Curierul bavarez)* –, Ott a spus: „*Herr* Hitler, vă dau cuvântul meu că nu i-am spus nimănui din închisoare că vin să vă văd și nimeni nu va afla despre această conversație. Amândoi suntem

cam de aceeași vârstă și am trecut prin războaie și nenorociri. Vin să vă vorbesc ca de la bărbat la bărbat, să vă fiu de ajutor, așa cum fac cu toți deținuții. Dar iată, citiți ce scrie vechiul dumneavoastră prieten despre dumneavoastră!“[28]

Hitler citea în timp ce psihologul închisorii se plimba în sus și în jos în salonul îngust de spital – „lung de zece pași și lat de trei“, după cum își va aminti peste ani. În salon era liniște.

Deodată, Hitler a sărit în picioare și a trântit ziarul mototolit pe masă. Cu o voce ascuțită, „cu felul său unic și gutural de a-l pronunța pe r“, a început să strige: „Acești oameni [germanii] sunt o adunătură de nemernici! Ce nație de nimic! Ce adunătură de atotștiutori! Îți pui viața la bătaie pentru cea mai măreață cauză și apoi te trădează!… Nu merită sacrificiul. M-am săturat. Gata! Să văd cum se descurcă fără mine. Renunț. Dacă aș avea un revolver, l-aș folosi.“

Ott era uimit: „Avea spume la gură, ochii ieșiți din orbite, albul ochilor umed. Era isteric.“

Cu toate acestea, Ott i-a ținut predici lui Hitler despre necesitatea de a avea răbdare dacă dorea cu adevărat să ajute oamenii să aibă slujbe și siguranță, în loc de a le oferi vagi promisiuni. Mica predică a lui Ott n-a mers: „A răbufnit iar și mi-a strigat: «Germania nu poate aștepta! Am încercat să ajut țara făcând apel la demnitatea și onoarea sa. Dar acești proști lași nu vor să asculte! Trădează pe oricine încearcă să-i ridice din mocirla servituții. Istoria ne-a arătat mereu: cei care vor ce e mai bun [pentru poporul lor] sunt mereu crucificați și arși pe rug».“

Ott l-a lăsat să peroreze. Întrebându-l dacă nu cumva și-a ales greșit modelele de urmat – ținând cont de istoria recentă a Austriei, cu căderea casei regale Hohenzollern –, Ott a atins alt punct nevralgic. Hitler detesta monarhia austro-ungară, așa că i-a ținut lui Ott un „lung curs privat“ despre istorie, revoluție și modele „de la Sparta la Frederic cel Mare, Nelson și Garibaldi“.

Dar acum, Hitler reîncepuse să comunice. Și era pe teren cunoscut. Nu putea rata ocazia de a predica despre istorie și politică. Deținutul și profesorul închisorii au ajuns să poarte o discuție amicală, dezbătând chestiuni din prezent și trecut. Hitler pretindea că singurele instituții pe care le respectase vreodată erau corpul generalilor din armata prusacă și colegiul cardinalilor de la Vatican. „Atunci trebuie să știți“, a spus Ott, „cât le-a luat generalilor prusaci să se pregătească pentru ultimul război și că revoluționari precum Garibaldi și Mussolini au nevoie de susținerea poporului. Sloganurile, mai ales cele ideologice, precum antisemitismul și anticlericalismul, nu-i vor aduce pe cei care suferă pe foame pe baricade… De ce dumneavoastră și susținătorii dumneavoastră răspândiți ura împotriva evreilor și a autorității papale? Chiar dacă suntem adversari politici, dacă vreți să conduceți țara spre un viitor mai bun, avem nevoie unii de ceilalți.“

Hitler îl întrerupea și îl contrazicea pe Ott, dar continua să îi vorbească. La final, Ott a tras concluzia că ura lui Hitler fața de „cei cu gândire diferită“ nu putea fi depășită: „Îi simțeam obsesia demonică pentru o ideologie care dezlănțuia psihopatul din el“. Hitler era plin de „vanitate și dogmatism brutal“, scria Ott. Totuși, a doua zi, Ott „a auzit că Hitler ieșise din greva foamei“.

Nu se știe sigur dacă a făcut acest lucru în urma discuției cu Ott. Anton Drexler, cofondatorul partidului nazist pe care îl înlocuise Hitler, l-a vizitat cam în aceeași perioadă și a declarat că după „o oră și trei sferturi de luptă cu un om care renunțase la viață“ l-a convins pe Hitler să renunțe, de dragul mișcării. După spusele lui Putzi Hanfstaengl, soția sa, Helene – femeia care îi luase lui Hitler pistolul din mână chiar înainte de arestare – a jucat și ea un rol decisiv: „A transmis un mesaj în care spunea că nu îl împiedicase de la sinucidere doar ca să-l lase să moară prin înfometare“.[29] O altă femeie se poate să fi făcut diferența: *Frau* von Scheubner-Richter, tânăra văduvă a celui ucis lângă Hitler în timp ce puciștii mărșăluiau în Piața Odeon. A venit îmbrăcată în văluri groase de doliu să-l viziteze pe Hitler; prezența ei însemna că îl iertase și se poate să-l fi convins pe Hitler că tovarășii săi încă îl susțineau. Și avocatul lui Hitler, Lorenz Roder, l-a vizitat pe 24 noiembrie și apoi i-a spus lui Hemmrich că Hitler tocmai fusese de acord să-și încheie greva.[30]

Prima masă a lui Hitler, își amintea gardianul, a fost un castron cu orez. Deținutul își recăpătase „dorința de a trăi“, credea el, în ciuda faptului că un vizitator raportase cu o zi înainte că Hitler „încă nu-și putea folosi [brațul stâng]“.[31] Dar Hitler era din nou preocupat să-și împărtășească gândurile, sau cel puțin să le aștearnă pe hârtie; avocatul Roder îi va scrie peste o săptămână procurorului, cerându-i permisiunea de a-i duce lui Hitler „dicționarul limbii germane de Weber, cinci volume din Schopenhauer, plus hârtie, stilou, călimară și un creion“.[32]

Hitler a mai primit încă un impuls care i-a crescut încrederea în sine, de la o altă admiratoare. Winifred Wagner, nora englezoaică a compozitorului Richard Wagner (decedat în 1883), începuse să-l îndrăgească pe Hitler cu câteva luni mai înainte, când acesta făcuse o vizită omagială la casa și mormântul lui Wagner din Bayreuth. Împreună cu cumnatul ei, scriitorul rasist născut în Anglia, Houston Stewart Chamberlain[33], Wagner a făcut mari eforturi pentru a-și arăta susținerea pentru Hitler și cauza lui. După eșuarea puciului și încarcerarea lui Hitler, Wagner a strâns o mie de semnături pentru o scrisoare deschisă lacrimogenă. Începea cu „Dragostea noastră pentru tine este mai mare ca niciodată“. Wagner a adăugat și o notă personală, trimisă pe 1 decembrie, pentru „onorabilul și dragul *Herr* Hitler“, o formă de adresare mai apropiată decât în mod obișnuit. A

adăugat drept cadou și libretul operei scrise de soțul ei, Siegfried Wagner, care devenise compozitor ca și tatăl său. Se numea *Fierarul din Marienburg.* „Dacă această cărticică te poate ajuta în orele grele, atunci își va fi făcut datoria“, scria Winifred.[34]

Hitler renunțase la greva foamei, dar nu și la rezistența la interogatoriu. Printre oficialitățile mustrate aspru de Hitler se găseau Ludwig Stenglein, procurorul care îi acuzase pe Hitler și pe alți puciști de înaltă trădare pentru încercarea lor de „a răsturna cu forța guvernul“. Ca ultim efort, Stenglein a decis să-l trimită pe adjunctul său mult mai tânăr, Hans Ehard, să încerce să-i interogheze pe naziștii cei încăpățânați. În vârstă de doar 36 de ani, având cu doi ani mai mult ca Hitler, Ehard s-a gândit că poate sparge zidul tăcerii lui Hitler. Dar când l-a vizitat, pe 13 decembrie, împreună cu un stenograf și un grefier, Hitler era la fel de neclintit ca întotdeauna. „Nu sunt infractor și nu voi lăsa pe nimeni să mă interogheze ca pe un infractor“, a răbufnit el.

Lăsându-se dus de valul propriei indignări, Hitler nu a vrut să recunoască legitimitatea prezenței funcționarului și a respins jurisdicția tribunalului, conform raportului întocmit de Ehard. Nu trebuia să-i dea lui Ehard nici un detaliu despre puci, spunea el, fiindcă intenționa să scoată „așii din mânecă… doar în sala de judecată“. Dar intuitivul Ehard și-a jucat bine cartea: le-a spus stenografului și grefierului să iasă din camera de interogatoriu de la etajul doi al fortăreței. Scuturându-se de aura de oficialitate și de anchetă criminală, tânărul procuror s-a așezat la discuții față în față cu Hitler, doi oameni într-o cămăruță, fără martori. Acum erau minte contra minte – tipul de scenariu în care Hitler nu putea să-și țină gura închisă. Și a vorbit.[35]

Timp de cinci ore, dimineața plus o parte din după-amiază, Adolf Hitler și Hans Ehard au avut o discuție deschisă. În lunga lor conversație, Hitler și-a spus tot oful, cel puțin în legătură cu puciul, legăturile cu triumviratul bavarez, rolul său în istorie și planurile sale pentru procesul care urma. „N-am scos nici un fel de hârtie sau creion“, își amintea Ehard. „Hitler s-a deschis încetul cu încetul. «Când vorbesc pot găsi cuvântul potrivit, dar nu și când scriu», spunea el. «Și nici dictarea nu merge», spunea Hitler. Totuși n-am reușit să-l fac să dea un răspuns simplu, scurt și clar la o întrebare clară și directă. Ținea nesfârșite predici politice.“

Hitler „a vorbit fără oprire și cu atât de multă salivă că aproape îmi trebuia o umbrelă“, spunea Ehard. Din tot discursul prolix, Ehard a putut distinge argumentele pe care Hitler era probabil să le folosească în ceea ce, cu siguranță, urma să fie un proces senzațional.[36] Hitler și-a descris în detaliu planurile de apărare în fața lui Ehard. Mai întâi, spunea, nu poți comite înaltă trădare împotriva unor state precum Republica de la Weimar, care era ea însăși, în opinia sa, fondată pe înaltă trădare. Hitler considera că

revoluția din noiembrie 1918, condusă de socialiști, fusese o trădare față de poporul german. Nici una dintre alegerile ulterioare, susținea el, nu legitimase republica fiindcă nu răspunseseră la întrebarea: a fost revoluția legală?

Dar miezul argumentelor lui Hitler nu era despre propria sa presupusă trădare, ci despre trădarea „dușmanilor săi de moarte", Kahr, Lossow și Seisser. Până la urmă, ei lucraseră luni întregi cu Hitler și cu aliații săi din Kampfbund pentru a organiza puciul și marșul asupra Berlinului; fuseseră complici în totalitate. Dacă ar fi fost cu adevărat împotriva acestor lucruri, argumenta Hitler, de ce nu îl arestaseră – ca guvern aflat la putere – pe acest „periculos Hitler" înainte de a se întâmpla ceva? Din contră, a continuat el, triumviratul luase parte la puci „cu toată inima" *(innerlich bei der Sache)*.[37] Hitler a amenințat, de asemenea, că va dezvălui detalii anterior confidențiale despre planurile secrete ale Reichswehr-ului de a se mobiliza nu doar pentru un marș contra Berlinului, ci și pentru un posibil atac asupra forțelor franceze din regiunea Ruhr. Vorbărețul Hitler își dădea planurile pe față: va întoarce mersul procesului, punându-i la colț pe adversarii săi – Kahr, Lossow și Seisser. După cum prevăzuse, ei urmau să apară ca martori ai acuzării.

Cât despre programarea puciului, i-a spus Hitler lui Ehard, fusese presat de oamenii săi; știuse că Kahr și Lossow n-ar fi putut niciodată să ia o decizie fermă să *losschlagen* și își făcea griji că vreuna dintre celelalte grupări naționaliste ar putea să-l pună în umbră cu vreo acțiune spectaculoasă – „precum înșfăcarea și spânzurarea câtorva evrei".[38] Un astfel de argument surprinzător a scos la iveală sângele rece al lui Hitler.

Hitler părea gata de luptă. Chiar dacă umărul stâng încă îi făcea probleme – era prea dureros să țină cu mâna stângă o foaie de hârtie pe care să scrie cu dreapta, spunea el –, conducătorul rănit pretindea că se simte în putere și „zdravăn ca o pisică sălbatică" atunci când era vorba să-și salveze pielea și să le facă inamicilor viața „amară". Prezentarea sa de la proces – probabil sub formă de memoriu, spunea Hitler, în ciuda aversiunii sale față de exprimarea în scris – va „smulge măștile de pe fețele dușmanilor săi de moarte… și îi va obliga să ajungă unde era și el, adică în închisoare". De îndată ce a putut scăpa de Hitler, Ehard a reconstruit întreaga conversație în scris. Rezultatul, un document de nouă pagini, cu șase secțiuni, scris la un rând, după cum a apărut ulterior într-o carte, a devenit un text crucial pentru procesul lui Hitler, ca și pentru starea sa de spirit și gândirea sa politică.

* * *

Până la mijlocul lui decembrie, la cinci săptămâni după sosirea la Landsberg, Hitler ieșise din depresia post-puci și se pregătea de proces,

încurajat de dovezile de susținere care continuau să curgă de la admiratori. Deși partidul nazist era acum oficial interzis și funcționa ilegal, naziștii devotați își urmau cu fanatism convingerile. Hitler primea grămezi de scrisori, pachete, daruri și flori. Un șuvoi de daruri de Crăciun „din dragoste“[39], mai ales delicatese, au sosit de la persoane precum Winifred Wagner. La începutul lui decembrie, un vizitator a remarcat un pachet de la Bayreuth care conținea „o jachetă de lână, lenjerie completă de lână, șosete, lichior, biscuiți, cârnați, cărți…“[40]

Directorul Leybold i-a interzis inițial lui Hitler să-și împartă belșugul de dulciuri și delicatese cu ceilalți deținuți, astfel că a donat ceea ce îi prisosea unei mănăstiri dominicane din apropiere pentru a fi împărțite săracilor. A devenit un an de referință pentru călugărițe și enoriașii lor. „Niciodată n-au dus-o mai bine săracii care ne bat la ușă decât în perioada în care a fost Hitler la închisoarea din Landsberg“, i-a spus o călugăriță lui Hemmrich.[41]

Hitler a început să primească și numeroase vizite. Cererea de a-l vedea pe liderul partidului nazist era atât de mare, încât conducerea închisorii discuta cu Hitler înaintea fiecărei vizite, ca să determine cât va avea voie să rămână vizitatorul. Uneori, dacă vizitatorul era, pur și simplu, un trecător care pretindea că e un admirator al lui Hitler, i se permitea o vizită de trei–cinci minute. Dacă vizitatorul era cineva precum generalul Ludendorff, camaradul său de arme (lipsit de noroc) și acuzat în același proces, vizita putea dura patru–cinci ore. Spre deosebire de bieții deținuți din blocul central, care aveau dreptul la doar 15 minute o dată la trei luni, deținuții din fortăreață aveau voie la șase ore de vizită săptămânal – o limită pe care Hitler se pare că o depășea frecvent.

Cea mai însuflețitoare vizită a fost nu cea a unui general sau a vreunui susținător biped, ci aceea a ciobănescului său german, Wolf. Avocatul Roder făcuse o cerere specială la procuratură, cerând să-i aducă lui Hitler în vizită îndrăgitul animal de companie. Când au sosit, câinele a sărit pe Hitler așa cum o poate face doar un animal masiv, declanșând primul hohot de „râs din toată inima“ pe care îl auzise Hemmrich de când Hitler fusese încarcerat.

Deși Hitler se ținea la distanță de familia sa și rareori o pomenea chiar și în discuțiile despre tinerețe, a primit în preajma Crăciunului o vizită de la sora sa vitregă, Angela. Aceasta a petrecut cu el o jumătate de oră „pe care nu o voi uita niciodată“, după cum scria ulterior. Ea descrie un om aflat cu siguranță pe calea cea bună. „Era din nou în formă din punct de vedere fizic și sufletesc *(geistig und seelisch)*. Fizic, se simte bine. Brațul stâng i-a dat mult de furcă, dar ar trebui să se fi vindecat de-acum. Susținerea care îi este arătată în aceste zile este emoționantă.“[42] (Hitler, pe de altă parte, a dat „semne de oroare“ când Rudolf Hess a sugerat ca sora lui mai mică, Paula, să se mute de la Viena la München, pentru a-i fi mai aproape și în

siguranță. „Deodată, a devenit stresat, s-a foit pe scaun, și-a trecut mâna prin păr“, scria Hess. „Pentru numele lui Dumnezeu, nu! Chiar dacă o iubea, putea deveni o povară și i-ar fi stat în cale.“)[43]

Era agitație la închisoarea din Landsberg. Anunțat că-i vor sosi și mai mulți arestați după puciul eșuat, directorul Leybold a început renovarea pentru a crea mai multe celule în fortăreață. Între timp, îi cazase pe nou-sosiți într-o secție specială din blocul principal; aveau un paravan acoperit improvizat pe coridor, în fața celulelor, pentru a nu intra în contact direct cu restul deținuților. În splendidă izolare, se puteau bucura de privilegiile lor speciale, cum ar fi să-și lase ușa celulei deschisă întreaga zi. Coridorul acoperit devenise camera de zi și sala de mese, dar, cum tavanul improvizat bloca lumina naturală de la lucarnele din clădirea cu patru etaje, spațiul era mereu în semiîntuneric.[44]

Nou-sosiții erau Dietrich Eckart, Julius Streicher, Fürst Karl Philipp von Wrede[45], fostul ministru de Justiție bavarez dr. Roth, și chiar cofondatorul Partidului Muncitoresc German, Anton Drexler, cel care îl invitase inițial pe Hitler să se alăture mișcării sale.[46] Hitler a continuat să locuiască în celula de la infirmerie, separat de ceilalți pucișți, care îi cereau constant lui Hemmrich informații despre conducătorul lor. Hemmrich avea ordine clare de la Leybold să nu divulge nimic despre Hitler; nou-sosiții s-au simțit jigniți și l-au bombardat pe nefericitul paznic cu un potop de insulte.[47] Totuși, viața după gratii era destul de suportabilă pentru deținuți. Privilegiile lor zilnice includeau mai multe ore în curtea și grădina închisorii, unde se puteau plimba pe o potecă pietruită lungă de 150 metri. Pe 22 decembrie, baronul von Wrede îi scria unuia dintre copiii săi: „Mai sunt aici cu mine încă șapte domni. Ne putem petrece toată ziua împreună dacă dorim. Camerele noastre sunt drăguțe și curate… Dau spre un hol amenajat ca o cameră unde ne putem petrece ziua și putem lua masa. Deja avem acolo un pom de Crăciun… Mâncarea pare să fie bună și din belșug, zic colegii mei, astfel încât, după cum vezi, lucrurile nu stau rău pe aici.“[48]

Închisoarea Landsberg a fost ultimul loc în care Hitler și Eckart au fost împreună, deși nu s-au întâlnit efectiv. În calitate de cel mai important mentor intelectual și politic al lui Hitler, Eckart îi arătase, mai mult decât oricine, puterea antisemitismului ca armă politică. Deseori numit creatorul spiritual al nazismului, alcoolicul și morfinomanul Eckart încă își scuipa vitriolul politic; când a fost arestat, lucra la un tratat antisemit intitulat „Bolșevismul de la Moise la Lenin: Dialoguri între mine și Hitler“. Probabil reconstruit după multiple discuții cu Hitler, Eckart se referea la el ca fiind „pamfletul lui Hitler“.[49] Totuși, în lunile premergătoare puciului, cei doi se îndepărtaseră. Liderul nazist nu-l mai trata pe boemul star *völkisch* ca

fiindu-i superior, nici măcar ca pe egalul său. Eckart fusese exclus din cercul său intim. Eckart și-a petrecut noaptea puciului într-una dintre cârciumile pe care le frecventa, Fledermausbar (barul Liliacul), iar a doua zi s-a trezit târziu. Auzind de marșul din Piața Odeon, Eckart a venit și el – însă cu mașina.[50] A fost suficient ca să fie arestat și încarcerat la Landsberg, dar nu pentru multă vreme. La zece zile de la încarcerare, sănătatea sa în declin i-a adus eliberarea mai devreme. După câteva săptămâni, în a doua zi de Crăciun, în micul oraș alpin Berchtesgaden care le plăcea atât de mult și lui, și lui Hitler, Eckart a murit la 55 de ani.[51] Hitler i-a dedicat mai târziu volumul al doilea din *Mein Kampf*.

Faptul că și-a petrecut Crăciunul din anul 1923 după gratii l-a făcut probabil pe Hitler să-și dea seama că lucrurile erau grave. Totuși, ținând cont de lipsa sa de sentimentalism, nu pare să-i fi fost foarte greu. Nu avea o familie de care să fie apropiat și care să-i lipsească; era de-a dreptul un animal politic. Unui vechi prieten din copilărie care îi scrisese cu trei săptămâni înainte de puci, Hitler i-a răspuns: „Cât privește familia mea, ea constă până acum doar din minunatul meu câine ciobănesc german. N-am putut mai mult de atât. Vechiul conducător de trupă de ieri e chiar și azi conducător de trupă și nu e pregătit deocamdată pentru legăturile mai blânde ale vieții.“[52]

Cel mai plăcut moment al sărbătorilor a sosit o săptămână mai târziu, în ajunul Crăciunului. Chiar după miezul nopții, dangătul clopotului închisorii a fost acoperit de un „pârâit teribil“, își amintea Hemmrich, sunetul exploziilor de dincolo de zidurile închisorii. Poliția Statală din Bavaria a luat măsuri imediate și a dublat paza din jurul clădirii – dar fusese o alarmă falsă. Exuberanții soldați din cazărmile Reichswehr-ului tocmai trăseseră în aer cu „muniția pe care o aveau în plus“, scria Hemmrich.

* * *

Poate că artificiile Reichswehr-ului au fost doar o alarmă falsă, dar erau într-adevăr motive de a sărbători venirea anului 1924 și, mai ales, terminarea anului 1923. Cel de-al cincilea an din existența noii republici germane fusese foarte tulburător și instabil. *Annus horribilis* 1923 începuse cu invazia franco-belgiană a regiunii Ruhr și apoi lucrurile degeneraseră, atingând apogeul cu inflația scăpată de sub control și atacul la adresa statului și a constituției sale – puciul lui Hitler. Acolo se oprise declinul. Lovitura de stat eșuată condusă de Hitler marcase finalul unei perioade politice turbulente din Germania – nesiguranță, violență extremă, amenințarea războiului civil, activități revoluționare, inflație galopantă. Exact când Hitler era trimis la închisoare, Germania intra într-o perioadă de epuizare și de calm, care, până la urmă, a dus la reînnoire și stabilitate.

Revenirea Germaniei începuse cu introducerea, la mijlocul lunii octombrie 1923, a unei noi monede numite *Rentenmark,* bazată pe noua instituție

numită Rentenbank. Noua marcă înlocuia inflaționista Reichsmark, iar rata de schimb era de o Rentenmark la un miliard de Reichsmarks. La scurt timp după puciul lui Hitler, moneda a început să recâștige încrederea comercianților, ducând la oprirea inflației. Noua stabilitate a fost, în curând, sprijinită de Planul Dawes, o reeșalonare sub conducere americană a datoriei de război a Germaniei, plan semnat mai târziu, în 1924. Odată cu stabilizarea monedei, și șomajul a început să scadă. Francezii chiar au dat de înțeles că ar putea părăsi regiunea Ruhr și chiar se vorbea că Germania ar putea fi primită în Liga Națiunilor. Înăbușirea puciului spărsese buba revoluției și insurecției din Bavaria, evitând ciocnirea dintre Berlin și München care păruse inevitabilă în toamna lui 1923. Chiar și Kahr, Lossow și Seisser, ceilalți jucători din conflictul din 1923, au părăsit scena în curând. Se încheiase o perioadă proastă; Germania părea că își revine.

Noul an a adus schimbări și în închisoarea Landsberg. Directorului Leybold i se dăduse un nou proiect; trebuia să renoveze fortăreața și s-o transforme într-un nou bloc de celule pentru un număr mai mare de arestați participanți la puci, cu mult mai mulți decât puteau încăpea în acea clădire specială. Alt ordin era și mai greu de îndeplinit: trebuia să transforme sala de la etajul doi al fortăreței într-o sală de judecată. Mult așteptatul „proces Hitler–Ludendorff“, cum era deseori numit, urma sa aibă loc în incinta închisorii Landsberg. Împreună cu Hitler și Ludendorff, alți opt conducători ai puciului – inclusiv colonelul Kriebel, căpitanul Röhm și dr. Weber – urmau să ajungă împreună în instanță în februarie. Procesul lor va fi urmat la distanță de câteva săptămâni de un alt proces pentru prizonierii mai puțin importanți, cei 40 de infanteriști din trupele „Furtuna“ și Kampfbund care fuseseră acuzați de complicitate la înaltă trădare și de alte infracțiuni, ca vandalizarea biroului ziarului *Münchener Post*, luare de ostatici și brutalizarea unor persoane precum soția editorului de la ziarul respectiv. Fiindcă era imposibil de aflat care dintre susținătorii lui Hitler de la marș trăseseră focurile ce îi uciseseră pe cei patru polițiști, nimeni nu a fost acuzat de moartea acestora.

După ce își încercase mâna în lupte de stradă și le pierduse atât de clar, Hitler se pregătea acum de lupta din sala de judecată. Dependent de adrenalină, reacționa cel mai bine când era încolțit. Anii de lecturi stufoase, memoria sa aparent excelentă pentru concepte vaste, precum și pentru detalii și încrederea sa din ce în ce mai mare în propria infailibilitate au început să lucreze în favoarea unei gândiri raționale puse în slujba unei lupte juridice (și politice) care va transforma judecata în ceva mai mult decât un simplu proces. Va deveni o platformă a viziunii sale despre lume, precum și o raționalizare *ex post facto* a tentativei sale de a răsturna statul german.

Pentru a pregăti fortăreața de proces, directorul Leybold a pus rapid tâmplarii și zugravii la treabă. S-au dărâmat pereți, s-au pregătit camere pentru presă și poliție, s-a instalat o balustradă lată de lemn care să separe

publicul de cei implicați în proces. În turnul de pază care se înălța deasupra fortăreței și a curții s-au montat noi mitraliere în poziție de tragere. S-a pus sârmă ghimpată peste bariera care separa fortăreața de capela închisorii. Șoferii care transportau materialele de construcție au început să numească drumul din interiorul închisorii „strada Hitler“. Hemmrich scria: „Fortăreața a devenit într-adevăr demnă de numele său militar“.[53]

Aceste renovări au inclus și ceva deosebit: Leybold știa că va fi nevoie de condiții speciale pentru generalul Ludendorff. Arestat și eliberat după puci pe cuvânt de onoare, Ludendorff trebuia încarcerat dacă era găsit vinovat la proces. Dar, chiar dacă era condamnat pentru înaltă trădare, nimeni – nici chiar procurorul, judecătorul sau alt funcționar al curții – nu ar fi putut să-l trateze ca pe un om obișnuit. Trebuia să i se pregătească un regim special.

Trecându-și în revistă opțiunile, Leybold și-a dat seama că avea soluția la îndemână: îi va ceda lui Ludendorff propria sală spațioasă de conferințe din clădirea administrației, departe de deținuții obișnuiți. Muncitorii au început să transforme și să mobileze spațiul pe post de „celulă cu două camere“ pentru general: un salon unde să lucreze și să primească oaspeți și un dormitor pe după o boltă nou-instalată cu un paravan gros. Leybold chiar a desemnat un gardian drept servitorul lui Ludendorff, având în vedere că nu se putea ca un general german să nu aibă unul. Gardianul și-a curățat cel mai bun costum și cei mai buni bocanci și s-a pregătit pentru misiunea vieții lui.[54]

Dincolo de pregătirile pentru procesul lui Hitler, politica mergea înainte. Hitler și complicii lui erau acuzați de înaltă trădare fiindcă încercaseră să „schimbe constituția prin violență“, nu doar în Bavaria, ci și în Reichul german.[55] La nivel național, infracțiunea se afla sub incidența Legii din 1922 pentru protecția republicii – promulgată după asasinarea ministrului de externe Walther Rathenau. Într-o interpretare strictă, cei acuzați în procesul Hitler ar fi trebuit duși la nou-creatul Tribunal de Stat din Leipzig, în Saxonia. La început, chiar și Hitler a preferat această sală, crezând că ar putea fi supus unei judecăți mai corecte și, mai ales, că ar putea să îi aducă în boxa acuzaților și pe dușmanii săi, Kahr, Lossow și Seisser. Strămutarea procesului la Leipzig i-ar fi privat pe inamicii lui de influența deosebită pe care o aveau în Bavaria, s-a gândit el. Dar Bavaria avea grijă de ai săi: ministrul de Justiție Franz Gürtner a refuzat cu îndârjire să-i trimită pe acuzați la Tribunalul de Stat din Leipzig, pretinzând că bavarezii – Kahr, Lossow și Seisser – n-ar fi putut fi transportați în siguranță prin Saxonia. Până la urmă, bavarezii au avut câștig de cauză: au făcut astfel încât puciul, încarcerarea și procesul să rămână o afacere internă a Bavariei. Trădătorii vor fi judecați în fața propriului Tribunal al Poporului, o instituție special

creată pentru a face rapid dreptate în timpul revoltelor sângeroase din 1918 și 1919. Tribunalul Poporului ar fi trebuit să fie deja dizolvat, dar a fost menținut în funcțiune cu scopul expres de a se ocupa de procesul lui Hitler.

La închisoarea Landsberg, constructorii tocmai dezbăteau în ce nuanță de verde să zugrăvească pereții noii săli de judecată, când eforturile lor au fost oprite brusc. Veniseră instrucțiuni de sus cum că Landsberg era prea mic pentru un proces care va implica mulți acuzați, numeroși avocați și un corp de presă din toată Germania – poate chiar și din străinătate. Până la urmă, s-a luat decizia ca procesul lui Hitler să se țină la München. Leybold s-a reîntors la planurile de sporire a numărului de celule.

Cât despre pregătirile lui Hitler, autodidactul făcea ceea ce făcea încă de la primul mare obstacol din viața lui, când, la 18 ani, în octombrie 1907, în Viena, fusese respins de la Academia de Arte: citea.

„Pentru prietenul meu, cărțile au fost mereu importante“, scria Kubizek, prietenul din copilărie al lui Hitler, în memoriile sale. „Hitler a ajuns la Viena cu patru lăzi pline cu cărți… Nu mi-l pot imagina pe Adolf fără cărți. Le așeza teancuri în jurul lui… Când ieșea din casă avea mereu o carte la subsuoară… mai degrabă ar renunța la natură și la cerul albastru decât la cărți… Cărțile erau întregul său univers.“[56] Kubizek, care fusese o perioadă coleg de cameră cu Hitler la Viena, pretindea că prietenul lui citea marii clasici ai literaturii și filosofiei germane: Schopenhauer, Nietzsche, Goethe, Schiller, Wagner, Herder, Lessing – plus legende eroice germane, precum și *Divina Comedie* lui Dante.[57] Hitler pretindea că a citit „pagini nenumărate“, inclusiv toate cele 500 de cărți dintr-o librărie vieneză, ceea ce i-a creat „baza solidă“ pentru viziunea sa asupra lumii.

Totuși, fiindcă aproape niciodată nu-și atribuise ideile sau declarațiile – în discursuri sau în *Mein Kampf* – nici unei cărți sau persoane, Hitler ne obligă să ne bazăm pe surse secundare pentru indicii referitoare la ceea ce a citit, de fapt, și la modul în care l-au influențat lecturile. Astfel de indicii includ peste 100 de cărți – inclusiv opere de Rousseau, Montesquieu și Kant – pe care Hitler le-a împrumutat din biblioteca unui dentist nazist care locuia într-un oraș din apropiere. Apoi se adaugă lista de 42 de titluri, majoritatea cărți antisemite „pe care trebuie să le cunoască orice național-socialist“, tipărită pe carnetele membrilor Partidului Nazist începând cu 1922; aceasta includea șase lucrări de Alfred Rosenberg și recent publicata „biblie“ de 495 de pagini a rasismului pseudo-științific, *Rassenkunde des deutschen Volkes (Tipologia rasială a poporului german)*, de Hans F.K. Günther, care își merita porecla de „Rasa-Günther“.[58] În plus, Hans Frank, viitorul său consultant juridic și guvernator general al Poloniei ocupate, scria că, în timp ce era la Landsberg, Hitler citise tot ce găsise: Nietzsche, Ranke,

Treitschke, Marx, Bismarck și Houston Stewart Chamberlain.[59] Ca să intensifice și mai mult aura legendei de cititor avid, există o fotografie rară a lui Hitler în apartamentul său din München în fața unei biblioteci pline ochi cu cărți, cu multe volume așezate în dezordine pe ultimul raft.[60]

* * *

Cu toate acestea, ca în multe alte zone ale legendei lui Hitler, există părți lipsă și inconsecvențe în ceea ce privește capacitatea și cunoștințele sale. Reputația de cititor avid i-a fost pusă serios la îndoială. Istoricul Ian Kershaw a observat că, deși era „capabil să converseze despre meritele comparative ale lui Kant, Schopenhauer și Nietzsche… nu există dovezi că le-ar fi citit operele". Iar istoricul vienez Brigitte Hamann considera ca fiind „extrem de îndoielnic" ca Hitler să fi citit cărțile de care pomenea Kubizek; memoriile lui Kubizek au fost scrise la mulți ani după evenimente, parțial pentru naziști și, se pare, cu ajutorul unui scriitor profesionist. Hamann sugerează că Hitler a adunat citate pline de miez din „vestiții înțelepți germani" deseori pomeniți în pamfletele și în literatura gratuită care circula prin cafenelele ieftine pe care le frecventa. „Hitler nu a trebuit să citească nici o carte pentru a putea să treacă drept expert în literatură", scria aceasta.[61]

Cât despre tomurile voluminoase pe care Hitler le împrumuta de la dentistul nazist, acesta a declarat: „Am observat că Hitler era destul de pripit și incoerent în studiile sale – nu se poate să fi digerat toate aceste lucruri". De asemenea, istoricul Sven Felix Kellerhoff s-a întrebat cum un tânăr care „părăsise școala în clasa a opta cu note foarte slabe" ar fi putut „într-adevăr să parcurgă și să înțeleagă astfel de cărți solicitante".[62]

Totuși, e neîndoios că Hitler citea, măcar superficial, multe lucruri (mai ales dacă punem la socoteală plăcerea lui de a citi romanele de aventuri cu cowboy și indieni scrise de Karl May). Stilul lui Hitler era să ciugulească materiale pentru ceea ce îi convenea în dezvoltarea viziunii despre lume și a obiectivelor sale politice. În *Mein Kampf* ținea predici despre „arta cititului serios". Cititul, insista el, nu era „un scop în sine, ci doar un mijloc de a-ți atinge scopul". Acest scop era, în cazul lui, confirmarea propriilor prejudecăți și convingeri formate anterior.[63] Metoda recomandată de Hitler era să combine „fiecare carte, ziar sau pamflet" pentru materiale care „să mărească claritatea sau corectitudinea" unui punct de vedere. Într-o conversație cu Hans Frank, Hitler a declarat că, după toate lecturile de la Landsberg, „am recunoscut corectitudinea opiniilor mele"[64] – încă un pas spre convingerea din ce în ce mai deplină a propriei infailibilități.

În Landsberg, Hitler a avut cu siguranță cărți. Când și-a vizitat prietenul, Hanfstaengl a spus că celula lui Hitler, în afară de faptul că semăna cu „o

florărie și un magazin de delicatese“, arăta și ca „o micuță bibliotecă“. Hemmrich descria camera lui Hitler ca fiind „biroul unui savant“. Majoritatea cărților lui Hitler fuseseră daruri de la admiratori. Rudolf Hess, care îi devenise cel mai apropiat prieten din închisoare și îi va fi secretar particular după proces, pomenea mai ales de trei cărți: *Declinul occidentului* de Oswald Spengler, cartea profesorului Karl Haushofer despre geopolitica Japoniei și o satiră la adresa diversității culturale din Statele Unite, *Amerikaner (Americanii)* de Erwin Rosen, pseudonimul scriitorului Erwin Carlé.

Orice s-ar fi aflat pe lista sa de lecturi, Hitler se pregătea de luptă. Avea totul în joc. În ciuda încrederii sale în sine, știa că, dacă ratează, cariera i s-ar fi putut sfârși, ba chiar mai rău: ar fi putut fi condamnat și chiar și-ar fi putut petrece restul vieții în închisoare. Sau ar fi putut primi o sentință medie, să zicem de 10–15 ani, și ar fi dispărut de pe scena politică. O altă opțiune la fel de neplăcută era sa fie deportat în Austria și lăsat acolo să lâncezească la fel ca o figură nesemnificativă a istoriei. (Dacă ne gândim că era încă sub supraveghere după ce-l bătuse în 1921 pe Otto Ballerstedt, ținând cont de prevederile Legii din 1922 pentru protecția republicii, oricum ar fi trebuit să fie deportat.)

În lunile următoare, Hitler a devenit un adevărat derviș, mai productiv decât oricând cu cuvintele, citind constant și scriind un memoriu despre puci lung de nu mai puțin de 60 de pagini.[65] „Cu permisiunea directorului, Hitler a pus să-i fie adusă o mașină de scris“, scria Hemmrich, care îi cumpăra, de asemenea, lui Hitler hârtie de scris din oraș. Hitler în mod evident se înfuria din ce în ce mai mult pe măsură ce scria. „Îmi las resentimentele să curgă în pledoaria mea“, spunea într-o scrisoare.[66] Furios sau nu, Hitler a fost stimulat de adulația admiratorilor. „Adorarea și chiar divinizarea care se îndreptau către exuberantul erou probabil au contribuit la modul în care a preluat controlul întregii situații“, scria avocatul său, Lorenz Roder. Un oaspete nazist din Regiunea Sudetă din Cehoslovacia a scris un raport în care îl compara pe Hitler cu Iisus.

Hitler începea să se gândească la apariția lui la proces și ca la una dintre reprezentațiile sale din berării – dar era vorba de reprezentația vieții sale. Pe măsură ce citea, reflecta și scria, Hitler și-a dat seama că avea de făcut două lucruri: unul era să-i implice pe Kahr, Lossow și Seisser în conspirația puciului. Celălalt era să-și vândă marfa antimarxistă, antisemită și nazistă prin prezentarea marelui său plan de soluționare a problemelor cu care se confrunta Germania. Prin acest stil de luptă îndrăzneț și agresiv și-ar fi vândut și propria imagine. Ca să-i reușească, avea nevoie de varianta de tribunal a discursurilor sale de berărie.

Hitler a început să-și pună la punct apărarea și în termeni personali, incluzând propriile date biografice, amestecându-și soarta cu cea a Germaniei. Viața sa, cu schimbările sale bruște de direcție, cu descoperirile

intelectuale întâmplătoare și cu perspectivele sale autodidacte, a decis el, era metafora perfectă pentru mișcarea, planurile și înțelegerea marilor probleme cu care se confrunta națiunea. Epifania sa personală și conducerea partidului nazist vor deveni povestea puciului – și dovada nevinovăției sale. Sau vor deveni cântecul său de lebădă.

Dacă ieșea bine, discursul îl va salva pe Hitler chiar și în cazul în care n-ar fi reușit să-i implice pe cei trei. S-ar fi impus, cel puțin retoric, ca soldat devotat al cauzei salvării Germaniei de flagelul marxist. Dacă era condamnat pentru trădare, ar fi căzut acoperindu-se de glorie în ochii comunității naționaliste din Germania; ar fi devenit martir. Și-ar scrie singur epitaful și ar fi unul glorios. Pentru scena de la tribunal strategia lui era aproape infailibilă.

Pe 22 februarie 1924, Hitler era înghesuit într-o dubă de poliție și dus, pentru prima oară după patru luni, înapoi în orașul pe care îl iubea, platforma celor mai mari succese și a celui mai groaznic eșec din viața sa: München. Acolo a fost dus la Academia de Infanterie, care fusese transformată în tribunal.

Procesul era programat peste patru zile.

Multe cărți fac referire la o veche fortăreață în Landsberg, dar nu exista nici una în acel loc.

„Fortăreață“ se va folosi în continuare fără ghilimele pentru a desemna clădirea modernă descrisă mai sus.

CAPITOLUL 7

Un proces pentru înaltă trădare

De ce procesul lui Hitler nu este enumerat în rândul celor mai importante procese din istorie?
OTTO GRITSCHNEDER, MÜNCHEN, 2001[1]

Procesul de înaltă trădare al lui Adolf Hitler a început la München într-o marți cu ninsoare, pe 26 februarie 1924.

Avocați, jurnaliști și juriști au ajuns la Academia de Infanterie a Reichswehr-ului care părea pregătită ca pentru un asediu militar. De teama violențelor orchestrate de paramilitarii naționaliști sau de suporterii hitleriști fanatici, un detașament de soldați cu căști de oțel de la Reichswehr și Poliția Statală din Bavaria fusese trimis în jurul clădirii. Clădirea amenințătoare din cărămidă închisă la culoare servea temporar drept Tribunal al Poporului din Bavaria și ca închisoare improvizată pentru Hitler și alți câțiva acuzați.[2] Bătând din picioare și suflându-și în pumni, în ziua care a fost descrisă de un participant drept „geroasă", soldații patrulau în spatele unui cordon de sârmă ghimpată și de obstacole antitanc *(cheval-de-frise)*. Aspectul militarizat al clădirii i-a făcut pe unii mucaliți din München să numească zona „teritoriu sub ocupație" – o glumă la adresa ocupației franceze din regiunea Ruhr.[3] Un alt observator compara Academia de Infanterie cu un „*castello* roman" fortificat.

În fața vechii construcții – fusese Academia de Război a Bavariei în secolul al XIX-lea, înainte de a se transforma în Academia Reichswehr-ului – erau puncte de control care obligau fiecare persoană să prezinte de două ori documente de identificare și să treacă printr-o percheziție corporală pentru a se verifica dacă deține arme. O încăpere specială a fost amenajată alături pentru percheziția corporală a femeilor. „Femeile care abia așteptau distracția zilnică de la proces au fost surprinse când au fost percheziționate la piele înainte de a intra în sala de judecată", scria *New York Times.* „Părul, pălăriile, poșetele, manșoanele și chiar ciorapii le-au fost inspectați în căutare de cuțite, grenade de mână și bombe, [precum și de] ace de pălărie mai lungi decât limita admisă."[4]

Ziarul *New York Times* nu era singurul organ de presă străin care scria despre proces. Pe lângă *Times* din Londra și de parizianul *Le Temps,* erau prezenți aproape 50 de jurnaliști străini, după cum scria un ziar elvețian. „Ochii întregii lumi sunt zilele acestea ațintiți spre München", scria ziarul respectiv. Pentru germani acest lucru nu era considerat pozitiv. „Fără îndoială, străinii care citesc și studiază acest proces vor găsi o mulțime de

materiale cu care să atace Germania“, se lamenta un editorialist din München.[5]

Desigur, reporterii germani erau cei mai numeroși. Jurnaliștii fuseseră înghesuiți pe 60 dintre cele 120 de locuri pentru public din popota renovată, acum transformată în sală de judecată. Dar nu era de ajuns; se mai crease un spațiu pentru presă chiar la capătul holului. Era plin de reporteri „cu colegii de schimb, secretare și curieri“. Un jurnalist german s-a plâns că se instalaseră doar cinci linii telefonice, pe care tribunalul le păstrase doar pentru uz propriu. „N-au mai lăsat nimic pentru ziare și cititorii acestora“, a bombănit el. În săptămânile care au urmat, curierii transmiteau articolele din sala de judecată către presă cu zel și rapiditate; relatările despre evenimentele de la proces apăreau *în aceeași zi* în care se petrecuseră, în numeroasele ediții ale ziarelor din München, Berlin și din alte părți.

Situată pe Blutenburgstrasse, academia militară fusese aleasă ca loc de desfășurare pentru cel mai senzațional proces care se judecase în ani de zile, fiindcă era departe de tribunalul aglomerat din centrul Münchenului, deci mai ușor de patrulat și de apărat. Dar mai exista un motiv: școala era goală. Cum cei 500 de elevi ai școlii se alăturaseră bucuroși insurecției lui Hitler, generalul von Seeckt, înaltul comandant al Reichswehr-ului[6], închisese clădirea din München și mutase academia într-un orășel din Turingia unde cadeții erau mai feriți de a călca strâmb.[7] Acum școala pe care Hitler o controlase atât de ușor în timpul tentativei nereușite de lovitură de stat îl controla pe el. Era întemnițat în fosta cameră a unui cadet, așteptând judecata care îi va hotărî cursul vieții.

Era judecat împreună cu alți nouă puciști, inclusiv eroul de război Ludendorff. Unii, precum colonelul Kriebel și dr. Weber, erau încarcerați și ei la etaj. Aveau condiții bune, fiecare singur în cameră, cu prânzul servit pe „fețe albe de masă“. Aveau chiar și două ore zilnic de plimbare în aer liber în curte, dacă doreau. Pe lângă Hitler, Ludendorff, Kriebel și Weber, ceilalți acuzați erau căpitanul Röhm, Ernst Pöhner, Wilhelm Frick, Wilhelm Brückner, Robert Wagner și fiul vitreg al lui Ludendorff, Heinz Pernet. Un acuzat, Pöhner, fostul șef al poliției din München, suferea de o boală cronică și abia rezistase până la proces. Hitler, ca de obicei, era copleșit de daruri. Când fostul său tovarăș de plimbare, Ernst Hanfstaengl, i-a făcut o vizită, aducându-l și pe fiul său de patru ani, Egon, Hitler i-a permis băiețelului încântat să-și aleagă dintre „dulciurile și prăjiturile“ care umpleau camera.[8]

Trecuseră aproape patru luni de la dramaticul eșec al puciului lui Hitler, iar acesta trebuia teoretic să apară în instanță într-un proces obișnuit de trădare; deja făcuse repetiții în care își admitea vinovăția. Dar ceea ce urma să se petreacă în Tribunalul Poporului era mult mai mult decât stabilirea

vinovăției. Acuzatul principal va face tot ceea ce îi stătea în putință ca să-și transforme procesul într-o reprezentație teatrală despre viitorul Germaniei și „salvarea patriei-mamă“, cu el distribuit în rolul salvatorului. Se va folosi de o sală de tribunal înțesată de jurnaliști pentru a-și vinde imaginea, încă necunoscută în anumite zone din Germania, celui mai larg public pe care îl avusese vreodată.

Deja acel public ardea de nerăbdare să-l audă. „Presa democratică [de stânga] freamătă în așteptare“[VI], scria ziarul naționalist din Stuttgart, *Süddeutsche Zeitung*[VII], „sperând la o operațiune de autodistrugere a forțelor naționaliste, care să impulsioneze platforma deosebit de slabă a republicanilor înainte de următoarele alegeri“. Umblau zvonuri că Hitler va ține un discurs de deschidere de câteva ore. „Se făcuseră toate pregătirile pentru a potoli foamea de senzațional, pentru presă, film și fotografi“, scria ziarul. „Acum putea începe.“[9]

A început cu un lung marș pe scările de la etajul Academiei de Infanterie. Instalați în camere „confortabile“[10] la capătul de vest al clădirii, Hitler și restul acuzaților, cu Ludendorff în frunte, au parcurs aproape 100 de metri „într-o procesiune ceremonială“ către aripa de est a clădirii, unde se afla popota renovată.[12] Ludendorff, care venea în fiecare zi la proces de la vila sa din împrejurimile Münchenului, sosise cu o mașină cu șofer și fusese aclamat când vehiculul intrase în curte. Jurnaliștii din sala presei nu au avut voie să iasă cât timp a trecut procesiunea.[13] Fiecare ușă de pe coridorul lung fusese încuiată și era păzită de un soldat cu cască de oțel sau cu coiful cu țepi tipic german numit *Pickelhaube*.[13] Hitler era iar înveșmântat – ca în ziua puciului și în momentul în care ajunsese la închisoarea Landsberg – cu ceea ce devenise costumul său de revoluționar, o redingotă elegantă cu medaliile de război prinse la rever. Ridiculizat în noaptea puciului pentru îmbrăcămintea de gală care îl făcea să arate ca un „chelneraș de pe vremuri“ dintr-o berărie, Hitler părea acum să sosească precum o vedetă – ceea ce și era.

Popota transformată în sală de judecată arăta cât se poate de oficială. Lungă de 15 metri și lată de 11 metri[14], popota reorganizată avea candelabre simple care atârnau din tavanul cu bârne groase. La un capăt se afla un pupitru pentru judecători drapat cu aba închisă la culoare. Noile instalații electrice sclipeau în lumina naturală care intra pe ferestrele înalte. Sala avea o „lucire roșie“ de la soarele palid de februarie, scria un participant.[15] Singura problemă era că scaunele erau prea apropiate unele de altele și camera era uneori supraîncălzită.

Hitler a intrat în sală ca un animal înfometat. Ochii îi fugeau „în toate părțile, de colo-colo“[16], absorbind întreaga scenă: avocați, jurnaliști,

spectatori. Un reporter a observat că „e mai scund decât pare în fotografii“.[17] Ludendorff, întruchiparea atitudinii calme și rezervate, a mers în liniște spre locul său din boxa acuzaților. Pentru ceilalți acuzați, era ca la reîntoarcerea acasă; își strigau prietenii, se salutau, erau peste tot strângeri de mână și zâmbete. Scaunele spectatorilor păreau să fie pline mai ales cu susținătorii lui Hitler.[18] Tratamentul relaxat al naziștilor și al aliaților lor era extrem de diferit de cel mult mai aspru al acuzaților din grupările comuniste sau socialiste care fuseseră judecați de Tribunalul Poporului din Bavaria. Ziarul socialist *Münchener Post* observa cu nemulțumire că la procesul lui Hitler „acuzații au discutat aprins între ei până când li s-a cerut cu mare tact să fie amabili să meargă la locurile lor. Nici urmă de gardieni.“ Cu doar două luni mai devreme, scria același ziar, 16 socialiști fuseseră aduși în instanță, iar aceștia „au sosit și au plecat încătușați… cu câte un gardian în stânga și în dreapta… nu li s-a permis să discute între ei… chiar și cei care își ispășiseră deja pedeapsa au plecat în lanțuri… acesta e tipul de tact pe care îl arată Tribunalul socialiștilor“.

Prima zi a procesului a fost evenimentul politic al sezonului pentru persoanele publice. Cele 12 locuri pentru martori fuseseră în această zi rezervate pentru elita din München, inclusiv membri ai Parlamentului, înalți funcționari guvernamentali și membri de vază ai sistemului de justiție.[19] În mod evident toată lumea voia să fie prezentă la spectacolul de la Academia de Infanterie și, mai ales, să asculte discursul lui Hitler. Mulți se așteptau ca sala de judecată să fie un cadru perfect pentru una dintre vestitele sale reprezentații.

Spectacolul a debutat cu intrarea judecătorilor. Trei jurați, plus unul de rezervă și doi judecători de profesie (plus un supleant) au fost conduși în sala de judecată de președintele completului, Georg Neithardt.[20] Chel, cu un cioc cărunt, purtând melon și pardesiu negru, Neithardt era cu siguranță un membru naționalist al sistemului juridic bavarez. Beneficiind ulterior de favoruri din partea lui Hitler, se știa că judecătorul din Tribunalul Poporului obișnuia să-i trateze dur pe cei de stânga și amabil pe cei de dreapta. De exemplu, Neithardt a fost cel care comutase sentința la moarte a lui Arco-Valley (pentru asasinarea lui Kurt Eisner din 1919) în închisoare pe viață, în condițiile relaxate ale „arestului în fortăreață“. Comutarea pedepsei era necesară, declarase Neithardt, datorită „iubirii nestinse [a asasinului] pentru poporul și patria-mamă“[21] și, în mod incredibil, din cauza „antipatiei intens resimțite în Bavaria față de Eisner“. Un asasinat politic, spusese Neithardt, nu era cu adevărat o crimă, mai ales dacă victima avea rezultate slabe la alegeri (Eisner obținuse sub 3% la ultimele alegeri). În mod providențial pentru Hitler, Neithardt fusese judecătorul care îi aprobase

anticipat, în 1922, eliberarea condiționată, după ce executase doar o lună din cele trei pe care le avea de ispășit pentru tulburarea liniștii publice („prea dur“[22], după spusele lui Neithardt), pentru corecția brutală aplicată liderului Ligii Bavareze, Otto Ballerstedt. Neithardt, după cum știau Hitler și avocatul său, Lorenz Roder, era un membru al completului pe care îl aveau de partea lor. În ciuda prezenței celorlalți judecători, Neithardt – purtând însemnele oficiale de președinte al completului – deținea controlul. (Înainte de finalul procesului, mulți vor spune că Hitler deținea controlul.)

Acuzarea a venit pregătită să ducă o luptă grea cu Hitler și cu ceilalți nouă participanți la conspirație. Hitler, ca mulți alții, se poate să fi fost surprins când procurorul adjunct, Hans Ehard, omul care discutase amical cu el timp de cinci ore în închisoare, s-a ridicat pentru a prezenta rechizitoriul – un document de 39 de pagini. Pe baza interogatoriilor și a depozițiilor adunate de la zeci de participanți și martori, Ehard reconstruise cu meticulozitate evenimentele din timpul tentativei de lovitură de stat. În următoarele 90 de minute, Ehard a recreat pentru instanță evenimentele teribile din 8 și 9 noiembrie 1923, conducându-și ascultătorii prin hățișul de întruniri și de confruntări care au dus la puci și la eșecul său, descâlcind o sumedenie de mărturii și amintiri care au adus din nou la viață nefericitele evenimente. Focul de armă tras de Hitler în tavanul de la Bürgerbräukeller; faptul că proclamase un nou guvern; luarea de ostatici; atacul armat; furtul a miliarde de mărci de la două tipografii; și, în final, ultima carte jucată de el, „marșul de propagandă“ prin centrul Münchenului spre Piața Odeon, unde procesiunea s-a încheiat cu vărsare de sânge. „În final“, a spus sec Ehard, „Poliția Statală a Bavariei s-a ținut pe poziții și a trebuit să facă uz de armă.“[VIII]

A urmat argumentul principal al lui Ehard, comentariul care a concentrat atenția asupra lui Hitler. În ciuda tuturor complicațiilor, a încurcăturilor și a numeroșilor participanți, a susținut procurorul, puciul a fost, în mod esențial, opera unui singur om. „Hitler a fost sufletul întregii afaceri“, a conchis Ehard.

La suprafață, rechizitoriul lui Ehard părea să-l îngroape, dar Hitler n-ar fi putut cere un cadru mai potrivit pentru cel mai important discurs din cariera sa. Nu doar că se presupunea că era vinovat de trădare, nu doar că se implicase în jocuri politice diabolice, nu doar că-și arogase dreptul de a prelua controlul asupra Germaniei, ci devenise *sufletul* – spiritul, inima, centrul intelectual – întregului eveniment. În ciuda marilor eforturi ale lui Kriebel, Weber și ale celorlalți, Hitler, în ochii statului, fusese *sufletul.* Nici măcar vestitul Ludendorff nu era sufletul afacerii – ci Hitler. Un politician care căutase permanent să se separe de simplii *politicieni,* care își considera misiunea mai degrabă spirituală decât materială, care se simțea înrudit cu Napoleon, Frederic cel Mare și sacrul Richard Wagner, Hitler nu

putea spera la un compliment mai mare. Pentru un om a cărui întreagă luptă politică de până atunci – și în viitorul apropiat, după cum vom vedea – se concentrase în a-l transforma în miezul indispensabil al lucrurilor, inima propriei mișcări, factorul X din viitorul Germaniei, ce putea fi mai bine decât să fie numit în ședința deschisă a tribunalului, în fața presei mondiale, *sufletul* evenimentelor? Hitler probabil era în extaz.

Dar, înainte ca Hitler să poată deschide gura, procuratura a cerut ca întregul proces să se desfășoare cu ușile închise. Ședințele secrete, susținea procurorul Ludwig Stenglein, erau necesare pentru ca detalii sensibile despre pregătirea loviturii de stat, în special complicitatea Reichswehr-ului la pregătirea marșului asupra Berlinului, să nu ajungă la urechile publicului și, mai ales, ale străinilor – îndeosebi la urechi franceze. Până la urmă, aceste măsuri încălcau Tratatul de la Versailles. Apărarea s-a opus; dorea ca varianta lui Hitler și a tovarășilor săi de proces să ajungă la cât mai mulți oameni pentru a genera presiunea susținerii publice. Hitler știa că discursul pe care urma să-l țină era șansa de a se reabilita drept o figură credibilă în politica germană. Într-o ședință secretă despre ședințe secrete, un avocat al apărării a susținut că procesul trebuia să servească drept un fel de lecție de civism pentru mase. „Acest proces s-a născut din ciocnirea a două viziuni asupra lumii pe 8 și 9 noiembrie… Vom comite o gravă nedreptate dacă nu lăsăm ambele părți să-și spună punctul de vedere în public".[23] (Desigur, se referea la a-l lăsa pe Hitler să-și exprime punctul de vedere.) Judecătorul Neithardt a tranșat problema. După o lungă discuție, a decis că unele subiecte vor fi păstrate pentru ședințele cu ușile închise, iar altele nu. Martorii și acuzații înșiși, a susținut el, vor ști când să păstreze materiale pentru ședințele interzise publicului. Suna ca și când ai pune lupul paznic la oi – și asta și era: în fond, toată lumea știa despre ce e vorba – și puciștii, și triumviratul. Pentru Hitler, era o decizie aproape ideală. Își putea expune politica și stilul populist în ședințele cu public și, în același timp, putea să dezvăluie cele mai incriminatoare detalii despre implicarea triumviratului în ședințele fără public.

În mod ironic, Neithardt aproape că îi ucisese lui Hitler speranțele de a avea lungi ședințe publice chiar înainte de începerea procesului. Judecătorul a declarat că nu vedea nici un motiv pentru a audia martori; se putea da un verdict doar pe baza mărturiilor acuzaților.[24] Din fericire pentru Hitler, Neithardt s-a răzgândit. A decis să permită mărturii complete, fiindcă, scria el ulterior, acuzații, spre deosebire de procurori, nu avuseseră încă șansa de a-și expune versiunea și de a-și „apăra onoarea".[25] Până la urmă, ziarul nazist *Völkischer Beobachter,* ca și partidul nazist însuși și Bund Oberland a doctorului Weber fuseseră interzise ca urmare a puciului. Din cauza interzicerii publicațiilor deținute de acuzați, a susținut Neithardt,

„aceștia nu s-au putut apăra public împotriva versiunilor oficiale și semioficiale ale evenimentelor“. Deoarece aceste versiuni, „în opinia acuzaților… nu corespund cu faptele și este probabil să influențeze opinia publică împotriva lor“, Neithardt considera că Hitler și tovarășii săi meritau să încerce să schimbe opinia publică – ca și cum un tribunal ar avea vreo legătură cu dispoziția maselor.

În mod surprinzător, Neithardt a mers chiar mai departe, menționând „mâhnirea“ personală și presiunile politice drept motive pentru un proces lung și cu ușile deschise. „Ca urmare [a incapacității lor de a influența opinia publică], inimile acuzaților erau pline de mâhnire care amenința să explodeze“, scria judecătorul. „Dacă vom avea un proces, atunci trebuie să le oferim ocazia acuzaților să-și dea frâu liber resentimentelor din plin și în public.“[26]

Din păcate, legitimizarea opiniei publice de către Neithardt ca factor al procesului reflecta realitatea; judecătorul știa importanța supremă a emoțiilor populare din Germania anilor 1920. Și la fel și Hitler.

* * *

În prima zi a procesului, la două și jumătate după-amiază, Hitler s-a ridicat de la una dintre cele zece măsuțe ale apărării așezate în fața sălii arhipline. După aproape patru luni în care nu mai vorbise deloc în public, după multe săptămâni în care vocea nu-i mai atinsese paroxismul oratoric, fără zile și nopți de exerciții de declamare și de intimidare, Hitler trebuia să se lanseze în momentul vieții sale fără prea mult antrenament. Așteptările erau mari printre jurnaliști, spectatori, chiar și printre judecătorii din complet. Cel care ținuse ostatic jumătate din guvernul bavarez, care își condusese 15 dintre oameni la moarte, care își câștiga existența din vorbit (și strigat), dar care nu mai vorbise în public din noiembrie – era, în sfârșit, gata să vorbească. „*Herr* Hitler, sunteți chemat să dați declarația referitoare la poziția dumneavoastră și la modul în care ați fost implicat în această chestiune“, a rostit sentențios judecătorul Neithardt.

Cu redingota neagră și medaliile de război, Hitler s-a ridicat cu toți cei 175 de centimetri înălțime. „Cu permisiunea curții“, a început el într-o perfectă manieră avocățească, folosind un stil de politețe deliberată față de Neithardt, pe care l-a păstrat pe tot parcursul procesului. Hitler a scos imediat la înaintare introducerea pregătită cu datele sale biografice, insistând că făcuse „patru ani și jumătate“ în armata germană și primise calificativul „foarte bine“. De ce, atunci, s-a întrebat retoric, un om antrenat să „se supună orbește superiorilor“ s-ar afla în „cel mai mare conflict din viața publică, adică cu așa-numita constituție?“ De ce era acuzat de înaltă trădare?

Deja aruncând săgeți către detestatul guvern de la Weimar, Hitler s-a lansat într-un răspuns care va ocupa toată după-amiaza. Perorațiile sale întortocheate și melodramatice reaminteau de multe dintre discursurile lui

politice, doar că erau chiar și mai lungi. După relatările vremii, discursul lui Hitler a ținut aproape patru ore, deși transcrierea de la proces sugerează că a durat aproximativ trei ore.[27] La început, chiar și demagogul experimentat s-a arătat „oarecum emoționat“, după cum spunea un martor. Dar și-a recâștigat repede stăpânirea de sine, dând la iveală un șuvoi de cuvinte, gesturi, anecdote, aluzii istorice și date din biografia personală care au copleșit curtea și care păreau să poarte mulțimea pe valuri turbulente de indignare, pasiune și fățărnicie – cunoscutul torent hitlerist. Când judecătorul Neithardt a fost ulterior criticat că nu l-a întrerupt și nu i-a cerut să se refere strict la chestiunea discutată, a ridicat din umeri și a dat un răspuns jalnic: „Nu era posibil să-i oprești potopul de cuvinte“.[28]

Potopul lui Hitler a transformat povestea nazismului în propria sa poveste. Avea chiar și un început clasic de roman picaresc. „Ca tânăr de 16 ani și jumătate, a trebuit să încep să-mi câștig pâinea de zi cu zi“, a spus. Declarația era o exagerare tipică (la acea vârstă, tânărul Hitler era întreținut de familie; avea 18 ani când plecase de acasă și aproape 21 când câștigase primii bani[29]) și conținea una dintre imaginile sale preferate –„pâinea de zi cu zi“. Totuși, respectiva exagerare i-a permis să treacă ușor la politică. „La 17 ani, m-am dus la Viena și am învățat trei lucruri importante.“ Aceste trei lucruri, a spus, erau nedreptatea socială, „problema rasială“ (prin care se referea la evrei, pe care mereu i-a descris ca rasă, nu ca religie sau grup etnic) și perfidia marxismului. În propoziția următoare deja unise iudaismul cu marxismul, ceea ce reprezenta, a conchis el, „prăbușirea întregului stat modern“. Pe evrei îi numea „cel mai mare dușman… al umanității ariene“. Rezultatul acestei experiențe din tinerețe care îi deschisese ochii, a spus Hitler, a fost că „sosisem în Viena ca un cetățean al lumii și plecam [după cinci ani] ca antisemit convins“.[30]

Declarația lui Hitler era tăioasă și lipsită de orice jenă. În primele câteva minute ale discursului său, își expusese conceptele-cheie ale ideologiei sale politice. Plănuise să monteze o țintă uriașă pe scena politică și apoi s-o atace. Aruncase mănușa politicii bazate pe rasă, etichetându-se drept antisemit declarat (ca și când ar fi câștigat un certificat de absolvire după ucenicia pe străzile rău-famate din Viena). Totuși, faptul că se autodenumise „antisemit convins“ nu a șocat la fel de mult cum ar face-o azi. Oricât de reprobabil ar fi fost termenul și oricât de mult îl respingeau mulți dintre germanii educați din vremea respectivă, antisemitismul era un aspect politic răspândit și intens dezbătut în epocă. Ca „dușman de moarte al întregului *Weltanschauung* marxist“, schițase viziunea sa apocaliptică despre viitorul Germaniei și oferea o cale de salvare. „Fie această otravă rasială, această tuberculoză în masă, prosperă în națiunea noastră și Germania moare de infecție la plămâni, fie eliminăm [boala] și Germania poate să se dezvolte.“ Antidotul la această „otravă rasială“ (adică

iudaismul) nu este „analiza calmă“, spunea el, ci o politică de „fanatism intens, nemilos, brutal… care să scoată poporul [german] din sclavie“.

Cei care veniseră în ziua aceasta rece să vadă artificii în sala de judecată de la vechea școală militară nu au fost dezamăgiți. Procesul de înaltă trădare al fostului recrut Adolf Hitler în mod evident nu urma să fie plictisitor. Nu avea să urmeze calea normală legală spre deznodământul incert. Agitatorul din berării nu va sta pasiv și nu va lăsa ca procesul cel mai răsunător din ultimii ani să fie decis de avocați și de judecători. Acesta era un eveniment *politic* – va avea el grijă de asta. Deși Hitler era judecat împreună cu alți nouă acuzați, inclusiv generalul Ludendorff, era procesul *său*. „Pentru Hitler, procesul însemna continuarea propagandei sale politice, dar cu mijloace juridice“, scria istoricul Ernst Deuerlein, amintind dictonul lui Clausewitz, potrivit căruia războiul este continuarea politicii prin alte mijloace.[31]

Hitler juca acum în fața unui public diferit. În sala de judecată și prin intermediul ziarelor din München va ajunge, în sfârșit, la cei care nu ar fi venit niciodată la una dintre gălăgioasele sale întruniri. Ba chiar mai bine, cu ajutorul numeroaselor ziare din Germania epocii pre-radio, va ajunge la mulți care nu i-ar putea auzi direct vocea – populația din afara Bavariei. Nu era deloc rău că ziarul cel mai prestigios din Berlin, *Berliner Tageblatt* – vocea autorității, *New York Times* din Germania vremii – publicase un titlu mare pe prima pagină, în prima zi: „Începutul procesului pentru înaltă trădare de la München“.[32]

În ciuda naturii sale prolixe, discursul de deschidere al lui Hitler – și stilul său oratoric – vrăjise audiența. „Știe cum să se folosească de toate modulațiile vocii sale uneori cavernoase“, scria respectatul *Frankfurter Zeitung.* Deși nu-l privea cu ochi buni pe liderul nazist – sofisticatul ziar era dedicat unei ordini liberal-democrate într-o nouă Germanie care semnase Tratatul de la Versailles –, cotidianul deținut de evrei i-a permis oricum reporterului să-i aducă laudele cuvenite lui Hitler ca actor și să explice publicului neinițiat unele dintre trucurile sale magice. „Își îndulcește vocea, apoi urcă gradat tonul până la un strigăt dramatic, chiar un țipăt răgușit. Apoi, vocea i se frânge de tristețe când vorbește despre camarazii căzuți. Își bate joc cu dispreț de lașitatea dușmanilor. Subliniindu-și cuvintele cu gesturi vioaie, Hitler își rotunjește finalul frazelor cu ambele mâini, scoate în evidență un comentariu ironic sau jignitor arătând cu degetul către procurorul-șef și își folosește capul și chiar întregul corp pentru a da greutate cuvintelor. Impactul retoric e puternic.“ Părea ca și cum un vizitator din lumea înaltei culturi și a măreților idealuri făcea o plimbare prin mahalale și descoperea că lucrurile sunt mai interesante decât se așteptase.

Scopul lui Hitler, pe lângă acela de a ocupa după-amiaza cu perorațiile sale, era să se prezinte pe sine și mișcarea sa drept ultimul bastion contra prăbușirii Germaniei în haos – ceea ce numea, cu o referință clasică tipică, un „sfârșit cartaginez“ (Cartagina, pe coastele de nord ale Africii, a fost distrusă cu brutalitate de romani în 146 î.Hr.). „Suntem pierduți dacă Germania nu se trezește din letargie și nu recunoaște că politica… nu se face pe acest pământ cu ramura de măslin, ci mai degrabă cu sabia.“ Partidul nazist, a subliniat, era fondat „cu scopul precis de a salva Germania“ în „lupta sa din ceasul al unsprezecelea“. Mișcarea nazistă oferea două condiții esențiale pentru salvarea Germaniei: „pumnul și creierul“. Creierul, în palatul din nori al lui Hitler, era propaganda – un concept versatil, care pentru el includea totul, de la discursuri la afișe, la marșuri cu fanfara prin orașe, la muzică, sloganuri, chiar și uniformele pe care le purtau el și adepții săi (includea și trucul lui Hitler de a intra în sală prin spatele publicului, nu de după podium). Propaganda era, într-adevăr, totalitatea ornamentelor stilistice ale politicii și era treaba celor care doreau să muncească folosind creierul.

Pumnul era un alt aspect – forța, puterea, mușchii, lucrul manual. Gesticulând în fața unei audiențe atente, a descris „Divizia noastră a «Furtunii»“ ca fiind „oamenii pumnului“. Scopul lor, a insistat Hitler, nu era militar, ci mai degrabă de a-i proteja pe naziști și întrunirile lor de atacuri din partea unor „unități de protecție“ organizate de comuniști și de socialiști. „Fiecare german ar trebui sa aibă dreptul de a-și apăra idealurile în care crede și de a-și folosi pumnii pentru a-i doborî pe cei care își folosesc pumnii pentru a-l opri sau pentru a împiedica adevărul să iasă la iveală.“ O declarație șocantă, dar care susținea fără rușine violențele din politica anilor 1920 și care era, de fapt, o prefigurare corectă a anilor de lupte de stradă care vor urma. Delectându-se cu retorica sa belicoasă, Hitler a declarat că „problema rasială“ era „aspectul cel mai grav și mai profund“ cu care se confrunta Germania și că soluționarea „problemei evreiești“ pe care o combina cu „problema marxistă“ putea să vină „nu de la un birocrat guvernamental, ci doar de la un instigator [*Feuerkopf*] care poate trezi sentimentele naționale“. Acest personaj pătimaș va fi, desigur, chiar Hitler. „Refuz să fiu modest cu privire la ceva de care știu că sunt capabil“, a spus.

Pentru a face soluțiile sale radicale acceptabile, Hitler trebuia să radicalizeze și problema însăși. Problema era lipsa de legitimitate a guvernului german în funcție, „criminalii din noiembrie“ care puseseră la cale revoluția „care a înfipt cuțitul în spate“ în anul 1918 – și succesorii lor actuali. Revoluția însăși, în opinia lui Hitler, era „o crimă teribilă“– mai ales fiindcă fusese condusă de socialiști. Deși fusese fondată în vara lui 1919, printr-o convenție constituțională care redactase și adoptase Constituția de la Weimar, și deși trecuse prin numeroase alegeri parlamentare în ultimii cinci ani, Republica de la Weimar, în ochii lui Hitler, nu recursese niciodată

la un simplu plebiscit care să-i confirme dreptul de a exista. „Pentru mine“, a spus el curții, „revoluția din 1918 nu există.“ Guvernul actual dusese Germania „mult mai înapoi în dezvoltare și măreție decât Războiul de 30 de ani“ – o imagine groaznică pentru germani, care învățaseră cu toții la școală că o treime din populație fusese măcelărită (sau murise din cauza bolilor provocate de război) între anii 1618 și 1648. Ca dovadă a naturii nelegitime a regimului actual, a spus Hitler, trebuia să privești eșecul parlamentarismului – dominația majorității – pentru a soluționa multiplele probleme ale țării, de la inflație la ocupația străină și foamete („oamenii cereau pâine!“). „Deciziile luate de majoritate sunt mereu decizii proaste“, a susținut el.[33] De aceea, a declarat, era hotărât să elimine sistemul existent și să îl înlocuiască cu un „guvern naționalist, absolut antiparlamentar“ – o recunoaștere foarte clară a intenției de trădare.

Cu toate acestea, Hitler respingea acuzația de înaltă trădare. Ca să se apere, își acuza acuzatorii, Kahr, Lossow și Seisser, martorii-cheie ai acuzării, că ar fi ei înșiși vinovați de trădare. „Dacă tot ceea ce am întreprins a fost un act de trădare, atunci Kahr, Lossow și Seisser trebuie să fi comis înaltă trădare împreună cu noi. Luni întregi am vorbit cu ei doar despre acest lucru, exact lucrul pentru care ne aflăm acum în boxa acuzaților.“

În loc să-și nege rolul în organizarea puciului, Hitler și l-a asumat și a prins ocazia de a-i ridiculiza pe cei nehotărâți. L-a atacat fără milă pe Kahr drept omul „fără mână de fier“ care „începe o luptă, dar nu o duce niciodată până la capăt… în minutul în care începe lupta, leșină de frică“. Puciul a fost, a susținut Hitler, un exercițiu colectiv, dar doar cu jumătate de echipă gata de acțiune (Hitler și prietenii lui) și cu cealaltă jumătate mistuită de îndoieli (Kahr, Lossow și Seisser). „Erau ca un cal care-și pierde suflul exact înainte de salt“, a susținut el. „A trebuit să le dăm voința de a face saltul.“

Hitler a luat în râs modul de a despica firul în patru al triumviratului referitor la folosirea forței spre deosebire de *simpla* aplicare a presiunii politice atunci când au încercat să impună un directorat la Berlin. „Unii încearcă să explice [această situație]… spunând că «sigur, [o preluare a puterii] era intenția noastră, dar nu voiam să recurgem la *forță,* ci mai curând la *presiuni,* deși prin *presiuni* care includeau *o oarecare forță,* însă fără să apelăm efectiv la *forță*… A fost o *lovitură de stat,* cu siguranță, dar nu *o lovitură de stat obișnuită,* așa cum a fost înțeleasă până acum în istorie, ci mai degrabă așa cum o înțelegem *noi*».“

De-acum, Hitler îi făcuse pe toți cei din sală să râdă mânzește; era clar încotro se îndrepta. Triumviratul fusese pus la zid și făcut de râs. Hitler a încheiat: „În acest caz, nu am decât un singur regret: nimeni nu ne-a spus în acel moment ce înseamnă pentru Lossow o lovitură de stat… Am luat de bun faptul că dacă Seeckt sau Lossow s-ar duce azi la domnul [președinte] Ebert și i-ar spune cu frumosul: Domnule Ebert, iată diviziile noastre. Nu

vom folosi *forța,* dar diviziile nu mai sunt sub comanda dumneavoastră. Ușa e acolo. Atunci ai putea spune: nu s-a folosit *forța*."

Când lumea a izbucnit în râs, Neithardt, într-unul dintre rarele momente de zel disciplinar, a strigat: „Aici nu suntem la teatru!" Însă nu era deloc adevărat, Hitler era actorul principal în propria piesă de teatru. Își transforma acuzația de trădare într-un proces politic, dar cu rolurile inversate.

Hitler a folosit și apărarea cu „ei m-au pus să fac asta". „Kahr, Lossow și Seisser m-au făcut să cred ca erau gata de acțiune", a spus.

„Au discutat cu noi și cele mai mici detalii. Baronul Aufsess [reprezentantul lui Kahr] a spus într-o întrunire restrânsă că Kahr stătea pe un butoi cu pulbere și ținea în mână un chibrit." În plus, a adăugat Hitler, toată lumea de sub soare se aștepta la o lovitură. „Oamenii o strigau în gura mare… Atmosfera generală era: trebuie în sfârșit să apară un salvator." Hitler s-a adresat completului: „Stimați domni, vă cer să vă imaginați psihologic că sunteți în pielea noastră. Era imposibil de evitat un incident. [Oamenii noștri] întrebau: «Când acționăm? Când începem să-i alungăm pe bandiții ăia din Berlin?»" Hitler a întrebat, de asemenea, retoric de ce, dacă triumvirii aveau mâinile atât de curate, nu l-a arestat Kahr în prima zi în care a preluat funcția de dictator neoficial. (Hitler mai pusese exact această întrebare în timpul conversației sale de cinci ore cu Ehard la Landsberg.) „Sigur că ar fi trebuit să vină la mine sau să trimită un polițist și să-mi zică: «Domnule Hitler, sunteți arestat». Ar fi avut obligația, datoria… să închidă toți oamenii de felul acesta [care plănuiau un puci]."

Oare Kahr, Lossow și Seisser jucaseră teatru în timpul puciului când îi strânseseră mâna lui Hitler la Bürgerbräukeller și se alăturaseră „revoluției" sale? Hitler zugrăvise un tablou convingător despre nou-recrutații tovarăși de conspirație. „Kahr mă ținea de ambele mâini", își amintea el. „Am avut încredere în el ca într-un frate… I-aș fi fost la fel de credincios ca un câine." Lossow și Seisser „aveau lacrimi în ochi" când i-au jurat credință lui Ludendorff, a mai spus.

Prin retorica sa incoerentă, Hitler încerca să submineze exact legitimitatea acuzației care i se aducea. „Înalta trădare e singura crimă care se pedepsește doar dacă eșuează", observa el, exprimând un truism ca și cum acesta ar fi anulat cumva legea. Într-o manifestare conștientă de curaj bărbătesc, Hitler și-a asumat „întreaga responsabilitate" pentru puci – subliniind rolul său de *suflet* al acțiunii –, dar, în același timp, a negat comiterea vreunei infracțiuni. Respingându-i total dreptul complicelui său, colonelul Kriebel, de a-și asuma orice răspundere pentru evenimente, Hitler a acaparat aura de sacrificiu de sine, spunând, într-o răstălmăcire tipică a logicii: „Mărturisesc fapta, dar nu și înalta trădare, fiindcă nu există vreo acuzație de înaltă trădare împotriva trădătorilor din 1918".

Cu stilul său ipocrit și cu modul iscusit de a întoarce lucrurile în favoarea sa, Hitler pregătea terenul pentru viitorul său martiraj, precum și pentru cel

al mișcării sale, în caz că s-ar fi ajuns până acolo. „Celulele noastre vor deveni făclia călăuzitoare pentru spiritul tinerei Germanii“, a spus.[34] Pe scurt, ne puteți trimite la închisoare, dar ne vom întoarce. Suntem tineri. (Hitler avea 34 de ani.)

În final, Hitler s-a pus cu atenție la adăpost împotriva amenințării mereu prezente a deportării. Începându-și discursul cu relatarea scurtei biografii și cu referințele la anii de război pe frontul de vest, a încheiat reîntorcându-se la anii tinereții și declarându-se fidel Germaniei, în ciuda naționalității sale austriece. „De la o vârstă fragedă nu m-am simțit niciodată austriac… Nu mă consider un trădător, ci mai degrabă, pur și simplu, un german care n-a dorit decât binele poporului său.“ Hitler s-a așezat la loc în bancă.

Fusese o după-amiază lungă și intensă, iar acum se lăsa seara. Nimeni nu părăsise sala de judecată aglomerată, cu excepția reporterilor. Obosit, fără îndoială, dar încântat, Hitler se putea declara satisfăcut de demonstrația sa de virtuozitate. Își găsise repede ritmul, certitudinile pioase, patima și, acolo unde era cazul, tonul sarcastic. Deși dezorganizată și presărată cu inconsecvențe și anacoluturi, declarația lui Hitler îi captivase pe mulți prin simpla sa forță de convingere. Insistența sa neobosită asupra subiectului complicității avusese rezultatul scontat. „Multe dintre cele spuse de Hitler despre evenimentele premergătoare loviturii de stat… sună convingător, cel puțin din punct de vedere subiectiv“, scria *Frankfurter Zeitung.* „Se vede clar cum planul lui Hitler s-a dezvoltat pe baza comportamentului celor aflați la putere în Bavaria. Singurul lucru care îi deosebește sunt niște chestiuni de ordin personal… și curajul de a acționa.“[35]

Kahr, Lossow și Seisser își pierduseră deja poziția de triumvirat la putere în Bavaria, iar acum circulau zvonuri că ar fi putut, de fapt, să fie arestați.[36] În interval de o singură zi, un muncitor de pe o stradă din München întreba cu accentul său greoi bavarez: „Și deci l-au înșfăcat deja pe Kahr?“ După ce fusese zdravăn scuturat în ședința de judecată de îndrăznețul nazist, nefericitul trio atrăsese și mai mult dispreț și deriziune. La Augustiner-Keller, una dintre berăriile din centrul Münchenului, studenții se legănau cu halbele în mână pe o nouă melodie adaptată, „Kahr e un min-ci-nos, un min-ci-nooooos!“ Un comic local, pe nume Weiss Ferdl, distra gloatele în fiecare seară într-un mic teatru de peste drum de Hofbräuhaus cu un cântecel comic care lăuda „bărbații germani“ care „vor doar să-și salveze patria-mamă“.[37]

Bineînțeles, nu toți fuseseră fermecați de reprezentația lui Hitler. Cum avuseseră dreptate în evaluarea lui Hitler înainte de puci, liderii înaltei burghezii – editorii celor mai serioase ziare – tindeau ca după discurs să îl trateze ca pe un provincial lipsit de pregătire. „Hitler e un proletar natural – fără nici o îndoială“, scria dr. Carl Misch în *Vossische Zeitung*, un ziar

berlinez de ținută. „E un autodidact care a adunat elemente de educație modernă și știe cum să le folosească cu o anume viclenie și iscusință înnăscute… Pentru el, totul e teză și antiteză. Discursul său funcționează în contraste, perechi și triplete… există doar două posibilități, sau doar trei, uneori mai multe… Vocabularul său e minim. Totul e fundamental, exclusiv, fără excepție, în principiu sau absolut… Este un politician înnăscut… dar nu e și un om de caracter.“[38]

Pentru cei mai puțin critici, în orice caz, Hitler era un om cu viziune și cu dorința de a acționa conform acesteia, un om care avea și forță fizică, dar și intelect, cu un discurs nemilos față de punctele slabe ale adversarilor. Astfel era perfect potrivit să servească drept alter ego convenabil pentru germanul de rând aflat în suferință. „Ce tip formidabil acest Hitler!“, a spus unul dintre jurații de la proces, în urechile jurnalistului Hans von Hülsen.[39] Era exact impresia pe care voia s-o facă Hitler. Își făcuse reîntoarcerea triumfală.

Democratic în acest context este denumirea generică pentru socialist sau cu tendințe de stânga.

A nu se confunda cu respectatul ziar din Münchenul postbelic, cu același nume. Ziarul *Süddeutsche Zeitung* de azi este principalul cotidian german de centru-stânga.

Ehard nu i-a pomenit pe cei 15 naziști, patru polițiști și un spectator care muriseră. Toată lumea deja știa despre aceștia. În plus, nu existau acuzații de omucidere, era imposibil de aflat cine ucisese pe cine în învălmășeală.

CAPITOLUL 8
Judecata istoriei

Tribunalul etern… ne va declara nevinovați.
ADOLF HITLER, 27 MARTIE 1924

Judecata lui Hitler nu începuse decât de o zi, dar ajunsese deja la un punct de cotitură. Acuzatul principal agitase spiritele, transformându-i pe triumviri în acuzați în spirit, dacă nu și în fapt. În fața unui public fascinat, deja îi declarase vinovați – de co-gândire, co-planificare, co-dorință.

Își făcuse praf dușmanii, denigrase baza parlamentară a Republicii de la Weimar și își bazase pledoaria pe faptul că puciul său efectiv *trebuia să se petreacă.* În prima zi a procesului, Hitler stabilise parametrii după bunul său plac, subliniind puritatea motivelor mișcării sale și prezentându-se drept un conducător altruist care încearcă să fie erou, nu trădător. Pentru prima dată de la scurta sa oră de triumf din acea seară de noiembrie, de la Bürgerbräukeller, Hitler trebuie să fi simțit baia de adrenalină produsă de faptul că vorbise în fața unui public numeros. A fost ca o reînviere; arătase lumii – și mai ales lui însuși – că încă se mai pricepea la asta.

Acum problema culpabilității triumviratului în cadrul puciului a început să domine procesul. Procedura deschidea, de asemenea, o portiță către ambiguitatea misiunii militare a confuzului Reichswehr postbelic și către disprețul adânc pe care naționaliștii de extremă dreaptă îl nutreau pentru Republica de la Weimar, conducătorii săi și parlamentul său. În săptămânile care au urmat, mărturiile vor dezvălui un complot menit să răstoarne democrația germană, de mai mare anvergură decât se știuse inițial.

Hitler putea acum evolua către rolul său de interogator, orator și cor grecesc format dintr-un singur om. Fără să întâmpine obiecții din partea judecătorului Neithardt, s-a comportat mai degrabă ca un avocat decât ca un acuzat, aruncând întrebări sau intervenind cu declarații acolo unde dorea să crească impactul vreunei mărturii. Conform codului de procedură german, acuzații aveau permisiunea să interogheze martorii aproape după bunul lor plac, dar cu întrebări sub controlul judecătorului, care putea respinge orice ca neadmis. Neithardt a considerat foarte puține intervenții ca neadmise, exceptând cazul în care Hitler a apelat la insulte personale și, chiar și atunci, admonestările sale au fost de regulă ignorate.

În următoarele două zile, Hitler și întregul public au retrăit șirul evenimentelor din 8 și 9 noiembrie 1923, văzute prin ochii celor trei acuzați principali. Dr. Weber, conducătorul organizației paramilitare bine înarmate Bund Oberland; Ernst Pöhner, fostul șef al poliției din München; și colonelul Kriebel, comandantul militar al Kampfbund. În ședințe cu ușile închise, Weber și Kriebel au explicat pentru prima oară antrenamentele secrete și cooperarea tacită între Reichswehr și Poliția Statală din Bavaria și

organizațiile paramilitare – o încălcare directă a Tratatului de la Versailles. De exemplu, Weber a citat exercițiile „prioritare“ pentru tinerii recruți „care nu mai dăduseră piept cu focul inamic“. Antrenamentele cu muniție de război și exercițiile de tragere la țintă se ținuseră de cel puțin de trei ori pe săptămână „sub conducerea ofițerilor din Reichswehr“, remarca el. Hitler a intervenit, implicând clar guvernul în puciul său, prin sublinierea rolului jucat de Reichswehr și de Poliția Statală din Bavaria în instruirea trupelor sale din Divizia „Furtuna“, învinuindu-i, astfel, pe Kahr, Lossow și Seisser. Din octombrie trecut, a spus Hitler, „trupele noastre au fost instruite pe terenurile [Reichswehr] într-un ritm alert… nu cu scopul de a apăra granițele, ci… absolut pentru scopuri *ofensive*, inclusiv… tot ceea ce era tehnic necesar pentru a porni la război în nord“. Oamenii săi, care de obicei se antrenau noaptea sau în timpul liber, purtau deseori uniforme ale Reichswehr-ului sau ale Poliției Statale din Bavaria, a spus Hitler. Toată această activitate se petrecea în contextul așa-zisului Exercițiu de Toamnă pe care îl ordonase Lossow atunci când ceruse „cea mai ridicată stare de alertă“. Acest tip de presiune, a spus Hitler, a fost unul dintre motivele esențiale pentru care a simțit nevoia să organizeze puciul: „Nu mai era posibil să stăvilim oamenii care, zi de zi, noapte de noapte, veniseră pe terenurile de instrucție cu gândul doar la război“.[1]

Weber, Pöhner și Kriebel au adăugat fiecare câte o filipică de invective la atmosfera uneori plină de venin a procesului. Weber a spus că ordonase ca un detașament de paramilitari să captureze gara principală din München după începerea puciului „pentru a-i împiedica pe tâlharii de evrei răsăriteni să fugă cu toată valuta“. Faptul că acest ordin nu fusese executat – și nimeni nu fusese raportat ca încercând să fugă în timpul puciului – era irelevant. Însăși existența ordinului, ca și năvodul aruncat în noaptea puciului pentru a captura ostatici cu nume care sunau evreiește erau încă o dovadă a dorinței naziștilor și a celor din Kampfbund de a-și implementa fanaticul antisemitism.

Pöhner, un om sever, tuns scurt și cu ochelari fără rame, a fost chiar și mai dur în depoziția sa. A denunțat revoluția din 1918 drept „un act de trădare împotriva întregului popor german“, care fusese comis de „persoane de etnie străină conduse de Francmasoneria evreiască internațională“ – cu rezultatul rușinos că înalții oficiali germani „se târau imediat pe burtă în fața evreilor, numindu-i «excelență»“. Stilul dur al lui Pöhner era șocant, dar pentru unii aducea un aer proaspăt. El a admis fără să ezite că liderii politici de frunte, inclusiv el, complotau de mult să răstoarne regimul din Berlin. „Dacă lucrul de care mă acuzați e înaltă trădare, înseamnă că ne-am ocupat de asta în ultimii cinci ani“, a spus în timp ce sala izbucnea în râs.

Și Kriebel, descurcărețul lider militar al trupelor Kampfbund, și-a descris rolul în cadrul puciului, dar a reamintit și de capitularea din 1918, din

Primul Război Mondial, care l-a trimis pe calea naționalismului de dreapta. Ca unul dintre ofițerii germani nevoiți să facă parte la sfârșitul războiului din Comisia de armistițiu de la Spa, din Belgia, Kriebel a fost supus „celor mai abjecte și groaznice umilințe“ imaginabile, a spus el. Descriind plecarea cu trenul a delegației germane după încheierea armistițiului, a spus că „o gloată de oameni beți și puși pe scandal au aruncat cu pietre și ne-au înjurat fără milă“. Kriebel, la rândul său, s-a aplecat pe fereastra vagonului și le-a arătat pumnul detractorilor. Neștiind că vorbele sale vor fi profetice, a strigat: „*Auf Wiedersehen!* Ne vedem din nou peste câțiva ani.“

Mărturia colorată a lui Kriebel a trezit și mai multe emoții când a amintit de evenimentele din lunga noapte și din dimineața puciului, mai ales marșul final către Piața Odeon. Kriebel mărșăluise în primul rând, alături de Hitler și de Scheubner-Richter, care fusese ucis. „Întreaga asistență și-a ținut răsuflarea în timp ce colonelul Kriebel descria cu pauze detaliile“, scria un martor. „Nimeni, nici chiar președintele completului de judecată sau procurorul, nu a obiectat când unul dintre avocații apărării s-a ridicat și a rostit înfricoșătorul cuvânt Crimă!“

Anvergura aparent nelimitată a mărturiei lui Hitler, împreună cu declarațiile iritate ale lui Kriebel au făcut pe toată lumea să se întrebe despre ce era vorba, de fapt, din moment ce nimeni nu se ocupa de acțiunile presupus trădătoare ale acuzaților. „Dacă ședințele publice urmează să fie dedicate doar discursurilor antifranceze și antibelgiene, așa cum a fost cazul astăzi, nu prea mai sunt motive să se continue procesul“, remarca ziarul londonez *Times*.[2]

Kriebel, în mod surprinzător, oferise unul dintre cele mai memorabile momente emoționale ale procesului. Totuși, tot Hitler a fost cel care a sesizat din nou o portiță pe care o putea exploata cu un beneficiu și mai mare. Procurorul adjunct Ehard i-a cerut să „explice pe scurt“ cum plănuise să organizeze un mare marș asupra Berlinului. Cum se gândise să rezolve logistic chestiunile legate de hrană, cazare, îmbrăcăminte „și altele asemenea“? Și care erau implicațiile marșului pentru politica externă?

Drept răspuns, vedeta din boxa acuzaților s-a ridicat de pe scaun și s-a lansat într-o clasică diatribă, în stilul său caracteristic, referitoare la politica externă, istoria lumii și înalta trădare. „Răspunsul“ său, care a durat 22 de minute fără întrerupere, a început cu un atac la adresa politicii istorice a Angliei și a ambițiilor Franței de a domina Europa. „Franța dorește dezmembrarea Germaniei doar ca să-și asigure hegemonia“, a spus. Pentru Hitler, Franța era inamicul de moarte al Germaniei.[3] În pledoaria din prima zi a procesului, spusese: „Mai degrabă mă spânzur de un felinar într-o Germanie bolșevizată decât să trăiesc fericit sub dominație franceză“.[4]

Și atacul la adresa Franței nu a fost decât o trambulină pentru un tur prin revoltele naționale din Spania, Italia, Turcia și măreția „revoluției“ lui Bismarck din Germania, de la sfârșitul secolului al XIX-lea. A descris o

viziune glorioasă a „revoltei naționale“ care trebuia să decurgă din marșul pe care îl plănuise asupra Berlinului. „În München, Nürnberg și Bayreuth ar fi fost o bucurie indescriptibilă, un val de entuziasm ar fi cuprins întregul Reich“, a declamat el. Oamenii ar fi văzut că „suferința germanilor se apropie de sfârșit, că mântuirea apare prin revoltă“. A urmat o altă denigrare a regulii majorității: „Am fost întrebat dacă sunt de părere că majoritatea mă susține… Germania nu a fost fondată prin hotărârea majorității, ci prin voința și hotărârea personalităților individuale, deseori împotriva voinței majorității. Germania e produsul unui erou [Bismarck], nu al majorității.“

Fidel convingerii sale fundamentale în puterea repetiției, repetiției și iar repetiției, Hitler a trecut la trădare, reluându-și declarația anterioară conform căreia „trădarea e singura crimă pentru care ești pedepsit dacă dai greș“. Drept contraexemplu l-a folosit din nou pe Bismarck. „În opinia oamenilor de stânga, Bismarck s-a făcut vinovat de trădare și a organizat o lovitură de stat“, a spus Hitler. „*Frankfurter Zeitung* a numit trădare faptul că Bismarck a dizolvat parlamentul prusac… Trădarea lui Bismarck a fost ulterior legalizată fiindcă din ea s-a creat Reich-ul german. Actul de trădare [din 1918] nu a fost niciodată legalizat fiindcă tot ce a rămas din Reich-ul german e suferința germanilor.“

* * *

Aceste declarații nu ar putea rezista unei analize istorice avizate, dar au dat naștere unor vii polemici. Hitler își intrase în rolul obișnuit. A evocat sentimentul de grandoare al puciului său care era cât pe ce să reușească; chiar a început să dea un sens pozitiv acestui eșec, sădind germenii unei legende pe care o va exploata mai târziu. „Sunt convins că am fost pe punctul de a schimba destinul Germaniei, dar eforturile noastre au dat greș… Uneori, soarta intervine pe căi necunoscute. Când mă uit la ce s-a întâmplat azi, trag concluzia că poate e bine că a mai trecut timp.“ Aceasta era și o aluzie timpurie la schimbarea viziunii sale referitoare la încercarea de a pune mâna pe putere în Germania prin revoluție sau prin politică.

Dar Hitler nu putea rata ocazia, în acest discurs neașteptat, să nu invoce judecata timpului. „N-ar trebui să vă gândiți că acest proces ne va distruge“, a spus Hitler curții. „Cu siguranță ne puteți încarcera. Dar poporul german nu ne va distruge. Închisorile noastre se vor deschide și va veni o vreme când acuzații vor deveni acuzatori… generațiile viitoare ne vor achita și vor spune că am fost singurii care au avut curajul să se opună trădării [din 1918].“ Mai cu picioarele pe pământ, Hitler l-a atacat, din nou, pentru siguranță, pe Kahr, ținta răzbunării sale personale. „Dacă el e la comandă, e o catastrofă“, a conchis.

Hitler era deja în delir. Când a terminat de vorbit, procurorul adjunct Ehard a spus: „Pur și simplu, voiam să-i adresez domnului Hitler o întrebare serioasă la care să răspundă calm“.

„N-am vrut să vă ofensez“, a răspuns Hitler.

EHARD: Scuzați-mă – nici nu m-am gândit că aș putea fi ofensat. Doar vreau să spun că poate nu era necesar să răspundeți într-un mod atât de polemic.
HITLER: Ba deloc. Dar temperamentul meu este oarecum diferit de cel al reprezentantului statului.
EHARD: Probabil un lucru bun în cazul de față.[5]

Nici o vorbă despre îmbrăcăminte, hrană, cazare sau logistica necesară unei astfel de operațiuni. Nici o obiecție de la procurorul-șef, Stenglein. Nici urmă de mustrare din partea judecătorului în legătură cu relevanța mărturiei. Nici o îndoială cu privire la cine era actorul principal și deținea controlul. Procesul devenise efectiv scena spectacolului politic al lui Hitler. „Hitler și-a creat imaginea de viitor Bismarck", scria o agenție germană de știri, și „i-a aplicat lui *Herr* Kahr câteva lovituri."[6]

Avocații apărării, în tot acest timp, nu se dădeau în lături de la a profita de ocazie pentru mărețe exerciții de oratorie, care trezeau sentimente negative printre participanți. Karl Kohl, un avocat cu atitudine agresivă, l-a insultat gratuit pe Stenglein, sugerând că procurorul-șef nu era o „persoană respectabilă" dacă nu credea în complicitatea lui Kahr, Lossow și Seisser. Oricât de nevinovate ar putea părea aceste cuvinte pentru o ureche modernă, un astfel de limbaj se apropia periculos de mult de o ofensă personală în Münchenul anilor 1920. Kohl a fost obligat să-și retragă cuvintele, dar Stenglein nu a uitat derapajul respectiv.

* * *

În afară de Hitler, nici un martor nu a fost așteptat cu atâta nerăbdare ca generalul Ludendorff. Până în momentul în care procurorul Ehard îl declarase pe Hitler „sufletul" puciului, Ludendorff fusese privit în unele cercuri drept egalul lui Hitler ca importanță politică și simbolică. Ludendorff era, până la urmă, fostul comandant (împreună cu mareșalul Paul von Hindenburg) al tuturor forțelor germane din Primul Război Mondial. Deși avusese o cădere nervoasă și fugise de pe câmpul de luptă la sfârșitul războiului, Ludendorff era încă privit drept întruparea măreției militare germane de altădată. Unele ziare, precum *New York Times* și *Berliner Tageblatt,* publicaseră deseori titluri precum „Procesul Ludendorff–Hitler". Dar poziția lui Ludendorff în cadrul spectacolului deja se clătina. Circulau zvonuri că s-ar fi făcut o înțelegere la nivel înalt ca achitarea eroului de război să fie sigură. Hitler se autoproclamase clar drept acuzat-vedetă și principalul orchestrator al infracțiunii judecate. Acum bătrânul general avea ocazia să arate unde se află în ierarhia puciștilor naționaliști. Deși avea doar 58 de ani, Ludendorff arăta și părea mai în vârstă.

Limuzina cu șofer a lui Ludendorff se împotmolise joi în zăpadă, așa că depoziția lui fusese mutată vineri – și a durat toată după-amiaza. Timp de aproape trei ore, a vorbit în stilul sobru al soldatului care era.[7] Dar era extrem de incoerent, citind din scrisori, citând din Bismarck, vorbind despre tendințele separatiste din Renania, insistând asupra dorinței sale de a fi restaurată monarhia și revenind la ceea ce el considera a fi

semitrădarea Germaniei de către Biserica Catolică. Ludendorff a reușit să insulte gratuit Bavaria predominant catolică și să se dovedească cel mai slobod la gură din boxa martorilor. Bavarezii, care întotdeauna suspectaseră că Ludendorff nu ținea la interesele sudului Germaniei – era prusac din nord –, și-au văzut bănuielile confirmate.[8]

Ba, mai rău, unii s-au întrebat dacă nu cumva Ludendorff pierdea legătura cu realitatea; digresiunile lui păreau aproape senile. A negat că ar fi știut dinainte despre puci în noaptea în care s-a petrecut, atribuindu-și un rol extrem de pasiv în toată afacerea, deși majoritatea istoricilor sunt de părere că era bine informat.[9] (Ulterior, Ludendorff chiar a pretins că „Hitler m-a înșelat și m-a mințit" și l-a numit pe liderul nazist „un simplu propagandist și aventurier".[10]) „Ludendorff părea ca un om de pe altă planetă", scria *New York Times.* „Niciodată nu și-a mai dovedit Ludendorff incompetența politică atât de vădit… [Este] bătrân nu doar fizic, ci și mental." *Vorwärts,* ziarul social-democrat din Berlin, a profitat de ocazie pentru a-l califica pe general drept „complet lipsit de judecată politică" și „cu nimic mai presus de ceea ce subordonații săi mai perspicace știau că e în timpul războiului, un soldat nebun".[11] În ciuda cuvintelor calde despre Ludendorff din oratia sa de început, pe care și le calculase politic („Îl veneram"), Hitler nu s-ar fi simțit lezat de aceste remarci usturătoare la adresa bărbatului. „Demagogul" deja încerca să-și dea seama cum să se distanțeze de imprevizibilul general.

* * *

Procesul a fost presărat cu destule momente stranii. În prima săptămână, mai mulți avocați ai apărării au început o rundă de răfuieli simbolice cu lumea din afară, așa cum era reprezentată în presă. Avocatul principal s-a plâns judecătorului Neithardt că *München-Augsburger Abendzeitung* prezentase greșit poziția avocaților referitoare la ședințele secrete. În timp ce acuzații păreau dornici să evite scurgerea de secrete de stat în ședințele deschise pentru public, scria ziarul, „nu se poate spune același lucru și despre avocații apărării", fiindcă aceștia se opuseseră din toate puterile ideii de a ține întregul proces cu ușile închise. „Obiectez în numele tuturor avocaților prezenți", a fulgerat unul dintre aceștia. De asemenea, a citat un raport din ziarul *Völkischer Kurier* care îi simpatiza pe naziști, bazat pe o sursă anonimă. Articolul suna astfel:

> Cineva ne-a relatat următoarele: „Eram așezat din întâmplare într-un tramvai lângă doi portretiști pe care i-am remarcat în sala de judecată datorită zâmbetelor lor disprețuitoare. Își arătau unul altuia desenele făcute. Unul dintre ei, aparent bulgar sau ungur, oricum cu figură tipică de slav, desenase o caricatură triunghiulară a unuia dintre jurați. Celălalt, evreu, i-a arătat triumfător un portret deloc flatant al lui Ludendorff, care arăta distrus, supt la față și privind înfricoșat ca un șoarece."

Avocatul i-a cerut președintelui Neithardt să interzică accesul unor „astfel de oameni" în sala de judecată, acesta încuviințând imediat. „Deja s-au luat

măsurile necesare pentru a elimina astfel de persoane“, a spus judecătorul.

Dar avocatul mai avea ceva de zis. Trebuia să atace și presa străină. Un ziar străin relata că acuzații nu par să ia foarte în serios acuzațiile aduse și „se comportă ca pe scenă“, a spus avocatul. A continuat: „Acuzații sunt germani adevărați care reprezintă o idee sfântă din cele mai pure motive. Sigur că nu vin la tribunal smulgându-și părul și rupându-și hainele de pe ei. Într-un tribunal german ar trebui să interzicem cu strictețe astfel de tratamente dure din partea publicațiilor străine.“ Avocatul lui Ludendorff a făcut mare caz de un articol din *New York Herald,* care îl numea pe general, într-unul dintre titluri, „Conducătorul Revoluției Berii“. Acest avocat, de asemenea, i-a cerut președintelui să împiedice o „astfel de folosire eronată a drepturilor de invitat la proces“.

Procurorul Stenglein nu s-a mai putut abține; trebuia să-și spună și el părerea. „Un ziar a pretins că, în timpul declarației făcute de *Herr* Hitler în apărarea sa, toată lumea era serioasă, cu excepția procurorului-șef care asculta cu un zâmbet condescendent. E complet fals! Resping orice sugestie că procurorul-șef s-a comportat inadecvat în timpul discursului lui Hitler.“[12]

Astfel de discuții avocățești scoteau în evidență natura politizată a procesului, precum și rolul crucial jucat de presă în viața publică națională din anii 1920.

* * *

Colegii de puci ai lui Hitler au oferit diverse versiuni ale acelorași evenimente, dar toate s-au potrivit de minune în scenariul prezentat de el în prima zi. Fiecare a scos în evidență scopurile mărețe ale puciului și toți au atins notele patriotice care rezonau cu declarațiile lui Hitler despre salvarea națiunii. De asemenea, au adoptat și aluziile lui belicoase despre politica făcută „cu sabia“. Wilhelm Brückner, conducătorul trupelor de șoc ale lui Hitler, care jucase un rol-cheie în timpul puciului, declama în boxa martorilor că „Germania are nevoie de oameni care au un sentiment arzător de dragoste pentru patria-mamă și un sentiment de ură fanatică“, fiind inclusiv dispuși să comită violențe, precum sabotorii din Regiunea Ruhr care trecuseră de la rezistența pasivă la cea activă.[13]

Acuzarea era depășită. Tabăra lui Hitler avea zece acuzați și 11 avocați.[14] Printre ei se aflau nume mari – Hitler și, teoretic, și Ludendorff. Pe de altă parte, acuzarea avea exact doi oameni, Stenglein și Ehard. Chiar dacă aveau în spate autoritatea statului, cei doi păreau ciudat de lipsiți de agresivitate, neutri din punct de vedere politic și cu tactici blânde. De exemplu, Stenglein nu a obiectat deloc la lungimea sau la conținutul mărturiilor tendențioase ale acuzaților.

Cu nouă colegi în boxa acuzaților și o sală plină de avocați gălăgioși, Hitler se bucura de un avantaj considerabil; nu trebuia să facă el totul. Nici Hitler,

nici avocatul său, Lorenz Roder, care a aruncat prima mănușă juridică de la proces – o cerere oficială de arestare a lui Kahr, Lossow și Seisser. De fapt, avocatul Kohl, apărătorul lui Brückner, a atacat primul. Mărind tensiunea deja greu de suportat în ceea ce privește rolul triumviratului în organizarea puciului, Kohl a cerut „arestarea imediată" a celor trei. Kohl era unul dintre cei mai agresivi participanți la proces și, ținând cont de ceea ce relata un ziar despre corpolența sa, unul dintre cei mai grei. Scund și apatic, cu colțurile ochilor lăsate în jos și cu mustața atârnând, Kohl arăta ca un tun de calibru mic. „Apărarea și-a adus artileria grea", scria *Münchener Post,* pe un ton ușor obraznic.[15]

De-acum era clar stabilit că Hitler și naziștii săi colaboraseră strâns cu Poliția Statală și cu Reichswehr-ul din Bavaria. Nu era la fel de bine cunoscut faptul că erau protejați de Departamentul Poliției Municipale din München până când acuzatul Wilhelm Frick, fostul consultant politic principal al lui Pöhner, ajuns acum și el în instanță, nu s-a ridicat să depună mărturie. Frick și Pöhner conduseseră poliția din 1919 până în 1922. Cu puternica sa secție politică, Departamentul Poliției jucase un rol secret în evoluția mișcării naziste. „Am fi putut s-o eliminăm ușor în 1919 și 1920", a spus Frick. „Dar ne-am dat seama că această mică mișcare național-socialistă n-ar trebui suprimată", fiindcă au văzut în naziști „germenele renașterii Germaniei", a spus Frick, sunând exact ca autorul discursului lui Hitler, dacă acesta ar fi avut unul. Întocmai ca Hitler, cei doi șefi ai poliției din München voiau să calmeze valul marxist pe care îl vedeau scăldând mișcarea laburistă, ademenindu-i pe muncitori înapoi în tabăra naționalistă. „Am ținut o mână protectoare peste Partidul Muncitoresc Național-Socialist German [partidul nazist] și *Herr* Hitler", a mărturisit Frick.[16]

În timpul loviturii de stat, Frick și Pöhner fuseseră însărcinați cu preluarea controlului asupra poliției din München. În schimb, au sfârșit prin a fi arestați la sediul poliției. Frick a început să se eschiveze jalnic când judecătorul Neithardt l-a pus să se confrunte cu numeroasele probe care arătau că știuse dinainte despre puci, în care avusese un rol central. Hitler nu părea deloc deranjat de nimic din toate acestea; mai târziu, îl va numi pe Frick ministru de Interne în cel de-al Treilea Reich, iar acesta va juca un rol important în crimele săvârșite de regim.

În cea de-a doua săptămână a procesului, atmosfera din sala de judecată devenise tensionată. Judecătorul Neithardt nu părea dornic să pună capăt limbajului slobod și insinuărilor uneori veninoase, ceea ce începea să devină iritant. „Se simte că se apropie furtuna", scria *München-Augsburger Abendzeitung.* Chiar și un ziar parizian, *Le Temps,* descria atmosfera din sala de judecată drept „*orageuse"* (furtunoasă).[17] Susținătorii Republicii de

la Weimar „declară ca procesul este cel mai scandalos care a avut loc vreodată în Germania“, scria *New York Times*.[18]

Autoritățile politice la putere începeau și ele să se simtă inconfortabil. După ce începutul furtunos al lui Hitler îi pusese în defensivă, multe mâini se frângeau de îngrijorare pe 4 martie, la ședința Consiliului bavarez de miniștri – care era, de fapt, cabinetul guvernamental. Motivul principal al îngrijorării lor era comportamentul lui Neithardt la proces; devenise ținta ridicolului și a reclamațiilor. Dr. Franz Schweyer, ministrul de Interne, a spus că primise regulat reclamații de la Reichswehr și de la Poliția Statală din Bavaria referitoare la faptul că judecătorul permisese să fie calomniate în sala de judecată. Un ministru a observat că Neithardt spusese că Ludendorff e cel mai bun lucru pe care îl avea Germania – ducând la concluzia că judecătorul voia să-l achite. Este evident, a spus un ministru, „că judecătorul e părtinitor“. Acuzaților, s-a remarcat, li se permiteau libertăți excesive. Celulele lor erau mereu deschise, luau cina ca la marile restaurante, aveau voie la două ore în grădină zilnic și primeau vizitatori oricând doreau. Lui Weber i se dăduse chiar o „permisie de duminică“ și fusese dus la München într-o zi. Finalmente, ministrul Justiției, dr. Franz Gürtner, a admis că se întâlnise de mai multe ori cu Neithardt și îl informase că oamenii nu priveau cu ochi buni faptul că îi permitea lui Hitler „să vorbească ore întregi“.[19] (În ciuda rezervelor sale cu privire la proces, Gürtner va deveni ministrul de Justiție al lui Hitler în timpul celui de-al Treilea Reich.)

Între timp, procesul devenise o aventură imprevizibilă. În a doua zi de joi, *Vossische Zeitung* scria: „Relatările de la procesul Hitler–Ludendorff se citesc precum episoadele dintr-un roman-foileton“.[20] Ziariștilor nici nu le trecea prin minte că, în câteva ore, procesul va ajunge la o nouă criză, când emoțiile latente din sala de judecată vor exploda. Din nou, belicosul Kohl a fost instigatorul. Plângându-se de mandatele de arestare emise de biroul procurorului Stenglein în alt caz, referitor la alt client[21], Kohl l-a acuzat pe Stenglein că se complace într-o „frenezie a arestărilor“. A fost prea mult pentru procuror. A sărit în picioare și a oprit procesul. „În timpul acestui proces am fost de multe ori ținta unor atacuri injurioase, dintre care unele personale“, a spus, abia stăpânindu-și furia. „M-am abținut și am încercat să mențin procedurile într-o notă serioasă. Am evitat să dau vreun răspuns tendențios. Dar de-ajuns! Azi ați mers prea departe… Nu voi mai lua parte la un proces în care onoarea continuă să-mi fie lezată. Domnule Ehard, vă rog să preluați atribuțiile acuzării.“

Alb de furie, Stenglein a ieșit cu pași repezi. Când Stenglein a trecut pe lângă el, Kohl a pus paie pe foc: „Sunt mulți care să vă ia locul ca

reprezentant al statului“.[22]

„S-a ajuns prea departe!“, a spumegat judecătorul Neithardt. Nervos, președintele completului a amânat ședința pentru ziua următoare.

* * *

Mișcarea dramatică a lui Stenglein a făcut vâlvă în ziare. „Ședința de judecată sare în aer“, titra *Vossische Zeitung* pe prima pagină; „Ați depășit măsura“, se intitula editorialul. Presa străină era și ea la curent. Toată lumea privea furtunoasa ieșire din scenă a procurorului-șef drept o palmă dată modului în care Neithardt conducea procedurile și marcând o zi scandaloasă pentru justiția germană. Era evident că președintele completului nu avea control asupra procesului; îi lipseau încrederea și competența de a prezida un proces care implica personalități puternice. Tânărul procuror adjunct Hans Ehard a fost consternat de reacția lui Stenglein, pe care o considera o greșeală tactică. „Ar fi trebuit să bată cu pumnul în masă și să semnaleze problema răspicat președintelui“, a spus Ehard. „Dar probabil că n-ar fi avut șanse să câștige o astfel de confruntare.“[23]

Până a doua zi, avocatul Kohl deja ceruse scuze – aproximativ –, iar procurorul Stenglein își reluase munca. Oamenii se puteau concentra din nou pe ceea ce devenise întrebarea de bază a procesului: cât de mult erau implicați Kahr, Lossow și Seisser în complotul lui Hitler? Inițial programat să dureze două săptămâni, procesul lui Hitler intra acum într-a treia, dedicată exclusiv soluționării acestei probleme.

Strategia lui Hitler – atacul e cea mai bună apărare – dădea roade. Privind de la măsuța apărării aflată în fața sălii, citind în fiecare seară numeroasele reportaje despre proces în camera sa austeră de cadet, Hitler își dădea seama că lucrurile merg în direcția cea bună. Cele două săptămâni de insistențe pe acuzațiile aduse lui Kahr, Lossow și Seisser îi asiguraseră o mare credibilitate în rândul presei și al opiniei publice. Procurorul Stenglein era din ce în ce mai presat să ia atitudine. În weekend, zăgazurile așteptării s-au spart în sfârșit, Stenglein a anunțat că se deschide o anchetă împotriva lui Kahr, Lossow și Seisser, care erau suspectați de înaltă trădare. Procesul devenise acum oficial ceea ce un ziar din München urma să descrie în retrospectivă drept „o competiție între două forme de naționalism – vechii naționaliști din jurul lui Kahr și tinerii *völkisch* din jurul admiratului Conducător trimis de Dumnezeu“.[24] Cei trei care jucaseră rolul principal în înăbușirea loviturii de stat organizate de Hitler, cei de la care se așteptaseră cele mai zdrobitoare dovezi împotriva lui, cei care reprezentau autoritățile în funcție judecând după jurământul depus, uniformele și responsabilitățile lor, erau acum amenințați cu acuzații de înaltă trădare.

Procurorul se afla acum într-o ciudată dilemă: îi chema să depună mărturie pe cei împotriva cărora tocmai deschisese o anchetă. Era clar că, așa cum titra un ziar mai târziu în aceeași săptămână, acesta era un „proces ciudat".

Luni, 10 martie – prima zi din a treia săptămână crucială –, toată lumea s-a simțit ușurată când, în München, temperaturile au fost mai blânde, iar zăpada a început să se topească.[25] Totuși, chiar dacă se anunța primăvara, procesul amenința să degenereze odată cu mărturia agresivă a triumvirilor. Orice urmau să spună sau să facă avea să se reflecte bine sau rău asupra autorității guvernului, reputației Bavariei ca parte a Germaniei și asupra lor înșiși. Reprezentația lor era acum total modelată de cel care acum trebuia doar să stea și să privească, pândind portițele prin care putea să se repeadă asupra lor și să-i încolțească. Procesul devenise un joc cu mize mari de-a „care pe care", a cărui importanță politică era limpede pentru toată lumea: cu cât triumvirii erau mai atrași în pânza de păianjen a complicității cu Hitler, cu atât importanța acestuia creștea.

Lossow a început primul. Ofițer german rigid de școală veche, Lossow, la 56 de ani, începuse să chelească și prefera ochelarii fără rame. Deși născut în Bavaria, era ofițer prusac până în măduva oaselor. Rămas fără însemnele militare ca urmare a puciului, fostul comandant al Reichswehr-ului a sosit în sala de judecată îmbrăcat cu o simplă redingotă neagră, nu cu splendida uniformă plină de medalii și cu panglica albă petrecută peste umăr ca în portretul său oficial.

Deși era general-locotenent, Lossow petrecuse, de fapt, cea mai mare parte a Primului Război Mondial departe de măcelul de pe fronturile de est și de vest. Fusese reprezentantul militar principal al Germaniei în Turcia, unde contribuise cu succes la organizarea defensivei turcești împotriva debarcărilor Aliaților la Gallipoli. Spre deosebire de ofițerul tăbăcit în războaie Kriebel, Lossow avea experiență și talent în lumea diplomației și a negocierilor. Nu se temea de boxa martorilor. Nu se temea de Hitler.

Mergând direct spre pupitrul pe care îl ceruse – majoritatea martorilor se așezau la o măsuță din fața judecătorilor –, Lossow a desfăcut un document consistent. Venise să se lupte. Întruchiparea perfectă a ofițerului disciplinat și cu maniere impecabile, Lossow era mai îndreptățit decât majoritatea să se simtă ofensat de soldatul parvenit. Lossow era pus serios pe treabă: trebuia să se asigure că nu el intră la închisoare, ci Hitler.

Lossow a vorbit timp de aproape șase ore. „Dacă o persoană de pe altă planetă ar fi aterizat în sala de judecată… ar fi crezut că Lossow era arhanghelul Mihail cu sabia strălucitoare", scria *Deutsche Presse* care îl favoriza pe Ludendorff. „A lovit în stânga și în dreapta… După un timp am fost surprinși că tonul strident al generalului nu l-a enervat pe judecător."[26] Alți reprezentanți ai presei au remarcat stilul său marțial arogant.

„Discursul său e tensionat, zgomotos și uneori plin de forță. Mărturia sa are un scop foarte precis“, scria un ziar. Băgându-și confidențial mâna stângă în buzunar, întorcându-se către public ca un orator iscusit, își sublinia spusele cu o fluturare a mâinii drepte îndelung exersată.[27] Un alt ziar scria: „În calitate de contra-erou al lui Hitler, a fost magistral!“[28]

Lossow a negat cu îndârjire orice interes într-un marș asupra Berlinului – „o chestie copilărească“, a spus, care ar fi putut provoca o invazie din partea forțelor franceze sau cehe. O trupă militară nepregătită, fără suficient suport logistic – hrană, adăpost, uniforme –, s-ar fi putut transforma rapid într-o bandă de hoți care să încerce să trăiască pe spinarea populației, a concluzionat el.[29]

Inițial, a spus Lossow, relația sa cu Hitler fusese una bună. Când s-au întâlnit prima oară, la începutul anului 1923, liderul nazist „m-a impresionat“. Dar această bună impresie nu a durat mult. „Am remarcat că în toate marile sale discursuri spunea mereu același lucru. O parte dintre aceste lucruri erau deja bine cunoscute de toți naționaliștii. O altă parte arăta că pierduse orice contact cu realitatea și orice simț al măsurii pentru ceea ce era fezabil.“[30] Hitler „era condus de ambiție“, a spus generalul; suferea de „patriotism exacerbat“; încercările de a discuta rațional au fost sortite eșecului. „În conversații, Hitler e singurul care vorbește. E greu să ridici obiecții și oricum nu au efecte pozitive.“

Hitler era și mincinos, a spus Lossow, fără ocolișuri. Drept dovadă, a invocat comentariile lui Hitler când, în 1923, Lossow nesocotise ordinele de a închide *Völkischer Beobachter* pentru defăimarea soției generalului Seeckt. „Hitler a declarat unui ziar că îmi văzuse pentru prima oară partea umană“, a spus Lossow. „Hitler a pretins că m-a asigurat că mă susține. A spus că mi-a dat mie – și nimănui altcuiva – cuvântul de onoare că nu va organiza [un puci] și că mă va sprijini în lupta contra Berlinului.“ Lossow a adăugat: „Nu e nimic adevărat în această relatare“. Cât despre ideea că Hitler ar fi simțit brusc un sentiment de înrudire cu Lossow, generalul a răbufnit: „Hitler… e obsedat de cuvântul «brutalitate». Nu l-am auzit niciodată folosind cuvântul «sentimentalism». Întreaga sa relatare a fost inventată după ce s-au petrecut faptele.“

Lossow a contestat vehement afirmația lui Hitler potrivit căreia el și ceilalți triumviri își călcaseră cuvântul de onoare în noaptea puciului, susținând că, de fapt, „Hitler își încălcase propria promisiune“ care dusese la situația actuală. În acel punct, „sala a tăcut brusc“, scria un reporter. „Chiar și acoliții acuzaților, care ocupau majoritatea scaunelor, făcuseră liniște. Hitler se făcuse roșu la față, iar generalul Ludendorff și-a pus, pentru a nu știu câta oară, pe frunte ochelarii cu ramă de baga.“[31]

Generalul Lossow n-a ieșit chiar victorios (era acum urmărit penal), dar mărturia sa a afectat credibilitatea lui Hitler. Minimalizându-l drept „agitator“ și „demagog politic“, Lossow a spus că, dacă ar fi fost să corecteze toate declarațiile false din ultimele două săptămâni, „aș sta să vorbesc aici zile întregi“.

În tot acest timp, Hitler abia își putea păstra calmul. Sărind în picioare imediat după ce Lossow a încheiat de vorbit, la 6.15 seara, a spus pe șleau că descrierea lui Lossow era „neadevărată și incorectă“, dar că își va păstra întrebările pentru martori până la apariția partenerului de infracțiuni al lui Lossow, Gustav von Kahr.

* * *

Gustav Ritter von Kahr, în vârstă de 61 de ani, era aproape înfrânt chiar înainte de a începe lupta. Depunând mărturie după Lossow cel înalt și agresiv, Kahr cel scund și care arăta ca o țestoasă, cu fața lui cărnoasă și mustața ca de morsă, părea să fie antieroul. Deși fusese omul de bază al Bavariei de două ori – în principal datorită talentelor sale birocratice și a conservatorismului monarhist –, Kahr s-a prezentat cam nesigur, necooperant, indecis și defensiv. Vorbea cu o voce joasă și monotonă, astfel încât jumătate din sală nici nu-l auzea. „Spre deosebire de discursul lui Lossow, care a fost pe ton sopran, azi s-a trecut la bas“, scria un participant cu cunoștințe muzicale. Cu răspunsurile sale seci, presupusele pierderi de memorie și tendința de a se ascunde în spatele „secretului de stat“, încăpățânatul și chiar vicleanul Kahr îi exaspera pe Hitler și pe avocații săi. Totuși, în cele trei zile de audiere a martorului Kahr, l-au atacat fără milă. Spre deosebire de Lossow, care trecuse la contraatac, Kahr se purta exact cum era: un acuzat care ar fi putut fi vinovat. „Cu greu se poate imagina un contrast mai mare decât cel între discursul lui Kahr și discursul lui Hitler de la începutul procesului“, scria *München-Augsburger Abendzeitung*. „Hitler dădea pe dinafară de patimă și temperament, în timp ce Kahr era calm și monoton [cu] o anume notă de melancolie și resemnare“.[32]

După lungul discurs introductiv al lui Kahr, Hitler l-a atacat imediat. Ca orice bun avocat, a încercat întâi să stabilească exact când și prin cine i se oferise inițial lui Kahr puterea covârșitoare de comisar general în toamna lui 1923. Hitler a pus întrebarea: „Când ați auzit prima dată de crearea funcției de comisar general?“

KAHR: Asta e chiar cu adevărat greu de spus cu siguranță.
HITLER: Nu mă refer exact la zi, ci la perioadă.
KAHR: Nu pot spune cu certitudine.
HITLER: Sfârșitul lui august? Începutul lui septembrie?
KAHR: Nu pot spune cu certitudine.

Încercând o altă abordare, Hitler a întrebat: „Inițiativa a aparținut Consiliului de miniștri sau cuiva care mai târziu a primit o slujbă la biroul

comisarului general?“

KAHR: Nu pot da nici un fel de informații despre acest lucru.

Hitler a încercat, de asemenea, să-l încolțească pe Kahr pe tema Exercițiul de Toamnă, numele de cod pentru fuzionarea preconizată între paramilitari și Reichswehr în săptămânile dinaintea puciului. *Ce știa Kahr și mai ales de când?* Kahr îi opunea rezistență la fiecare pas.

Și așa s-au desfășurat lucrurile, ore întregi, până ce s-a lăsat întunericul. „Tactica de arici“ a lui Kahr (după cum a numit-o un ziar german[33]) era combinată cu refuzul lui de a-l privi direct pe Hitler sau pe oricine îl chestiona. A stat îndârjit la masa martorilor cu fața spre completul de judecată, cu spatele întors la restul sălii.

Încetul cu încetul, avocații au putut stoarce de la Kahr mai multe detalii despre directoratul plănuit pentru Germania. Observatorii la proces au fost surprinși să afle că Friedrich Minoux, un important om de afaceri din regiunea Ruhr; baronul Wilhelm von Gayl, un aristocrat și politician din Prusia de Est; Heinrich Class, șeful Ligii Pan-Germane de dreapta; și doi dintre cei mai vestiți militari ai Germaniei –, prim-amiralul Alfred von Tirpitz și amiralul Reinhard Scheer – discutaseră cu Kahr, sau între ei, despre schimbarea regimului. A devenit din ce în ce mai clar că, dacă Hitler nu s-ar fi grăbit cu puciul său intempestiv și zgomotos, vreo formă de lovitură de stat s-ar fi produs oricum în Germania, în toamna lui 1923. Ar fi putut fi vreo tentativă de a instaura directoratul triumviratului bavarez sau o conspirație sub conducerea armatei și a marilor industriași, formată în Berlin de către generalul Seeckt; oricum ar fi stat lucrurile, presiunile de a înlătura regimul parlamentar german erau mari și răspândite în toate mediile.[34] „Se făceau planuri mult mai serioase de modificare a constituției germane și probabil că încă se mai fac, cu aprobarea extremiștilor naționaliști“, scria publicația londoneză *Times*.[35]

În ultima zi în care Kahr mai apărea în boxa martorilor, Hitler nu și-a mai putut stăpâni frustrarea produsă de răspunsurile lui evazive. L-a tot presat pe fostul comisar general cu privire la strângerea de mână cu care pecetluiseră înțelegerea la berărie în noaptea puciului, descriind o scenă mișcătoare în care Kahr și-a pus mâna stângă peste cea dreaptă care o strângea pe cea a lui Hitler. „Mi-ați strâns mâna de trei ori!“, a insistat Hitler, aflat doar la un metru de Kahr, ridicând vocea. „Mi-ați strâns ambele mâini pentru a treia oară!“

Deja Hitler începuse să strige: „Sunt sau nu un mincinos?“

JUDECĂTORUL NEITHARDT: Nu vă agitați, vă rog. Martorul va răspunde la întrebare.
HITLER [țipând și dând din mâini]: Păi, acum sunt sau nu un mincinos?
KAHR: Pot doar să repet că nu-mi amintesc absolut deloc că am dat mâna cu Hitler.[36]

Deși Kahr rezistase cu îndârjire la atacurile și momelile lui Hitler și îl dojenise permanent în timpul procesului, părea complet căzut la finalul

mărturiei. Omulețul se afundase în scaun, cu capul plecat. Un reporter a numit-o „o scenă a suferinței cum rareori ți-e dat să vezi“.[37]

* * *

Înainte de a putea să-l atace pe generalul Lossow, Hitler trebuia să asculte mărturia colonelului Hans Ritter von Seisser, care fusese la comanda militarizatei Poliții Statale din Bavaria în timpul puciului. Seisser, în vârstă de 49 de ani, era exact ca Lossow, exemplarul de militar perfect, suplu și cu capul ras, și care s-a ținut și el de linia trasată de partid. Totuși, mărturia sa a fost remarcabil de lipsită de histrionism și de artificii și fără un lung preambul politic. Precum Lossow, Seisser a spus că, la început, îl considerase pe Hitler o persoană fascinantă, însă îi scăzuse entuziasmul când a văzut cum „propagandistul“ nazist cedează în fața propriei „megalomanii“ și, până la urmă, comite un „atac banditesc ilegal“ – puciul. Ca și partenerii săi din conducerea Bavariei, a spus că respinsese de la bun început ideea lui Hitler de a organiza un marș asupra Berlinului. „Nu aveam artilerie grea, avioane, echipament de protecție împotriva atacului cu gaze, nimic în afară de patrioți care ar fi fost sacrificați în atacurile cu gaze ale dușmanului“, a spus el în mărturia sa. Un marș militar ar fi „mobilizat imediat Franța, Polonia și Cehoslovacia împotriva Germaniei“, a mai spus.

Seisser a ridicat multiple obiecții la mărturia lui Hitler și a celorlalți acuzați, numindu-le „inventate și neadevărate“. Într-un stil aspru, dar nu disprețuitor, mărturia lui Seisser a întărit credibilitatea triumviratului și a domolit tăvălugul lui Hitler în ochii opiniei publice. „Vorbește din suflet“, nota un comentator. Seisser a contrazis direct versiunea evenimentelor din mărturia lui Hitler, dar a reușit acest lucru fără a-i provoca acestuia vreun acces de furie și nici vreun duel cu avocații apărării. Din nou, liderul nazist pierduse teren.

* * *

Vineri, generalul Lossow s-a reîntors la interogatoriu. Fusese o săptămână frustrantă pentru Hitler; nu repurtase prea multe succese. În afară de faptul că țipase puțin la Kahr joi, fusese o prezență silențioasă în timp ce triumvirii ajunseseră în presă. „Toată viața mea se poate rezuma la acest efort neîntrerupt de a-i convinge pe ceilalți“, a spus la un moment dat.[38] Acum era momentul să înceapă să-i convingă din nou. Trebuia să reintre în ofensivă. Vineri promitea să fie cea mai fierbinte zi a săptămânii.

De la început, Lossow s-a situat pe o poziție războinică și a luat un ton poruncitor. Se mișca încoace și încolo – trei pași înainte, trei pași înapoi – în fața pupitrului, spre iritarea crescândă a avocaților apărării. „Își arunca răspunsurile, cum s-ar zice, din mers“, scria un reporter. „Vocea îi suna ca de la un megafon.“ Lossow confunda sala de judecată cu un teren de instrucție, zicea altul.[39]

Timp de peste trei ore, Lossow, general-locotenentul în retragere, s-a războit cu avocații apărării. În fiecare întrebare a avocaților vedea – și evita – capcane și curse.[40] Era ca și cum fiecare dintre părți juca cu schimbul rolul de acuzat și de acuzator, alternând apărarea și atacul.[41] Pentru multă vreme, Hitler doar a privit și a ascultat. Până la urmă, după ce a considerat că auzise suficient, a sărit în picioare și s-a alăturat luptei. Voia să afle cine era „autorul ideii" inființării unui directorat în Berlin:

LOSSOW: Obiectez la această întrebare! Nici măcar nu cunosc răspunsul. Am aflat despre acest lucru din discuții confidențiale. Nu am nici un drept să înșel încrederea care mi-a fost acordată.

Asta l-a înfuriat pe Hitler. A început să strige la judecătorul Neithardt să-l oblige pe Lossow să încalce confidențialitatea și să răspundă la întrebare.

JUDECĂTORUL NEITHARDT: Domnule Hitler, pot să vă rog să lăsați tonul mai jos, vă rog?

Hitler n-a lăsat tonul mai jos și n-a trecut mult până când judecătorul Neithardt i-a atras din nou atenția. Până la urmă, Hitler s-a reîntors la etern sensibilul subiect al „cuvântului de onoare". Se făcuse mult tapaj referitor la promisiunea sa din ianuarie 1923 de a „nu pune la cale un puci". Dar nimeni nu ridicase problema cuvântului de onoare cu privire la un alt incident: refuzul Reichswehr-ului, în ciuda promisiunii anterioare a lui Lossow, de a le permite trupelor hitleriste să-și păstreze armele pe 1 mai 1923, pentru o confruntare cu comuniștii. Recunoașterea înfrângerii îl făcuse pe Hitler să piardă considerabil teren.

Lossow i-a reamintit acum lui Hitler de confruntarea din camera de la Bürgerbräukeller, din noaptea revoltei. Acuzat că și-a încălcat cuvântul și a organizat un puci, Hitler replicase: „Iertați-mă, am făcut-o în interesul patriei-mamă".

Hitler a izbucnit, pe un ton ridicat: „Cine cerea iertare, după cum spuneți, Hitler brutalul sau Hitler sentimentalul?"

LOSSOW: Nu era nici sentimentalul, nici brutalul Hitler! Era Hitler cel cu conștiința încărcată!

HITLER: Domnule general-locotenent! Am cu mult mai puțină conștiință încărcată pentru că mi-am încălcat cuvântul de onoare… fiindcă singurul de aici care și-a încălcat cuvântul de onoare este general-locotenentul – pe 1 mai![42]

Toți din sală au tăcut, șocați. Soldatul tocmai îl acuzase pe general, în auzul tuturor, că își încălcase cuvântul de onoare. Nu exista o insultă mai mare pentru un german.

Câteva secunde n-a mai respirat nimeni. Năucit ca de un pumn primit în plină figură, Lossow, până la urmă, și-a adunat documentele și a pornit cu pași mari spre ușă. S-a întors, s-a înclinat în fața tribunalului, apoi a dispărut. Nu s-a mai întors niciodată.

Neithardt își căuta cuvintele. „E un afront, o impolitețe gravă!", a bâiguit el, dar cuvintele nu i s-au mai auzit de vacarmul din sală.

HITLER: Accept mustrarea.
NEITHARDT: O impolitețe fără precedent!
HITLER: A fost un răspuns la declarația martorului.

Întreaga asistență era în tumult. Nimeni nu mai văzuse așa ceva până atunci. Judecătorul Neithardt a întrerupt ședința pentru pauza de prânz.

Hitler a fost criticat de anumite publicații pentru tactica sa agresivă, scăpată de sub control. Cu toate acestea, îl alungase pe Lossow din scenă. Îl umilise pe bătrânul general și scăpase basma curată. Pentru omul obișnuit de pe stradă, care citea titlurile din ziare, Hitler era acum într-adevăr „un tip formidabil".

Cele 18 zile de argumentare, despicat firul în patru, lămuriri, țipete și acuzații reciproce păreau să fi dus la o remiză din punct de vedere juridic. Era imposibil să atribui unui singur om vinovăția pentru conspirația contra guvernului. Era clar că ambele părți voiau schimbarea regimului. Dacă autoritățile le-au înlesnit calea rebelilor – lui Hitler și acoliților lui –, nu s-a putut niciodată dovedi dincolo de orice urmă de îndoială. Dar nici afirmația triumviratului că nu s-ar fi gândit vreodată la un marș asupra Berlinului. La un moment dat, în toată învălmășeala, acuzații admiseseră că au comis infracțiunea de care erau acuzați. Dar ce însemna acest lucru în termeni de vinovăție, condamnare și pedeapsă? Natura complicată și ambivalentă a întregii chestiuni a fost genial surprinsă de o caricatură pe de coperta revistei satirice *Simplicissimus.* Cocoțat pe umerii generalului Lossow se află Hitler însuși, dând foc cu o torță clădirii guvernului. Dar Lossow stă pe umerii propriului său complice, comisarul Kahr. Kahr, în timp ce îi susține pe cei doi, cheamă și poliția ca să-i aresteze pe acești doi răufăcători care comit infracțiunea de a organiza o revoluție. În același timp, sus, pe cer, svastica lui Hitler a devenit o stea căzătoare.

* * *

La o lună după surprinzătoarea ieșire a generalului Lossow din sala de judecată (pentru care a fost apoi amendat cu 60 de mărci), procurorul Stenglein a ținut pledoaria finală. Era momentul să fie cuantificată infracțiunea – și, dacă era cazul, pedeapsa. Dacă verdictul era „vinovat", sentința putea merge de la un minimum de cinci ani de închisoare la încarcerare pe viață – sau oriunde între aceste limite.

Pentru infracțiunea de înaltă trădare împotriva „statului liber al Bavariei", după cum era numit, și împotriva Reichului german, procurorul a cerut opt ani de „închisoare în fortăreață" (arest onorabil) pentru Adolf Hitler, cu trei ani mai mult decât sentința minimă. Pentru colonelul Kriebel, doctorul Weber și Ernst Pöhner, Stenglein a cerut șase ani. Pentru generalul Erich Ludendorff, părtaș la conducerea puciului, Stenglein a cerut doar doi ani pentru complicitate la trădare. Pentru ceilalți acuzați, a sugerat între 15 luni și doi ani.

În pledoaria sa, Stenglein i-a acceptat lui Hitler argumentul istoric esențial: înalta trădare este considerată o crimă doar dacă dă greș, accentuând sec că întreprinderea lui Hitler și a tovarășilor săi ilustra evident definiția dată: „Actul lor n-a reușit și astfel trebuie pedepsit". De dragul formei, procurorul-șef a petrecut o oră și jumătate rememorând detaliile complete

ale puciului, bătând șaua să priceapă iapa. Apoi, brusc, a surprins pe toată lumea.

Intuind, poate, că într-o bună zi va avea nevoie să se afle în bunele grații ale lui Hitler, Stenglein s-a lansat într-o odă în cinstea celui pe care voia să-l trimită la închisoare pentru opt ani. Cuvintele sale au uimit sala de judecată. „Crescut în condiții modeste, Hitler și-a dovedit patriotismul ca soldat german în Marele Război“, a început el. „Plin de un evident entuziasm onest pentru patria sa Germania, a creat după război, prin muncă neobosită și pornind din condiții foarte umile, un mare partid, Partidul Muncitoresc Național-Socialist German. Programul său de bază e să lupte cu marxismul și iudaismul internațional, reglând conturile cu criminalii din noiembrie… și propagând naționalismul german.“

În timp ce publicul rămăsese cu gura căscată, Stenglein a continuat remarcând că, deși nu era momentul să evalueze politica de partid a lui Hitler, „eforturile oneste de a retrezi credința în destinul Germaniei“ făcute de liderul nazist erau, până la urmă, „marele său serviciu“. Chiar dacă punctul său de vedere tranșant și spiritul agresiv al susținătorilor săi uneori ajunseseră la excese, a continuat Stenglein, tot ar fi „injust să-l numim demagog în sensul negativ al cuvântului“. În ceea ce privea calitățile personale ale lui Hitler, a spus el, „merită respect pentru modul în care și-a păstrat viața personală fără pată, ținând cont de tentațiile care apar firesc în calea unui celebru conducător de partid“.

Doar după ce i-a ridicat aceste osanale a trecut, în sfârșit, la a solicita pedepsirea acuzatului, dar pe un ton aproape apologetic. Hitler, din nefericire, se lăsase „atras dincolo de granițele propriilor înclinații“ de către suporteri prea zeloși, a spus Stenglein. Transformat în erou de masa de susținători și de lingușitorii din partid, Hitler își crease o aură exagerată de salvator al Germaniei, viziune care era mult prea entuziast întărită de cei din jur. Iar în această eroare capitală, după cum credea Stenglein, stătea „tragica sa vinovăție“.

Dacă mai era cumva vreo îndoială că procesul lui Hitler era unul politic, Stenglein o înlăturase. Stabilise un nou record de ambivalență a acuzării.

* * *

Ceea ce a contat cu adevărat a fost actul final din acea zi: ultimele declarații ale acuzaților. La o lună și o zi de la începerea procesului, acuzații puteau să își exprime „ultimul cuvânt“, după cum se numește în procedura germană. Figurile minore din boxa acuzaților – Röhm, Brückner, Wagner și Pernet – renunțaseră la dreptul de a vorbi în favoarea superiorilor lor, adică ceilalți șase – Kriebel, Pöhner, Frick, Weber, Ludendorff și Hitler; avocații stabiliseră această ordine crescătoare, de la cei de categorie ușoară la lovitura finală a disculpării lui Ludendorff și a discursului lui Hitler.

Când a început ședința de dimineață, sala era plină până la refuz. Reporterii au observat mai multe femei decât de obicei, mai multe flori, mai multe daruri. „Susținătoarele lui Hitler și-au copt loialitatea în

numeroasele plăcinte și prăjituri care au format mici munți în celula deschisă a lui Hitler“, scria *Münchener Post*.[43]

Ședința a început din nou cu colonelul Kriebel cel lipsit de remușcări, care și-a mai mărturisit încă o dată „fapta“, dar a adăugat sfidător că „în aceeași situație aș face același lucru“.[44] Frick, la rândul lui, i-a împărtășit sentimentele. Fostul șef al poliției, Pöhner, a lansat un alt atac răutăcios la adresa președintelui socialist al Germaniei, Friedrich Ebert, numindu-l „Ebert Fritze“, o poreclă batjocoritoare. („Procesul nu l-a învățat pe Pöhner bunele maniere“, comenta un ziar.)[45] Atmosfera acestei zile de pledoarii intense și lamentări la fel de intense a fost, în final, îmbunătățită de Ludendorff, care a fost surprinzător de elocvent, demn în comportament și „fără meticuloasele încercări anterioare de a se disculpa pe sine și de a-i inculpa pe toți ceilalți“, după relatările din *New York Times*.[46] Redevenise acel Ludendorff pe care și-l amintea toată lumea – cel de dinaintea capitulării din 1918, de dinainte de armistițiu, de dinaintea plecării sale din zilele de final ale războiului. A invocat „strigătul sufletului german după libertate“. Dacă mișcarea *völkisch* – Hitler și aliații săi – „nu reușește, suntem pierduți“, a spus el. „[Germania] va fi condamnată la sclavie continuă în fața Franței și va fi eliminată din rândul națiunilor.“[47] Luând-o pe panta grandilocvenței, Ludendorff a invocat judecata istoriei și și-a atribuit un loc în Valhalla, mitica sală a morților nobili din mitologia nordică. („Ludendorff se pune pe același plan cu zeii“, va titra *New York Times* a doua zi.)

Discursul politic generalizator al lui Ludendorff a stârnit aplauze furtunoase în sala tribunalului. Dar toate discursurile nu erau decât preludiul pentru ceea ce veniseră toți să vadă. Așezându-se la pupitru pe la mijlocul dimineții, Hitler a plonjat direct în stilul discursurilor de la berărie. „Dacă puterea plămânilor ar fi un argument, Dumnezeu ne e martor, atunci Hitler ar fi repurtat o splendidă victorie la Academia de Infanterie“, comenta un ziar.[48]

Tentativa de puci a lui Hitler, lunile petrecute după gratii, săptămânile din sala de judecată – toate se cristalizaseră în această dimineață rece de joi, în acest tribunal din München, în discursul său. Cu o îndemânare nativă de a construi legende și de a face propagandă, descria acum eșecul sângeros al puciului drept un succes pe termen lung. În declamația sa de 90 de minute, Hitler a pretins cu tupeu că tinerii care fuseseră uciși în nesocotita acțiune „s-au dus bucuroși să-și întâlnească moartea“ în Piața Odeon și vor fi comemorați într-o zi fiindcă s-au sacrificat „pentru eliberarea patriei-mamă“– o prezicere care s-a adeverit în timpul celui de-al Treilea Reich. Succesul puciului ar fi evident, a continuat Hitler, într-o „furtunoasă mobilizare a tinerilor germani care se vor ridica și își vor exprima voința în

organizații masive… Va veni ceasul când masele care ne urmează… se vor alătura celor care le-au stat împotrivă. Sângele vărsat atunci nu le va separa pentru totdeauna… Armata pe care o alcătuim crește de la o oră la alta și de la o zi la alta.“ Scopul lui, insista el, nu era, pur și simplu, preluarea puterii. „Scopul meu a fost de mii de ori mai măreț decât să devin un simplu ministru. Voiam să fiu cel care distruge marxismul. Aceasta e îndatorirea mea și o voi duce la îndeplinire.“

Apoi, a mutat lupta din instanța umană într-una mai înaltă, îmbrăcând mantia martirului. „Din mormintele și din osemintele noastre se va ridica tribunalul care ne va chema la judecata finală“, le-a spus Hitler judecătorilor într-o metaforă deformată în stilul său caracteristic. „Fiindcă nu dumneavoastră veți vorbi la judecata finală… ci zeița instanței finale… numită istorie… Ea nu va întreba: ai comis înaltă trădare? În ochii ei [noi] suntem cei care au dorit ce e mai bun pentru țară. Chiar dacă ne găsiți vinovați de o mie de ori, zeița eternă din instanța eternă va rupe râzând sentința acestei curți. *Ea* ne va declara nevinovați!“

* * *

Pentru unii, era kitsch în formă pură. („Hitler știe secretul comunicării cu oamenii simpli, o capacitate instinctivă de a le da ceea ce vor celor care nu gândesc prea mult“, scria *Vossische Zeitung,* dezvăluind din nou condescendența care, în anii următori, va face ca mulți intelectuali să-l subestimeze pe Hitler.) Dar, pentru alții, inclusiv pentru unii jurnaliști, era atât de emoționant, încât s-au trezit cu lacrimi în ochi. („Acest discurs ar trebui afișat public“, a spus un reporter.) Până la urmă, reporterul de la *Vossische Zeitung* avusese dreptate; Hitler știa ce vor oamenii. Discursul său, cu invocarea abilă a „judecății de apoi“, le oferea susținătorilor săi devotați ceva care să-i motiveze și către care să tindă. Dezastrul din Piața Odeon va deveni în viitor o poveste unificatoare pentru partidul nazist.

* * *

Hitler câștigase lupta politică. Mai rămăsese de văzut dacă o câștigase și pe cea legală. Neithardt a promis un verdict pe 1 aprilie, după patru zile. Între timp, părerile din oraș și din presă erau extrem de împărțite. Ar fi fost „o crimă împotriva națiunii să îi ții ani de zile [la închisoare] pe Hitler și pe acești oameni, departe de sarcina pe care și-au propus-o“, scria *Völkischer Kurier,* care simpatiza cu naziștii. Socialistul *München*er *Post* vedea lucrurile diferit, desigur, recomandând o „vacanță sponsorizată de stat pentru această trupă ambulantă“.[49] Mulți erau de acord cu *München*er *Post,* care susținea că modul în care judecătorul Neithardt condusese procedurile pătase reputația sistemului de justiție din Bavaria. „Ultimele vestigii ale respectului pentru justiția bavareză depind de verdict“, se scria în editorial.[50]

Locuitorii Münchenului cumpărau ziarele imediat ce ieșeau din tipografie, în tiraje între 30 000 și 50 000 de exemplare, „un număr enorm pentru un

oraș de mărimea Münchenului“, relata *New York Times.* Chiar și publicațiile hitleriste interzise organizau un „serviciu de presă și de curierat foarte eficient“, ținându-și cititorii la curent cu noutățile.[51]

Tensiunea crescuse peste weekend. Se tot auzeau zvonuri despre posibile violențe. Un ziar de extremă dreaptă a făcut aluzii amenințătoare în cazul în care Hitler ar fi fost condamnat. „Condamnarea patrioților germani care și-au pus viața în pericol pentru onoarea Germaniei ar dezlănțui cea mai teribilă indignare în poporul nostru“, tuna și fulgera acesta. Judecătorul Neithardt a primit o telegramă de amenințare de la un nazist pe nume Karl Brassler, din orașul vecin Augsburg, prin care era informat că „Național-socialiștii din Augsburg și activiștii *völkisch* vă avertizează: sunt hotărâți să respingă, cu vehemență și pasiune, un verdict de vinovăție pentru liderul nostru“. (Brassler va ajunge ulterior în fața instanței pentru aceste amenințări.[52])

Poliția și Reichswehr-ul s-au reîntors la mentalitatea de asediu și au început să întărească paza din jurul Academiei de Infanterie. O unitate de poliție călare, un instrument eficient de control, a fost pusă în stare de alertă. Peste weekend erau staționate aici trupe pentru cazul în care izbucnea vreo revoltă.[53] Se interziseseră adunările în grupuri de peste trei persoane în imediata apropiere a clădirii. „Peste tot polițiști în alertă… întruniri în berării denunțând Republica germană – așa arată Münchenul în acest weekend, deoarece turbulenta capitală a Bavariei, cu nervii întinși la maximum, așteaptă verdictul“, scria *New York Times*.[54]

În această atmosferă imprevizibilă a căzut o minibombă: Kahr, Lossow și Seisser fugiseră din oraș. Conform unor rapoarte semiconfirmate – publicate de toate ziarele din München –, triumviratul își luase rapid tălpășița de la locul în care se petrecuseră recent scenele neplăcute. Plecaseră în Italia, spunea o relatare, sau în insula Corfu din Grecia, spunea alta.[55] În orice caz, plecaseră pentru *Erholung* – un cuvânt german care înseamnă odihnă și recuperare după o perioadă grea.[56] Desigur, cei trei nu aveau de ce să fugă, chiar dacă tehnic erau cercetați sub acuzația de înaltă trădare. Erau oameni liberi. Dar plecarea lor precipitată a întărit suspiciunea de vinovăție și i-a crescut aura de biruitor a lui Hitler. „Există oare ceva mai puternic decât o conștiință încărcată?“, spunea *Völkischer Kurier* într-un editorial scris rapid care denunța „fuga“ triumviratului. „Ce sfârșit pentru atotputernicul [Kahr]!“ exclama ziarul. (Adevăratul sfârșit al lui Kahr va sosi zece ani mai târziu. La ordinele lui Hitler, va fi ucis într-o mlaștină de lângă lagărul din Dachau, în Noaptea Cuțitelor Lungi din 1934.)

* * *

În dimineața zilei de marți, 1 aprilie, cu poliția călare pe poziții, Academia arăta din nou ca o tabără militară. Lângă gardul de sârmă ghimpată se adunaseră o mulțime de oameni; nu i-a dispersat nimeni. Se aflau acolo, ca de obicei, să-l salute pe Ludendorff când sosea în mașina sa cu șofer, de la vila din apropierea Münchenului. Hitler și ceilalți arestați, în „celulele“ lor deschise de la etajul al doilea al Academiei, își dădeau seama după urale de momentul în care sosea eroul de război. Pentru prima oară de când începuse procesul, pe mașina lui Ludendorff flutura un steguleț cu negru, alb și roșu, un semn de loialitate față de cauza *völkisch*.[57]

Tot pentru prima oară, generalul Ludendorff și-a făcut apariția îmbrăcat în uniformă completă, purtând *Pickelhaube* și toate medaliile câștigate timp de o viață. Era din nou bătrânul din Primul Război Mondial. În afară de Hitler și de Frick, ceilalți acuzați purtau uniformele militare. Hitler era îmbrăcat cu redingota lui neagră cu Crucea de Fier la rever; Frick purta costum cu cămașă închisă la ultimul nasture de parcă s-ar fi dus la nuntă. Înainte să intre în sală, întreaga echipă a apărării s-a strâns la ora 9.30 pe treptele din spate ale clădirii. Heinrich Hoffmann, care devenise de-acum fotograful personal al lui Hitler, i-a convins să îl lase să-i fotografieze. Poza înfățișează doar nouă acuzați – Pöhner lipsea. Ludendorff, cu bărbia dublă subtil camuflată de gulerul înalt, își ținea sabia de paradă în față, ca pe un baston.[58] Hitler, cu haina lui de ploaie de un maro ubicuu pentru peisajul de afară, își ținea în mână pălăria cu boruri late și stătea cu un picior puțin în fața celuilalt, o atitudine tipică pentru fotografiile epocii. Tot ca în fotografiile epocii, nimeni nu zâmbea, deși în această zi veștile vor fi bune.

În sală domneau o atmosferă de așteptare nerăbdătoare și o jubilație abia reținută. Spațiul era atât de înțesat de spectatori, încât jurnaliștii abia reușeau să-și croiască drum spre scaunele rezervate presei. Multe femei duceau buchete imense de flori pentru acuzați. Când Ludendorff și-a făcut intrarea în fosta popotă a ofițerilor, „întreaga adunare s-a ridicat în același timp în semn de respect“, nota un reporter.[59]

Judecătorul Neithardt, cu bereta lui înaltă, a condus completul spre locurile desemnate și a trecut direct la treabă. Adolf Hitler, a citit el, se făcea vinovat de înaltă trădare. Aparent neintimidat de bombăneli și amenințări, judecătorul Neithardt l-a condamnat pe Hitler la cinci ani de „închisoare în fortăreață“, același tip de „încarcerare onorabilă“ de care deja avusese parte la Landsberg. De asemenea, i-a aplicat și o amendă de 200 de mărci de aur. Kriebel, Weber și Pöhner au primit sentințe similare.

Cei cu capete de acuzare minore – Röhm, Brückner, Pernet, Wagner și Frick – au fost găsiți vinovați de complicitate la trădare, nu de trădare în sine. Au primit 15 luni de închisoare, cu suspendare, plus o amendă de 100 de mărci de aur.

„Scandalos!“, au strigat unii spectatori. „Un scandal!“ Dar Neithardt i-a redus rapid pe toți la tăcere cu verdictul lui Ludendorff. Cel care acordase puciului întreaga sa susținere și care condusese alături de Hitler marșul fatal spre Piața Odeon era achitat. Era liber să plece. Printre murmurele generale de aprobare, mai mulți spectatori au strigat: „Trăiască Ludendorff!“

Judecătorul Neithardt a venit apoi cu următoarea surpriză: Hitler și asociații lui vor avea dreptul la eliberare condiționată peste 6 luni.

Ca și procurorul Stenglein, judecătorul a simțit nevoia să-i ridice osanale celui pe care îl trimitea la închisoare pentru crime împotriva statului. Ce au făcut a fost greșit, desigur, dar au avut cele mai bune intenții. Fiindcă acționaseră din „cele mai nobile și altruiste motive“ și „într-un spirit absolut patriotic“, le dăduse sentința minimă prevăzută de lege pentru faptele comise.

În timp ce publicul se obișnuia cu ideea acestei uimitoare sentințe, mai era de rezolvat o chestiune delicată: ce se întâmpla cu Articolul 9 din Legea de Protecție a Republicii? Acesta stipula că „străinii [care comit înaltă trădare] vor fi deportați“.[60] Legea era atât de clar formulată și atât de evident aplicabilă, încât, în pledoaria sa finală din urmă cu patru zile, austriacul Hitler pledase explicit: „Nu aplicați Articolul 9!“ În mod deliberat reamintise curții de cei patru ani petrecuți ca soldat pe pământ francez, unde „cu dragoste arzătoare am numărat orele până la întoarcerea“ în patria-mamă. Hitler argumentase că doar „popoarele inferioare“ ar fi expulzat „un om de fier“ care întâmplător ar ofensa opinia publică. Deportarea sa, susținea Hitler, i-ar obliga pe viitorii școlari să citească „cu rușinea arzându-le obrajii“ povestea acestui moment dezonorant din istoria Germaniei.

Neithardt auzise clar mesajul lui Hitler. „Hitler se consideră german“, a conchis judecătorul. „Articolul 9 nu se poate aplica unui om care gândește și simte la fel de nemțește ca Hitler, care a efectuat patru ani și jumătate de serviciu militar în armata germană în timpul războiului, care a câștigat înalte onoruri pentru vitejie pe câmpul de luptă, care a fost rănit și a suferit probleme de sănătate.“[61]

Fără deportare pentru Hitler. Fără încarcerare îndelungată. Și fără apel. La tribunalele populare, inițial create pentru judecăți sumare în timpul haosului sângeros din 1919, nu beneficiai de posibilitatea de a face apel. În plus, acum erau în curs de desființare.

Procesul se încheiase. Brusc s-a făcut liniște în sală când Ludendorff s-a ridicat în picioare cu statura sa militărească impunătoare, cu pieptul în afară și spatele drept, cu buzele tremurându-i de indignare, și a început să protesteze față de propria achitare: „Consider acest verdict o batjocură și o

insultă la adresa uniformei și a medaliilor mele!“ Sala a izbucnit în urale și *„Heil!“*

Știrea despre verdicte s-a răspândit ca fulgerul în tot Münchenul. Unii au auzit doar prima parte – cinci ani pentru Hitler! – și au fost indignați. Dar, de îndată ce a sosit și partea a doua – doar șase luni! –, starea de spirit s-a schimbat radical. Oamenii își smulgeau din mână edițiile speciale ale ziarelor. Un băiat de 11 ani din München, Otto Gritschneder, a remarcat bucuria și râsetele din acea zi când s-a dus să cumpere lapte și pâine. „Încă mai aud izbucnirile de bucurie cu care oamenii au întâmpinat «condamnarea» lui Hitler, chiar dacă nu înțelegeam despre ce e vorba“, a scris el mulți ani mai târziu.[62]

În afara sălii de judecată s-a dezlănțuit iadul. Mulțimile care se strânseseră în apropiere de Academie au fost atacate de poliția călare, iar câțiva participanți au fost răniți. Însă mulți alții au reușit să își facă uralele auzite în sala tribunalului, chiar și prin ferestrele închise. Instinctele politice ale lui Hitler s-au trezit la viață și a găsit rapid o fereastră pe care s-o poată deschide, de unde a făcut cu mâna și le-a zâmbit admiratorilor din stradă. Ei i-au răspuns la salut, cu flori în mâini. Era momentul triumfului.

Dar Bavaria și Germania pierduseră. Cu excepția extremei drepte, majoritatea comentatorilor au denunțat verdictele prea blânde pentru Hitler și ceilalți lideri drept scandaloase – „egale cu o achitare“, după cum susținea un ziar. Purtarea lui Neithardt a fost considerată o rușine pentru justiția germană. „A fost un proces doar cu numele“, scria cotidianul profund naționalist și pro-Bavaria *Bayerischer Kurier.* „De fapt, a fost mai degrabă o adunare de masă a agitatorilor *völkisch*.“[63] *Berliner Tageblatt* a declarat sistemul de justiție din Bavaria drept „falimentar“.[64] „Tot Münchenul râde la acest verdict“, scria *New York Times,* „care e privit ca o glumă excelentă de Ziua Păcălelilor“.[65] Un critic, cu mulți ani mai târziu, l-a numit pe judecătorul Neithardt „un Pilat din Pont pe dos“ fiindcă a declarat un vinovat basma curată.[66]

Exonerarea lui Ludendorff a creat la fel de multă consternare ca și sentința blândă a lui Hitler. Până la urmă, bătrânul general era mult mai vestit în străinătate, mai ales printre foștii adversari precum Franța, care a reacționat intens. *Le Temps* sugera că achitarea era o dovadă a tendințelor revanșarde latente ale Germaniei.[67] Chiar și judecătorul Neithardt părea să aibă unele regrete referitoare la achitarea lui Ludendorff. Când un tânăr procuror, Martin Dreese, s-a întâlnit pe hol cu judecătorul, la scurt timp după proces, l-a întrebat pe acesta de ce îl eliberase pe Ludendorff. „M-am gândit că e vinovat de înaltă trădare“, a spus el (după cum a relatat Dreese). „Dar jurații erau cu toții în favoarea achitării, așa că am fost de acord.“

Jurații, fascinați de Hitler și convinși că adevărații vinovați erau Kahr, Lossow și Seisser, aproape că blocaseră și sentința de cinci ani pe care o primise liderul nazist. Dar Neithardt i-a avertizat că achitarea lui Hitler va isca un scandal public atât de mare, încât Kahr, Lossow și Seisser vor fi târâți în fața Tribunalului de Stat din Leipzig, ceea ce bavarezii încercaseră din toate puterile să evite. Pentru a-i convinge pe jurați să accepte chiar și o sentință de cinci ani pentru Hitler – Neithardt avea nevoie de patru din cinci voturi pentru o condamnare –, a trebuit să le promită că va oferi posibilitatea de eliberare condiționată după șase luni.

Pe întreg teritoriul Germaniei, Hitler era acum cunoscut drept cel care întorsese situația în favoarea sa la proces, îl alungase din sala de judecată pe cel mai vestit general al Bavariei, îi făcuse praf din vorbe pe adversarii din guvernul bavarez și pusese nazismul în circulație națională. Dacă partidul avea să supraviețuiască absenței sale de șase luni, pe care Hitler urma să le petreacă în închisoare, era altceva. Dar nu mulți mai puteau spune că nu auziseră de el. Folosise banca acuzaților precum podiumul din berărie, dar cu o audiență națională (și internațională).

Grație prezenței lui Hitler ca nou-venit pe scena politică națională, mulți dintre cei care se ținuseră deoparte vedeau acum mesajul extremei drepte într-o nouă lumină. Notorietatea sa a funcționat și ca forță de recrutare în vârtejul competiției dintre grupurile *völkisch,* naționaliste, de dreapta – dintre care în Bavaria existau cel puțin 50. Mulți germani de dreapta aveau vederi diferite de cele naziste în anumite privințe – precum socialismul din Rusia sau rolul creștinismului în politică. Dar ceea ce împărtășeau cei mai mulți dintre ei era antisemitismul – plus un sentiment arzător al germanității.

În orașul Rheydt din regiunea Ruhr, la aproape 650 km nord-vest de München, un tânăr naționalist cu studii universitare citise ceea ce se scrisese despre Hitler în ziare în fiecare zi a procesului. Plin de entuziasm, a început să-și noteze în jurnal: „Îmi fac de treabă cu Hitler și mișcarea național-socialistă“, scria el. „Comunismul, problema evreilor, creștinismul, viitorul Germaniei… Hitler se referă la multe aspecte. Dar el face soluția foarte simplă.“ Pornind de la discursurile lui Hitler de la proces, tânărul a început să-și imagineze ce fel de om este liderul. „Ce este eliberator în legătură cu Hitler este implicarea unei personalități cu adevărat nobile și autentice“, își nota în jurnal. „Hitler e un idealist… care aduce o nouă credință poporului german. Îi citesc discursurile, mă las inspirat de el și mă înalț spre stele… Mă interesează permanent doar Hitler. Într-adevăr, bărbatul nu este un intelectual. Dar minunatul său *élan,* verva sa, entuziasmul, sentimentul său patriotic…“[68]

Grație procesului și relatărilor din presă, acest tânăr va intra rapid pe orbita ideologică și politică a lui Hitler. Numele său era Joseph Goebbels.

CAPITOLUL 9
Reorganizarea lumii

Din scrisul aproape ilizibil al lui Hitler, ne-am dat seama că era ceva politic.
FRANZ HEMMRICH, GARDIAN LA ÎNCHISOAREA LANDSBERG

Hitler a plecat din München într-o stare de euforie. După ce a salutat mulțimea care îl ovaționa de la fereastra Academiei de Infanterie, nu a fost deranjat să se întoarcă în aceeași zi la închisoarea Landsberg. Era regele lumii care conta pentru el. Rezultatul favorabil al procesului îi dăduse o nouă energie. Hemmrich își nota că Hitler „părea evident relaxat și înviorat“ când s-a întors în închisoare.[1] Cu posibilitatea de eliberare condiționată peste doar șase luni, Hitler a intrat într-una dintre cele mai fertile perioade ale vieții sale.

Pentru Hitler, viața în spatele gratiilor era, în multe privințe, o binecuvântare. Pentru prima oară în viața sa politică, nu avea de mers la întruniri, nu avea de ținut discursuri, nu avea de dus la birou. „Nu poate alerga de la un miting la altul într-o agitație permanentă“, scria un alt deținut. Bine instalat la etajul al doilea al fortăreței din Landsberg, Hitler era, într-o oarecare măsură, un om liber. „Din ce în ce mai mult mi se părea că nu-l deranjează încarcerarea, din moment ce îi dădea ocazia să se gândească la viitor în pacea și liniștea din închisoare“, scria Hemmrich.

După ce trăise cinci săptămâni într-o cameră de cadet de la Academia de Infanterie din München, reîntoarcerea la Landsberg se poate să i se fi părut ca o întoarcere acasă. Paznicii Lurker și Hemmrich, directorul Leybold – fețele cunoscute îl așteptau când duba poliției s-a oprit în fața fortăreței. Și mai multe fețe cunoscute, inclusiv 40 de membri ai Trupelor de Șoc, urmau să sosească în curând, după ce aveau să fie judecați și condamnați pentru complicitate la trădare în cadrul puciului. În mai și iunie vor sosi și ei la închisoarea Landsberg.

Pentru moment, cu toate acestea, doar arogantul colonel Kriebel și livrescul dr. Weber erau cu Hitler în fortăreața cu ziduri groase. Cei doi colegi de închisoare se mutaseră în camerele opt și nouă, la dreapta de cea a lui Hitler. Aceste camere din clădirea recent renovată – „încă mirosea a ipsos și a var proaspăt“, scria Hemmrich – erau aproape identice cu cea ocupată de Hitler în primele zile la Landsberg, înainte de greva foamei. Erau mici, dar funcționale, cu ferestre mari și o perspectivă plăcută asupra câmpiilor și a munților din depărtare, de dincolo de zidurile înalte ale închisorii (un deținut numea peisajul de o „liniște prietenoasă“)[2].Toate camerele deținuților dădeau spre un salon spațios. Era mobilat cu o masă de șase persoane, acoperită cu o față de masă albă, iar în colț se aflau

scaune confortabile de ratan înconjurate de ghivece de flori. Lângă o coroană de lauri trimisă de un admirator, Hitler mai atârnase pe perete două tablouri cu Frederic cel Mare (Hitler avea tot un tablou cu Frederic cel Mare și pe peretele buncărului în momentul morții sale, în 1945). Lângă celălalt perete se afla o sobă de fontă – pentru a da căldură în cameră și pentru a încălzi mâncarea –, alături de o chiuvetă dublă cu o oglindă mare. În spate se afla o baie care includea o cadă „doar pentru noi", se minuna un deținut.

Cu ușile deschise cât voiau și fără vreo obligație de a munci, „onorabilii" deținuți puteau socializa sau lua masa împreună. Se apropia primăvara și Hitler deseori purta hainele sale preferate din închisoare, lederhosenii bavarezi (pantaloni scurți de piele) cu bretele și cu o cămașă albă, uneori cu cravată și butoni, plus obișnuitele șosete până la genunchi. Îi plăcea sa citească ziarul pe scaunele de ratan.[3] Deținuții își puteau petrece până la șase ore pe zi în grădina din apropiere.

Dar pentru Hitler liniștea și pacea n-au apărut imediat. A fost copleșit la început de oaspeți, corespondență, daruri. Închisoarea Landsberg nu mai găzduise vreodată o astfel de celebritate. În prima sa zi la Landsberg, Hitler a primit 11 vizitatori în camera de vizite din fortăreață. În cea de-a doua zi, au venit 13, inclusiv Hanfstaengl și Alfred Rosenberg, cel pe care Hitler îl desemnase drept conducător interimar al partidului nazist. Partidul acum interzis, funcționând sub diverse acoperiri, deja dădea semne de fragmentare sau încheia alianțe care nu erau pe placul lui Hitler. Și-a petrecut cea mai mare parte a următoarelor două luni în întâlniri cu activiști de partid care încercau să mențină formațiunea pe linia dorită de Hitler.[4] În timpul primelor patru luni în închisoare, Hitler a avut vizite aproape zilnic. Aproape toată lumea îi aducea în dar flori sau alimente. Cunoscându-se slăbiciunea lui Hitler pentru dulciuri, alimentele erau mai ales prăjituri și foietaje, care în Germania sunt privite aproape ca o grupă alimentară de bază.

Adaptându-se la viața după gratii, Hitler se afla la răscruce. Aflat la o vârstă critică – în doar câteva zile urma să împlinească 35 de ani –, îl așteptau șase luni de timp liber și un viitor incert. Învingător la proces, dar lider al unei mișcări încă interzise și în declin, Hitler se confrunta cu provocarea dacă și cum să se reinventeze pentru noua realitate politică. Germania își revenea economic și politic, iar partidul nazist era dezorganizat și cu reputația țăndări.

Există viață după moartea politică? Cum va proceda Hitler ca să revină pe scena politică? Dincolo de susținătorii săi fanatici, mai avea vreo atracție ideea lui Hitler – național-socialismul, dictatura, principiul Führerului care reprezintă conducătorul infailibil și, mai ales, antisemitismul? Mai era încă

Adolf Hitler un brand atractiv? Hitler părea să creadă că da sau cel puțin avea încredere în perspectivele sale. „Lupta noastră trebuie și se va încheia cu o victorie“, îi scria unui admirator.

Pe 20 aprilie, în duminica Paștelui, Hitler a mai primit și un răspuns pozitiv de la cei care țineau la el cel mai mult. Împlinea 35 de ani. Șuvoiul de persoane care au venit să îl felicite în închisoarea Landsberg a atins maximul de 21 de vizite în aceeași zi. Corespondența sa din acel weekend, spunea Hemmrich, s-a livrat în „coșuri de rufe“ și a durat zile întregi până să treacă de cenzorii închisorii. Camera lui era „plină de flori ca o seră“. Hitler stătea printre flori primind felicitări pentru aniversare de la Kriebel și Weber.[5]

În München, 3 000 de adevărați suporteri s-au strâns pentru a-i sărbători aniversarea la Bürgerbräukeller, berăria unde începuse dezastruoasa lovitură de stat. Cei mai pătimași dintre adepții lui Hitler nu se dădeau bătuți. Nu a durat mult până când Hitler și-a ales modul de acțiune. Succesul său de la proces și susținerea adepților l-au convins să-și continue misiunea de salvare a Germaniei. Va continua să-și promoveze mesajul. Dar cum nu se putea urca pe podiumul de la Circus Krone sau Hofbräuhaus, Hitler va trebui de-acum să ajungă la mase prin intermediul scrisului mai degrabă decât al vocii. Considerând mereu că îi e mai greu să se exprime în scris decât oral – îi spusese acest lucru procurorului adjunct Ehard la prima lor întrevedere –, Hitler făcuse recent cel mai lung exercițiu de exprimare în scris din viața lui, compunând cele peste 60 de pagini ale memoriului de apărare, care constituise baza discursurilor sale din sala de judecată. Această experiență îi sporise încrederea în sine.

Pe de o parte, Hitler voia răzbunare; voia să dea în vileag „minciunile și înșelăciunea“ torționarilor săi – Kahr, Lossow și Seisser –, care reușiseră să se strecoare printre ochiurile năvodului pe care îl aruncase peste ei la proces, apoi plecaseră pe furiș din oraș. Voia să demaște perfidia „criminalilor din noiembrie“, așa cum numea pe oricine avea vreo legătură cu fondarea și conducerea Republicii de la Weimar. Voia „să se socotească“ – cum spunea el –, să-și regleze conturile.

Acum, că atrăsese atenția oamenilor, Hitler era gata să țină predici Germaniei. Sentințele sale profetice de la Academia de Infanterie fuseseră un simplu preludiu pentru ceea ce va deveni stufoasa declarație de 782 de pagini care conținea convingerile sale, ceea ce voia să facă și cum voia să acționeze. Această declarație prefigura viziunea lui Hitler asupra lumii și „itinerarul“ spre viitorul Germaniei, așa cum a fost descris ulterior.[6] Se va numi *Mein Kampf.*

Dar titlul va veni mai târziu. În primele sale zile după întoarcerea la închisoarea din Landsberg, prima provocare cu care s-a confruntat Hitler a fost, pur și simplu, să producă un articol. Editorul de dreapta Julius

Lehmann îi ceruse lui Hitler să scrie un articol pentru revista sa, *Deutschlands Erneuerung (Reînnoirea Germaniei)*, publicație lunară de frunte pentru mișcarea *völkisch*.[7] Lehmann mai publicase și cărțile unor scriitori rasiști precum Houston Stewart Chamberlain, Hans F. K. Günther, Paul de Lagarde și Arthur de Gobineau. Editorul era evident simpatizant nazist; permisese ca vila sa din apropierea Münchenului să fie folosită la sechestrarea ostaticilor în timpul puciului. Pentru *Deutschlands Erneuerung,* Lehmann nu voia o altă relatare a procesului și nici măcar o reglare de conturi, ci un articol de substanță despre politica lui Hitler referitoare la tentativa de lovitură de stat din 8 noiembrie 1923.

„De ce a fost necesar 8 noiembrie?“, titra ediția din aprilie 1924 a revistei *Deutschlands Erneuerung*.[8] Acest articol deseori trecut cu vederea, care conținea numeroase pasaje și concepte ce vor apărea apoi în *Mein Kampf,* prezenta deschis visurile de expansiune nutrite de Hitler și viziunea sa strict rasistă asupra lumii. Deși scrisese numeroase editoriale pentru *Völkischer Beobachter,* articolul lui Hitler de 5 000 de cuvinte pentru publicația lui Lehmann era un rezumat concentrat și neobișnuit de detaliat al gândirii sale, mai ales în ceea ce privește politica externă. Dacă îl citim azi, avem o prefigurare a celui de-al Treilea Reich.

Chiar din prima propoziție, etern apocalipticul Hitler și-a început argumentarea în termeni grandioși, evocând existențialul „a fi sau a nu fi“ *(Sein oder Nichtsein)* al Germaniei. Jucând pe mize mari, a susținut că Primul Război Mondial începuse un proces – încă neterminat – care va decide continuarea existenței „națiunii germane timp de secole în viitor, poate pentru totdeauna“. Dușmanii Germaniei erau decișI să desființeze Germania. „Strigătul lor de luptă nu e Victorie!, ci mai curând Distrugere și Anihilare!“ scria Hitler.

Scopul suprem al guvernului național era nu doar să „mențină pacea de dragul păcii“, susținea Hitler, ci să „mențină și să dezvolte propriul popor“. Hitler scotea în evidență un element central al filosofiei sale politice: stabilitatea unui popor, *Volk,* e totul și orice mijloc – inclusiv războiul – ar trebui folosit pentru a-i crește puterea. Pentru Hitler, rasa se afla în centrul conceptului de națiune; el considera că nu doar evreii, ci și germanii, ca arieni perfecți, erau o rasă. „Stâlpul de bază“ al națiunii germane, „rasa și cultura“ sa, era amenințat și trebuia protejat într-o „bătălie până la moarte“, scria el. Marxismul era „dușmanul de moarte“, iar marxismul fusese creat de evrei.

Dincolo de concentrarea pe „popor și rasă“ – titlul a ceea ce va deveni capitolul-cheie din *Mein Kampf* –, Hitler era preocupat de alianțele internaționale ale Germaniei. Articolul său anunța în linii mari ceea ce va deveni, după 1939, politica sa de cucerire a Europei de Est și a Rusiei. Pentru Hitler, deja se prefigura războiul; era starea naturală a relațiilor între

națiuni. Era doar o chestiune de cine contra cui. De aceea, trebuia să se ocupe de problema alianțelor. Hitler postula că Franța era implacabilul „dușman tradițional“ al Germaniei și era axată pe „balcanizarea“ Germaniei, împărțind-o în componentele sale lipsite de vigoare (Germania fusese constituită din 300 de state independente, orașe și principate, înainte ca Bismarck să le unească în 1870). Prin urmare, Germania trebuia să își aleagă drept aliate Rusia sau Anglia. Alegerea era una macroeconomică: Germania își dorea „supremația pe mare și în comerțul internațional“ sau dominația pe uscat cu mai mult „teren agricol“? Dacă alegea prima variantă, atunci Germania trebuia să se alieze cu Rusia împotriva marii puteri coloniale, Marea Britanie. Dacă opta pentru a doua variantă – lăsând la o parte ambițiile maritime în favoarea „expansiunii continentale“ spre est –, atunci Germania trebuia să încerce să se alieze cu englezii contra Rusiei. Deși menționase deseori nevoia Germaniei de „noi terenuri“, lăsase deschisă pe moment discuția referitoare la alegerea alianței.

Dar, pentru prima dată, Hitler a legat cucerirea de noi teritorii pentru „expansiunea continentală“ de ferocitatea și amenințarea „sabiei“. Încercarea de a îmbunătăți situația economică „fără putere – gândire și acțiune politică“ putea duce doar la dezastru – „un sfârșit cartaginez“, cum îi plăcea să spună. Hitler lega, de asemenea, politica de doctrinele sale sociale, prefigurând ceea ce va fi numit în *Mein Kampf* politica „spațiului vital“ pentru „rasa germanică“.

Toate aceste condiții grele și potențial dezastruoase, adăuga el nonșalant la finalul articolului, îl convinseseră că, pe 8 noiembrie 1923, „sosise momentul“ pentru puciul său. Și apoi și-a reluat concluzia dramatică preferată: „Dacă avem sau nu dreptate nu va decide vreun procuror de stat, ci, într-o zi, istoria germană“. Răspunsese, într-un fel, la întrebarea din titlul articolului. Chiar mai important, scriind acest articol, Hitler își testase capacitățile care-l vor ajuta să scrie una dintre cele mai cunoscute și mai controversate cărți. „Ca structură, limbaj și tematică, și luat ca întreg, articolul poate fi considerat drept precursor al *Mein Kampf*“*,* scria istoricul Plöckinger.

* * *

Pentru un fost soldat, închis într-o celulă austeră dintr-un orășel adormit din Bavaria, erau cuvinte mari. Era o gândire radicală, dar și un semn al tratamentului special de care se bucura Hitler ca prizonier, având în vedere că deținuții nu aveau teoretic voie să se implice în activități politice. Cel care renunțase la școală la 16 ani, nu obținuse nici o diplomă și își dobândise toate cunoștințele despre relațiile internaționale din lecturi intense la întâmplare putea acum să tune și să fulgere în scris, fără nici o cenzură. Și evident nu avea nici o problemă în a rearanja lumea după bunul său plac; muta națiunile pe tabla mondială de șah cu aplombul unui om de stat cu experiență sau, și mai bine, al unui cuceritor al lumii.

Faptul că înghesuise o serie de idei îndrăznețe și de analize internaționale complexe într-un articol relativ coerent i-a dovedit că putea discuta idei importante care nu erau (de această dată) supraîncărcate de polemici. Desigur, îi atacase dur de vreo șase ori pe evrei (o „tuberculoză rasială“) și pe politicienii slabi din Germania antebelică („pacifiștii lumii“). Dar, mai ales, susținuse cu argumente o viziune coerentă, chiar dacă extremă. Argumentarea sa avea încă, fără îndoială, scăpări și discrepanțe, iar Hitler se poate să fi fost ajutat de redactori profesioniști pentru a ajunge la forma bună de publicare. Totuși, faptul că scria pentru un ziar cu idei ale mișcării *völkisch* trebuie să-l fi convins că poate fi luat în serios de „greii“ intelectualității pe care îi publica Lehmann, de obicei. Din acest punct, n-a mai fost decât un pas până la ideea de a scrie o carte.

Se poate ca Hitler să fi avut motive mai pământești pentru decizia de a trece la organizarea avalanșei de idei din mintea sa sub formă de carte. Unul era cel pecuniar; avea nevoie de bani pentru a-și plăti avocatul. Un coleg de închisoare, Julius Schaub, a pretins ulterior că Hitler a scris *Mein Kampf* „doar ca o lucrare de propagandă ca să câștige bani“.[9] Un alt imbold de a scrie a sosit de la alt deținut, Gregor Strasser, care se spune (în memoriile nu mereu demne de încredere ale fratelui său) că se săturase de perorațiile de după cină ale lui Hitler și îi sugerase ca, în loc să tot vorbească, să-și aștearnă minunatele gânduri pe hârtie – într-o carte. În această versiune imposibil de confirmat, *Mein Kampf* ar fi apărut ca un mod de a-i închide gura lui Hitler pentru ca restul deținuților să se poată relaxa, să stea de vorbă și să joace cărți.

Cu toate acestea, se poate ca nevoia lui Hitler de a pontifica și de a convinge să fi fost o motivație suficientă pentru a scrie. Când s-a întors în închisoare, deja începuse să-și noteze date autobiografice într-un carnet.[10] La procesul din München, versiunea sa ușor exagerată asupra dificultăților din tinerețea petrecută în Viena plăcuse publicului și îi facilitase trecerea spre aspecte politice. Două luni mai târziu, în camera nr. 7 din închisoarea Landsberg, Hitler se pare că a încercat aceeași abordare pentru a scrie o carte.

La un moment dat, în aprilie sau la începutul lui mai, a început să lucreze la vechea mașină de scris pe care o folosise și înainte de proces:

„Mi se pare de bun augur că leagănul meu…“

Hitler s-a oprit. Revenind la capăt de rând, a început din nou: „Azi mi se pare de bun augur că leagănul meu… s-a aflat la Braunau [locul nașterii sale]. Acest orășel se află la granița dintre două state germane din a căror reunificare noi, cei din generația mai tânără, ne-am făcut un scop al vieții cu adevărat nobil.“ Într-o formă oarecum apropiată, aceste cuvinte vor deveni paragraful introductiv din faimoasa și infama sa carte, *Mein Kampf.*

Hitler a scris cel puțin cinci pagini în prima sa încercare de a deveni scriitor. Manuscrisele originale au dispărut la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial din casa de la Berchtesgaden, fiind confiscate de soldații francezi. Zeci de ani mai târziu, au fost găsite într-o colecție particulară din Statele Unite. Atent analizate de savanți și autentificate de specialiști în privința scrisului de mână, a scrisului de mașină și a tipului de hârtie, paginile au fost descrise în detaliu într-un articol publicat în 2009, în periodicul, cu sediul la München, *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte (Publicație Trimestrială de Istorie Contemporană)*, de către Florian Beierl și Othmar Plöckinger.[11] Aceste prime cinci pagini s-au dovedit a fi manuscrisele originale ale textului apărut în capitolul introductiv din *Mein Kampf*, intitulat „Im Elternhaus“ („Casa părintească“).

Hitler știa de acum că era pe o cale care îi plăcea. Era convins că poate scrie o carte – cel puțin una, dacă nu mai multe. De asemenea, credea că poate să o scrie repede. Până la începutul lui mai, la doar cinci săptămâni după reîntoarcerea la închisoare, vorbea despre ea ca și când ar fi existat deja. Într-o scrisoare trimisă pe 5 mai lui Siegfried Wagner (fiul lui Richard), Hitler scria că „în sfârșit, mă răfuiesc în scris cu cei care au strigat entuziasmați «Ura» pe 9 noiembrie [1923]“ – dar mai apoi au schimbat tabăra și au calificat puciul drept „o încercare nebunească“. Hitler era, cu siguranță, încă obsedat să-și regleze conturile cu Kahr, Lossow și Seisser. Titlul inițial al cărții era lung și răzbunător: *Patru ani și jumătate de luptă cu minciuna, prostia și lașitatea: O socoteală.*

Cu cartea care era doar o simplă intenție în mintea lui Hitler a izbucnit un mic război al ofertelor de publicare. Evident, o dezvăluire totală din partea condamnatului triumfător care știa atât de multe despre manevrele îndoielnice ale triumviratului și Reichswehr-ului bavarez putea fi o afacere grozavă. Max Amann, fostul sergent al lui Hitler și directorul ziarului *Völkischer Beobachter,* acum temporar interzis, avea ambiții editoriale mari (mai târziu, va controla aproape jumătate din editurile germane). Ca șef la Eher Verlag – editura partidului nazist –, a cerut o cercetare de piață pentru a vedea cum s-ar vinde o carte scrisă de Hitler. Rezultatele au fost uimitoare: „Dacă editorul publică un tiraj limitat de doar 500 de exemplare al unei opere de Hitler cu tratament special [hârtie de calitate și coperte de piele], fiecare exemplar numerotat și semnat de domnul Hitler va avea o valoare de colecție de minim 500 de mărci“, scria evaluatorul.[12]

Amann voia cartea lui Hitler, dar nu avea fonduri – piața de carte era foarte slabă, spunea el. Iar Hitler părea interesat de a ajunge dincolo de piața simpatizanților naziști. A primit oferte și de la altă editură *völkisch*, Grossdeutscher Ringverlag. Ringverlag (Editura Ring) pare să fi făcut eforturi serioase de a obține drepturile de publicare ale cărții lui Hitler.

Editorul, directorul și unul dintre proprietari i-au făcut lui Hitler cinci vizite începând din aprilie. Ernst Hanfstaengl a venit și el de cinci ori în vizită în acea lună; dorea să publice cartea lui Hitler, susținea el, dar nu îl putuse convinge pe fratele său, care controla editura familiei. În final, din motive necunoscute, Hitler i-a respins pe cei de la Editura Ring și a făcut afacerea cu Amann. Deși ulterior și alte edituri germane – precum Deutscher Volksverlag a lui Ernst Boepple – și chiar edituri din străinătate au pretins că îi făcuseră oferte serioase lui Hitler, nu s-au găsit dovezi în favoarea acestui fapt.[13] Nu există nici un semn de interes din partea prietenilor săi conservatori care dețineau edituri – Julius Lehmann ori Hugo Bruckmann. În orice caz, indiferent ce contraoferte s-au materializat, Hitler evident a făcut alegerea corectă: păstrând cartea în marea familie nazistă, el și Amann au făcut avere. *Mein Kampf* a devenit baza vastei afaceri editoriale a lui Amann și a averii personale a lui Hitler. Toate drepturile de autor mergeau direct în contul său personal, și nu în cel al partidului nazist.

Hitler avea un editor. Până la jumătatea lui mai, le spunea oaspeților din Salzburg (Austria) că propria carte „va apărea în curând“.[14] Anunțându-și intenția de a-și stabili un program de scris, Hitler își comandase o masă de lucru la un tâmplar din Landsberg, Sebastian Springer. Pe 8 mai, Springer a remis o notă de plată în valoare de 15 mărci pentru o „măsuță de scris lăcuită, de culoare cafeniu-închis“.[15] O cameră, o masă, pace și liniște și mult timp la dispoziție. Singurul lucru pe care și-l mai putea dori un scriitor era o nouă mașină de scris. Într-o nouă pasă norocoasă, care părea să se manifeste exact când Hitler avea nevoie, un înger păzitor a coborât din nou în viața sa. Era Helene Bechstein, soția faimosului fabricant de piane din Berlin, care a trecut să-l viziteze, „într-o mașină mare cu șofer în livrea“, pe 15 mai, împreună cu soțul și fiica.[16] Tot ce se știe despre această primă vizită e că această *grande dame* cu apartament privat la hotelul Four Seasons din München s-a luat la harță cu gardienii. Era supărată că pachetul pe care i-l adusese lui Hitler în dar trebuia să treacă prin controlul obișnuit de securitate. Sfâșiind furioasă ambalajul, *Frau* Bechstein a aruncat cu „praline dintre cele mai fine“ prin toată camera, strigând: „Poftim! Vedeți dacă e vreo mitralieră aici!“[17]

Helene Bechstein a mai venit de încă cinci ori în următoarele două săptămâni. Deja fascinată de Hitler și contribuind la fondurile partidului nazist în acea vreme, se consideră că ea este cea care a donat următorul obiect important din arsenalul de scriitor al lui Hitler, o mașină portabilă de scris Remington nou-nouță, neagră, cu taste albe[18], fabricată cu doar o lună în urmă în New York, judecând după numărul de serie.[19] Micul Remington lucios se potrivea de minune în camera îngustă cu măsuța cea nouă de

scris. De oriunde ar fi provenit, Remingtonul portabil este mașina la care Hitler a scris aproape tot volumul întâi din *Mein Kampf* (la început, plănuise să scrie un singur volum).

Hitler a început să-și folosească noua mașină de scris într-un mod surprinzător de sistematic, ținând cont de stilul său în general haotic și inconsecvent. După ce își schițase deja introducerea autobiografică a cărții pe vechea sa mașină de scris germană, Hitler s-a apucat acum să scrie planul pentru restul cărții pe noul Remington. În acest moment se pare că folosea o hârtie nouă de calitate superioară, cu antetul partidului nazist; fiecare pagină avea în colțul din stânga sus o svastică. (Cercetătorii Beierl și Plöckinger sugerează că Helene Bechstein se poate să-i fi adus hârtia lui Hitler, presupunând că familia Bechstein a trecut pe la sediul partidului din München în drum spre Landsberg sau a primit la hotel vizita unui reprezentant al partidului.)

Schița rezultată, un document de 18 pagini, era plină de rânduri precum „politica de reparații se poate petrece doar în Europa… e nevoie de război imediat“ și de „renunțarea la comerțul internațional și la colonii, renunțarea la o flotă de război“. Un alt rând care suscita interes: „N-am fost niciodată un pacifist“. Planul era logic și bine structurat, construit în jurul unei abordări autobiografice prin care își spunea povestea politică și își transmitea mesajul ideologic. E și mai surprinzător că, în scrierea cărții sale, Hitler chiar și-a respectat planul, deși cu multe divagații.

* * *

Până la sfârșitul lui mai și începutul lui iunie, Hitler umplea fortăreața cu sunetul tastelor de la noua mașină de scris, începând deseori chiar de la cinci dimineața, după spusele unui coleg de detenție, Rudolf Hess. „La ora cinci, fac o ceașcă de ceai pentru Hitler (care lucrează la cartea sa) și pentru mine“, scria Hess într-o scrisoare către familie.[20] Hitler plătea, de asemenea, frecvent în plus ca să mai aibă lumină încă două ore după stingerea de la ora 10 p.m., făcând adnotări și planuri pe secțiuni cu creionul. Arunca paginile nesatisfăcătoare la coș, de unde gardienii le recuperau sârguincios în fiecare dimineață. „Din scrisul abia lizibil al lui Hitler, îți dădeai seama că era ceva politic“, scria Hemmrich. „La început am dus paginile la cenzor. Dar, cum trebuia să se prezinte la cenzor cu cartea terminată la ieșirea din închisoare, ni s-a dat ordin să distrugem paginile respective. Am aruncat conținutul coșului în sobă.“[21]

* * *

Deși Hitler era încă în etapa de redactare, la mijlocul lui iunie, Amann nu s-a sfiit să publice o broșură de patru pagini în care anunța o carte „de aproximativ 400 de pagini“, al cărei titlu era încă cel interminabil și vindicativ cu „minciuni, prostie și lașitate“. O fotografie oficială a lui Hitler, cu mustața cunoscută, părul pieptănat lins pe spate, aproape că umplea

prima pagină. În ziarele *völkisch* au început să fie publicate reportaje despre broșură, împreună cu reclame pentru cartea în curs de apariție („în iulie“). Unul dintre ele, *Völkisches Echo* din Nürnberg, a publicat un editorial pe prima pagină intitulat „Sacrificiul lui Hitler!“. Peste două zile, ziarul a relatat entuziasmat zvonuri despre un tiraj de 50 000 de exemplare din cartea (încă nescrisă) a lui Hitler, pe care deja o numea „biblia“ mișcării *völkisch*.[22]

Amann cu siguranță reușise să stârnească interesul. Dar, deocamdată, nu exista nici o carte.

CAPITOLUL 10
Șeful

Să nu arunci mucuri de țigară în ghivecele cu flori.
HANS KALLENBACH, „CELE ZECE PORUNCI PENTRU ORDINE ȘI DECENȚĂ“

„Seara, Hitler le citea deseori colegilor de detenție din scrierile la care lucra. Se adunau în jurul lui precum apostolii pe Muntele Măslinilor și îi sorbeau fiecare cuvânt.“ Gardianul Hemmrich a putut descrie scena deoarece și el, împreună cu alții din personalul închisorii, începuse să tragă cu urechea la seria neoficială de discursuri din camera de zi a fortăreței. În timp ce Hitler avansa cu scrierile sale, închisoarea Landsberg se trezea la viață.

După o lună în care fuseseră doar ei trei, Hitler, Kriebel și Weber aveau acum companie. 40 de membri din Trupele de Șoc hitleriste – cei arestați pentru violențe și luare de ostatici în timpul puciului – fuseseră judecați la München. În ciuda numărului de 40 de acuzați, procesul a fost denumit de ziare „Micul proces al lui Hitler“ pentru a-l diferenția de cel „mare“ în care fusese judecat însuși liderul. „Micul“ proces a durat doar cinci zile; toți cei din Trupele de Șoc fuseseră condamnați pe 3 mai ca fiind complici la înaltă trădare și aveau de executat, în medie, 15 luni de arest în fortăreață – încarcerare onorabilă, ca și Hitler. Totuși, și ei se bucurau de posibilitatea eliberării condiționate pentru bună purtare.

În prima săptămână din mai, condamnații au început să sosească rând pe rând la închisoare, umplând camerele de la parter și aglomerând zonele special delimitate din blocul principal. Deși camerele din corpul principal al închisorii erau mai întunecoase și rupte de atmosfera de socializare din fortăreață, fiecărui deținut trimis aici i s-au repartizat două celule, una pe post de „cameră de zi“, alta pentru somn. Cu toate acestea, unii deținuți, precum Hermann Fobke, studentul la drept, au optat să se mute într-o cameră mai mare și mai aglomerată din fortăreață („cu cinci alți colegi“, scria el unui prieten) mai degrabă decât să stea în blocul principal.[1] Alții au trebuit să stea câte doi în cameră – era „ca în interiorul unui submarin“, scria un deținut.[2]

Exista și o excepție de la această organizare. Emil Maurice, prietenul apropiat al lui Hitler și cel care uneori îi era șofer, a fost cazat la etaj – în camera nr. 6, exact în stânga lui Hitler. Maurice, fostul ceasornicar înalt și cu trăsături întunecate, a fost primul membru al Trupelor de Șoc care a ajuns la închisoare și a fost privit drept un caz dificil: să ne amintim că fusese deosebit de agresiv cu ocazia distrugerii sediului *Münchener Post* și fusese acuzat că o bruscase pe soția unuia dintre editori. Totuși, relația deosebită a lui Maurice cu Hitler – și nevoia liderului de a avea un

aghiotant – i-a adus lui Maurice locul mult dorit de la etaj. „Camera mea e mare, luminoasă și spațioasă“, i-a scris el unui prieten.[3] La început, Maurice a preluat ambele sarcini pentru Hitler – secretariatul și îndatoririle casnice mărunte de zi cu zi, cum ar fi procurarea de lapte și ouă.[4] Totuși, în curând, a fost scutit de îndatoririle de secretar la sosirea, pe 15 mai, a lui Rudolf Hess.

Hess era un caz foarte special. Fost pilot în Primul Război Mondial și student la universitate, tăcut, dar devotat lui Hitler, devenise unul dintre cei mai apropiați colegi de lucru ai liderului, în activitățile zilnice în cadrul partidului nazist. Cu originile sale burgheze și studiile superioare, Hess era mai mult decât un secretar care se ocupa de programarea întâlnirilor – era și cel pe care Hitler își testa digresiunile intelectuale. În timpul puciului, cea mai gravă infracțiune de care se făcuse vinovat fusese răpirea a doi miniștri din guvernul bavarez, iar, de atunci, tot fugise din fața legii. Până la urmă, se predase și fusese condamnat exact în ultima zi de existență a Tribunalului Poporului. Când a sosit la Landsberg, i s-a repartizat ultima cameră rămasă la etaj, camera nr. 5, chiar lângă cea a lui Maurice.

Unele dintre cele mai importante conversații ale lui Hitler în timp ce scria *Mein Kampf* vor avea loc în această cameră, după cum va dezvălui Hess în cele aproximativ 30 de scrisori trimise în următoarele câteva luni, majoritatea către viitoarea sa soție, Ilse Pröhl. Dar, chiar în prima scrisoare, scrisă mamei sale în prima noapte la Landsberg, Hess a surprins un alt aspect al vieții în închisoare alături de veteranii din Primul Război Mondial conduși de un om ale cărui experiențe formative majore se petrecuseră pe front. „Aud vocea [lui Hitler] din camera comună chiar acum“, scria Hess. „Pare să își retrăiască experiențele din război – imită sunetele scoase de grenade sau de mitraliere, sărind nebunește prin cameră, purtat de fanteziile sale.“[5]

Când a sosit Hess, la mijlocul lui mai, Hitler făcea mereu desene și schițe în creion și cu peniță. „În această după-amiază, mi-a adus proiecte cu adevărat splendide cu muzee individuale dedicate războaielor pe uscat, pe mare, în aer și în colonii“, scria Hess, „împreună cu schițe pentru teatre, o bibliotecă națională și o universitate… plus decoruri pentru *Tristan, Lohengrin, Turandot, Iulius Caesar* etc. Cum până acum n-am văzut decât cele mai nebunești caricaturi desenate de el, am fost foarte surprins să-i văd această latură.“

* * *

La începutul lui iunie, a sosit Hans Kallenbach. Scund, cu păr nisipiu și chipeș, Kallenbach comandase o unitate de mitraliori în timpul puciului. Locotenent în timpul Primului Război Mondial, tânărul Kallenbach, în vârstă de 26 de ani, se identifica cu ardoare cu „generația de pe linia frontului“ care îi adusese lui Hitler atâția susținători și luptători de stradă. Fostul

soldat s-a instalat în camera nr. 11 de la parter, același spațiu înghesuit care îl adăpostise și pe Hermännchen („Hermie“) Fobke, după cum îi ziceau colegii ambițiosului student la drept. Conștient sau nu, nou-sositul Kallenbach a început să strângă materiale pentru ceea ce urmau să devină memoriile sale postîncarcerare, *Mit Adolf Hitler auf Festung Landsberg (Cu Adolf Hitler în fortăreața Landsberg)*.

Cu un mare contingent de susținători la dispoziție, Hitler era din nou stăpânul universului său imediat, liderul venerat al micii sale echipe. Întocmai cum partidul nazist avea conotații militare – uniforme, bocanci, steaguri, muzică marțială – și includea Divizia „Furtuna“ și Trupe de Șoc, și adunarea din închisoare dobândise acum o anume structură și un aer militar. Acest lucru le era pe plac atât militărosului Hitler, cât și vechilor ofițeri precum colonelul Kriebel, și foștilor luptători în linia întâi, precum Kallenbach. Fiecărui nou-sosit – condamnații își începeau executarea pedepsei la date diferite – i se spunea să se prezinte imediat la *der Chef* („șeful“), exact așa cum s-ar fi prezentat la raport în fața comandantului dintr-o unitate militară. (Hitler nu era încă numit Führer – conducător –, ci simplu „șef“.[6]) „Îmi bătea inima foarte tare“, își amintea Kallenbach în timp ce urca scările spre camera de la etaj a lui Hitler în ziua sosirii sale. „Eram atât de impresionat de magnetismul său personal și de dramatismul momentului, încât nu-mi mai amintesc exact cuvintele lui. [Hitler] m-a chestionat foarte amănunțit despre mine și cei apropiați, despre situația noastră personală și cea financiară… O puternică strângere de mână a însoțit cuvinte rostite din inimă și care mi-au ajuns la inimă.“ (Cartea lui Kallenbach e plină de cultul eroului.)[7] Apoi, cu totul fascinat de Hitler și inițiat în viața de la Landsberg, Kallenbach a plutit spre camera numărul 11, unde noii săi colegi pregăteau cafea ersatz și felii de pâine cu marmeladă.

Fortăreața din Landsberg nu găzduise niciodată mai mult de câțiva deținuți. Acum erau peste 40. Condițiile erau, în general, confortabile. Ca și cei de la etajul doi, cei de la parter aveau o cameră de zi spațioasă unde să ia masa și să se relaxeze. Puteau citi, ațipi, fuma, scrie scrisori sau lenevi. Își puteau purta propriile haine – nu zeghea obișnuită – și li se permitea să-și păstreze majoritatea obiectelor personale, inclusiv bricegele. Doar banii trebuiau predați gardienilor, care îi depuneau în conturile deschise la închisoare pe numele fiecărui deținut, conform unui registru actualizat săptămânal. Ca „deținuți onorabili“, nu trebuiau să muncească și nici măcar să-și facă paturile. Curățenia din camere și făcutul paturilor – împreună cu corvezile zilnice, inclusiv aruncarea gunoiului, lustruitul pantofilor, servirea meselor – erau în sarcina administratorilor. Aceștia erau tineri norocoși din blocul principal al închisorii Landsberg, care câștigaseră postul de *Kalfaktor* în clădirea fortăreței sau servitori speciali.[8] Deși nu aveau voie să vorbească

cu puciștii, aceștia considerau oricum că e o onoare să lucreze în fortăreață și să mănânce resturile după ce le serveau masa lui Hitler și oamenilor săi. Mesele din fortăreață se serveau în saloanele comune de la etajele unu și doi.

Viața la Landsberg era bună pentru foștii puciști (care erau și răpitori, hoți, spărgători, vandali și – dacă le atribuim și moartea celor patru polițiști – complici la omucidere). Programul zilnic era relaxat și permitea suficientă variație ca să evite plictiseala, cel puțin în lunile calde. „Nu mă pot plânge de plictiseală", îi scria Hess tatălui său.[9] „Sunt «lucrător cu mintea» până la 7.30 a.m. După micul dejun, de la 8 la 11, sunt «lucrător cu pumnul [mâna]». Tai lemne. O activitate foarte sănătoasă, având în vedere că pot tăia buturugile. De asemenea, îmi aduce 20 pfenigi pe oră! Hitler spune că ar putea face și el asta când termină de scris cartea. Apoi, o baie fierbinte. La 11.35, un prânz copios. Apoi siestă, ceai și iar «lucru cu mintea». După masa de seară de la 7.45 la 8, avem voie să ieșim din nou afară, să jucăm jocuri sau stau la discuții cu Hitler în timp ce ne plimbăm. După aceea, ne adunăm din nou înăuntru – Hitler, colonelul Kriebel, dr. Weber, Maurice și eu – la ceai și prăjituri, care nu încetează niciodată să sosească."

Viața la Landsberg fusese comparată cu traiul la hotel sau într-o stațiune. Dar ținând cont de aglomerația de la parter și de faptul că la etaj deținuții stăteau câte doi în camerele mici, s-ar putea spune mai degrabă că era ca într-o tabără de băieți. Oricum ar fi fost numită, să fii închis în fortăreața din Landsberg era cea mai ușoară formă de încarcerare din Bavaria. Pentru socialiști și comuniști, era o altă dovadă că justiția bavareză le ținea partea celor de dreapta; condamnații politici de stânga fuseseră aproape toți trimiși la închisoarea din Niederschönenfeld, o instituție mult mai aspră, la 90 km nord de Landsberg.

Cei cinci „deținuți onorabili" de la etajul doi – Hitler, Kriebel, Weber, Maurice și Hess – duceau o viață aproape monahală, având drept activități principale cititul, scrisul și discuțiile amicale. Deținuții de la parter erau mai rebeli. Având între ei puțini ofițeri sau profesioniști, se denumeau *raue Landsknechte,* sau băieți necizelați de la țară, și se purtau ca atare. „Era gălăgie și vânzoleală și mereu era un șir de oameni care intrau și ieșeau din camera nr. 11", scria Kallenbach. Își făceau farse, îi inițiau pe nou-veniți, creau piese și poezii și reinventau cântece pe ritmuri vechi. În camera nr. 11, Kallenbach a venit cu ideea unor „Zece porunci pentru ordine și decență", inclusiv „Să nu arunci mucuri de țigară în ghivecele cu flori… aici nu e o mahala sau o cârciumă"; „Să nu arunci hainele pe scaune, de asta ai șifonier" și, cu malițiozitate gratuită, „Să nu strigi sau să țipi… aici nu e o școală evreiască".

Pentru distracție, și-au creat chiar propria „Trupă din închisoarea Landsberg", cu o vioară, o lăută și o „semilună turcească" improvizată cu clopoței. Josef Gerum, un polițist din München care ținuse secret faptul că

era nazist și fusese prins în timpul puciului, cânta la vioară. Fortăreața Landsberg devenise un loc cu adevărat plin de viață. „Aici suntem tratați impecabil“, scria Hess familiei, „exact așa cum cere termenul «onorabil».“

La ocazii speciale – precum zile de naștere, sărbători și în multe seri de sâmbătă –, cei cinci de la etajul doi, acum supranumiți Mareșalii din deal de către cei de la parter, coborau ca să ia cina la comun cu infanteriștii. Hitler, pe post de stăpân al castelului, stătea în capul unei mese lungi. Respectând strict eticheta militară, toată lumea stătea drepți până când Hitler trecea pe la fiecare și le strângea mâna. Apoi, grupul se apuca de înfulecat. Exista tendința să se mănânce repede și în tăcere, până când, în sfârșit, Hitler rostea urarea tradițională germană *„Mahlzeit!“.* Aceasta încheia masa și deschidea o perioadă de conversație relaxată. Apăreau țigările, trabucurile și pipele. În mod previzibil, aceste reuniuni de după cină se transformau deseori în monologuri ale lui Hitler, căruia nu-i displăcea niciodată sunetul propriei voci. Cum comesenii reprezentau substitutul cel mai apropiat de publicul din sălile berăriilor, deseori începea să le citească prime versiuni ale capitolelor din cartea sa. După cum a observat Hemmrich, în astfel de momente ceilalți erau hipnotizați de declarațiile sale. „Eram fascinați de cuvintele sale și orele treceau ca niște minute“, își amintea Kallenbach.

Uneori, mai ales în zilele ploioase când nu te puteai plimba în grădină, Hitler obișnuia să țină discursuri în camera de zi la ora 10 a.m., vorbindu-le oamenilor săi despre politica și istoria lumii. Ca un bun profesor, folosea chiar și o tablă școlară așezată pe un șevalet care se întâmpla să se afle acolo. După spusele lui Kallenbach, Hitler le împărtășea ascultătorilor săi extaziați întreaga poveste inițiatică a vieții în sărăcia vieneză și le ținea lecții critice despre ineficientul parlament multinațional și despre mărețele fapte ale primarului (extrem de antisemit) Karl Lueger. Hitler „ne-a inculcat în minte“ conceptele de „popor și rasă, sânge și pământ… naționalism și socialism“, scria Kallenbach. Conservarea propriei rase era cea mai înaltă valoare din sistemul axiologic al lui Hitler. Nu era greu să îi convingă pe germanii plini de un sentiment profund de mâhnire.

Dar Hitler deja evolua de la politica sa de forță bazată total pe confruntare și dramatism către ideea de manipulare politică și conciliere a rivalilor pentru a crea o nouă societate unită în Germania – ceea ce Hitler numea *Volksgemeinschaft* sau comunitate națională. În pledoaria sa finală de la proces, Hitler prevăzuse ziua în care cei care își vărsaseră sângele în Odeon vor mărșălui umăr lângă umăr pentru a forma „regimente“ și „divizii“. În Landsberg, spunea el, a ajuns să-și dea seama „că nu mai putem câștiga puterea prin forță; statul avusese timp să se consolideze și avea armele“. Trecerea de la politica de pe poziții de forță – răsturnarea guvernului prin revoluție – la cea de confruntare electorală și de împăcare cu fostul dușman era greu de înghițit pentru numeroși naziști fanatici. Cât era încă la Landsberg, spunea Hitler, „mulți dintre susținătorii mei nu vor înțelege niciodată“ transformarea.

Acest lucru pare cu siguranță adevărat în ceea ce îi privea pe radicalii încarcerați cu Hitler. „Ore întregi am dezbătut conceptul învățătorului nostru despre o «comunitate națională» germană cuprinzătoare“, își amintea Kallenbach. „Nu-l puteam înțelege… Pur și simplu, voiam să înlocuim «dictatura proletariatului» atât de insistent proclamată de adversari cu o «dictatură a veteranilor de pe front» [din Primul Război Mondial]. Voiam să ne nimicim adversarii… ochi pentru ochi și dinte pentru dinte. Nu voiam să întindem mâna prieteniei, așa cum ne sfătuia liderul nostru să facem.“

Dezbaterile politice și prelegerile erau, desigur, mai ușor de înghițit în mediul confortabil al încarcerării onorabile. Mâncarea și băutura, principalele lucruri de care se plângeau soldații și deținuții, erau de calitate și din abundență la Landsberg. Pe lângă băuturile obișnuite, deținuții se bucurau și de un uriaș supliment la cină: spre deosebire de cei 500 de nefericiți din blocul principal, cei din fortăreață aveau acces la alcool. Oficial, li se permitea să cumpere jumătate de litru de bere sau un pahar mare (un *Schoppen*) de vin pe zi, dacă aveau bani în cont. Hitler, care mai târziu va renunța complet la alcool, bea o bere pe zi, cel puțin în aprilie și începutul lui mai. Registrele închisorii din acea perioadă consemnează că din cont i s-au luat câte 18 pfenigi pe zi pentru bere.

Pentru mulți dintre ei, o jumătate de litru de bere pe zi părea cam puțin. Născuți în Bavaria, erau obișnuiți să-și consume băutura tradițională din regiune ca pe apă. „Ne-am dus la Muftiu [porecla secretă pentru directorul Leybold] ca să cerem suplimentarea rației“, raporta deținutul Karl Fiehler, membru în Trupele de Șoc, care va deveni primarul Münchenului în timpul celui de-al Treilea Reich. Leybold le-a citat din regulament și i-a refuzat – până în ziua următoare, când a găsit o soluție. Regulamentul îi permitea, le-a spus solicitanților, să îi plătească cu până la 20 de pfenigi (cenți) pe oră pentru lucru în grădină. Din cauza căldurii estivale, s-a simțit justificat să adauge încă o jumătate de litru de bere pentru oricine lucra câte șase ore pe zi. Oamenii și-au primit suplimentele, iar grădina a început să arate cu mult mai bine sub conducerea colonelului Kriebel, care se pricepea la grădinărit și la dat ordine, conducând activitățile de săpat, plantat și lărgit aleea cu pietriș. Cu pălăria lui de paie cu boruri largi care îl apăra de soare, Kriebel arăta, scria Lurker, ca un „supraveghetor brazilian al unei plantații de cafea“.

Pe lângă bere și vin, băuturile tari erau cumva introduse în închisoare sau strecurate pe sub nasul gardienilor. Maurice spunea că are „spirtoase“ în noptieră și raporta cantitățile de șnaps gălăgioșilor de la parter: „A sosit o sticlă de Steinhäger, a sosit o sticlă de Enzian, a sosit o mare cantitate de sticle de șnaps și de lichior… gardienilor a început să le lase gura apă când au văzut ce aveam în dulapul de băuturi“. Nu se știe clar cum reușea să treacă de inspecțiile de securitate toată această marfă de contrabandă – în afară de un caz: cazul lui Kallenbach, mai exact, cazul lui de malarie.

În Primul Război Mondial, Kallenbach luase malarie în timp ce lupta în mlaștinile din Macedonia. Chiar și după atâția ani încă mai făcea uneori febră în zilele călduroase. Scria undeva că, dacă nu domolea febra cu chinină, „consumul zilnic al unei doze din cel mai puternic alcool îi va crește eficiența", pretindea pacientul.[10] Având acte doveditoare pentru boala sa și regulamentul închisorii care permitea alcoolul în scopuri medicale, Kallenbach a obținut permisiunea să primească băutură. Dacă e să credem relatarea sa, a comandat o sticlă de coniac de acasă și aceasta a sosit imediat, spre marea încântare a gărștii din fortăreață.

Regulamentul spunea că deținutul avea dreptul la un singur pahar de alcool pe zi și că un gardian trebuia să toarne lichidul în pahar. Neavând un pahar special pentru coniac, Kallenbach a înșfăcat paharul de apă și s-a dus la postul gardienilor, unde se afla acum sticla sub cheie. Autonumitul consultant juridic al lui Kallenbach, Hermie Fobke, a mers cu el. Studentul limbut de la drept l-a convins pe gardian că paharul de apă era conform definiției legale „pahar" și că trebuie umplut până sus, ceea ce s-a și întâmplat. Cei doi s-au întors rapid în camera de zi, unde toată lumea aștepta rezultatul operațiunii „malaria". Toți ceilalți deținuți l-au rugat pe Kallenbach să-i lase să treacă paharul de la unul la altul ca să poată cel puțin „să vadă mai de aproape" și poate chiar „să tragă în piept" aroma amețitoare. Finalul e ușor de intuit: după ce paharul a făcut turul și s-a reîntors la proprietar, era gol. „Eu și Fobke n-am mai prins nimic!", își amintea Kallenbach. „Abia dacă mi-am putut înmuia buzele în ceea ce mai rămăsese din mult râvnita apă de foc."[11]

Cu toate acestea, în seara următoare, Kallenbach și avocatul său fără licență au devenit și mai creativi. S-au prezentat la postul gardienilor nu cu un pahar de apă, ci cu o halbă de jumătate de litru. Fobke a susținut că nu dimensiunea recipientului era cea care corespundea definiției legale pentru „pahar", ci materialul din care era confecționat. Surprinzător, logica aceasta distorsionată a funcționat, iar cei doi vulpoi s-au reîntors cu tot coniacul care mai rămăsese în sticlă. După spusele lui Kallenbach, mulți alți deținuți își aminteau acum de boli de care se molipsiseră, iar pileala a început să umple dulapurile de la postul de pază. Un „nesătul" a cerut să i se trimită un bol de sticlă pentru peștișori pe care să-l declare legal drept „pahar". Până și Fobke a rămas cu gura căscată.

Printre subterfugiile folosite, deținuții din Landsberg ocoleau, de asemenea, interdicția de a folosi simboluri politice punând mâna pe un steag al partidului nazist – svastica. Când nu erau supravegheați, îl atârnau pe peretele din camera comună. Nu se știe sigur cum ajunsese steagul în închisoare, deși se suspectează că existase ajutor din interior, în virtutea numeroaselor relatări care spun că gardienii și personalul erau încet-încet cuceriți de cauza lui Hitler și chiar au vărsat câteva lacrimi când acesta a

fost eliberat. Dar era vital ca rebelii neascultători să nu fie prinși. În momentul în care se auzea apropiindu-se vreun gardian – unul dintre ei avea obiceiul să zdrăngăne cheile în timp ce mergea –, deținuții imediat strângeau steagul și îl ascundeau sub cada de baie cu picioare. Se pare că n-au fost prinși niciodată.

Pe lângă importul de alcool și de steaguri ilegale, cei din fortăreață puteau comanda lucruri pentru necesitățile zilnice, precum cremă de ghete sau hârtie de scris – sau chiar alimente ca untul sau conservele de hering – dacă aveau bani în cont. Unul dintre gardieni prelua comenzile în fiecare după-amiază între 1 și 2 p.m. Hemmrich chiar a cumpărat un pahar mare de apă pentru Hitler, care spunea ca are nevoie de el pentru gargara zilnică, suferind încă de iritații de la atacul cu gaze din Primul Război Mondial, scria Hemmrich.[12] Și, cum nu existau restricții cu privire la ce puteau comanda deținuții, versatul Fobke a decis să mai testeze o dată limitele sistemului. A comandat înghețată de căpșuni cu topping de frișcă.

Nimeni nu se aștepta la așa ceva. Fobke avea deja pregătită o complexă motivație legală conform căreia nu ar mai fi „apt de încarcerare“ din punct de vedere medical dacă nu și-ar primi răcorosul desert. Mai curând decât să-l trimită pe Fobke la plimbare, sistemul juridic bavarez – care avea în subordine nu doar tribunalele, ci și penitenciarele – a început să se agite. Telefoane, scrisori, memorii. S-a pasat continuu pisica. Toată lumea știa că gașca lui Hitler putea face necazuri și nimeni nu voia să se pună cu membrii ei. Până la urmă, a sosit de sus o decizie că, „în interesul sănătății și al calității de a fi apt de încarcerare ale deținutului Fobke“, se va face o excepție. Hermie își va obține înghețata. Dar până atunci, el s-a distrat, desigur. Le-a spus că nu mai vrea înghețata.[13]

Unul dintre cele mai plăcute bonusuri de la Clubul Landsberg era accesul la grădina de mari dimensiuni care mărginea zidul exterior de lângă fortăreață. Un dreptunghi de verdeață de aproape 180 de metri lungime, cu copaci și tufe aliniate pe una dintre laturi, iar la capătul îndepărtat cu o mică parcelă de zarzavat. La începutul primăverii deja înfloriseră brândușele și crinii, iar pomii fructiferi erau și ei în floare. „Ieșeam acolo fără pază, cel puțin din câte ne dădeam noi seama“, observa Maurice. (De fapt, erau supravegheați atent printr-o mică fantă într-un gard viu. La unul din capetele grădinii era un semn pe care scria TRECEREA INTERZISĂ! și care era un avertisment foarte serios.)

Grădina avea două alei acoperite cu pietriș. Una trecea pe lângă un șir de pomi fructiferi și era suficient de lată cât să încapă mai mulți oameni unul lângă altul. Aici se plimbau deseori Hitler cu Hess, Maurice sau alți colegi de detenție, de obicei, prinși într-o conversație animată. O fotografie îi înfățișează pe Hitler și pe Maurice în pantaloni scurți, Hitler cu pălăria lui ofițerească și arătând oarecum corpolent în lederhosenii săi, cu capetele

aplecate și prinși în ceea ce pare a fi o discuție animată în timp ce trec pe sub pomii în floare.[14] O altă fâșie îngustă de pietriș trecea foarte aproape de zidul exterior al închisorii. A devenit cunoscută drept „poteca lui Hitler“, fiindcă acesta se plimba deseori singur pe acolo, absorbit în propriile gânduri. Cele două alei – plus o bancă din grădină – au devenit locuri unde Hitler gândea cu voce tare, podiumuri convenabile pentru a-și expune părerile și convingerile politice și pentru a repeta modul în care îi plăcea să le rostească – și să le scrie. „Este posibil ca mari fragmente din *Mein Kampf* să fi fost compuse pe aceste alei“, specula Hemmrich.[15]

Cei mai tineri își petreceau mult timp în grădină jucând fotbal sau *Schlagball* – un joc asemănător cu baseballul – sau făcând gimnastică la aparatele trimise de un club sportiv local: bare paralele, o bară orizontală, o saltea pentru sărituri în înălțime și un cal. Deținuții aveau voie să petreacă în grădină până la șase ore zilnic. Când ceasul bătea ora 8 a.m., ușile fortăreței se descuiau, iar oamenii se grăbeau să iasă la aer curat. Dimineața devreme, dr. Weber – comandantul Bund Oberland și veterinarul care părea să știe multe și despre sănătatea umană – coordona un program strict de exerciții prin rotație, care creștea gradat în dificultate. „La mult timp după eliberare, ne-am dat, în sfârșit, seama de cât de absolut necesare erau aceste exerciții de dimineață, care ni se păreau atât de dure atunci“, scria Kallenbach. „Erau singurul antidot eficient împotriva instalării indiferenței care amorțea mintea și a psihozei de închisoare.“[16]

Hitler a participat inițial la gimnastică, dar a renunțat repede, concentrându-se aproape în totalitate asupra cărții sale, scria Hess. Kallenbach spunea că umărul dislocat care încă îl mai necăjea l-a scutit de activități fizice. Dar Hanfstaengl știa cu totul altceva. În timpul uneia dintre vizitele sale la Hitler, Putzi a fost uimit de cât se îngrășase acesta – Hitler pusese pe el cinci kilograme de când fusese închis, ajungând la 77 de kilograme.[17] Până la urmă, scria Hanfstaengl, camera lui Hitler „arăta ca un magazin de delicatese, fiind plină de fructe, vin și de alte alimente primite în dar“. „Trebuie neapărat să participi la exercițiile de gimnastică și la sporturile din închisoare“, l-a îndemnat Hanfstaengl. „Nu“, a replicat Hitler. „Ar afecta disciplina dacă aș lua parte la antrenamentele fizice. Un conducător nu își poate permite să fie învins la jocuri.“[18]

La competițiile sportive, rolul lui Hitler era cel de spectator sau de arbitru. Arbitra meciurile de fotbal jucate de oamenii săi și, la un moment dat, a luat parte la un meci de box care a scăpat de sub control. Odată cu aparatele de la sala de sport sosise și un sac de box, iar un deținut, Edmund Schneider, dădea lecții de box. „Hitler a manifestat un interes deosebit față de acest sport masculin, extrem de dur“, scria Kallenbach. Așa că s-a

organizat un meci demonstrativ. Scundul, dar curajosul Fobke l-a provocat pe mult mai înaltul Maurice la o confruntare amicală. Meciul a degenerat rapid, iar ambii s-au înflăcărat și au început să-și care lovituri zdravene. Fobke s-a concentrat pe trunchiul lui Maurice, în timp ce adversarul mai înalt i-a atacat acestuia capul. Până la urmă, au intervenit alții ca să-i despartă pe luptătorii plini de sânge. Fobke avea ochiul stâng închis și tumefiat; Maurice abia mai respira. Hitler însă s-a distrat de minune. „Rareori l-am mai văzut râzând din toată inima ca atunci când cei doi boxeri abia despărțiți i-au fost aduși în față“, scria Kallenbach.[19]

Cu toate acestea, după meciul sângeros, din programul de exerciții în aer liber s-a eliminat boxul și s-au adăugat luptele libere, apoi jiu-jitsu, ambele ducând la frecvente întinderi de mușchi și tendoane.

Deși Hitler era evident cel mai serios și mai studios dintre toți locatarii fortăreței, lua totuși parte uneori la distracția și jocurile deținuților mai tineri. A fost atras într-o lungă seară de distracție-surpriză pe 17 iunie, ziua lui onomastică – ocazie care în Germania se sărbătorește ca o zi de naștere. După ce au decorat în secret salonul de la etaj, cei din fortăreață au pregătit o serie de scenete, cântece, poezii și jocuri de mimă care, după spusele lui Kallenbach, l-au făcut pe Hitler să râdă și să aplaude ore întregi (o poezie îl „condamna“ pe Hitler să călătorească prin toată Germania și să „zdrobească evreii și comuniștii“). Când seara s-a încheiat, s-a hotărât să se organizeze astfel de distracții în fiecare sâmbătă seară – și să se fondeze un ziar al închisorii.

Landsberger Ehrenbürger (Cetățeanul Onorabil din Landsberg) a devenit, pentru o perioadă, ziarul săptămânal al oamenilor lui Hitler. Era cumva multiplicat la șapirograf și, după mai multe surse, ținut în secret față de conducerea închisorii. În general conținea trei–patru pagini de comentarii insolente despre ciudățeniile vieții în închisoare și despre perspectiva ca mișcarea nazistă să reînvie într-o bună zi. Ca și în cazul distracției din ziua onomastică a lui Hitler, poeziile umoristice creative și glumele maliționase umpleau paginile. Și, de obicei, exista și un articol de fond, deseori pe teme istorice, scris de Hitler, uneori și ilustrat cu desenele sale.

Din păcate, toate exemplarele, cu excepția unuia, s-au pierdut. Fiindcă se pare că ziarul era secret, copiile erau puține la număr și ținute ascunse. Dar când un deținut s-a referit la el fără să-și dea seama într-o scrisoare trimisă acasă (care evident era citită de cenzori), gardienii au făcut un raid. Auzind cum se apropie gărzile, rebelii din fortăreață au aruncat toate exemplarele din micul lor ziar în soba din camera de zi. Toate, cu excepția unuia, s-au făcut scrum.

„Ziarul“ salvat era cel cu numărul șase; marca pe 1 august cea de-a zecea aniversare a începutului Primului Război Mondial. Ediția, pe care Kallenbach a retipărit-o în cartea sa, conținea 18 articole și poezii pline de amintiri de război. Kriebel scrisese despre „Mobilizarea Companiei a doua“.

Fobke compusese o poezie numită „Morții“. Dr. Weber relatase atacul reușit al Primului Batalion bavarez asupra unei unități franceze înzăpezite în Munții Vosgi din Alsacia. Hess scrisese un poem de 140 de versuri intitulat „Confruntarea de la Verdun“, povestea vestitei bătălii din nordul Franței în care fusese rănit.[20] Îl citise cu voce tare, trezind vii emoții în rândurile echipei de la Landsberg care se strânsese la o cină specială de aniversare a războiului.

Dar Hitler nu scrisese nimic pentru această ediție din *Cetățeanul onorabil.* Era ocupat să-și pregătească opera mai importantă pe care s-o împărtășească cu întreaga lume.

CAPITOLUL 11
Cartea Sfântă

Dacă n-aș fi fost închis, Mein Kampf *n-ar fi fost scrisă niciodată.*

ADOLF HITLER, 1942[1]

„M-am hotărât să mă retrag din politică."

Aceste cuvinte uimitoare sunt finalul unei scrisori lungi trimise pe 16 iunie 1924 lui Ludolf Haase, un tânăr nazist din orășelul universitar Göttingen. Haase era un prieten de-al lui Fobke și unul dintre activiștii din neliniștita aripă nord-germană a partidului. Dezgustat de clevetelile și de dezorganizarea din partid, Hitler se decisese să renunțe la toată bătaia de cap, după spusele sale, până când eliberarea din închisoare îi va da șansa să fie „din nou un *adevărat* lider". De acum înainte, scria Hitler, „nimeni nu are dreptul să vorbească în numele meu".

Retragerea neașteptată a lui Hitler a trezit ecouri în tot partidul nazist, încă aflat în afara legii, precum și în mișcarea *völkisch* din toată Germania. Scrisoarea sa a fost aprins discutată în locuri îndepărtate precum Hamburg și Greifswald, pe coasta Balticii, unde apăruseră mici grupări similare. Chiar și cu toate transformările din partid, se întreba lumea, cum putea oare Hitler să iasă din politică?

Răspunsul a venit destul de curând. Hitler a trimis o declarație de demisie la *Völkischer Kurier* [2], un ziar din München care umplea parțial golul lăsat de organul de presă al partidului nazist, acum interzis, *Völkischer Beobachter.* Ziarul a publicat pe prima pagină un articol cu chenar referitor la decizia lui Hitler de a renunța la conducerea partidului nazist, notând că acesta „le cere foștilor săi susținători să se abțină din a-l vizita la Landsberg… Motivul acestei decizii este imposibilitatea prezentă de a-și exercita conducerea politică… De asemenea, *Herr* Hitler are nevoie de timp pentru a lucra la o carte cuprinzătoare."[3]

Iată deci – Hitler scria o carte. Nu voia doar să-i scoată din viața lui pe certăreții agitatori din partid, ci voia și timp și liniște pentru a scrie o carte. Acum avea altceva în plus de făcut pe lângă a arbitra certuri între potențialii săi rivali și succesori. „Le arăta tuturor celor din afară că nu pot funcționa fără el", scria Hess.[4] Partidul pe care Hitler îl părăsea era distrus, nu mai mergea. În timp ce rivalii săi își iroseau energia cu lupte intestine, el se retrăgea de pe terenul de luptă pentru a-și reface forțele. Ținându-se departe de disputele neprincipiale, își pregătea, de fapt, modul în care să-și facă ulterior reîntoarcerea de necontestat. „[Hitler] consideră că partidul a deraiat fără speranță de întoarcere", scria Fobke într-o scrisoare ulterioară

către Haase. „Știe că va trebui să o ia de la zero atunci când iese din închisoare.“[5]

Acum, că problemele partidului nazist nu-l mai priveau, Hitler era liber să scrie. Este imposibil de știut dacă era conștient că intra în marea familie a celor care își scriseseră memoriile în închisoare – de la Marco Polo la Martin Luther și sir Walter Raleigh. Totuși, cumva a intuit că era momentul să facă acest lucru, producând o operă reprezentativă a genului, o izbucnire cu mesaj clar, izvorâtă din pasiuni și convingeri cu greu stăpânite care se tot acumulaseră timp de mai mulți ani și care acum trebuiau cuprinse între două coperte.

Când preluase partidul nazist în 1920, Hitler îi eliminase fără vreo remușcare pe fondatori și ceruse puteri executive nelimitate. Urmărindu-și visul de a organiza un puci și un marș asupra Berlinului în stilul lui Mussolini, insistase pe ideea sa grandioasă până când ajunsese să fie rănit, încarcerat și cu partidul scos în afara legii. În confruntarea cu justiția germană într-un tribunal bavarez pariase totul pe o singură carte – și câștigase, cel puțin simbolic. Hitler urmărea mereu mizele mari.

Așa a fost și cu *Mein Kampf.* Hitler s-a implicat în proiectul său editorial cu același „fanatism brutal“ pe care îl invocase la proces ca necesitate pentru mișcarea sa. Nu scria un simplu tratat politic, sau niște memorii în scopul de a destinde publicul, sau un program obișnuit de partid: scria propria versiune a unei biblii (deși nu a numit-o niciodată astfel), un ghid ideologic pentru viață, catehismul unei noi religii laice. Noul său crez era național-socialismul, iar *Mein Kampf (Lupta mea)* îi va fi scriptura.

În două volume și având aproape 800 de pagini, Hitler va prezenta nu doar viziunea sa asupra viitorului politic al Germaniei, ci va perora, cu fluența unui diletant, pe orice subiect îi va trece prin cap, de la „singurul“ scop al căsătoriei („sporirea și conservarea speciei și rasei“) la arta „cititului corect“ („potrivirea cu imaginea deja existentă“) și importanța combaterii sifilisului („cea mai importantă sarcină a națiunii“). În afară de partea prea elaborată cu sifilisul, spunea el peste ani, n-ar fi schimbat nimic în *Mein Kampf*. De asemenea, printr-o structură autobiografică, își va crea cu grijă o imagine de om cu talentul unic de a reface lumea în favoarea Germaniei – un politician filosof ales de soartă să conducă națiunea (și, finalmente, lumea) în cele mai grele momente.

Deși susținea că-și adresează opera „nu străinilor“, ci celor devotați trup și suflet mișcării, Hitler spunea că s-a decis să fixeze elementele de bază ale doctrinei sale politice „pentru totdeauna“– ceea ce cu greu poate fi considerată descrierea unui document intern de partid.[6] Dimpotrivă, era ca și cum Hitler își cioplea cuvintele în piatră. Chiar când migălea la ele în camera sa de la Landsberg, scrisul avea pentru Hitler solemnitatea unei cărți sfinte. Ca o voce divină transmițându-i mesagerului său cuvintele de înțelepciune supremă – Dumnezeu către Moise –, Hitler își transpunea anii

de lecturi și discursuri haotice pe pagina scrisă. Era și Dumnezeu, și mesager. Aproape fără nici un fel de referințe bibliografice la sursele gândirii sale majoritar inspirate din alții, cartea lui Hitler are într-adevăr un ton biblic de adevăr oracular.

În termeni biblici, cele patru luni petrecute de Hitler în fața mașinii de scris au fost cele 40 de zile ale sale în pustie. Precum Iisus (după cum spune Biblia) a ieșit din deșert și a scăpat de ispitele sale satanice cu credința reînnoită și cu o mai clară conștiință de sine, Hitler a ieșit din momentul său de exil – și din încercările eșecului și ale disprețului – cu o încredere renăscută în destinul său și în capacitatea de a scoate Germania din valea plângerii. Nu se știe dacă anticipase ce efect clarificator vor avea asupra lui lunile în care a stat departe de vârtejul politicii, forțat să reflecteze și să scrie. Dar așa s-a întâmplat.

Chiar când transforma lutul rudimentar al instinctelor sale politice într-o doctrină coerentă, chiar dacă excesivă, Hitler se transforma și pe sine în susținătorul său cel mai înfocat. „Nemiloasa sa putere de sistematizare“ a evoluat de la „experiențele de cristalizare“[7] din sejurul său la Landsberg, scria istoricul Hugh R. Trevor-Roper în renumitul său eseu din 1953, „Gândirea lui Adolf Hitler“.[8] O mare parte a acestei cristalizări s-a petrecut în camera sa din fortăreață în timp ce „năștea“ rapid paginile din *Mein Kampf* (pe atunci cunoscută doar drept „cartea mea“ sau „opera mea“). „Am dobândit limpezime cu privire la multe lucruri pe care până atunci le înțelesesem doar instinctiv“, spunea Hitler.

Ulterior va povesti că, în tot acest timp, a dobândit suficiente cunoștințe și înțelegere „pentru a-mi fonda filosofia pe baze istorice firești“. Pe scurt, a găsit „faptele“ care să-i susțină prejudecățile și care să-l convingă pe el însuși că avea dreptate în toate privințele; încrederea sa în sine nu mai putea fi „zdruncinată de nimic“. Această fază a desăvârșit transformarea lui Hitler, în propria sa conștiință, de la „propagandist-șef“ la conducător. Aceasta e perioada care se poate spune că l-a făcut pe Hitler omul care nu a avut liniște până când nu a pus stăpânire pe Germania. A fost pasul final spre autolegitimizare, validarea intelectuală care lipsea din CV-ul său.

Hitler muncea de zor pentru a crea o imagine de Mare Om, cu el drept candidat principal pentru această poziție. A scos în evidență importanța covârșitoare a „personalității“ pentru schimbarea politică. „Personalitatea nu poate fi înlocuită de nimic altceva“, scria el. „Nu e antrenată mecanic, ci e un dar de la grația divină.“ Era nevoie de personalitatea potrivită pentru ceea ce el numea „democrația germanică“ în care „liderul e ales, dar apoi se bucură de autoritate necondiționată“. Acesta este *Führerprinzip* – principiul conducătorului, care îi va aduce lui Hitler controlul total atunci când va ajunge la putere.

La începutul proiectului său, Hitler se concentrase pe răzbunare. Cu peste patru ani de nedreptăți de răzbunat, împotriva a tot felul de adversari,

Hitler voia să atace orice autoritate, orice forță politică de stânga, orice reprezentant al guvernului național care îi ieșea în cale. Dar, până la sfârșitul lui mai, Hitler începuse să se îndepărteze de ideea răzbunării și trecuse la o structură autobiografică. A început să-și combine ideologia cu autobiografia. Hitler se afla acum „la granița între lider furios de partid și teoretician ideologic", scriau Beierl și Plöckinger, și se îndrepta din ce în cel mai mult spre teoretician.[9] Pentru a-și întemeia poziția de filosof politic, Hitler trebuia să-și ajusteze, iar uneori chiar să-și cosmetizeze serios povestea vieții pentru a se potrivi cu noua imagine pe care o crea. Până și propria naștere într-un orășel austriac de la granița cu Germania a servit în fraza de deschidere a *Mein Kampf* drept primă revendicare a statutului său de copil al Providenței. Într-un limbaj aproape identic cu cel folosit anterior în cele cinci pagini de început, scria: „Azi mi se pare providențial că Soarta a ales Braunau de pe râul Inn ca loc al nașterii mele. Fiindcă acest orășel se află la granița între două state germane pe care noi, cei din mai tânăra generație, ne-am făcut un scop în viață din a le reuni prin orice mijloace." Istoricul Kershaw observa că „încrederea sa aproape mistică în sine ca fiind ales de soartă… datează din această perioadă".[10]

În timp ce scria povestea tinereții sale din Viena, Hitler a creat un *minibildungsroman*[IX] presărat cu ghinioane și experiențe dure de viață, ceea ce a dus inevitabil la ura sa pentru legislativele poliglote („o gloată sălbatică, gesticulând… și țipând pe toate tonurile"), națiunile mixte, marxism și evrei; autobiografia deja se asorta cu politica din anii ce aveau să vină. Există nuanța „inocentului în străinătate" în presupusa sa descoperire a antisemitismului, atunci când Hitler a văzut pentru prima oară un evreu khazar în caftan („E evreu?… E german?"), urmată de epifania de genul „mi s-a luat un văl de pe ochi" și și-a dat seama că Partidul Social-Democrat (sinonim cu marxiștii în viziunea lui) „era condus de evrei".[11] Certurile aprinse cu colegii de muncă de pe un șantier de construcții arătau, după spusele lui Hitler, tirania socialiștilor, care „au folosit… teroarea și violența" forțându-l „să plece imediat pentru că altfel va fi azvârlit de pe schele".[12] Adevărată sau nu, această versiune a evenimentelor e mai atrăgătoare decât să admită că și-a adunat ideile din tratatele politice și ziarele gratuite pe care le-a găsit în cafenelele mizerabile de la periferia Vienei, ceea ce, după unii istorici, pare mult mai plauzibil.[13] La fel de suspect e și faptul că pretindea că a căzut în genunchi, „dând pe dinafară de entuziasm"[14] când Germania declarase război în 1914 deoarece i se oferise șansa să lupte pentru patria-mamă (Germania, nu Austria). În același mod, presupusa sa decizie de a lupta contra evreilor, pe care o descrie ca și cum i-ar fi fost sortită, vine ca un final perfect pentru

poveștile sale de război și revoluția din Germania din 1918. Nici un romancier nu s-ar fi descurcat mai bine.

În închisoare, Hitler avea acum condiții aproape perfecte pentru a duce la bun sfârșit sarcina pe care și-o propusese. Scăpat de sarcinile de partid și cu un număr mai mic de vizite, își putea stabili drept obiectiv să își încheie cartea înainte de data preconizată a eliberării, 1 octombrie. Se îngropa adânc în propria gândire, în micul univers al camerei sale din fortăreață și în conceptele vaste ale istoriei lumii provenite din obiceiurile sale haotice de lectură, tipice pentru un autodidact. Potrivea „piesele de mozaic", așa cum îi plăcea să le numească, pe care le strânsese până atunci din diversele materiale parcurse. Culegea pepitele dintr-un munte de idei care includea, după cum spunea politologul Barbara Zehnpfennig, o varietate năucitoare de surse: metafizica voinței de la Schopenhauer și de la Nietzsche; geopolitica de la Karl Haushofer și Friedrich Ratzel; antisemitismul și rasismul de la Arthur de Gobineau, Houston Stewart Chamberlain și Paul de Lagarde; teoriile despre populație de la Thomas Malthus; teoria evoluționistă de la Charles Darwin; învățăturile lui Gustave Le Bon despre psihologia mulțimilor și, desigur, Karl Marx. Hitler își susținea, de asemenea, ideile privind teorii conspiraționiste precum *Protocoalele Înțelepților Sionului;* împrumuta de la teoriile istorice postspengleriene, precum antimodernismul, antiliberalismul și anticapitalismul; cocheta cu explicațiile obscure și oculte ale universului; și absorbea idei despre o „revoluție conservatoare". Hitler era, în felul lui, un renascentist cu mintea la mii de lucruri, care credea că, atunci când își aduna prada pirateriei sale intelectuale, noua versiune obținută avea consistența internă care să-i dea forța unei credințe religioase. „Nu a adoptat aproape nimic în forma originală", scria Zehnpfennig. „Pur și simplu, a luat părțile pe care le putea folosi și le-a inserat în cadrul pe care îl crease deja."[15]

Și nu a atribuit aproape nimic nimănui. Să recunoască sursele gândirii sale ar fi impietat asupra sunetului de factură divină al vocii sale. Hitler era obișnuit să vorbească pe un ton omniscient în fața mulțimilor; de ce să schimbe acest lucru în cartea sa? Așa cum explica în *Mein Kampf,* „puterea magică a cuvântului rostit" are cel mai mare efect atunci când rămâne simplu de înțeles: un dușman, o idee, o soluție (dușmanii lui Hitler erau evreii, iar soluția – eliminarea lor).[16] Era la fel și în carte: explicațiile complexe și compararea mai multor versiuni ale unei idei n-ar fi făcut altceva decât să submineze respectivele idei și să distragă atenția cititorilor.

În ciuda ideilor însăilate și a digresiunilor, cartea oferea indicii clare cu privire la acțiunile sale viitoare. Cartea a fost respinsă decenii întregi de către criticii postbelici, ca fiind o amestecătură de „jargon neglijent"[17], un

„haos de banalități“[18] și de „relatări superficiale și triumfaliste“[19] ale autobiografiei sale și chiar era toate acestea. Totuși, lucrarea lui Hitler prezenta, pentru cei dispuși să potrivească piesele sale disparate, o viziune a lumii care dădea sens și noimă tuturor evenimentelor care au urmat. „Rareori în istorie – poate niciodată – nu și-a anticipat un conducător acțiunile în scris înainte de a veni la putere așa cum a făcut-o Adolf Hitler“, scria istoricul Eberhard Jäckel.[20] În decurs de patru luni – și inspirându-se din patru ani de ținut discursuri și din lunga pledoarie de la proces –, Hitler a putut să-și construiască o dogmă politică cu o oarecare structură și logică. Totuși, măsura în care acest lucru a condus direct spre Auschwitz a fost intens dezbătută de istorici.[x]

* * *

Intelectual vorbind, punctul de plecare al lui Hitler era apocaliptic: civilizația occidentală, mai ales Germania, credea el, se confrunta cu prăbușirea. Într-o atmosferă creată în 1918 de teza pesimistă lansată de Oswald Spengler în bestsellerul *Declinul Occidentului,* Hitler miza pe „politica de deznădejde culturală“, după cum descria istoricul Fritz Stern starea generală de spirit. Stimulat de propunerile lui Arthur Moeller van den Bruck referitoare la o „cale specială“ germană între comunismul estic și capitalismul vestic sub o denumire nou inventată – „al Treilea Reich“ –, acest climat politic instabil era ideal pentru prezicerile de rău augur și ofertele de salvare prezentate de Hitler. El propunea un imediat „salt de la deznădejde la utopie“, scria Stern.[21] În viziunea hitleristă, doar măsurile radicale ar fi putut opri colapsul. Primul Război Mondial lăsase Europa în derivă și întreaga ordine mondială era amenințată de unicul câștigător al teribilei conflagrații: marxismul. Revoluția din Rusia se dovedise a fi un complot sângeros care se autodeclarase revoluție. Germania era următoarea sa țintă. Atât Lenin, cât și Troțki vorbiseră pe șleau despre Germania ca fiind premiul la care se așteptau: „Fără victoria revoluției în Germania suntem pierduți“, pretindea Troțki că ar fi spus Lenin în 1918.[22] Această amenințare marxistă, scria Hitler în *Mein Kampf,* era controlată de bolșevici, care erau „o adunătură de scriitori evrei și de hoți la bursa de valori“.[23] Virusul marxist deja infectase Germania sub forma social-democraților, cel mai mare partid politic, și a comuniștilor (mult mai puțini, dar capabili să obțină 10% la ultimele alegeri). Inamicul pătrunsese deja în cetate.

Singurul antidot la aceste forțe distructive, în viziunea și în cartea lui Hitler, era poporul – unit, cu sânge pur, gata de luptă. Lupta, de fapt, era impusă de natură pentru purificare, evoluție și supraviețuire. „Lupta este mereu un mijloc de îmbunătățire a sănătății și a rezistenței speciei și deci

cauza dezvoltării sale superioare“, scria el în *Mein Kampf.*[24] Puterea națiunii se afla în conceptul de rasă; doar o rasă pură, nedegradată de elemente exterioare, putea să lupte și să câștige. Astfel, trebuie ridicat nivelul conștiinței naționale (rasiale) și eliminate toate elementele impure, adică evreii. Indiferent câte eforturi ar fi făcut aceștia, pretindea Hitler, evreii nu vor putea nicicând să fie germani (sau orice altă naționalitate). Faptul că pretindeau că sunt doar o „comunitate religioasă“, scria el, era „prima mare minciună“. Erau, de fapt, o rasă diferită – o condiție care nu putea fi depășită prin geografie (traiul de generații în Germania), limbă (cunoașterea doar a limbii germane) sau chiar apartenență religioasă (convertirea la creștinism). Ca rasă, un evreu va fi întotdeauna evreu (și un german va fi mereu un german). Iar înfruntarea evreilor, pentru Hitler, era o adevărată vocație religioasă. „Prin rezistență contra evreilor, eu împlinesc voința Domnului“, scria el.[25]

O mare parte din această analiză din *Mein Kampf* se baza pe interpretări simpliste ale datelor științifice serioase – ca atunci când Hitler echivala rasele umane cu speciile animalelor și cu obiceiurile lor de împerechere. De asemenea, a creat categorii specioase de rase care sunt „creatoare de cultură“ (arienii), „păstrătoare de cultură“ (japonezii) sau „distrugătoare de cultură“ (evreii). Această tipologie a oferit un sistem ierarhic convenabil fără vreo bază științifică serioasă, dar care suna destul de convingător pentru mase. Cu toate acestea, fundamentul viziunii lui Hitler asupra lumii a susținut un sistem politic care va justifica trei acțiuni majore: războiul cu Occidentul, războiul împotriva Rusiei și Holocaustul. S-a ținut de acest plan până în ultima clipă.

Pentru ca viziunea sa să capete credibilitate, scria Zehnpfennig, Hitler a simțit că trebuie s-o transforme în opusul marxismului, dar cu același grad de complexitate și de detaliere. Accentului pus de Marx pe capacitatea omului de a supune natura scopurilor sale, de exemplu, Hitler îi opunea puterea legii naturale, care dictează separarea rasială și, în final, războiul rasial. Obiectivului marxist al păcii eterne, național-socialismul, îi opunea lupta eternă. Marxismul se sprijinea pe conceptele luptei de clasă, iar hitlerismul pe eliminarea diviziunii claselor printr-o „comunitate națională“ unită. Marxiștii credeau că trecerea de la comunitate la crearea proprietății private constituie păcatul originar; Hitler susținea că abandonarea separării pe rase dictată de natură era păcatul originar, care a dus la amestecarea raselor și la degenerare. Marx postulează determinismul economic; *Mein Kampf* ridică *der Wille* – voința umană – la rangul de putere determinantă.[26]

Acest vârtej de idei anima lungile perioade în care Hitler se retrăgea în relativa sihăstrie a camerei sale de la etajul doi. În ceea ce a devenit o vară foarte călduroasă, a început să petreacă mai puțin timp în grădină și în

compania celorlalți. A încetat să le mai citească după cină fragmente din cartea pe care o pregătea. Kriebel și Weber au protestat, dar Hitler le-a oferit scuza că „nu mai există legătură cu capitolele anterioare“. Hess a oferit o explicație mai plauzibilă: „Nu mai are chef să citească seara fiindcă vrea să meargă la culcare de la 9 [și] cititul cu voce tare l-ar ține treaz mai multe ore după aceea“.[27]

Spre deosebire de legenda creată, Hitler nu îi dicta lui Hess; a scris el însuși cartea „bătând cu două degete“ la micuța sa mașină de scris, după cum își amintea cu mulți ani mai târziu Ilse Pröhl Hess (se căsătorise cu Hess).[28] Dar faptul că îl avea pe Hess care să-i aducă ceaiul și cu care să-și discute ideile era un avantaj uriaș pentru Hitler. Hess a devenit primul său cititor sau, mai degrabă, primul său ascultător, pe măsură ce Hitler își căuta drum printre propriile idei. Hitler scria mereu așa cum vorbea, spun criticii prozei sale, deci probabil că l-a ajutat să se audă prezentându-și textul unui ascultător binevoitor cum era Hess. Acest lucru nu a contribuit deloc la grația stilului, așa cum se grăbesc să observe detractorii, dar i-a oferit lui Hitler ritm, echilibru și perspectivă. Și aceasta din urmă era una pe termen lung. La micul său Remington, Hitler „scuipa“ pagină după pagină. Întotdeauna prolix, putea reține publicul la întruniri pentru neobișnuit de mult timp; probabil s-a gândit că același principiu se aplica și scrisului. Oamenii, credea el, îl puteau lua pe Hitler în doze mari.

Deși nu le mai citea colegilor de detenție după cină, Hitler îi citea acum deseori lui Hess. „Când termină un capitol, vine direct la mine“, scria Hess. Un om relativ educat de origine burgheză, Hess era cel mai bun Boswell pe care și l-ar fi putut dori Hitler. Suplu, înalt, cu păr ondulat și închis la culoare, cu privirea pătrunzătoare, Hess era și chipeș, și deștept, deși unii considerau că e ciudat de tăcut, obsesiv de curat și excesiv de protector față de relația sa apropiată cu Hitler. Hess era unul dintre cei foarte puțini din cercul intim al lui Hitler cu care acesta se tutuia, familiarul apelativ *Du* fiind rezervat în germană pentru familie, copii și prieteni foarte apropiați.[29] Ca gardă pretoriană a lui Hitler, Hess avea grijă să-i țină departe pe curioși, rol care va crește în importanță în anii următori, ducând la numirea sa, în 1933, ca Führer adjunct al partidului nazist și mâna dreaptă a lui Hitler. Rolul pe care și l-a luat singur în închisoare a dus, desigur, la fricțiuni cu ceilalți deținuți, care îl considerau nevrotic și distant. Când Hanfstaengl a venit în vizită la Landsberg, a observat că Hess „nu a fost deloc dornic să mă lase să vorbesc singur cu Hitler… nu putea suporta să-l vadă pe Hitler expus altor viziuni decât alor sale și mereu încerca să capteze toată atenția“.[30]

Ca susținător devotat al lui Hitler, Hess era uneori fascinat de scrierile acestuia. După o lectură, Hess i-a scris lui Pröhl că era atât de cucerit de „logica, vioiciunea, limba frumoasă și plastică“ încât a trebuit să „își țină respirația până la final, când tensiunea s-a risipit în sfârșit, la fel ca după unul dintre cele mai bune discursuri“. Hitler se pare că potența efectul cuvintelor sale prin prezentarea sa energică obișnuită – „expresiile faciale și gesturile cu mâna îi accentuează constant spusele“, își amintea Hess, care considera că o astfel de interpretare verbală este unul dintre farmecele lui Hitler. „Indiferent ce face sau ce zice, rămâne mereu el însuși – nu poate scăpa!“ Chiar și Hitler era foarte mulțumit de sine, „radiind ca un băiețel, așezat pe un scaun de răchită din camera [lui Hess]“. Hess numea acest lucru „un amestec de sânge rece, superioritate matură și spirit copilăros lipsit de inhibiții!“[31]

* * *

Scrisul lui Hitler reflecta rolul dramatic pe care îl jucase Primul Război Mondial în viața sa. Experiențele sale emoționale esențiale încă se bazau, în mare măsură, pe brutalitatea și deziluziile de care se lovise în Primul Război Mondial. El, ca și mulți dintre susținătorii săi, mai ales cei care îi erau acum tovarăși de detenție, erau, în fond, soldații pierduți ai unui război pierdut. Legați de anii negri de pe front, își extrăgeau energia politică din convingerea că trădătorii de stânga de acasă îi înjunghiaseră pe la spate pe propriii soldați; pregătirea lor comună în mânuirea armelor și tehnici de luptă dădea politicii lor o nuanță militară și violentă. Formându-se în anii Primului Război Mondial, experiența fundamentală a lui Hitler în spațiul public era câmpul de luptă. Acest lucru nu poate decât să-i fi hrănit viziunea ulterioară a politicii ca teatru de război, nu ca scenă a compromisului și dezbaterii parlamentare, pe care le disprețuia.[32]

Pentru el, politica era continuarea războiului cu alte mijloace. Lupta și confruntarea armată i se păreau firești, nu ieșite din comun. „Omul s-a dezvoltat din lupta eternă și va dispărea în pacea eternă“, a scris el în *Mein Kampf.*[33] Dacă își dorea ceva anume pentru poporul german, a spus ulterior, era ca acesta „să treacă printr-un război la fiecare 15–20 de ani“.[34]

În timp ce scria de zor, Hitler își retrăia deseori experiențele de pe câmpul de luptă. A surprins intensitatea conflictului cu o rememorare vie a marșului spre bătălie din 1914. Citindu-i prima versiune lui Hess, a evocat euforia trăită de mulți soldați germani în timpul primelor zile năucitoare ale conflictului. În cazul lui Hitler, acesta a ajuns în mijlocul luptei într-un tren care transporta Regimentul 16 Infanterie din Bavaria în sus pe Rin și apoi spre vest, către câmpurile deja scăldate în sânge din Flandra. Hitler a tot scris și rescris capitolul, apoi i-a cerut lui Hess să-l asculte citindu-l. Hess și-a reamintit ulterior momentul într-o scrisoare către Pröhl:

Povestește despre… călătoria pe Rin… trenul plin de un regiment de tineri voluntari trece pe lângă Monumentul comemorativ al Reichului German din Niederwald, luminat de soarele care se ridică din ceața firavă, iar tinerii încep să cânte „De veghe pe Rin“– nu mult după aceea au fost întâmpinați de primele saluturi ale morții. Regiment după regiment de tineri germani înaintează cu hotărâre. Deodată, în depărtare, pe flancul drept, se aud sunetele distante ale cântecului „Deutschland, Deutschland über alles“, din ce în ce mai tare. Din ce în ce mai mulți se alătură corului până când întregul front cântă cu foc. Dar primele gloanțe încep să secere oamenii care cântă, doborând floarea Germaniei. Totuși, cântecul nu încetează. Tinerii soldați poate nu știau cum să lupte la fel de bine ca alții, dar cu siguranță știau cum să moară. Tribunul [porecla dată de Hess lui Hitler] începuse să citească mai rar, cu pauze… pauzele au devenit mai lungi până când a lăsat pagina jos, și-a luat capul în mână și a suspinat…

„Nici nu mai trebuie să-ți mai spun că în acel punct și eu m-am pierdut cu firea!“, scria Hess.[35]

Cu aproape exact același ton și aceleași cuvinte ca în scrisoarea lui Hess, dar și cu același impact emoțional, povestea plecării lui Hitler la război urma să apară și în *Mein Kampf.* Cu siguranță, fostul soldat era dispus să riște sentimentalismul pentru a surprinde o stare și un moment care, după cum credea pe bună dreptate, va atinge coarda sensibilă a cititorilor – chiar dacă trebuia să deformeze adevărul, combinând evenimente care se petrecuseră pe parcursul a nouă zile și nu avuseseră nimic de-a face cu cântecul *„Deutschland, Deutschland über alles“.*[36] Și nici nu s-a sfiit, în această parte din ce în ce mai autobiografică a cărții sale, să dezvăluie detalii personale. La scurt timp după scena de pe câmpul de luptă, Hitler a admis că se temea să nu fie rănit sau ucis, încât aproape că și-a pierdut voința de a transmite mesaje pe front. „Totul nu era altceva decât lașitate“, a mărturisit el, după spusele lui Hess. „Recunosc deschis și fără rușine că am nervii mai sensibili decât alții.“ Omul extremelor trecea, de asemenea, cu ușurință de la vulnerabilitate la ferocitate. În aceeași conversație cu Hess, Hitler a început brusc să vorbească cu amărăciune despre răni de război și despre „trădarea de acasă“. Apoi, a izbucnit: „Oh, mă voi răzbuna fără milă în prima zi când voi putea“.[XI]

Uneori Hitler se folosea de răbdarea aparent infinită a lui Hess pentru a vorbi fără șir despre marea varietate de subiecte care îl interesau – mașini, infrastructură, construcția de locuințe tip, tehnologia zgârie-norilor, chiar și detaliile înarmării vaselor de luptă și greșelile comise în Primul Război Mondial de fostul comandant al flotei germane, marele amiral Alfred von Tirpitz. „Îți dai mereu seama că a studiat toate aceste lucruri în detaliu“, scria Hess[37], care spunea că e convins că Hitler încă mai avea șanse la o carieră politică. „Convingerea mea vine din contactul zilnic cu mintea sa roditoare“[38], îi spunea el lui Pröhl.

Concentrarea lui Hitler se prea poate să fi fost întreruptă de șirul constant de vizitatori (150 în aprilie, 154 în mai și 94 în iunie) și de darurile admiratorilor, ca să nu mai spunem de camaraderia și de confortul

condițiilor sale speciale de detenție. Printre cei care au venit în ajutorul lui Hitler au fost cumnatul său, Leo Raubal, și frumoasa sa fiică, Geli. Fata de 16 ani era fiica surorii sale vitrege, Angela, și deci nepoata sa vitregă. Totuși, când a venit în vizită în iulie, Hemmrich susține că l-ar fi văzut pe Hitler cum o sărută „din toată inima“ pe gură – a fost singura femeie față de care a arătat o oarecare atracție, scria Hemmrich.[39] S-a speculat ulterior că Hitler ar fi fost îndrăgostit de Geli, care a murit în circumstanțe învăluite în mister, împușcată cu pistolul lui Hitler în apartamentul acestuia, unde locuia. S-a considerat că ar fi fost vorba de o sinucidere.

* * *

Intelectual vorbind, Hess uneori era mai mult decât servitorul devotat al lui Hitler. Era un discipol apropiat al lui Haushofer, fostul general capricios din armata bavareză, care, ca profesor la Universitatea din München, crease o teorie elaborată a naționalismului și geopoliticii pe care puțini o înțelegeau – îmbrăcând „simpla geografie în misticism politic“, după cum scria un profesor american de geografie.[40] Dar cel mai simplu și mai bine cunoscut concept al lui Haushofer era, în esență, ușor de priceput: *Lebensraum* sau „spațiu vital“. Folosit anterior de un alt geograf politic german, Friedrich Ratzel, și întors pe toate părțile de diverși teoreticieni din secolul al XIX-lea, *Lebensraum* nu fusese încă intens popularizat.

Ani de zile, Hitler a promovat ideea că Germania avea nevoie de „pământ și sol“ pentru supraviețuirea sa viitoare. Cererea respectivă a făcut chiar parte din programul de 25 de puncte al partidului nazist, care a atras puțină atenție, anunțat de Hitler la primul său discurs de la Hofbräuhaus din 1920. Era aproape sigur că noile achiziții geografice ale Germaniei vor fi „în detrimentul Rusiei“, după cum urma să scrie în curând Hitler în *Mein Kampf,* iar acest lucru nu era deloc un secret. Ideea unui *Drang nach Osten* – un atac spre est – era un vechi laitmotiv german, parțial o retrăire nostalgică a expansiunii istorice germane din urmă cu 600 de ani, din vremea cavalerilor teutoni. Dar Hitler nu mai folosise până atunci un concept atât de simplu și de elegant precum *Lebensraum.*

Prin intermediul lui Hess, Hitler îl mai întâlnise pe Haushofer, dar cei doi nu avuseseră niciodată cu adevărat încredere unul în celălalt. Încă din perioada adolescenței respinsese educația instituționalizată, iar la acest lucru se adăuga și convingerea sa de soldat că experiențele dure și câțiva ani pe câmpul de luptă făceau cât „30 de ani de educație universitară“.[41] Hitler nu ascundea faptul că îi disprețuia pe „predicatorii de universitate“, așa cum îi plăcea să îi numească pe profesori. Haushofer, la rândul său, îl considera pe Hitler drept „un om educat pe jumătate“ și nu voia să aibă prea mult de-a face direct cu el. „Cred că el [Haushofer] îl detestă pe Tribun“, îi scrisese la un moment dat Hess logodnicei Ilse Pröhl.[42] Când Hess

a mijlocit o întrevedere între cei doi la Landsberg, s-au întâlnit doar pentru scurt timp și mereu în prezența lui.[43] Cu toate acestea, ulterior, Haushofer va oferi legitimitate științifică politicilor expansioniste ale lui Hitler, din perioada celui de-al Treilea Reich și în al Doilea Război Mondial. (După război, a scăpat ca prin urechile acului de trimiterea în instanță pentru crime de război și ulterior s-a sinucis.)

În primele zile ale lui iulie 1924, expresia interesantă a lui Haushofer – „spațiu vital“ (care se putea traduce și prin „habitat“) – a devenit deodată subiect de discuție la Landsberg, deși nu era pe deplin înțeleasă. S-au iscat discuții aprinse în cercul lui Hitler. „Kriebel și alți câțiva m-au tachinat în grădină referitor la conceptul geopolitic de *Lebensraum“*, îi scria Hess lui Ilse Pröhl. „Am spus: spațiul vital e o bucată de pământ mai mult sau mai puțin clar delimitată, cu toate influențele și formele sale de viață. Dar Kriebel a pretins că e prea prost ca să priceapă asta… Când generalul [Haushofer] a fost aici marți, i-am cerut să ne ofere o definiție mai precisă.“[44] Rezultatul oferit de Haushofer a fost – conform scrisorii lui – aproape același lucru pe care îl spusese și el, dar într-un limbaj mult mai complicat.

Dar nu avea nici o importanță. Ceea ce conta era că, prin intermediul lui Hess, termenul *Lebensraum* ajunsese acum în mintea orientată spre sloganuri a lui Hitler, unde probabil că s-a aprins ca un bec. Acest cuvânt special cuprindea tot ceea ce gândea el însuși despre suprapopularea din Germania, expansiunea germană și pământurile din Rusia. Cuvântul era visul unui propagandist: pozitiv, clar, autoexplicativ, orientat spre obiective și spre viitor – mult mai atractiv decât expresia ternă „pământ și sol“ *(Grund und Boden)*. Cine, în Germania dens populată, nu ar dori mai mult *Lebensraum*? Iar „spațiu vital“ era un mod mult mai elegant de a descrie viitoarele ocupații drept ceea ce erau de fapt – ținte ale cuceririi de noi teritorii. Invazia militară era acum ridicată la rang de lege a naturii, iar Hitler găsise o denumire atractivă pentru unul dintre principiile sale fundamentale.

Hitler a început să folosească *Lebensraum* imediat. În iulie, în timp ce scria un capitol intitulat „München“, a descris „patru căi“ prin care politica externă germană ar fi putut rezolva problema națională a unei creșteri demografice nete de 900 000 pe an, fără suficient spațiu care să susțină o națiune aflată într-o expansiune atât de rapidă. Ascunzându-și intențiile sub pretextul unei discuții ipotetice despre cum ar fi trebuit să se desfășoare politica germană colonială înainte de Primul Război Mondial, Hitler a ales clar aceeași soluție la care mai făcuse aluzie în multe discursuri și în articolul pe care îl scrisese mai demult pentru o revistă: o expansiune majoră spre est. Numai vestul Rusiei, pretindea el, dispunea de vaste

terenuri care erau subpopulate (Hitler afirma că Rusia avea de 18 ori mai mult spațiu pe cap de locuitor decât Germania).[45] Regiunea urma să fie denumită de naziști *Raum ohne Volk,* spațiu fără popor. Era o pretenție cel puțin îndoielnică, dar se potrivea perfect cu reversul monedei – cea conform căreia germanii erau un popor fără spațiu, *Volk ohne Raum.* De aici, soluția imediată: *Lebensraum* pentru germani. Era, în buna tradiție hitleristă, o simplificare exagerată a faptelor, pentru a le face să se potrivească cu teoria. Dar iată soluția: Germania va cuceri și coloniza cu agricultori vastele spații aproape depopulate dintre frontiera rusă și Munții Ural. Bieții ruși – incapabili să-și transforme pământurile în terenuri agricole cu o productivitate ridicată – vor deveni o clasă inferioară sau vor pieri de la sine, conduși spre sclavie sau extincție de către nemiloșii conducători germani, noua *Herrenvolk* sau rasă conducătoare.

Astfel, *Lebensraum* a devenit un nou concept de bază în cartea lui Hitler, mai apoi un pilon de susținere a ambițiilor teritoriale și a justificării naziste a războiului. Grație lui Hess și Haushofer, Hitler dispunea acum de un termen ușor digerabil, cu iz științific și conotații pozitive, pe care să-l adauge la arsenalul său expansionist. Deși nu apăruse nicăieri în planul de 18 pagini sau în fragmentele scrise anterior, *Lebensraum* apărea acum deseori în manuscrisul lui Hitler, începând din iulie.[46] Acesta a fost punctul de cotitură în conceperea *Mein Kampf* și în coagularea politicii hitleriste ulterioare.

Formularea *Lebensraum* era și un punct convenabil de sprijin pentru corolarul lui Hitler: o națiune fără *Lebensraum* nu era cu adevărat un „popor creator de cultură“, așa cum numea națiunile pe care le aproba. Arienii, desigur, și mai ales germanii, erau creatori de cultură. Evreii, desigur, nu; erau „paraziți“ pe corpul altor națiuni. O parte a problemei lor era că nu aveau *Lebensraum,* susținea el. Presupunând anistoric că evreii nu au avut niciodată o țară proprie, îi respingea pe evrei ca fiind o adunătură de nomazi „mereu în căutare de hrană pentru [propria] rasă“.[47] Când s-au stabilit undeva, au creat un stat în stat. Și cum locuiau peste tot, nu aveau nicăieri un *Lebensraum* clar definit. Chiar și nomazii, scria Hitler în cartea sa, „au un *Lebensraum* clar delimitat pe care îl populează cu cirezile lor, dar nu ca agricultorii stabili“. Arienii, susținea el, „probabil au fost nomazi la început“.[48]

* * *

Până în august, Hitler era în toiul unui maraton scriitoricesc. Încercând să elimine întreruperile, a trimis o altă declarație la *Völkischer Kurier:* „În ciuda rugăminții mele anterioare din presă de a nu mă vizita la Landsberg, încă primesc numeroși oaspeți din afară… Trebuie să îmi reînnoiesc expres

rugămintea și nu voi accepta decât vizitele programate dinainte.“[49] Maurice îi scria unui cunoscut cerându-i înțelegere pentru că Hitler nu-i răspunsese la scrisori; era copleșit de un „munte colosal de muncă“.[50] La începutul lui august, Hess nota că „Tribunul crede că va termina cartea până săptămâna viitoare – eu nu cred“.[51] După încă două săptămâni, Fobke – care de acum era omul de legătură al lui Hitler cu naziștii nord-germani și cel dintre mareșalul Hill și infanteriști – scria într-o scrisoare către un prieten din orașul său natal, Stettin, că „e greu să-l prinzi pe H. acum ca să stai de vorbă, lucrează nonstop la carte și nu-i place să fie deranjat“.[52]

Totuși, în această grabă de a încheia cartea, Hitler a găsit timp pentru o conversație detaliată cu Fobke despre un subiect esențial pe care este aproape sigur că îl trata în acel moment: fuzionarea „programaticului“ *(Programmatiker)* cu „politicianul“ *(Politiker)*.[53] Acești termeni ar putea fi traduși mai bine, renunțând la aliterație, drept teoretician (sau filosof politic) și politician practicant. Termenii sunt mai mult sau mai puțin autoexplicativi, dar, ca de obicei, Hitler i-a explicat pe parcursul câtorva pagini. „Teoreticianul trebuie să stabilească țelurile mișcării, politicianul trebuie să le pună în practică“, scria el. „Unul e condus de adevărurile eterne, celălalt de realitățile practice curente.“ Teoreticianul ar trebui să fie „steaua polară a omenirii curioase“, insista Hitler.[54] Ca exemple de astfel de mari oameni, Hitler îi menționează pe Frederic cel Mare, Martin Luther, Richard Wagner și pe „părinții religiei“, care i-ar putea include pe Iisus Hristos și pe Mahomed. Fără s-o spună, bineînțeles, Hitler se considera demn de o asemenea companie.

Și mai important, Hitler își considera apariția pe scena mondială ca pe ceva similar cu apariția lui Mesia. „La lungi intervale în istoria omenirii“, scria el, „se poate întâmpla uneori ca politicianul practicant și filosoful politic să fie una și aceeași persoană. Cu cât e mai strânsă uniunea, cu atât mai mari sunt greutățile politice. Un astfel de om nu muncește pentru a satisface solicitări evidente pentru cei cu mintea îngustă; el țintește scopuri pe care doar câțiva le pot vedea.“ Un astfel de moment, voia el să spună, sosise acum.

Fobke nu putea să știe acest lucru – poate nici Hitler nu știa la mijlocul lunii august –, dar tocmai fusese compusă și discutată una dintre cele mai importante părți din *Mein Kampf.* Nicăieri altundeva în carte nu-și expune Hitler mai fățiș „încrederea în sine“ care creștea exponențial, sentimentul misiunii divine și infailibilitatea fără opreliști. Înzestrările sale de politician sunt evidente, în opinia sa. Nimeni altcineva nu mai are această combinație de talente practice și filosofice.

Dacă a existat o lună anume, un punct fundamental de răscruce, un moment exact despre care să se poată spune că l-a „creat“ pe Hitler în

1924, acesta a fost. Din acest punct, Hitler „a dobândit acea credință neînfricată, acel optimism și încredere în destinul nostru pe care absolut nimic nu le-au mai putut clinti“, după cum se exprima el însuși.[55]

Cu pretențiile sale la statutul de filosof politician – un „rege filosof“ de factură modernă –, Hitler găsise elementul crucial al teoriei sale psihologice. Ca unul dintre eroii săi, Napoleon, care se autoîncoronase împărat în 1804, Hitler se autoproclamase efectiv marele om al epocii sale. Fiind el însuși autoritatea care îl învestise cu această calitate, Hitler putea acum să preia funcția de lider necontestat și necontestabil al mișcării sale – un spectacol cu un singur actor scăpat de grija părerilor și a limitărilor impuse de sfătuitori. Din acest model s-a dezvoltat mitul Führerului, o formă specială de dictatură prin care ulterior va conduce Germania și o va îndrepta spre ruină.

* * *

În august, Hitler se grăbea să-și termine cartea. Capitolul 11, lunga sa expunere cu privire la rasă și la evrei – cu titlul „Popor și rasă“ –, este posibil să fi fost compus din trei fragmente diferite, scrise în momente diferite.[56] Descrierea sa arogantă a „Căii evreilor“, de exemplu, mai apăruse în discursurile anterioare – dar acum a trecut de la trei etape de bază („evreul de curte“, „evreul din popor“, „evreul sângeros“) la 11 stadii de dezvoltare pe parcursul a 18 pagini. Era un capitol critic din *Mein Kampf,* alcătuind piesa de rezistență din teoriile rasiale hitleriste, care au dus până la urmă la Holocaust. În acest capitol, Hitler încerca să mascheze un subterfugiu important, conform analiștilor Beierl și Plöckinger. Deși de la început fusese un antisemit pătimaș, Hitler inventa acum o elaborată teorie rasială în care să-și includă ura față de evrei. Chiar dacă antisemitismul a precedat teoriile generalizatoare, „el a încercat în *Mein Kampf* să facă să pară că s-a întâmplat invers“, notează aceștia.[57]

În „Popor și rasă“, Hitler și-a dezvăluit cu totul convingerea că „cei puternici trebuie să domine și să nu se amestece cu cei slabi“. În combinație cu încrederea sa în lupta continuă drept cale spre sănătatea națională și rasială, Hitler își găsise justificarea fundamentală pentru război, o forță înnoitoare și purificatoare care alegea grâul de pleavă. „Cei care vor să trăiască trebuie să lupte, iar cei care nu vor să lupte în această lume de luptă eternă nu merită să trăiască“, scria el.[58] Anunțând viitoarele sale politici de eugenie și de exterminare, Hitler adăuga: „Toți cei care nu aparțin unei rase bune sunt pleava din această lume“.[59]

Astfel de judecăți rasiale brutale – și chiar mai rău – pot fi găsite peste tot în *Mein Kampf.* Cel puțin 600 de cuvinte, rânduri sau secțiuni ale cărții sunt marcate de ura împotriva evreilor.[60] Cu toate acestea, Hitler a pretins, de asemenea, în capitolul despre Viena, că devenise antisemit doar după lungi

„tribulații sufletești“. Chiar a vorbit despre acest lucru cu Hess, care a descris conversația într-o scrisoare către prietenul său, profesorul Haushofer. „Nu aveam idee că [Hitler] a dus o luptă cu sine însuși până să ajungă la poziția actuală față de chestiunea evreiască“, scria Hess. „Avea mereu îndoieli despre justețea modului în care făcea lucrurile și zicea că și în ziua de azi se exprimă diferit în grupuri mici de oameni educați față de publicul larg, unde trebuie să adopte poziția cea mai radicală.“

Dacă în acest punct Hitler mai era încă dispus să-și modereze antisemitismul „în grupuri mici de oameni educați“, cu siguranță acest lucru se va schimba, și nu peste multă vreme. Când un nazist ceh pe nume Kugler a venit în vizită la Hitler, peste câteva săptămâni, l-a întrebat pe conducător dacă timpul petrecut în închisoare și scrierea unei cărți îi afectaseră în vreun fel poziția de luptător împotriva amenințării evreiești. „O, da“, a replicat Hitler. „De fapt, mi-am schimbat părerea despre cum să combat evreii. Am văzut că până acum am fost prea blând!“ Lucrul la cartea sa, a spus, i-a arătat că, pe viitor, trebuie folosite „cele mai dure arme“ în lupta contra evreilor, fiindcă, până la urmă, „iudaismul e flagelul lumii!“[61]

* * *

Transformarea lui Hitler din revoluționar bătăios în participant vizionar pe scena politică era în plină desfășurare. Mai devreme, în acea primăvară, îi spusese lui Kurt Ludecke, susținător nazist care călătorise prin toată lumea ca să strângă fonduri, venit în vizită la Landsberg: „Trebuie să urmăm un nou curs de acțiune… În loc de a încerca să obținem puterea într-o singură lovitură armată, va trebui să ne stăpânim repulsia și să intrăm în Reichstag drept contracandidați ai catolicilor și marxiștilor. Chiar dacă înfrângerea în alegeri durează mai mult decât împușcarea lor, cel puțin rezultatele vor fi garantate de propria lor constituție.“[62] Ludecke numea schimbarea aceasta de direcție a lui Hitler o trecere „de la nordul adevărat al idealismului la nordul magnetic al realismului“.[63] Acest moment „a marcat într-adevăr punctul de cotitură pentru partid“, scria Ludecke în 1938.[64]

Aceste evoluții erau o schimbare toxică pentru unii dintre susținătorii lui Hitler. Hitler l-a asigurat la puțin timp după aceea pe Hermie Fobke că „încă lupta împotriva participării la alegeri, dar învățase multe din cele petrecute“.[65] Devotatul Fobke a comunicat aceste sentimente amestecate contactelor sale din rândul naziștilor nord-germani. Până în toamnă, Hitler devenise mai explicit, scriind în ultimele pagini ale primului volum din *Mein Kampf* noua sa declarație oficială: parlamentul e ceva groaznic, dar trebuie să i ne alăturăm ca să-l anihilăm. „Mișcarea noastră e antiparlamentară și chiar și participarea noastră într-o instituție parlamentară poate servi doar

scopului de a o distruge și de a o elimina.“[66] În anii 1930, Hitler s-a ținut de cuvânt.

* * *

Odată cu încheierea primului volum din *Mein Kampf,* încrederea lui Hitler atinsese cote maxime. Ridica în slăvi puterea propagandistului abil de a schimba atât convingerile intelectualilor, cât și pe cele ale „păturilor inferioare“ prin „primitivismul exprimării“. „Există poate un singur vorbitor dintr-o mie care să poată vorbi și cu fierarii și cu profesorii universitari, în același timp, într-o formă care… efectiv îi face să aplaude frenetic.“[67] E clar la cine se gândea Hitler.

Încrederea sa în sine ca fiind unica persoană capabilă să salveze Germania era molipsitoare – cel puțin în închisoarea Landsberg. Deținuții, dintre care unii tineri, au fost cuceriți de puterea sa de convingere în momentele în care Hitler își făcea apariția la cinele colective sau la plimbările prin grădină. „N-ai crede ce putere uriașă și ce pasiune arzătoare izvorăsc din Adolf Hitler și ce dragoste și respect imens avem pentru el“[68], scria deținutul Paul Hirschberg, după ce petrecuse două ore la ceai și discuții cu Hitler la aniversarea sa de 23 de ani. Chiar și Hess, care lucrase alături de Hitler cu mult înainte de puci, recunoștea că „am ajuns să-l cunosc cu adevărat abia aici“, în închisoare. „Am acum sentimentul unic că mă aflu alături de omul care va modela viitorul Germaniei“, scria el.[69] Desigur, nu toată lumea era captivată de stilul său mesianic și de influența pe care o avea asupra tinerilor. Deținutul Hans Krüger a primit o scrisoare plină de mustrări de la tatăl său, care îl avertiza împotriva bibliei hitleriste. „Vei vedea altfel lucrurile, odată ce te eliberezi și vei întâlni alți oameni. E de necrezut că ați fost încarcerați alături de cineva ca Hitler. El ar trebui să fie închis undeva singur cuc.“[70]

Până la sfârșitul lui august, Hitler credea că va ajunge la ultimele pregătiri cu cartea sa. „Mi-a cerut oficial să-l ajut la revizuire și corectură“, scria Hess la începutul lunii.[71] Hitler se entuziasma la gândul că va exista o carte cu numele său pe copertă; i-a spus lui Hess că paginile vor avea chenare aurii și chiar i-a cerut acestuia să se uite la mostrele de piele și la culorile pentru coperte. Hitler deja își imagina produsul finit.

La începutul lunii septembrie, Hitler își planifica luna următoare. Pe 1 octombrie, va fi eligibil pentru eliberare condiționată. Spera să iasă din închisoare și își făcea griji în legătură cu complicațiile de natură juridică, mai ales cu posibilitatea deportării în Austria. Voia să-și publice imediat cartea. Știa că va avea nevoie urgent de bani, și nu doar pentru avocat. Deja se orientase spre altceva.

Chiar titlul ales de Hitler pentru capitolul despre Viena, „Wiener Lehrund Leidensjahre“ („Anii de studiu și de suferință de la Viena“), amintește de titlul unui bildungsroman, *Wilhelm Meisters Lehrjahre (Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister)*, scris de cel mai mare om de litere german,

Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832). Capitolul lui Hitler face, de asemenea, aluzie la cel mai popular roman al lui Goethe, *Die Leiden des jungen Werther (Suferințele tânărului Werther)*. Dacă a făcut-o intenționat, această subtilă alegere a cuvintelor este o mișcare foarte inteligentă de autopromovare.

O școală de gândire, intenționalismul, a argumentat că Hitler a prezis și a ordonat direct Holocaustul – teoria deplasării de sus în jos. Cealaltă, numită funcționalism, a susținut că omorurile au început la niveluri mult mai de jos, prin oficialitățile locale și mărunții comandanți militari, transformându-se apoi în genocid – teoria deplasării de jos în sus. Azi, părerile par să conveargă spre ideea că ideologia produce acțiunea, iar *Mein Kampf* a fost schița ideologică.

Ziua cea groaznică a sosit pe 30 iunie 1934, când Hitler a folosit scuza unei așa-zise tentative de puci din partea lui Ernst Röhm pentru a dezlănțui o baie de sânge care a dus la uciderea cu sânge rece, în Noaptea Cuțitelor Lungi, a peste 100 dintre presupușii săi dușmani, inclusiv fostul cancelar, generalul Kurt von Schleicher, Gustav von Kahr și Röhm însuși.

CAPITOLUL 12

A doua șansă

Este esențial ca Hitler, sufletul mișcării völkisch*, să fie deportat.*

ADJUNCTUL ȘEFULUI POLIȚIEI DIN MÜNCHEN

Dacă Adolf Hitler avea o slăbiciune personală pentru plăcerile lumești – în afară de preferința sa tipic austriacă pentru dulciuri –, aceasta era dragostea pentru mașinile scumpe. Încă din primele sale zile în politică își dorise automobile de lux cu care să fie transportat prin München, oferindu-i confort și prestigiu într-o vreme când nu avea nici una, nici alta. Își dorea poziția socială pe care o confereau noile mașini masive, cu faruri proeminente și capote rabatabile. În ciuda politicii sale uneori retrograde și a atitudinilor antimoderniste – Hitler denunța „tirania financiară" a marilor orașe și detesta arta contemporană –, liderul nazist era un împătimit al tehnicii, căruia îi plăcea la nebunie mersul lin al unei mașini de lux.[1] Fascinația sa pentru automobile i-a inspirat interesul în construirea de mari *Autobahnen* și, într-o bună zi, a „unei mașini populare", care se va numi Volkswagen.

Hitler nu știa să conducă. Spunea că învățase, dar nu voia să șofeze efectiv de teamă că inamicii săi i-ar fi putut înscena un accident care să-l umilească. Dar Hitler era un minunat pasager încântat să fie dus cu mașina prin oraș sau în Alpii săi iubiți. Era, după propriile sale relatări, un pasager care îi bătea la cap pe șoferi de pe bancheta din spate, zicându-le mereu când să accelereze și când să încetinească și făcând mereu caz de cunoștințele sale tehnice. Lui Hitler îi plăceau în mod deosebit mașinile bine construite de antreprenori precum Karl Benz, care își numise mașinile Benz, și Gottlieb Daimler, care își numise mașinile după fiica unui client bogat – Mercedes. (În 1927, Benz și Daimler își vor uni forțele pentru a fonda Mercedes-Benz.) În cea mai importantă seară a carierei sale politice – cea a puciului din 1923 –, Hitler sosise la Bürgerbräukeller într-un Mercedes mare și roșu. Dar, de când puciul eșuase și fusese dus cu mașina la vila lui Putzi Hanfstaengl de lângă München cu mașina unui doctor, Hitler nici măcar nu mai urcase într-un automobil – ci doar în dubele poliției.

Pe la jumătatea lui septembrie 1924, Hitler încă lâncezea în închisoarea Landsberg, sperând să fie eliberat condiționat pe 1 octombrie. Dar eliberarea nu era deloc sigură. Se făceau din ce în ce mai multe presiuni să fie ținut după gratii – ori să fie deportat în Austria. Atât poliția, cât și procuratura își dădeau seama foarte clar că Hitler le putea crea din nou probleme și voiau să-l țină departe de străzi și de întruniri. În curând, vor declanșa o campanie care să-i anuleze șansele de eliberare condiționată. Conștient că se află într-o situație precară, Hitler se străduise luni de zile să

păstreze bunele relații cu directorul Leybold și gardienii săi, sperând ca aceștia să-i consemneze în raport „buna purtare“. Totuși, dorința lui de a avea o mașină nouă l-a condus la o mișcare greșită care îi putea distruge planurile și speranțele.

Vineri, pe 12 septembrie, Hitler l-a chemat la închisoare pe Jakob Werlin, dealerul din München al companiei Benz. Reprezentanța acestuia, Garajele Benz, era localizată convenabil lângă biroul ziarului *Völkischer Beobachter*, din Schellingstrasse. Putem doar să ne imaginăm cum arătau Hitler și Werlin în camera de vizite de la închisoarea Landsberg, cu broșura lucioasă a companiei Benz desfăcută în față. Era o scenă desprinsă parcă direct din showroom-urile automobilistice din ziua de azi – cu mica diferență că ferestrele aveau gratii, iar clientul nu avea nici un ban. Ceea ce avea Hitler erau manuscrisul unei cărți, un munte de speranțe și o grămadă de tupeu. Singura lui problemă, i-a spus lui Werlin, era să se decidă între modelul de 40 de cai-putere sau cel de 50 de cai-putere. În dilema sa, Hitler a luat o decizie care se va întoarce curând împotriva lui.

Werlin abia plecase de la închisoare când Hitler s-a așezat și i-a scris o scrisoare. Mașina de scris pe care scrisese *Mein Kampf* producea acum solicitarea unui client pentru o reducere de preț la o mașină de lux. Hitler se tocmea prin corespondență cu un vânzător de mașini. Automobilul Benz care devenise mașina visurilor sale era evaluat la 26 000 de mărci.[2] Hitler a început prin a reflecta asupra alegerii: „De fapt, cred că modelul 11/40 mi-ar satisface necesitățile în acest moment. Singurul aspect care mă îngrijorează… e faptul că funcționează cu 300 rpm mai mult decât modelul 16/50.“ Hitler se temea că vehiculul de putere inferioară s-ar supraîncălzi și ar necesita reparații prea dese. „Nu mi-aș putea permite o mașină nouă la fiecare doi sau trei ani“, se plângea el. Precum cumpărătorii de pretutindeni, Hitler încerca să îl înduioșeze pe vânzător cu situația sa dificilă și să îl convingă să mai lase din preț: „Chiar dacă obțin eliberarea pe 1 octombrie, nu mă pot aștepta la venituri semnificative din munca [cartea] mea până pe la jumătatea lui decembrie. Voi fi obligat să iau un împrumut sau un avans de undeva. De aceea, câteva mii de mărci ar face o mare diferență. În plus, trebuie să plătesc cheltuielile de la proces care deja mă sperie… V-aș fi recunoscător dacă… v-ați putea interesa dacă aș putea obține o reducere de preț.“

Hitler voia ca Werlin să meargă la centru – la sediul companiei Benz din Mannheim, oraș industrial de pe malul Rinului. Hitler știa că Werlin plănuia să sune sau să meargă acolo în ziua de luni. O reducere de preț pentru Hitler, vestitul nazist, putea fi acordată sau refuzată doar de sediul central. Hitler voia ca scrisoarea lui înduioșătoare să ajungă în mâinile lui Werlin înainte de acea întâlnire de luni. În graba lui nebună de a-și procura o mașină, a apelat la o soluție practică: i-a dat scrisoarea unui prieten venit în

vizită, Wolfram Kriebel, tânărul fiu al colonelului Kriebel. Dacă era expediată din München luni dimineață, scrisoarea lui Hitler putea ajunge la Werlin în aceeași zi.

A fost o gravă greșeală. O scrisoare dată unui vizitator care părăsea închisoarea însemna contrabandă flagrantă. Fapta încălca regulile de cenzură care cereau ca fiecare scrisoare care intra sau ieșea din închisoare să fie examinată și citită (multe scrisori *către* Hitler fuseseră deja confiscate de cenzori, inclusiv cea care conținea o poezie cu versul „Vom dărâma gratiile temniței"). Eludând regulile, Hitler își punea în pericol un an de purtare model și luni de muncă intensă la mașina de scris. Dacă era obligat să rămână în Landsberg și să-și execute cei cinci ani de sentință, Hitler putea să dispară ca forță politică, rămânând în amintire doar ca un spasm al extremismului într-o țară care încă își căuta calea de ieșire din dezastrul războiului. Cu mișcarea nazistă din afara închisorii aflată deja într-un vârtej autodistructiv, absența prelungită a lui Hitler aproape sigur i-ar fi condamnat membrii la roluri episodice într-o Germanie care, chiar în acel moment, începea să stăvilească inflația și să-și găsească stabilitatea politică.

La început, scrisoarea lui Hitler a scăpat nedetectată. În exact aceeași zi în care a fost expediată – 15 septembrie –, directorul Leybold trimitea tribunalului bavarez un raport despre deținutul său vedetă. „E un om al ordinii și disciplinei", scria Leybold, care „face toate eforturile să respecte regulile instituției." Gândindu-se la fostele episoade de greva foamei și la accesele anterioare de isterie, Leybold a făcut observația că Hitler, „fără îndoială, a devenit mai matur și mai calm decât înainte". Și nu doar atât: era de așteptat ca Hitler să se comporte cu calm la eliberarea sa fiindcă nu avea „idei de răzbunare împotriva oficialităților din tabăra [politică] adversă care îi zădărniciseră planurile din noiembrie 1923". Întâlnirile față în față dintre Hitler și director, din ultimele luni, își arătau roadele; Leybold, ca mulți alții înaintea lui, fusese fascinat de câmpul de forță hitlerist.

Dar nu toată lumea era atât de impresionată de comportamentul și de intențiile politice ale lui Hitler. În afară se făceau presiuni pentru a opri eliberarea sa condiționată. Pe 23 septembrie, comandantul adjunct al Poliției din München a trimis curții un avertisment sumbru prin care atrăgea atenția că, dacă Hitler va fi eliberat, era de așteptat să-și reia vechile năravuri. Simpla sa prezență pe terenul politic putea salva partidul nazist, acum în declin și scos în afara legii, și grupările *völkisch*. „Reprezintă un pericol constant pentru securitatea internă și externă a statului", scria în raport. „Nici n-ar trebui pusă în discuție eliberarea sa." În cazul nefericit în care liderul nazist ar obține eliberarea condiționată, susținea poliția, „atunci este esențial ca Hitler, ca suflet al mișcării *völkisch*, să fie deportat".

Cu raportul poliției pe masă și cu audierea pentru eliberarea condiționată programată peste doar o săptămână, Hitler a mai primit o lovitură neașteptată. Aceasta a venit de la procurorul Stenglein, cel care îl condamnase la proces. Stenglein obiectase la acordarea eliberării

condiționate, nu doar pentru Hitler, ci și pentru Weber și Kriebel. „Nici nu poate fi vorba ca acuzații să nu mai aibă intenții criminale“, scria Stenglein. A reamintit violențele, răpirile și furturile din timpul tentativei de puci. Raportul procurorului chiar vorbea și de condamnarea lui Hitler din 1922 pentru molestarea liderului politic Otto Ballerstedt; eliberat condiționat după o lună executată dintr-o sentință de trei luni, Hitler în mod evident încălcase condițiile eliberării prin organizarea loviturii de stat. Mai mult, susținea procurorul, Hitler avea legătură cu recentele eforturi ilegale ale căpitanului Röhm de a-și recrea organizația paramilitară, acum interzisă, sub un nou nume, Frontbann.

Pe lângă aceste opreliști, Stenglein a aflat despre scrisoarea strecurată de Hitler din închisoare și de altele, ale lui Weber și Kriebel. Indignat, a cerut explicații de la directorul Leybold, care a făcut o anchetă rapidă și a întocmit un raport în care menționa multe cazuri de scrisori de acest fel aparținând lui Kriebel și lui Weber, în ultimele luni, dar doar o încălcare din partea lui Hitler. În ciuda acestor probleme, pe 25 septembrie, tribunalul a ignorat și poliția, și procuratura, aprobând eliberarea condiționată pentru Hitler, Kriebel și Weber, începând cu data de 1 octombrie.

Biroul lui Stenglein a trecut rapid la contramăsuri, încercând să blocheze eliberarea. Muncind în timpul weekendului, subalternii lui Stenglein – aproape sigur sub conducerea procurorului adjunct Hans Ehard – au întocmit un lung apel adresat curții. Începea cu eludarea cenzurii (nouă scrisori în total)[3] și se referea și la participarea clandestină a lui Hitler în eforturile de a reface Frontbann, noua grupare paramilitară a lui Röhm. Documentele confiscate din apartamentul său arătau că Röhm acționa în activitățile sale politice „la ordinele lui Adolf Hitler“, iar Hitler ajutase la scrierea noii carte a organizației. Chiar și Leybold, care încerca cu disperare să-și salveze pielea, a început să dea din colț în colț. „Dacă ni s-ar fi atras atenția… despre bănuielile poliției cu privire la eforturile deținuților noștri de a promova o organizație interzisă, supravegherea corespondenței ar fi fost mult mai strictă“, a spus el.[4] Totuși, apelul lui Stenglein a avut efectul scontat: a oprit mult sperata eliberare de pe 1 octombrie pe perioada cât Curtea Supremă examina cazul.

Între timp, conspirația care susținea deportarea lui Hitler în Austria devenise din ce în ce mai serioasă. Un emisar bavarez a fost trimis la Viena pentru a cere Austriei acordul privitor la repatrierea lui Hitler. Dar cancelarul austriac Ignaz Seipel a refuzat; nu-l va accepta pe Hitler nici măcar dacă îl vor împinge cu forța peste graniță. Cum Hitler luptase în armata germană, argumenta cancelarul, nu mai era austriac. Oricât de neîntemeiat din punct de vedere juridic era acest argument, a pus capăt speranțelor de a-l deporta pe Hitler. Viclenii austrieci le furaseră startul bavarezilor, deportându-l efectiv pe Hitler din țara natală înainte ca verii lor bavarezi să-l poată deporta înapoi. Când veștile acestea au ajuns la

Landsberg, Hitler a fost „copleșit de bucurie“, scria Hess. Cei doi au sărbătorit la un pahar cu vin.

Pe 6 octombrie, Curtea Supremă din Bavaria a respins apelul lui Stenglein, trimițând cazul lui Hitler la instanța inferioară. Tratând fără prea mult interes avertismentele sumbre (și care s-au dovedit ulterior reale) date de poliție și de procuratură, Curtea Supremă a aruncat mingea înapoi în terenul instanței care mai dăduse două verdicte în favoarea lui Hitler. Vor mai trece încă două luni până când justiția se va pune în mișcare. Hitler se afla pentru un timp în purgatoriu.

* * *

Atmosfera din închisoare era melancolică. Ploi de toamnă timpurii învăluiseră orașul Landsberg, făcând celulele și coridoarele reci și umede. Nu se mai punea problema de plimbări în aer liber și de aventuri la grădinărit, de spiritul rebel al camarazilor de arme, de speranța unei eliberări rapide, de reînnoirea sfintei misiuni naziste. Trupele de șoc, alcătuite mai ales din tineri, dădeau în sfârșit piept cu realitatea: Landsberg avea ziduri și gratii care nu puteau fi doborâte, chiar dacă unii dintre cei închiși încercau uneori să clintească metalul care îi ținea prizonieri. „Melancolie cenușie, plictiseală înnebunitoare și o atmosferă ternă s-au așternut peste tot, afectând moralul deținuților“, scria Kallenbach.

Începuse să se instaureze un soi de „psihoză de închisoare“, raporta Kallenbach. „Am început să ne simțim secătuiți și epuizați.“ Unii nu scoteau o vorbă cu orele; alții se certau zgomotos și ajungeau aproape să se bată până ce erau despărțiți de ceilalți. Hemmrich, gardianul, scria și el despre „o amorțeală vizibilă și tensionată“ printre prizonieri. Un deținut pe anume Frosch – care înseamnă broască, deci porecla lui era Fröschl, sau Broscoiul – a început să se poarte ciudat, să meargă în somn și să stropească ca un copil în cadă; se specula că era pe cale să își piardă mințile.

Chiar și cei mai entuziaști membri ai grupării începuseră să-și pună întrebări cu privire la scopul întregii lor acțiuni. Mulți primeau vești proaste de acasă, din moment ce familiile lor rămăseseră fără susținere când fuseseră încarcerați; în unele cazuri, sufereau și din cauza proastei reputații de radicali nesocotiți care fuseseră azvârliți după gratii. Unele dintre soțiile acestora fuseseră obligate să se angajeze ca servitoare ca să se poată descurca. Nu prea se punea problema de a-și permite biletul de tren ca să-și viziteze soții în Landsberg. Câțiva dintre acoliții lui Hitler poate că împărtășeau sentimentele celui care scria la sosirea în Landsberg: „Hitler în sus, Hitler în jos și am obținut asta și ailaltă pentru noi – asta aud toată ziua de la unii dintre tovarășii mei de aici… M-am săturat… E ultima oară când mă mai bag în politică. Cei de afară care strigă «Heil!» toată ziua n-au decât să se dea cu capul de pereți din partea mea. Când ies, o să mă ocup doar de slujbă, soție și familie.“ Alți deținuți au început să-și exprime îndoieli despre marele om însuși. „Nu am nici o îndoială“, protesta un deținut într-

una dintre relatările lui Kallenbach. „Dar până și șeful poate face greșeli, nu? Atunci ce facem?“ Pentru acești tineri, viitorul părea sumbru și nesigur.

Nici măcar scrisorile lui Hess nu mai erau pline de admirație pentru Hitler și nici nu mai menționau lecturi private din manuscrisul său. Ceva se răcise între cei doi. Hess povestea despre „scene teribile“ cu Hitler, înrăutățite de faptul că „Maurice firește că e de partea stăpânului său. Iar W[eber] și K[riebel] habar n-au care e problema, dar asta nu-i împiedică să sară în apărarea «profesionistului» (se poate să fie un bun arhitect sau constructor, dar habar n-are de tehnologie, chiar dacă mereu mi se tot laudă cu asta).“ Acestea erau cuvinte dure din partea cuiva care, până nu demult, îl apreciase pe Hitler mai mult decât oricine altcineva și care va deveni, mai târziu, alter-egoul său la conducerea celui de-al Treilea Reich. Nu e clar ce provocase această distanțare, dar era, se pare, mai mult decât ceva de moment. Hess scria: „Lucrurile devin din ce în ce mai dificile între noi“. În timp ce aștepta ca justiția să ia o hotărâre cu privire la eliberarea sa condiționată, Hitler se mai confrunta cu o incertitudine: publicarea cărții sale. Până pe 16 octombrie, Hitler scrisese și „semnase“ dedicații pentru cei 16 susținători care muriseră la puciul din 9 noiembrie 1923. Erau cu toții menționați cu numele întreg, inclusiv spectatorul care fusese și el ucis din greșeală, dar pe care Hitler și-l însușise pe lista „martirilor“, intrând astfel in istorie ca simpatizant nazist. Aceste dedicații sugerează că Hitler terminase manuscrisul de aproape 370 pagini și se pregătea pentru al doilea volum. O parte din manuscris ajunsese la Max Amann, editorul său. Dar Amann era în impas: nu avea bani.

„Părea imposibil să strâng fondurile necesare“ pentru publicarea cărții, scria ulterior Amann.[5] Piața de carte se prăbușise în timpul hiperinflației și nu-și revenise încă. Mai mult, editorii cu orientări politice, mai ales de dreapta, depindeau în mare măsură de întrunirile de masă pentru a-și pune produsele în circulație și pentru a-și face publicitate. De la puci, naziștii și alte grupări *völkisch* fuseseră scoase în afara legii; nu mai existau întruniri de masă. „Nenumărate edituri [și] un mare număr de ziare au dat faliment și literatura *völkisch* nu mai avea căutare fiindcă nu mai erau adunări unde să se poată vinde acest gen de cărți“, scria editorul Julius Lehmann.[6]

La etajul al doilea al fortărețeii, singura scăpare de melancolia de toamnă venea din nou de la îngerul păzitor al lui Hitler, Helene Bechstein. De data aceasta era un gramofon pe care i-l adusese, împreună cu ceea ce părea să fie o bogată colecție de discuri. „Ceva lin, apoi marșuri militare ca să te trezească!“, îi scria Hess lui Pröhl. „Valsuri care merg cercuri-cercuri, o voce minunată cântând «*Du bist die Ruh*» a lui Schubert și «*Schmerzen*» de Richard Wagner. Dacă închizi ochii, poți uita pentru câteva minute unde te afli.“[7]

* * *

În timp ce toată suflarea din Landsberg aștepta cu emoție hotărârea instanței, ziarul socialist *Münchener Post* a prins de veste despre viața ușoară și posibilele activități ilegale ale deținuților. Publicația a început să tune și să fulgere împotriva închisorii și a directorului ei pe motivul „scenei scandaloase“ a „închisorii de stat care funcționează pe față ca o fortăreață politică a rebelilor naziști“.[8] Atacul ziarului l-a făcut pe Leybold să se apere cu umilință; a răspuns cu încă un panegiric al bunei purtări a lui Hitler. Procurorii, Stenglein și Ehard, au ripostat rapid cu altă declarație, citând scrisoarea lui Hitler către Werlin ca dovadă că presupusa sa „bună purtare“ era doar de fațadă. Din nou, Leybold a susținut că Hitler arătase „un bun autocontrol și o purtare impecabilă“, numindu-l „un model pentru colegii săi de detenție“.[9]

Apoi, deodată, abaterile sale politice și scrisoarea cu pricina n-au mai contat. Pe 19 decembrie, Tribunalul Suprem din Bavaria a dat hotărârea definitivă. Hitler urma să fie eliberat imediat; primea acces liber înapoi în viața politică. Verdictul a fost citit de procurorul de stat Stenglein, care avea îndatorirea să execute ordinul. Cu siguranță fără mare tragere de inimă, Stenglein a compus o telegramă către Leybold la Landsberg: „Curtea Supremă a respins obiecțiile procuraturii… Cerem ca Hitler… să fie informat și eliberat imediat.“[10]

Era aproape zece seara când Leybold a apărut la ușa camerei nr. 7 din fortăreață. Hitler își amintea mai târziu: „După ce s-a codit nițel, mi-a spus: «Ești liber!» Nu-mi venea să-mi cred urechilor.“[11] A fost eliberat a doua zi, 20 decembrie 1924, cu cinci zile înainte de Crăciun. Anul de încarcerare se încheiase.

Până dimineață, vestea eliberării lui Hitler se răspândise ca fulgerul nu doar în închisoare, ci și printre susținătorii săi din München. Înainte să aibă timp să reacționeze, Gregor Strasser și Anton Drexler veniseră cu mașina cam pe la mijlocul dimineții să-l ia de la închisoare. Întâlnindu-l pe Hitler în camera de vizită, l-au anunțat despre planul lor de a-l duce direct la Ludendorff ca să poată deja discuta despre chestiuni politice. Hitler i-a refuzat. Hitler „nici măcar nu se gândea să meargă“, relata Hess într-o scrisoare. „Era foarte furios! Mai întâi voia să se odihnească și nimic altceva.“

În ciuda accesului său de furie, Hitler probabil a simțit o satisfacție răutăcioasă văzând că susținătorii săi, chiar și un potențial rival la conducere, precum Ludendorff, se călcau pe picioare ca să fie primii care îi salută reîntoarcerea. „Bătaia pentru grațiile lui începe mai devreme decât era preconizat“, scria Hess.[12] Hitler n-avea nici un chef de așa ceva. Cât despre Ludendorff, i-a spus el lui Hess, „aș vrea, dacă e posibil, ca numele

lui să înceteze să mai fie asociat cu mișcarea pentru că îmi îngreunează sarcina de a-i convinge pe muncitori să ni se alăture“.[13]

În loc să se arunce în brațele șoferilor săi autodesemnați, Strasser și Drexler, Hitler l-a chemat pe un prieten apolitic, Adolf Müller, să vină să-l ia. Müller era proprietarul tipografiei unde se tipărea *Völkischer Beobachter;* atelierul său era tot pe Schellingstrasse. Cu Müller a sosit și cel care acum părea mereu binevenit în preajma lui Hitler, fotograful Heinrich Hoffmann. Abia amintindu-și de încăierarea din trecut cu bodyguarzii lui Hitler, Hoffmann devenea rapid fotograful de curte al șefului.

La prânz, Hitler și-a luat rămas-bun de la oamenii săi, care, desigur, erau cu toții emoționați, după spusele lui Kallenbach. Hitler chiar a pretins că majoritatea personalului din Landsberg se aliniase cu lacrimi în ochi ca să-și ia la revedere de la el în poarta ca de palat a închisorii. „Când am plecat, toată lumea a plâns, inclusiv Muftiul, doctorii, gardienii – toți în afară de mine!“, a spus Hitler. „Îi făcusem să treacă de partea cauzei noastre!“[14]

În arhivele închisorii, Leybold notase restul de pedeapsă pe care Hitler îl mai avea de executat: „3 ani, 333 de zile, 21 ore și 50 minute. Eliberat condiționat până la 1 octombrie 1928.“ Dacă Hitler ar fi fost obligat să-și petreacă tot acest timp după gratii, s-ar fi întors în 1928, într-o Germanie care ar fi fost cu mult mai stabilă economic și politic.

Hitler a fost eliberat oficial la 12.15 p.m. Deși nu se știe dacă a primit reducerea solicitată de la vânzătorul Jakob Werlin pentru luxosul automobil Benz pe care și-l dorise atât în scrisoarea buclucașă, Hitler a fost luat, în acea zi, cu o mașină cel puțin la fel de bună. Müller și Hoffmann sosiseră cu o decapotabilă neagră și lucioasă, cu anvelope cu flancuri albe, exact genul de vehicul pe care spera să-l cumpere (doar că îl voia pe gri). Pe când urcau în automobilul confortabil, Hoffmann a insistat să găsească un loc bun pentru o poză de adio (Leybold interzisese fotografiile în fața porții). Cei trei s-au oprit exact în fața vechii porți a orașului Landsberg, cu o ogivă masivă care arăta exact ca o poartă de castel – sau chiar de închisoare. Hitler s-a poziționat pe stradă, lângă automobilul lucios, cu o mână pe portieră. Cu figura serioasă și plină de hotărâre, Hitler probabil că știa că e momentul în care viața sa începea din nou. După ce scăpase de probleme ca prin urechile acului – inclusiv de un glonț – timp de 13 luni, acum i se oferea o a doua șansă.

Chiar și în acest moment istoric, Hitler arăta puțin ciudat. De sub trenciul cu cordon în talie, picioarele îi ies ca niște bețe. În ziua eliberării sale după un an de exil, Adolf Hitler nu purta pantaloni, ci șosete până la genunchi. Sub trenci probabil că purta lederhosenii săi bavarezi, chiar și în decembrie. Ședința foto n-a durat mult.

„Hai mai repede, Hoffmann“, a spus Hitler. „E al naibii de frig.“

CAPITOLUL 13

Un nou început

Nimeni nu poate spune acum că sunt un necunoscut, iar asta ne oferă un punct de plecare pentru a o lua iar de la capăt.

ADOLF HITLER, AJUNUL CRĂCIUNULUI, 1924[1]

Peste tot în München erau afișe roșii ca focul anunțând discursul de vineri seară de la Bürgerbräukeller – aceeași berărie unde își organizase puciul în urmă cu 16 luni. Pentru prima dată de când ieșise din închisoare, Hitler era gata să le vorbească susținătorilor devotați. Îi ținuse în așteptare două luni de la plecarea din Landsberg, refuzând să fie atras în conflicte la reuniuni sau să-și dezvăluie intențiile. Până la urmă, și-a pus în scenă revenirea, reîntoarcerea pe listele politice. Oamenii ardeau de nerăbdare să vadă ce se petrecuse cu Hitler după aproape un an de închisoare. Era, așa cum susținea *New York Times* când părăsise Landsberg, „Domolit de închisoare"? Sau era vechiul propagandist care putea stârni gloatele și arunca săgeți către detractorii săi, către comuniști și către „sistem", după cum spunea el însuși? Cel mai mult voiau să afle ce avea de gând să facă cu fragmentatul partid nazist și cu mișcarea *völkisch.* Cum va conduce o cauză ajunsă în declin?

Lui Hitler îi luase săptămâni ca să răspundă la aceste întrebări din mintea sa. După ce un mic comitet de primire îl întâmpinase cu ghirlande și coroane de flori pe 20 decembrie la apartamentul său pe de Thierschstrasse – și aproape fusese doborât de pe scări de impetuosul său ciobănesc german[2] –, Hitler se ținuse departe de ochii publicului. Se făceau speculații nebunești despre el. Pe cine vizitase mai întâi – pe Ludendorff sau pe altcineva? Se retrăsese la țară pe coasta Balticii ca să își refacă forțele – *Erholung*? Ziarul lui Hermann Esser, *Nationalsozialist,* relata că, atunci când i se punea această întrebare, Hitler spunea: „N-am nici timp, nici bani pentru *Erholung*".[3] Ce punea la cale și de ce refuza să vorbească în public era un mare mister. „Aparenta pasivitate a lui Hitler seamănă confuzie și neliniște în rândurile mișcării *völkisch*", se menționa într-un raport al poliției secrete.

Doar în ajunul Crăciunului Hitler s-a reîntors pentru scurt timp în lumea pe care o cunoștea – casa lui Putzi și a lui Helene Hanfstaengl. Înstăritul cuplu se mutase într-o vilă luxoasă din zona plină de vegetație Herzog Park. „Te-ai întors, unchiule Dolf!", a spus micul Egon Hanfstaengl, în vârstă de patru ani, din ușă. Putzi, încântat să se laude cu noua casă, l-a condus pe Hitler în spațiosul salon principal, dominat de un mare pian Blüthner. La vederea magnificului instrument, Hitler s-a întors și a spus: „Hanfstaengl, te rog, cântă-mi «Liebestod»". Era vorba despre tragica scenă finală din *Tristan și*

Isolda. În câteva minute, cei doi își reînnodaseră legătura muzicală și Hitler era căzut într-o reverie wagneriană.

Seara petrecută de Hitler la familia Hanfstaengl a fost o fericită reintrare în viața Münchenului. Pentru micul Egon, Hitler a imitat sunetele artileriei din Primul Război Mondial. Într-o discuție seara târziu, a ajuns la politică. „Politica nu se referă la propuneri și programe, ci la muncă intensă pe termen lung până când oamenii sunt gata să echivaleze un necunoscut cu o idee politică. Cred că am ajuns în acest punct. Și de asta puciul a fost într-un fel folositor pentru mișcarea noastră. Nimeni nu poate spune acum că sunt un necunoscut, iar asta ne îndeamnă să o luăm iar de la capăt.“[4]

Münchenul aștepta cu sufletul la gură cartea pe care se spunea că o va scrie Hitler. Evidenta sa absență, care aproape că părea planificată de vicleanul Hitler, o făcea misterioasă și incitantă. Insolentul ziar socialist *Münchener Post* susținea, la sfârșitul lui ianuarie, că „memoriile lui Hitler, anunțate cu atâta pompă înainte de sfârșitul anului trecut, despre «patru ani de luptă contra lașității, prostiei și criminalității», nu au fost și nici nu vor fi scrise vreodată“. Ziarul *Nationalsozialist* al lui Esser a luat atitudine: „Privitor la această declarație mincinoasă, putem raporta că volumul cuprinzător al lui Hitler este depus la Eher Verlag și este deja în curs de tipărire“. În ziar apărea și o reclamă pentru carte, cu un titlu nou-nouț: *Mein Kampf* – prima apariție a titlului scurt și de impact, care în curând va deveni cel mai faimos titlu tipărit din toată lumea.[5] Totuși, în ciuda întregii vâlve, cartea lui Hitler încă întârzia. Nu va apărea pe rafturile librăriilor decât pe 18 iulie.

Presiunile asupra lui Hitler pentru a lua o poziție în agitata politică *völkisch* erau din ce în ce mai mari. Primul pas, indispensabil pentru Hitler, a fost să ridice interdicția de pe partidul nazist și organul său de presă, *Völkischer Beobachter.* Hitler s-a prezentat cu pălăria în mână la două întâlniri cu Heinrich Held, guvernatorul Bavariei. Așa cum numai el știa, Hitler s-a prezentat drept fiul risipitor, plin de remușcări pentru păcatele trecutului și convins acum că forța și violența nu au ce căuta în politică. Autoritatea statului trebuie respectată, a spus el. Mai presus de orice, Hitler a promis „să nu mai organizeze vreun puci“. Held a acceptat asigurările lui Hitler și a fost de acord să ridice interdicția de pe partid și ziar. „Fiara sălbatică e sub control“, a spus Held. „Ne putem permite să slăbim lesa.“[6]

Hitler și-a programat revenirea pentru 27 februarie 1925. Alegerea sălii din Bürgerbräukeller era atât previzibilă, cât și eficientă. Exact cum făcuse în noaptea discursului lui Gustav Kahr din noiembrie, care se încheiase cu sechestrarea temporară a acestuia de către Hitler, poliția a fost nevoită să închidă străzile din jurul berăriei. Exact ca în 1923, anticiparea și emoțiile atingeau apogeul. Dar, spre deosebire de noaptea puciului, această seară

nu va fi marcată de focuri trase în aer, luare de ostatici sau proclamații de răsturnare a guvernului de la putere. În locul acestora va fi o revenire atent pusă în scenă.

Înainte de discurs, Hitler a clarificat în editorialul din *Völkischer Beobachter* că prima sa solicitare era pacea imediată între facțiunile rivale și supunerea necondiționată față de el. Sentimentul său de stăpân – al mișcării și al momentului – era atât de complet, încât nu voia să accepte condiții din partea nimănui. Toată lumea trebuia să se reînscrie în partidul refăcut; foștii membri nu erau automat reînscriși. Era un început cu totul nou. Nu se vorbea despre împărțirea conducerii, consultări cu privire la luarea deciziilor sau roluri speciale pentru persoane speciale. Hitler urma să aibă autoritate absolută.

Totuși, în seara discursului părea ca și cum Hitler ar fi intrat într-o capcană pe care și-o întinsese singur, dând naștere unor așteptări pe care nu le putea îndeplini. Generalul Ludendorff, Gregor Strasser și Ernst Röhm nu au participat la marele său spectacol. Alfred Rosenberg s-a ținut și el deoparte, considerând evenimentul drept o „comedie“ și anticipând „sărutările frățești“ pe care Hitler le va cere în astfel de împrejurări. Hitler i-a cerut lui Drexler, ca fondator inițial al Partidului Muncitoresc German, să prezideze. Dar Drexler accepta doar dacă Hitler îl dădea afară mai întâi pe detestatul Hermann Esser, ceea ce Hitler a refuzat să facă. Până la urmă, Hitler s-a mulțumit ca Max Amann să deschidă marele eveniment, priceput om de afaceri, dar orator mai puțin talentat.

Ținând cont de așteptările și adulația mulțimii, probabil că nici n-ar fi contat ce spune Hitler. A acționat în stilul caracteristic. Într-un discurs de două ore, Hitler a reușit să dreagă tot ceea ce mersese rău în ultimii ani. De asemenea, a accentuat convingerea sa că, în lupta cu iudaismul marxist, există doar două posibilități – „fie dușmanii calcă peste cadavrele noastre, fie noi peste ale lor“. Vechiul Hitler se întorsese, semnalând că violența încă era o opțiune (ceea ce-l va face pe Held să reinterzică partidul peste doar câteva zile).

Hitler și-a avertizat, de asemenea, rivalii care ar fi vrut să-l strângă cu ușa. „Oricine crede că își poate condiționa aderarea la partid de vreo solicitare specială nu mă cunoaște prea bine“, a zis Hitler stârnind aplauze furtunoase. „Cât timp îmi asum întreaga răspundere, nu sunt dispus să-i las pe alții să-mi pună condiții. Și îmi asum întreaga răspundere pentru tot ce se întâmplă în această mișcare!“ Hitler a încheiat în urale și strigăte de *„Heil!“* așa cum făcuse și în trecut. Încă putea înflăcăra mulțimile. Surprinzător, chiar a promis că, dacă nu va îndeplini așteptările membrilor în termen de un an, își va da demisia. Hitler aruncase mănușa, provocând pe oricine s-o ridice.

Apoi a sosit acea *coup de théatre* care era adevăratul eveniment al serii. Cerând ca facțiunile rivale să-și lase deoparte diferendele, Hitler i-a chemat pe scenă pe inamicii care *veniseră* la întrunire. Printre aceștia erau Gottfried Feder, Wilhelm Frick și Rudolf Buttmann, partea mișcării *völkisch*

care favoriza participarea parlamentară; și Esser, Julius Streicher și Artur Dinter, care se opuneau acesteia. Diverși alți jucători li s-au alăturat pe scenă. Hitler a mai cerut o dată strângerile de mână și privirile adânci în ochi pe care le obținuse forțat de la cei trei ostatici pe aceeași scenă în urmă cu 15 luni, gesturi de devotament emoționant și politic în beneficiul mulțimii. Histrionul compusese un măreț tablou al unității, cu el ca figură centrală, în fața a mii de martori. Și, ca și în seara puciului, spectacolul a culminat cu 3 000 de oameni cântând „Deutschland, Deutschland über alles“.

Seara agitată de la Bürgerbräukeller a fost o reîntoarcere triumfală pentru Hitler. În ciuda lipsurilor sale – absența unor nume importante, interzicerea partidului care urma să fie reinstituită în curând –, Hitler o folosise drept trambulină nu spre poziția în care fusese, ci spre un nivel de dominație și control fără precedent. Se prezentase ca un zeu, iar credincioșii acceptaseră. Nu va marca finalul luptelor interne – unele vor dura până în anii 1930 –, dar va semnala relansarea *Führerpartei*-ului lui Hitler, un partid sub dominația unui lider, care va deveni instrumentul său personal în instaurarea unei dictaturi. Iar seara de retorică și adorație a marcat finalul traseului inițiatic al lui Hitler care trecuse prin exil, proces și reînviere. Restaurat și reinventat, lăsând dezastruoasa tentativă de puci departe în spatele lui, își începuse lungul marș spre putere.

EPILOG

Ce s-a întâmplat până la urmă

Dacă 12 000 sau 15 000 din acești evrei corupători ai poporului ar fi fost puși în calea gazelor otrăvitoare… sacrificiul a milioane de oameni pe front n-ar fi fost zadarnic.

ADOLF HITLER, *MEIN KAMPF*[1]

La șapte luni după discursul său de revenire, Hitler s-a retras la locul său preferat de pe această lume, Berchtesgaden. Acolo, în Alpi, va continua să-și scrie ideile rasiste, răzbunătoare și bombastice, dar și planurile cabotine pentru organizarea lumii. Instalat confortabil într-o căsuță închiriată de la prietenii săi, familia Bücher, proprietarii hotelului Platterhof (fosta pensiune Moritz), a scris volumul al doilea din *Mein Kampf.* De data aceasta, Hitler i-a dictat unui secretar. Ca de obicei, Hitler era obsedat de înfrângerea Germaniei în Primul Război Mondial, ceea ce, în viziunea sa, însemna începutul. Învinovățindu-i de pierderea suferită de Germania pe evreii așa-zis trădători și profitori, a continuat cu comentariile înveninate la adresa acestora. Dacă 12 000 sau 15 000 de „ticăloși" evrei ar fi fost „eliminați la momentul oportun", susținea el, „un milion de vieți virtuoase și cuviincioase ar fi fost salvate".[2] Acestea sunt singurele rânduri din *Mein Kampf* care sugerează că Hitler se poate să fi avut viziuni de exterminare a evreilor prin metode moderne. Totuși, majoritatea istoricilor nu cred că plănuise deja lagăre de exterminare cu camere de gazare. Cu toate acestea, afirmația arată clar că mintea sa putea concepe anihilarea în masă.

Sugestia lui Hitler de a gaza 12 000 sau 15 000 de evrei se regăsește într-o simplă notă de subsol în analele crimelor sale reale. Acțiunile sale ca dictator, comandant pe timp de război și autor de genocid confirmă planul arogant pe care și-l făcuse la închisoarea din Landsberg și îl cristalizase în *Mein Kampf.* Întregul război din vest – ceea ce americanii descriu drept cel de-al Doilea Război Mondial – a fost, de fapt, doar *Rückendeckung* sau disimularea intențiilor lui Hitler de a-și întinde dominația spre est – exact așa cum explica în *Mein Kampf.*[3] Din momentul în care a părăsit închisoarea din Landsberg până în ultima clipă de viață, Hitler a fost obsedat de două lucruri: să obțină *Lebensraum* de la Rusia și să scape lumea de evrei. Hitler adoptase *Lebensraum* drept concept când scrisese *Mein Kampf* în Landsberg; tot în închisoare trăsese concluzia că trebuia să adopte „cea mai dură armă" contra evreilor, așa cum arăta în conversația sa cu nazistul ceh Kugler. 20 de ani mai târziu, în testamentul său politic scris cu o zi înainte să se sinucidă, Hitler îndemna poporul german să „reziste fără milă

în fața celor care otrăveau toate națiunile, evreii internaționali“. Acestea au fost ultimele cuvinte pe care le-a scris.

* * *

Anul petrecut de Hitler la închisoarea Landsberg a devenit curând parte din mitul său care căpăta proporții din ce în ce mai mari. Ca și puciul ratat, acest an în spatele gratiilor a fost iscusit inclus în legenda „anilor de luptă“ a viitorului Führer. După ce a preluat puterea în 1933, „celula“ lui Hitler – camera nr. 7 din fortăreață – a fost transformată în altar și loc de pelerinaj, cu o placă vizibilă pe ușă (AICI A FOST ÎNCARCERAT ADOLF HITLER) și un steag cu svastică pe masă. O veche mașină de scris – nu cea portabilă pe care Hitler scrisese *Mein Kampf* – a fost adusă în cameră pentru un aer cât mai veridic. Germanii veneau cu miile să stea în fața ușii deschise a camerei lui Hitler, transformând închisoarea din Landsberg într-o atracție turistică. Trenuri speciale soseau la sfârșit de săptămână cu până la 2 000 de pasageri; oamenii stăteau la cozi lungi pentru a pătrunde în incinta închisorii. Unii adoratori fanatici chiar au venit pe jos din nordul Germaniei pentru a pune piciorul pe pământul sfânt unde locuise Hitler timp de un an. În 1934, la zece ani după executarea sentinței cu închisoarea, Hitler însuși a venit în vizită, inspectându-și fosta celulă și privind încă o dată prin fereastra zăbrelită. Semnându-se în „Cartea de aur“ a oaspeților, cu vechiul său tovarăș de închisoare Emil Maurice alături, Hitler a consacrat cu adevărat locul.

Landsberg, ca oraș, prospera sub atâta atenție. În 1937 și 1938, delegații ale Tineretului Hitlerist au parcurs cei 186 de km de la Nürnberg la Landsberg la finalul convențiilor partidului nazist. Edilii orașului au început să eticheteze Landsberg drept „orașul lui Hitler“ și „locul de naștere al filosofiei național-socialiste“. În 1944, în oraș au sosit locuitori noi: prizonierii evrei de la Auschwitz. Peste 23 000 de prizonieri au fost obligați să trăiască luni întregi ca animalele în colibe săpate în pământ și barăci subterane cu acoperiș de lut – reci, întunecate și supraaglomerate. Un lagăr de concentrare ad-hoc fusese creat în jurul orașului Landsberg și al orașului din apropiere, Kaufering, în încercarea, pe care Hitler o făcea cu ultimele puteri, de a construi primul avion de luptă cu motor cu reacție, Messerschmitt 262. În zece luni de muncă frenetică, cel puțin 6 000 de sclavi evrei au pierit de epuizare, foame, execuții și tifos. Alte câteva sute au murit în 1945, într-un marș al morții, când forțele armate americane se apropiau de München.

La finalul celui de-al Doilea Război Mondial, Landsberg și-a ignorat în mod deliberat rolul jucat în persecuția evreilor, efectiv îngropându-și trecutul cu buldozerele, construind o zonă comercială pe locul fostelor barăci. „Barăcile erau considerate o pată pe obrazul orașului“, a spus Manfred Deiler, conducătorul Fundației Europene pentru Memoria Holocaustului din Landsberg. Organizația conservă barăcile rămase în amintirea „genocidului din pragul ușii noastre“ din lunile de la sfârșitul războiului.

Eforturile activiștilor civici au fost răsplătite cu pietre funerare memoriale trimise de șefii statului din zece țări europene de unde fuseseră luați evreii – Václav Havel, Boris Elțîn și alți câțiva și-au legat numele de memorial. Una dintre secțiuni a devenit un loc de pelerinaj și centru de documentare. „Acestea sunt ultimele relicve din acest tip de lagăr de concentrare din Germania“, a spus Deiler.

Și sunt și ultimele relicve ale legăturii dintre Landsberg și Adolf Hitler.

* * *

Cea mai tangibilă moștenire a perioadei petrecute de Hitler în închisoare a fost *Mein Kampf.* Cartea a avut o carieră remarcabilă, după cum a fost numită traiectoria sa publicistică.[4] Tirajul primului volum din 1925, 10 000 de exemplare, s-a vândut bine, cel puțin pentru adevărații susținători. „Amann a început să facă profit cu *Mein Kampf“,* scria Hanfstaengl în decembrie, chiar când s-a tipărit un al doilea tiraj de 10 000 de exemplare.[5] Volumul al doilea, publicat în decembrie 1926, s-a vândut mai greu. Ambele volume au fost ulterior incluse într-o singură carte, de regulă numită *Volksausgabe* – „ediție populară“. Totuși, stilul rigid și obstinația ideologică a lui Hitler – împreună cu eșecul dezastruos al puciului său – i-au determinat pe editorii publicațiilor cu pretenții să-l considere „terminat“. „Adolf Hitler și-a epuizat întregul arsenal într-o singură zi“, scria *Frankfurter Zeitung.*[6]

Interesul față de *Mein Kampf* a crescut pe măsură ce succesul politic al lui Hitler a luat avânt la începutul anilor 1930, până la instalarea sa în funcție, în ianuarie 1933, fiind vândute 240 000 de exemplare.[7] Apoi cartea s-a lansat în stratosferă, cu un milion de exemplare vândute până la sfârșitul anului, inclusiv multe exemplare achiziționate de bibliotecile publice din Germania.[8] Până la sinuciderea lui Hitler, în 1945, *Mein Kampf* se vânduse în 12 milioane de exemplare și fusese tradusă în 18 limbi. Iar cartea nu era un simplu ornament sau un element obligatoriu în biblioteca fiecărei familii germane. Era citită. Într-un meticulos studiu de 632 de pagini despre scrierea, publicarea și reacția publicului la *Mein Kampf,* savantul Othmar Plöckinger a respins vechiul mit că a fost cel mai mare bestseller necitit din istorie. După ce a examinat registrele de la sala de împrumuturi a bibliotecilor germane, de exemplu, Plöckinger a putut demonstra că volumul s-a bucurat de o circulație care neagă ideea că oamenii luau cartea doar ca s-o aibă pe raft sau ca s-o dea cadou de nuntă. Oamenii citeau *Mein Kampf* de bunăvoie.[9]

Manuscrisul original s-a pierdut. Sau, mai degrabă, toate manuscrisele (de fapt, paginile dactilografiate) s-au pierdut, deoarece se crede că volumul a suferit multiple modificări în timp ce a fost editat și reeditat de Hitler și de diverși asistenți înainte de publicare. Chiar și în momentul triumfului său

politic, manuscrisul era tratat ca un secret de stat. Deși Hitler avea o copie, în 1940 i-a refuzat personal arhivarului partidului nazist permisiunea de a expune vreo pagină din el – și nici măcar fotografii cu paginile manuscrisului – la o expoziție care comemora „lupta pentru măreția Germaniei“, la convenția partidului din acel an.[10] Se spune că Helene Bechstein a primit o copie de la Hitler, pe care fie i-a înapoiat-o, fie a pierdut-o în timpul bombardamentelor asupra Berlinului – deși relatarea este apocrifă. Aproape toate documentele personale ale lui Hitler din Berlin, München și Berchtesgaden au fost arse în ultimele zile ale războiului de către adjutantul său, Julius Schaub. Multe documente originale s-au făcut scrum atunci când arhivarii naziști au dus tone de materiale la topit în ultimele zile de război. După ani de zile, așa cum menționam în Capitolul 9, „Reorganizarea lumii“, s-au mai găsit doar primele cinci pagini din manuscris, plus planul de 18 pagini făcut de Hitler.

După cel de-al Doilea Război Mondial, *Mein Kampf* a intrat într-un soi de straniu purgatoriu. Autoritățile americane luaseră în custodie, în 1945, toate bunurile rămase de la Hitler și de la partidul nazist, inclusiv editura lui Max Amann, Eher Verlag. Dar, nu după mult timp, ocupanții au cedat custodia bunurilor noului guvern bavarez. Hipersensibili la rolul Münchenului de loc al nașterii partidului nazist și de „capitală a mișcării“, așa cum îl numea Hitler, bavarezii au pus imediat *Mein Kampf* la păstrare într-un loc secret, unde a rămas în următorii 70 de ani. Cum dreptul de autor era încă în vigoare timp de 70 de ani după deces, toate discuțiile referitoare la republicarea în germană au fost zădărnicite de autoritățile bavareze, chiar dacă primul președinte german de după război, Theodor Heuss, a recomandat-o drept lecție pentru tânăra generație. Disponibilă doar în anticariate obscure sau în secțiile de documentare din biblioteci, *Mein Kampf* a devenit fructul oprit și relicva demonizată a celei mai negre perioade din istoria Germaniei. Publicul larg o putea găsi cu greu, dar aproape nimeni n-o căuta. Acest lucru s-a schimbat, desigur, odată cu introducerea Internetului, când cartea a devenit disponibilă online, mai ales datorită grupărilor neonaziste. Totuși, chiar dacă era disponibilă, doar câțiva extremiști de dreapta erau interesați s-o citească. Nu se știe totuși câți dintre ei au reușit să parcurgă în întregime proza pompoasă și plictisitoare.

Interdicția de publicare a volumului *Mein Kampf* în limba germană, impusă de guvernul bavarez, trebuia să se încheie la expirarea drepturilor de autor, în ultima zi din anul 2015. În 2009, Institutul de Istorie Contemporană din München (Institut für Zeitgeschichte), vârful de lance al cercetărilor asupra epocii naziste din Germania, a început să lucreze la o „ediție critică“ adnotată a cărții lui Hitler – prima versiune în limba germană de după al Doilea Război Mondial. Institutul pusese deja la dispoziția cercetătorilor o colecție de 12 volume cu miile de discursuri,

scrieri și hotărâri ale lui Hitler; 25 de volume din jurnalele lui Joseph Goebbels; și, în 1961, un manuscris nou-descoperit pe care Hitler îl pregătise ca al treilea volum din *Mein Kampf* (lucrarea a fost publicată sub titlul *Hitlers Zweites Buch*). „Era logic să încheiem ciclul prin publicarea celei mai importante resurse a gândirii lui Hitler, *Mein Kampf*“, a declarat directorul de proiect din institut, Christian Hartmann.

Cu analize și comentarii savante la aproape fiecare pagină din ediția în două volume cu 2 000 de pagini, noul *Mein Kampf* ar urma să „demitologizeze“ opera detestată și temută, dar puțin cunoscută a lui Hitler, a spus Hartmann. Prin publicarea unei versiuni academice dintr-o perspectivă modernă, cartea intenționa și să-i stimuleze pe editorii populari să publice cartea în forma sa inițială. Istoricul israelian Dan Michman, șeful echipei de cercetări internaționale de la muzeul memorial Yad Vashem, a susținut proiectul de republicare al institutului și a remarcat că noua versiune din *Mein Kampf* ar „arăta cam ca Talmudul“.

În orice caz, nu peste mult timp, proiectul va întâmpina probleme și va stârni controverse internaționale. Au apărut obiecții de la grupurile de supraviețuitori ai Holocaustului. Unii s-au temut că noua carte ar putea fi folosită pentru a stârni extremisme de dreapta și pentru a incita la ură. Cu toate acestea, cercetătorii de la institut au continuat să lucreze, planificându-și publicarea noii versiuni în ianuarie 2016, cu o copertă sobră, academică; nu cu figura lui Hitler și cu o mare tăietură roșie ca în anii 1930. Era de așteptat ca *Mein Kampf* să înceapă o viață nouă, deși complet diferită de cea din anii 1920 și 1930. Descompus și analizat, textul incoerent, repetitiv și uneori dens ar putea fi citit drept ceea ce și este – un tratat politic scris de un viitor dictator obsedat, o „lucrare de propagandă“, așa cum s-a exprimat șeful proiectului, Hartmann[11], dar și o „hartă“ internă consecventă care prezicea viitoarele acțiuni ale lui Hitler, după spusele savantului Zehnpfennig.[12] Și, așa cum sugera președintele Heuss în 1959, *Mein Kampf* ar putea, în sfârșit, să fie folosită drept instrument la predarea istoriei în școlile și universitățile germane.

* * *

Puciul, procesul și detenția lui Hitler adunaseră laolaltă o serie de personaje dubioase și de circumstanțe care mai târziu vor juca un rol în cel de-al Treilea Reich. Hermann Göring, care a fost grav rănit în timpul puciului, va deveni al doilea om în regimul ucigaș al lui Hitler și va fi condamnat la moarte în procesul de la Nürnberg; a scăpat de spânzurătoare sinucigându-se cu o pilulă ascunsă cu cianură. Heinrich Himmler, agronomul ochelarist care dusese steagul căpitanului Ernst Röhm în noaptea puciului, a ajuns conducătorul SS, cea mai teribilă piesă din mașina criminală a lui Hitler; s-a otrăvit la puțin timp după ce a fost prins, scăpând chiar și de procesul de la Nürnberg. Röhm însuși a murit cu mult

înainte; a fost lichidat la ordinele lui Hitler, în Noaptea Cuțitelor Lungi din 1934.

Rudolf Hess, cel mai loial acolit al lui Hitler, a devenit Führer adjunct al partidului nazist și a avut un post în cabinet. Dar fostul secretar din închisoarea Landsberg s-a răzvrătit împotriva șefului său în 1941, zburând în Scoția cu un avion ușor, ca să facă pace cu britanicii. Considerat instabil, a fost imediat închis, iar la Nürnberg a fost condamnat la închisoare pe viață. Hess și-a petrecut următorii 41 de ani în închisoarea berlineză Spandau, unde s-a sinucis în 1987.

Alți pucișți care ajunseseră în funcții înalte și și-au găsit, în cele din urmă, sfârșitul fiind condamnați la moarte prin spânzurare de către tribunalul din Nürnberg, au fost Alfred Rosenberg, ideologul și scriitorul baltic care a devenit ministrul lui Hitler pentru teritoriile estice ocupate, inclusiv Ucraina; Wilhelm Frick, fostul funcționar în poliția din München care devenise ministrul de Interne al lui Hitler, autorul majorității legilor împotriva evreilor emise de cel de-al Treilea Reich; și Hans Frank, consultantul juridic personal al lui Hitler, care îl servise apoi pe Führer cu multă energie și brutalitate ca guvernator general al Poloniei ocupate. În timp ce-și aștepta execuția într-o celulă de lângă sala de sport unde urma să se construiască spânzurătoarea, Frank a scris de mână un memoriu de 1 000 de pagini care includea reflecțiile sale asupra frecventelor conversații și excursii cu Hitler. Cartea lui Frank a fost numită, destul de adecvat, *Im Angesicht des Galgens (La umbra spânzurătorii)*.

Otto Lurker, unul dintre gardienii lui Hitler de la închisoarea Landsberg, a fost și el spânzurat. Trecând de la munca în penitenciar la trupele SS, Lurker a fost trimis în Austria în timpul războiului, unde a supravegheat execuția a cel puțin 1 000 de prizonieri sloveni din lagărul de concentrare de la Maribor. În 1949, a fost judecat la Ljubljana și executat prin spânzurare.

Un membru al cercului intim al lui Hitler din 1923, care scăpase atât de mânia Führerului, cât și de procesul de la Nürnberg, a fost deșiratul germano-american Ernst Hanfstaengl. El voise să împace și capra, și varza; s-a ridicat cu ajutorul lui Hitler pe o poziție înaltă, ca purtătorul său de cuvânt în relația cu presa internațională, dar a încercat în același timp, din când în când, să-i tempereze accesele de nazism în 1933. Dar, începând cu 1937, Hanfstaengl și-a dat seama că era în colimatorul detractorilor, mai ales al lui Göring; a trebuit să fugă. A scris că a fost aproape ucis fiind forțat să se parașuteze în plin război civil în Spania, înainte de a ajunge în Elveția și, până la urmă, în Marea Britanie. A fost închis ca inamic, apoi trimis în Canada, iar mai târziu în Statele Unite, unde, din deținut într-o plantație părăginită din Virginia, a devenit consultantul secret al cabinetului președintelui Roosevelt. După război, Hanfstaengl a trăit lângă München, unde și-a scris memoriile. Deși previzibil autoflatantă, cartea lui Hanfstaengl oferă totuși o viziune utilă asupra vieții lui Hitler în München și ce a condus la puciul din 1923. Hanfstaengl a murit în 1975, la 88 de ani.

Unii dintre participanții la evenimentele din 1923 și 1924 au făcut un profit frumușel din asocierea lor cu Hitler. Max Amann, fostul sergent care a preluat Editura Eher, a construit un imperiu financiar din vânzările spectaculoase ale *Mein Kampf* și din larga circulație a cotidianului *Völkischer Beobachter.* Hitler l-a numit șef al Asociației de Presă a Reichului și al Asociației Editorilor de Ziare, conferindu-i o enormă putere peste toate publicațiile germane, pe care le putea falimenta dacă nu se înregimentau ideologic. Judecătorul Georg Neithardt, magistratul cu barbișon care îi permisese lui Hitler să preia frâiele procesului de trădare și îi dăduse o sentință „onorabilă" de „închisoare în fortăreață" (cu eliberare condiționată după șase luni), a dus-o și el bine după ce Hitler a ajuns la putere. Hitler l-a răsplătit pe Neithardt cu șefia Tribunalului Suprem din Bavaria. La moartea lui din 1941, Hitler a trimis personal o coroană impresionantă la funeralii.

Cel care se opusese cel mai vehement lui Hitler și ambițiilor sale la procesul pentru trădare, Gustav von Kahr, a avut parte de o soartă cumplită. În Noaptea Cuțitelor Lungi din 1934, fostul comisar general – care era deja la pensie – a fost scos cu forța din apartamentul său, torturat de membrii SS și, până la urmă, ucis. Corpul său mutilat a fost găsit într-o mlaștină din apropiere de lagărul de la Dachau. Tovarășul de conspirație și de proces, generalul Erich Ludendorff, a pierdut rapid favorurile lui Hitler și a ajuns la un tip mistic de politică, îndreptată împotriva creștinilor la fel de mult ca împotriva evreilor, transformându-se într-un excentric al politicii. El și Hitler s-au îndepărtat, devenind chiar dușmani. Ludendorff a murit în 1937.

* * *

Berăria Bürgerbräukeller care fusese devastată de oamenii lui Hitler în noaptea puciului a profitat mult de pe urma asocierii cu naziștii. Când Hitler a ajuns la putere în 1933, puciul ratat devenise deja o legendă eroică. Victimele sale naziste erau tratate oficial ca martiri venerați, comemorate cu o placă masivă și o gardă permanentă de onoare în Piața Odeon. Cei 16 morți au fost înmormântați în apropiere, într-un „templu al onoarei" în stil grecesc. În fiecare an, în ziua puciului – 8 noiembrie –, Hitler conducea un marș ritualic din Piața Odeon până la Bürgerbräukeller, unde ținea un discurs.

Dar regularitatea acestei ceremonii aproape că i-a adus sfârșitul lui Hitler. În 1939, exact la două luni după ce Hitler invadase Polonia, la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, Bürgerbräukeller a fost scena unei tentative de asasinat care aproape că a încheiat coșmarul numit Hitler. Timp de două luni, pe parcursul nopții, când berăria era închisă, un tâmplar isteț, pe nume Georg Elser, care dorea să „îmbunătățească condiția muncitorilor și să evite războiul", instalase un dispozitiv exploziv cu efect întârziat într-unul dintre stâlpii de susținere chiar din spatele podiumului

unde se țineau discursuri. Elser știa că Hitler mereu vorbea timp de cel puțin o oră, cu începere de la 20.30. Atentatorul și-a reglat dispozitivul să explodeze la 21.20. Dar, cum aeroportul din München fusese închis în acea seară din cauza ceții, Hitler și-a început discursul devreme, la ora 20. După ce a vorbit o oră și șapte minute, a plecat din Bürgerbräukeller la 21.07, ca să prindă un tren înapoi spre Berlin. 13 minute mai târziu, bomba lui Elser a distrus sala, ucigând opt oameni și rănind alți 60. Locul unde se aflase Hitler cu 13 minute mai devreme fusese distrus total. „Acele 13 minute au costat cel mai mult omenirea în tot secolul XX", scria autorul german Claus Christian Malzahn.[13] Bürgerbräukeller nu mai există azi, căzând victimă bombardamentelor din timpul războiului, neglijării și dezvoltării urbane. Tot ce a mai rămas este o placă în locul unde s-a aflat stâlpul, în memoria lui Georg Elser.

* * *

Azi, închisoarea Landsberg este în continuare o instituție penitenciară a Bavariei, cu peste 500 de deținuți. Camera lui Hitler, împreună cu alte „celule" din clădirea fortăreței, a fost demolată după război. Zidurile interioare au fost desființate, iar spațiul obținut a revenit la destinația sa inițială – atelier al închisorii. Dar zidurile exterioare sunt încă în picioare. Tot neschimbate sunt și ferestrele înalte cu gratiile lor ușor ruginite – aceleași printre care privea Hitler în fiecare zi, când se afla aici. Când, în 2015, autorul a urcat scările la etajul al doilea și s-a apropiat de ferestrele lui Hitler, a văzut printre gratii același peisaj înverzit pe care îl vedea și Hitler. Faptul că se afla în același loc în care Hitler locuise, dormise și lucrase i-a dat o stare ciudată de a fi pătruns în spațiul lui Hitler, exact locul în care multe dintre ideile bolnave și diabolice ale viitorului dictator au fost puse pe hârtie. Hitler plecase de aici în urmă cu 90 de ani, dar cumva spiritul său încă mai rezistă în fortăreață, pe atunci veche de 106 ani. Din acest loc și de la acel om pornise cel mai mare dezastru creat de om din istorie. Și mare parte din el fusese concepută în această mică încăpere.

* * *

Eșafodul nu avea nimic spectaculos. Era o cutie de lemn cu o scară pe o parte și o incintă închisă dedesubt, astfel încât corpul spânzuratului să nu fie vizibil. Nu era vorba de o scenă, ca în execuțiile publice din Londra secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, sau de faetoanele și ghilotinele din Place de la Concorde din Paris. Acesta era un sfârșit lipsit de noblețe. Condamnatul era mereu îmbrăcat în culori închise, ca și cum ar fi mers la lucru la fabrică. Mereu arăta mohorât. Avea mâinile legate. Era dus în tăcere sus, pe scări. Acolo îl aștepta un bărbat în costum cu lațul pregătit. Mai era prezent și un preot, îmbrăcat exact cum cerea tradiția din Bavaria catolică, cu un stihar tivit cu dantelă albă și cu toate însemnele meseriei sale, ținând o carte neagră. În colțuri stăteau bărbații ale căror uniforme

divulgau cheia acțiunii: soldații americani, cu căștile lor cu însemnele poliției militare.

Închisoarea din Landsberg, penitenciarul bavarez în care Hitler fusese închis pentru un an, se transformase în Închisoarea nr. 1 a Armatei SUA pentru criminali de război. Scopul său era să îi pedepsească pe cei mai importanți vinovați din al Doilea Război Mondial. Una dintre sarcinile pe care le îndeplinea era să-i execute pe cei condamnați pentru crime contra umanității săvârșite în timpul războiului – de obicei, genocidul din lagărele de concentrare. Între 1946 și 1951, 259 de oameni au fost spânzurați pe eșafodul fără pretenții construit la doar 15 metri de fortăreața în care locuiseră Hitler și acoliții lui (alți 27 de deținuți fuseseră executați prin împușcare). Cei care urcau scările eșafodului în diminețile mohorâte din Germania plăteau prețul suprem pentru proiectul diabolic început de Hitler cu 20 de ani în urmă, în celula nr. 7. Lansarea proiectului necesitase luni de efort – cele 25 de zile ale procesului lui Hitler pentru trădare, lungile sale săptămâni de scriere, discursurile către tovarășii de închisoare, cele 13 luni după gratii. Dar pentru acești oameni care îl urmaseră în abis, a durat doar câteva clipe: citirea sentinței, binecuvântarea din partea preotului, gluga neagră trasă peste cap, apoi lațul. Pentru ei războiul s-a încheiat exact unde începuse, cu o viziune a grandorii în mintea celui care își dezlănțuise propria viziune asupra purității rasiale și de cucerire a întregii lumi.

MULȚUMIRI

Bucuria deosebită pe care o simți atunci când scrii o carte bazată pe cercetare stă în contactul cu extraordinarii savanți care și-au petrecut o parte din viața profesională în slujba acestei căutări. De multe ori am beneficiat de sfaturile generoase ale lui Othmar Plöckinger din Salzburg; Paul Hoser și Christian Hartmann din München; Jeffrey Herf din Maryland; și Alan E. Steinweis atât în Vermont, cât și în München. În același timp, am beneficiat de contribuțiile oferite de-a lungul anilor, la înțelegerea politicii și istoriei germane, de Robert Gerald Livingston, Jackson Janes și Jeremiah Riemer. Alți savanți și experți care mi-au oferit cu plăcere din timpul și experiența lor au fost: Roman Töppel, Reinhard Weber, David Clay Large, Christoph Safferling, Dan Michman și Jakob Zollmann.

Laurence Latourette și Jonathan M. Weisgall, oameni excepțional de profunzi, cu minte de scriitor, mi-au citit manuscrisul și au fost mai mult decât generoși cu sfaturile și cu încurajările lor.

În spatele întregii mele munci s-au aflat generoasele prietenii legate cu unii dintre cei mai buni scriitori și jurnaliști germani: Claus Christian Malzahn, Gabor Steingart, Clemens Wergin, Gregor Peter Schmitz și Henryk Broder. Grație lui Schmitz, am putut beneficia și de talentații documentariști de la *Der Spiegel* în dificila misiune de localizare a documentelor greu de găsit, inclusiv Hauke Janssen și Conny Neumann. Fotograful din München Wolfgang Weber a adăugat amănunte importante faptelor cercetate.

Un caz special printre acești colegi care mi-au acordat susținerea este Michael S. Cullen, un autor american din Berlin care este extraordinar de priceput la a fi ghidul oricui scrie despre Germania. Cullen scrie eseuri istorice serioase în germană și mi-a fost prieten apropiat timp de aproape 50 de ani.

Existența oricărui cercetător depinde de arhivari și de bibliotecari. Această carte s-a bucurat de sprijinul și, uneori, de avertismentele lui Klaus Lankheit, un izvor nesecat de cunoștințe despre Hitler și al Treilea Reich, arhivar-șef la indispensabilul Institut für Zeitgeschichte din München – unde Simone Paulmichl mi-a facilitat accesul la savanți și resurse. De asemenea, am primit sprijin la timpul potrivit de la David Morris, Mark Dimunation și Amber Paranick, de la Biblioteca Congresului; de la Holly Reed și Sharon Culley, de la Arhivele Naționale din SUA; de la Evi Hartmann, de la Institutul Istoric German din Washington; de la Sylvia Krauss, Johann Pörnbacher și Josef Anker, de la Arhivele Bavareze de Stat; de la Christoph Bachmann și oamenii săi, de la Arhiva de Stat din München; de la Peter Fleischmann, de la Arhiva de Stat din Nürnberg; de la numerosul personal de la uriașa și bogata Bibliotecă de Stat din Bavaria

(BSB). Mulțumiri speciale pentru Angelika Betz, de la uimitoarea arhivă foto a BSB.

Munca mea în aceste instituții a fost mult mai eficientă datorită asistenței în cercetare oferită de Courtney Marie Burrell, o absolventă talentată de la Universitatea Ludwig-Maximilians din München.

Le sunt profund îndatorat lui Harald Eichinger și directorului Monika Gross pentru clarificatorul tur al închisorii Landsberg și al locului în care a stat, a muncit și a dormit Hitler. Mulțumiri merg și către Daniella Philippi, purtător de cuvânt al guvernatorului Bavariei, Horst Seehofer, pentru că a făcut posibilă această vizită, și istoricului închisorii, acum la pensie, Klaus Weichert, pentru răspunsurile oferite cu plăcere la întrebările mele.

Dar o persoană din Landsberg merită o recunoștință specială. Manfred Deiler este președintele curajoasei, dar uneori izolatei asociații a activiștilor și istoricilor care au descoperit rolul jucat de Landsberg în tratamentul inuman aplicat evreilor spre sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Deiler și colegii săi au muncit timp de două decenii pentru a păstra rămășițele degradantelor colibe de pământ care adăposteau prizonierii. Pe parcurs, Deiler a devenit un adevărat depozitar de date și de documente despre șederea lui Hitler la Landsberg și transformarea închisorii în loc de pelerinaj după ce Hitler a ajuns la putere. Deiler m-a primit cu drag în casa lui, m-a călăuzit prin hățișul documentelor sale și de multe ori mi-a lămurit neclaritățile. Face o muncă de ispravă și asta se poate vedea la http://www.buergervereinigung-landsberg.org.

Scriitorii au nevoie de prieteni și de susținători din branșă în munca deseori titanică de a deschide o nouă perspectivă asupra unei chestiuni dificile. Cercul meu de susținători indispensabili îi cuprinde pe James Reston Jr., Laurence Leamer, Roger M. Williams, Erla Zwingle, Mark Olshaker, Ann Blackman, Michael Putzel, Mark Perry, Joel Swerdlow și Dan Moldea.

Cărțile apar prin numeroase metode. Aceasta a început cu un articol în *New York Times* și îi sunt recunoscător editorului Clay Risen pentru ajutorul oferit la redactarea și publicarea sa. Nimic nu dă rezultat în acest domeniu fără agenți și editori buni, iar eu m-am bucurat de ambele privilegii prin intermediul lui Gail Ross și Dara Kaye, de la Ross Yoon Agency, ca și al lui John Parsley și Jean Garnett de la Little, Brown – cu toții maeștri în ghidarea unui scriitor către linia de sosire.

Finalmente, toate eforturile mele ar fi rămas undeva între dorință și eșec dacă nu ar fi existat susținerea editorială constantă și hotărâtă a soției mele, Linda Harris. Ca întotdeauna, ei îi datorez cel mai mult.

BIBLIOGRAFIE

Abel, Theodore. *Why Hitler Came Into Power.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1938.

Arendt, Hannah. *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil.* New York: Penguin, 1964. În limba română: *Eichman la Ierusalim. Raport asupra banalității răului*. București, Humanitas, 2008.

Baynes, N.H., ed. *Speeches of Adolf Hitler: Early Speeches, 1922–1924, and Other Selections.* New York: Howard Fertig, 2006

Beierl, Florian și Othmar Plöckinger. „Neue Dokumente zu Hitlers Buch *Mein Kampf*". *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* 57, no. 2 (2009): pp. 261–279.

Berchem, Otto Freiherr von, în *Gritschneder Nachlass*, pp. 238–258, Bayerisches Hauptstaatsarchiv, notele autorului.

Bessel, Richard. *Germany After the First World War.* Oxford: Clarendon Press, 1993.

Bonn, M.J. *Wandering Scholar.* Londra: Cohen and West, 1949

Boone, J.C. *Hitler at the Obersalzberg.* Autopublicat, 2008.

Bullock, Alan. *Hitler: A Study in Tyranny.* 1952. Ediție revizuită, New York: Konecky and Konecky, 1962.

Bytwerk, Randall L., ed. *Landmark Speeches of National Socialism.* College Station: TX: A&M University Press, 2008.

Chamberlain, Houston Stewart. *Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts (Fundamentele secolului al XIX-lea)*. 1899. Traducere de John Lees. 1911. Facsimil retipărit după ediția din 1899, Chestnut Hill, MA: Adamant Media Corporation, 2003.

Craig, Gordon A. „Engagement and Neutrality in Weimar Germany". *Journal of Contemporary History* 2, nr. 2 (Literature and Society) (1967): pp. 49–63.

Craig, Gordon A. *The Germans.* New York: Meridian, 1983.

Craig, Gordon A. *Germany 1866–1945.* Oxford: Oxford University Press, 1978.

Cullen, Michael S. *Der Reichstag.* Berlin: Bebra Verlag, 1999.

Davidson, Eugene. *The Making of Adolf Hitler: The Birth and Rise of Nazism.* New York: Macmillan, 1977.

Deiler, Manfred. Arhiva Manfred Deieler.

De Jonge, Alex. *The Weimar Chronicle: Prelude to Hitler.* New York: New American Library, 1978.

Deuerlein, Ernst. *Hitler: Eine politische Biographie.* München: List Verlag, 1959.

Deuerlein, Ernst. *Der Hitler-Putsch: Bayerische Dokumente zum 8/9 November 1923* (Sonderdruck aus Band 9). Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1962.

Deuerlein, Ernst. „Hitlers Eintritt in die Politik und die Reichswehr: Dokumentation". *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* 7, nr. 2 (1959).

Dietrich, Otto. *The Hitler I Knew: Memoirs of the Third Reich's Press Chief.* New York: Skyhorse Publishing, 2010.

Domarus, Max. *The Essential Hitler: Speeches and Commentary,* ed. Patrick Romane. Mundelein, IL: Bolchazy-Carducci, 2007

Ehard, Hans. Nachlass (Documentele Ehard), Bayerisches Hauptstaatsarchiv nr. 94. „Eindrücke eines Augenzeugen", *Münchener Zeitung,* prima pag., 9 nov. 1923.

Esser, Hermann, documente (interviu postbelic), Institut für Zeitgeschichte, ED 561/5-3.

Evans, Richard J. *The Coming of the Third Reich.* New York: Penguin, 2004. În limba română: *Al Treilea Reich*. București, RAO, 2016.

Fest, Joachim C. *The Face of the Third Reich: Portraits of the Nazi Leadership*. 1970. Reprint, New York: Da Capo Press, 1999.

Fest, Joachim C. *Hitler.* New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1973.

Fest, Joachim C. *Plotting Hitler's Death: The Story of the German Resistance.* Traducere de Bruce Little. New York: Henry Holt, 1996.

Fleming, Gerald. *Hitler and the Final Solution.* Berkeley: University of California Press, 1982.

Forever in the Shadow of Hitler? Original documents of the Historikerstreit, the controversy concerning the singularity of the Holocaust. Traducere de James Knowlton și Truett Cates. New Jersey: Humanities Press, 1993.

Fraenkel, Heinrich. *The German People Versus Hitler*. New York: Routledge, 1940.

Frank, Hans. *Im Angesicht des Galgens: Deutung Hitlers und seiner Zeit auf Grund eigener Erlebnisse und Erkenntnisse. Geschrieben im Nürnberger Justizgefängnis.* München: Friedrich Alfred Beck Verlag, 1953.

Frey, Alexander Moritz. *The Cross Bearers.* New York: Viking, 1930.

Friedrich, Otto. *Before the Deluge: A Portrait of Berlin in the 1920s.* New York: Harper and Row, 1972.

Gassert, Philipp și Daniel S. Mattern. *The Hitler Library: A Bibliography.* Westport, CT: Greenwood Press, 2001.

Gay, Peter. *My German Question: Growing Up in Nazi Berlin.* New Haven: Yale University Press, 1998.

Gerlich, Fritz. *Ein Publizist gegen Hitler: Briefe und Akten 1930–1934.* Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2010.

Gilbert, G.M. *Nuremberg Diary*. New York: Signet, 1947.

Goldensohn, Leon, ed. *Nuremberg Interviews: An American Psychiatrist's Conversations with the Defendants and Witnesses.* New York: Knopf, 2004.

Gordon, Harold, J. Jr. *Hitler and the Beer Hall Putsch.* Princeton: Princeton University Press, 1972.

Görtemaker, Heike B. *Eva Braun: Life with Hitler.* Traducere de Damion Searls. New York: Knopf, 2011.

Gregor, Neil. *How to Read Hitler.* Londra: W.W. Norton and Company, 2005.

Gritschneder, Otto. *Bewährungsfrist für den Terroristen Adolf H.: Der Hitler-Putsch und die bayerische Justiz.* München: Verlag C.H. Beck, 1990.

Gritschneder, Otto. *Der Hitler-Prozess und sein Richter Georg Neithardt: Skandalurteil von 1924 ebnet Hitler den Weg.* München: Verlag C.H. Beck, 2001.

Gritschneder Nachlass, Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Cutiile 238–258.

Gruchmann, Lothar. „Hitlers Denkschrift an die Bayerische Justiz vom 16. Mai 1923", *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* 39, nr. 2 (1991).

Gruchmann, Lothar și Reinhard Weber, ed., asistați de Otto Gritschneder. *Der Hitler-Prozess* (transcriere de la proces): *Wortlaut der Hauptverhandlung vor dem Volksgericht München* 1, partea 1–4. München: K.G. Saur, 1997 [citat în notele de final drept *Hitler-Prozess* (transcriere de la proces)].

Haffner, Sebastian. *Defying Hitler: A Memoir.* Traducere de Oliver Pretzel. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2000.

Haffner, Sebastian. *The Meaning of Hitler.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1983.

Hamann, Brigitte. *Hitler's Vienna: A Dictator's Apprenticeship,* New York: Oxford University Press, 1999.

Hamann, Brigitte. *Winifred Wagner: A Life at the Heart of Hitler's Bayreuth.* New York: Harcourt, 2005. În limba română: *Winifred Wagner sau Hitler și festivalul de la Bayreuth*. București, Vivaldi, 2003.

Hanfstaengl, Ernst. *15 Jahre mit Hitler: Zwischen Weissem und Braunem Haus.* 1970. Retipărită, München: R. Piper & Co. Verlag, 1980.
Hanfstaengl, Ernst. *Hitler: The Memoir of a Nazi Insider Who Turned Against the Führer.* 1957. Retipărită, New York: Arcade, 2011.
Hanfstaengl, Ernst. „I Was Hitler's Closest Friend", *Cosmopolitan,* martie 1943, p. 43.
Hanser, Richard. *Putsch! How Hitler Made Revolution*. New York: Peter H. Wyden, 1970.
Hant, Claus. *Young Hitler.* Londra: Quartet, 2010.
Harris, Robert. *Selling Hitler: The Extraordinary Story of the Con Job of the Century – The Faking of the Hitler „Diaries."* New York: Pantheon Books, 1986.
Hauner, Milan. *Hitler: A Chronology of His Life and Time.* New York: St. Martin's, 1983.
Hayman, Ronald. *Hitler and Geli.* New York: Bloomsbury, 1997.
Heiden, Konrad. *The Führer.* Edison: Castle Books, 2002 (din edițiile din 1934–1939).
Heiden, Konrad. *Hitler-Biographie.* Vol. 1, *Adolf Hitler: Das Zeitalter der Verantwortungslosigkeit.* Zürich: Europaverlag, 1936.
Heinz, Heinz A. *Germany's Hitler.* Londra: Hurst and Blackett, 1934.
Hemmrich, Franz. „Adolf Hitler in der Festung Landsberg", scris de mână, Institut für Zeitgeschichte, ED 153; Arhiva Manfred Deiler.
Herf, Jeffrey. *The Jewish Enemy: Nazi Propaganda During World War II and the Holocaust.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 2006.
Herf, Jeffrey. *Nazi Propaganda for the Arab World.* New Haven: Yale University Press, 2009.
Herf, Jeffrey. *Reactionary Modernism: Technology, Culture, and Politics in Weimar and the Third Reich.* New York: Cambridge University Press, 1984.
Hess, Rudolf. *Briefe 1908–1933: Herausgegeben von Wolf Rüdiger Hess.* München: Georg Müller Verlag, 1987.
Historisches Lexikon Bayerns, http://www.historisches-lexikon-bayerns.de/artikel/artikel_44472.
Hitler, Adolf. *Mein Kampf.* Traducere de Ralph Manheim. Introducere de Konrad Heiden. 1943. Retipărită, Boston: Houghton Mifflin, 1971.
Hitler, Adolf. *Mein Kampf: Zwei Bände in einem Band. Ungekürzte Ausgabe.* Edițiile 851–855. München: Zentralverlag der NSDAP, Frz. Eher Nachf., 1943.
Hitler, Adolf. *Monologe im Führerhauptquartier 1941–1944: Die Aufzeichnungen Heinrich Heims,* ed. Werner Jochmann. Hamburg: Albrecht Knaus, 1980.
Hitler, Adolf. „Warum musste ein 8. November kommen?", *Deutschlands Erneuerung,* aprilie 1924.
„Hitler-Ludendorff Prozess", Akten, Auswärtiges Amt, Presse-Abteilung, Politisches-Archiv des Auswärtigen Amts, Bd. 1, R 122415.
Hitler: Reden, Schriften, Anordnungen, Institut für Zeitgeschichte, München. 14 vol. (până acum). München.
Hitler's Secret Conversations, 1941–1944. Introducere de H.R. Trevor-Roper. New York: Farrar, Straus and Young, 1953.
Hoegner, Wilhelm (pseud). *Hitler und Kahr: Die bayerischen Napoleonsgrössen von 1923: Ein im Untersuchungsausschuss des Bayerischen Landtags aufgedeckter Justizskandal,* părțile 1 și 2. München: Landesausschuss der S.P.D. in Bayern, 1928.
Hoegner, Wilhelm. *Die Verratene Republik: Deutsche Geschichte, 1919–1933.* 1958. Retipărită, München: Nymphenburger Verlagshandlung, 1979.
Hoffmann, Heinrich. *Hitler Was My Friend: The Memoirs of Hitler's Photographer.* 1955. Retipărită, Londra: Frontline Books, 2011.
Hofmann, Hanns Hubert. *Der Hitlerputsch: Krisenjahre deutscher Geschichte 1920–1924.* München: Nymphenburger Verlagshandlung, 1961.

Horn, Wolfgang, „Ein unbekannter Aufsatz Hitlers aus dem Frühjahr 1924“. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* 16, nr. 3 (1968): pp. 280–294.

Hoser, Paul. *Die politischen, wirtschaftlichen und sozialen Hintergründe der Münchner Tagespresse zwischen 1914 und 1934* 2 (seria 3, *Europäische Hochschulschriften,* vol. 447). Frankfurt am Main: 1990 (Universitatea din München, 1988).

Hoser, Paul. „Die Rosenbaum–Krawalle von 1921 in Memmingen“. În *Geschichte und Kultur der Juden in Schwaben III. Zwischen Nähe, Distanz und Fremdheit,* editată de Peter Fassl, pp. 95–110. Augsburg, 2007.

Jablonsky, David. *The Nazi Party in Dissolution: Hitler and the Verbotzeit 1923–1925.* Londra: Frank Cass, 1989.

Jäckel, Eberhard. *Hitlers Weltanschauung: Entwurf einer Herrschaft*. 1969. Ediție revizuită, Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1981.

Jäckel, Eberhard și Axel Kuhn, ed. *Hitler: Sämtliche Aufzeichnungen, 1905–1924.* Stuttgart: Deutsche Verlagsanstalt, 1980.

Jetzinger, Franz. *Hitler's Youth*. Westport, CT: Greenwood Press, 1976.

Jochmann, Werner. *Nationalsozialismus und Revolution: Ursprung und Geschichte der NSDAP in Hamburg, 1922–1933: Dokumente.* (Veröffentlichungen der Forschungsstelle für die Geschichte des Nationalsozialismus in Hamburg, Bd. III). Frankfurt am Main: Europäische Verlagsanstalt, 1963.

Junge, Traudl. *Until the Final Hour: Hitler's Last Secretary.* Londra: Weidenfeld and Nicolson, 2003.

Kaes, Anton, Martin Jay și Edward Dimendberg, ed. *The Weimar Republic Sourcebook.* Berkeley: University of California Press, 1994.

Kallenbach, Hans. *Mit Adolf Hitler auf Festung Landsberg.* München: Verlag Kress & Hornung, 1939.

Kellerhoff, Sven Felix. „Adolf Hitler wurde spät zum Antisemiten“. *Die Welt,* 3 martie 2009.

Kellerhoff, Sven Felix. *„Mein Kampf“: Die Karriere eines Buches.* Stuttgart: Klett-Cotta, 2015.

Kellerhoff, Sven Felix. „*Mein Kampf* zeigt Hitler als systematischen Denker“, *Die Welt* (interviu cu Barbara Zehnpfennig), 17 ian. 2012.

Kempe, Frederick. *Father/Land: A Personal Search for the New Germany.* Bloomington: Indiana University Press, 1999.

Kempka, Erich. *I Was Hitler's Chauffeur: The Memoirs of Erich Kempka.* Londra: Frontline Books, 2010. În limba română: *Ultimele zile cu Adolf Hitler*. București, Meteor, 2013.

Kershaw, Ian. *Hitler: 1889–1936: Hubris.* Londra, New York: W.W. Norton, 1998.

Kershaw, Ian. *Hitler: 1936–1945: Nemesis.* Londra, New York: W.W. Norton, 2000.

Klemperer, Victor. *I Will Bear Witness 1933–1941: A Diary of the Nazi Years.* Tradusă de Martin Chalmers. New York: Modern Library, 1999.

Korn, Salomon. *Geteilte Erinnerung.* Berlin: Philo, 1999.

Kubizek, August. *The Young Hitler I Knew.* Londra: Greenhill Books, 2006.

Lambert, Angela. *The Lost Life of Eva Braun.* New York: St. Martin's, 2006. În limba română: *Viața irosită a Evei Braun*. București, RAO, 2010.

„Landsberg im 20. Jahrhundert.“ Bürgervereinigung zur Erforschung der Landsberger Zeitgeschichte. (Asociația cetățenească pentru cercetarea istoriei contemporane Landsberg). http://www.buergervereinigung-landsberg.de/gedenkstaette/landsberg.htm.

Laqueur, Walter. *Weimar: A Cultural History. 1918–1933.* New York: Putnam, 1974.

Large, David Clay. *Where Ghosts Walked: Munich's Road to the Third Reich.* New York, Londra: W.W. Norton, 1997.

Larson, Erik. *In the Garden of Beasts: Love, Terror, and an American Family in Hitler's Berlin.* New York: Crown Publishers, 2011.

Linge, Heinz. *With Hitler to the End: The Memoirs of Adolf Hitler's Valet.* Londra: Frontline Books, 2009. În limba română: *Cu Hitler până la sfârșit. Memoriile ordonanței lui Hitler.* București, Corint,

2014.
Lipstadt, Deborah E. *The Eichmann Trial.* New York: Schocken Books, 2011.
Ludecke [Lüdecke], Kurt G.W. *I Knew Hitler: The Lost Testimony of a Survivor from the Night of the Long Knives.* 1938. Retipărită, Barnsley, South Yorkshire: Pen & Word, 2013.
Lurker, Otto (SS-Sturmführer). *Hitler hinter Festungsmaurern: Ein Bild aus trüben Tagen.* Berlin: E.S. Mittler & Sohn, 1933.
Maier, Charles S. *The Unmasterable Past: History, Holocaust, and German National Identity.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1997.
Malzahn, Claus Christian. *Deutschland, Deutschland: Kurze Geschichte einergeteilten Nation.* München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2005.
Maser, Werner. *Adolf Hitler, Mein Kampf: der Fahrplan eines Welteroberers: Geschichte, Auszüge, Kommentare.* Esslingen: Bechtle, 1974.
Maser, Werner. *Hitlers* Mein Kampf: *Entstehung, Aufbau, Stil, Änderungen, Quellen, Quellenwert, kommentierte Auszüge.* München: Bechtle Verlag, 1966.
Maser, Werner. *Der Sturm auf die Republik: Frühgeschichte der NSDAP.* Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1973.
Maser, Werner, ed. *Hitler's Letters and Notes.* New York: Bantam, 1976.
Mommsen, Hans. *Aufstieg und Untergang der Republik von Weimar 1918–1933.* Berlin: Ullstein, 1989–2009.
Mommsen, Hans. *The Rise and Fall of Weimar Democracy.* Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1989.
Moorhouse, Roger. *Killing Hitler: The Plots, the Assassins, and the Dictator Who Cheated Death.* New York: Bantam Dell, 2006. În limba română: *Comploturile pentru asasinarea lui Hitler*. București, Meteor Press, 2017.
Müller, Karl Alexander von. *Im Wandel einer Welt, Erinnerungen, 1919–1932.* München: Süddeutscher Verlag, 1966.
Müller, Karl Alexander von. *Mars und Venus: Erinnerungen 1914–1919.* Stuttgart: Verlag Gustav Klippert, 1954.
Nagorski, Andrew. *Hitlerland: American Eyewitnesses to the Nazi Rise to Power.* New York: Simon and Schuster, 2012.
Nerdinger, Winifried, Hans Günter Hockerts, Marita Krauss, Peter Longerich, Mirjana Grdanjski și Markus Eisen (ed.). *Munich and National Socialism: Catalogue of the Munich Documentation Center for the History of National Socialism.* München: C.H. Beck, 2015.
Nicholls, A.J. *Weimar and the Rise of Hitler,* ediția a 4-a. New York: St. Martin's, 2000.
Noakes, J. și G. Pridham (ed). *Nazism: A History in Documents and Eyewitness Accounts 1919–1945. Vol. 1, The Nazi Party, State and Society 1919–1939.* New York: Schocken Books, 1983.
O'Donnell, James P. *The Bunker: Hitler's Last Days and Suicide.* New York: Bantam Books, 1979.
Ott, Alois Marie. „Aber plötzlich sprang Hitler auf…" *Bayern Kurier,* 3 nov. 1973.
Persico, Joseph E. *Nuremberg: Infamy on Trial.* New York: Penguin, 1994.
Phelps, Reginald H. „Hitler als Parteiführer im Jahre 1920", *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* 11, nr. 3 (1963).
Plöckinger, Othmar. *Geschichte eines Buches: Adolf Hitlers „Mein Kampf" 1922–1945: Eine Veröffentlichung des Instituts für Zeitgeschichte.* München: R. Oldenbourg Verlag, 2006.
Plöckinger, Othmar. *Unter Soldaten und Agitatoren: Hitlers prägende Jahre im deutschen Militär, 1918–1920.* Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2013.
Pommerin, Reiner. „Die Ausweisung von «Ostjuden» aus Bayern 1923", *Viertel-jahrshefte für Zeitgeschichte* 34, nr. 3 (1986).

Rabenau, Friedrich von Seeckt. *Aus seinem Leben 1918–1936.* Leipzig: Hase, 1941.
Rauschning, Hermann. *Hitler Speaks: A Series of Political Conversations with Adolf Hitler on His Real Aims.* Londra: Thornton Butterworth, 1939.
Read, Anthony. *The Devil's Disciples: Hitler's Inner Circle.* New York, Londra, 2003.
Remak, Joachim, ed. *The Nazi Years: A Documentary History.* New York: Simon and Schuster, 1969.
Reuth, Ralf Georg. *Goebbels.* Traducere de Krishna Winston. New York: Harcourt Brace, 1993.
Rhodes, Richard. *Masters of Death: The SS-Einsatzgruppen and the Invention of the Holocaust.* New York: Knopf, 2002.
Rosenbaum, Ron. *Explaining Hitler: The Search for the Origins of His Evil.* New York: Harper Perennial, 1999.
Rosenbaum, Ron, ed. *Those Who Forget the Past: The Question of Anti-Semitism.* New York: Random House, 2004.
Rosenberg, Alfred. *Memoirs of Alfred Rosenberg, with commentaries by Serge Lang and Eric Posselt.* Chicago: Ziff-Davis, 1949.
Rosenberg, Alfred. *The Myth of the Twentieth Century: An Evaluation of the Spiritual-Intellectual Confrontations of our Age.* 1930. Retipărită, Torrance, CA: Noontide Press, 1982.
Ryback, Timothy W. *Hitler's Private Library: The Books that Shaped His Life.* New York: Knopf, 2008.
Sales, Raoul de Roussy de, ed. *Adolf Hitler: My New Order.* New York: Reynal and Hitchcock, 1941.
Schroeder, Christa. *He Was My Chief: The Memoirs of Adolf Hitler's Secretary.* Londra: Frontline Books, 2009. În limba română: *Hitler a fost șeful meu. Mărturiile secretarei lui Adolf Hitler*. București, Meteor Publishing, 2015.
Sherratt, Yvonne. *Hitler's Philosophers.* New Haven: Yale University Press, 2013.
Shirer, William L. *Berlin Diary. The Journal of a Foreign Correspondent 1934–1941.* New York: Knopf, 1941.
Shirer, William L. *The Rise and Fall of the Third Reich: A History of Nazi Germany.* New York: Simon and Schuster, 1960.
Sigmund, Anna Maria. *Des Führers bester Freund: Hitler, seine Nichte Geli Raubal und der „Ehrenarier" Emil Maurice – eine Dreiecksbeziehung.* München: Wilhelm Heyne Verlag, 2005.
Sigmund, Anna Maria. *Women of the Third Reich*. Richmond Hill, ON: NDE Publishing, 2000.
Smith, Truman. *Berlin Alert: The Memoirs and Reports of Truman Smith.* Stanford, CA: Hoover Institution Press, 1984.
Snyder, Louis L. *Encyclopedia of the Third Reich.* New York: Paragon House, 1989.
Snyder, Timothy. *Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin.* New York: Basic Books, 2010. În limba română: *Tărâmul morții. Europa între Hitler și Stalin.* București, Humanitas, 2012.
Sommer, Karl. *Beiträge zur bayerischen und deutschen Geschichte in der Zeit von 1910–1933.* München: Selbstverlag der Erben, 1981 (Bayerische Staatsbibliothek).
Speer, Albert. *Erinnerungen.* Berlin: Propyläen Verlag, 1969.
Steger, Bernd. „Der Hitlerprozess und Bayerns Verhältnis zum Reich 1923/24". *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* 25, nr. 4 (1977): pp. 44–66.
Steinweis, Alan E. *Studying the Jew: Scholarly Antisemitism in Nazi Germany.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 2006.
Stern, Fritz. *The Politics of Cultural Despair: A Study in the Rise of the Germanic Ideology.* Berkeley: University of California Press, 1961.
Sturm, Reinhard. „Weimarer Republik. Informationen zur politisichen Bildung". Vol. 261. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung (2011). ISSN 0046-9408.
Toland, John. *Adolf Hitler.* Vol. 1 și 2. New York: Doubleday, 1976.
Toland, John. *Hitler: The Pictorial Documentary of His Life.* New York: Ballantine Books, 1976.

Trevor-Roper, H.R. *The Last Days of Hitler.* New York: Macmillan, 1947. În limba română: *Ultimele zile ale lui Hitler.* București, Humanitas, 1993.
Tyrell, Albrecht. *Führer befiehl… Selbstzeugnisse aus der „Kampfzeit" der NSDAP.* Düsseldorf: Droste Verlag, 1969.
Tyrell, Albrecht. *Vom „Trommler" zum „Führer": Der Wandel von Hitlers Selbstver-ständnis zwischen 1919 und 1924 und die Entwicklung der NSDAP*. München: Fink, 1975.
Ullrich, Volker. *Adolf Hitler: Biographie.* Vol. 1, *Die Jahre des Aufstiegs 1889–1939.* Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag, 2013.
Viereck, George Sylvester. „Hitler: The German Explosive". *American Monthly,* 1 octombrie 1923.
Von Below, Nicolaus. *At Hitler's Side: The Memoirs of Hitler's Luftwaffe Adjutant 1937–1945.* Traducere de Geoffrey Brooks. Londra: The Military Book Club, 2001.
„Von guter Selbstzucht und Beherrschung". *Der Spiegel,* 17 aprilie 1989, p. 61.
Waite, Robert G. L. *The Psychopathic God: Adolf Hitler*. New York: Basic Books, 1977.
Weber, Thomas. *Hitler's First War: Adolf Hitler, the Men of the List Regiment, and the First World War.* Oxford: Oxford University Press, 2010.
Wehler, Hans-Ulrich. *Scheidewege der deutschen Geschichte.* München: Beck, 1995.
Weinberg, Gerhard, L., ed. *Hitler's Second Book: The Unpublished Sequel to* Mein Kampf *by Adolf Hitler.* New York: Enigma Books, 2003.
Weinberg, Gerhard L., ed. *Hitler's Table Talk 1941–1944: His Private Conversations.* Londra: Enigma Books, 2000–2008.
Winkler, Heinrich August. *Germany: The Long Road West. Vol. I, 1789–1933.* Traducere de Alexander J. Sager. Oxford: Oxford University Press, 2006–2007.
Wucher, Albert. *Die Fahne hoch: Das Ende der Republik and Hitlers Machtübernahme.* München: Süddeutscher Verlag, 1963.
Zehnpfennig, Barbara. *Adolf Hitler: Mein Kampf: Weltanschauung und Programm: Studienkommentar*. Paderborn: Wilhelm Fink, 2011.
Zehnpfennig, Barbara. „Ein Buch mit Geschichte, ein Buch der Geschichte: Hitler's «Mein Kampf»", *Aus Politik und Zeitgeschichte,* Bundeszentrale für politische Bildung, 2015.
Zentner, Christian. *Adolf Hitlers* Mein Kampf: *Eine kommentierte Auswahl.* München: Paul List Verlag, 1974.

ZIARE ȘI REVISTE GERMANE CONSULTATE (ÎN TIMPUL PROCESULUI LUI HITLER, 1924)

Allgemeine Rundschau
Allgemeine Zeitung
Augsburger Postzeitung
Bayerischer Kurier
Berliner Tageblatt
Darmstädter Tagblatt

Das Bayerische Vaterland
Der Bund (Berna)
Der Oberbayer
Deutsche Presse
Frankfurter Zeitung
Grossdeutsche Zeitung
Hamburger Fremdenblatt
München-Augsburger-Abendzeitung
Münchener Zeitung

Münchner Neueste Nachrichten
Münchener Post
Neue Freie Presse (Viena)
Neue Freie Volkszeitung
Neues Münchener Tagblatt
Saarbrücker Zeitung
Süddeutsche Zeitung
Völkischer Beobachter
Völkischer Kurier
Vorwärts
Vossische Zeitung

PUBLICAȚII SATIRICE

Simplicissimus
Fliegende Blätter
Ulk
Lachen Links
Kladderadatsch

ALTELE

New York Times
The Times (Londra)
Le Temps (Paris)
Le Petit Parisien (Paris)

NOTE

Prolog. INEXPLICABILA ASCENSIUNE

1.Richard Hanser, *Putsch! How Hitler Made Revolution* (New York: David McKay Co., 1970), p. 389
2.Karl Sommer, *Beiträge zur bayerischen und deutschen Geschichte in der Zeit von 1910–1933* (Bayreuth: Hopf, 1991), p. 197
3.Hans Frank, *Im Angesicht des Galgens* (München: Alfred Beck Verlag, 1953), pp. 46–47
4.Hanser, *Putsch!*, p. 396
5.Heinrich August Winkler, *Germany: The Long Road West*, *Volume I: 1789–1933* (New York: Oxford University Press), 2006–2007, p. 2
6.Frank, *Im Angesicht*, p. 25
7.Robin Flick, „Fascism in Germany", 1975, https://www.marxists.org/subject/fascism/blick/ch13.htm

Capitolul 1. DESCOPERIREA MISIUNII

1.Ian Kershaw, *Hitler: 1889–1936: Hubris* (New York: W.W. Norton & Company, 1998), p. 73
2.Ernst Deuerlein, „Der Hitler-Putsch: Bayerische Dokumente zum 8./9. November 1923 (Sonderdruck aus Band 9)", p. 79
3.Wilhelm Hoegner (anon.), *Hitler und Kahr: Die bayerischen Napoleonsgrössen von 1923: Ein im Untersuchungsausschuss des Bayerischen Landtags aufgedeckter Justizskandal*, părțile I și a II-a (München, 1928), p. 53
4.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), partea 1, p. 49
5.Hans Mommsen, *Aufstieg und Untergang der Republik von Weimar 1918–1933* (Berlin: Ullstein Taschenbuch, 1989–2009), pp. 645–647
6.Reinhard Sturm, „Weimarer Republik Informationen zur politischen Bildung", p. 261 (2011), Bundeszentrale für politische Bildung: Bonn (ISSN 0046-9408)
7.David Clay Large, *Where Ghosts Walked: Munich's Road to the Third Reich* (Londra: W.W. Norton, 1997), p. 159
8.Kershaw, *Hitler: 1889–1936*, pp. 170–171
9.David Jablonsky, *The Nazi Party in Dissolution: Hitler and the Verbotzeit 1923–1925* (Londra: Routledge, 1989), p. 7
10.Eugene Davidson, *The Making of Adolf Hitler: The Birth and Rise of Nazism* (New York: Macmillan, 1977), p. 186, citat din Otto Gessler, *Reichswehrpolitik in der Weimarer Zeit* (Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1958), p. 248
11.Gordon A. Craig, *Germany: 1866–1945* (New York: Oxford University Press, 1978), p. 434
12.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), partea 1, p. 61
13.Brigitte Hamann, *Hitler's Vienna: A Dictator's Apprenticeship* (New York: Oxford University Press, 1999), p. 164; Kershaw, *Hitler: 1889–1936*, pp. 54–56
14.Volker Ullrich, *Adolf Hitler: Biographie: Band I: Die Jahre des Aufstiegs 1889–1939* (S. Fischer; Frankfurt am Main, 2013), p. 52, cu notă de subsol în scrisoarea sa către magistratul din Linz, 21 ianuarie 1914; Kershaw, Hitler: 1889–1936, p. 52
15.Adolf Hitler, *Mein Kampf: Zwei Bände in einem Band, Ungekürzte Ausgabe, pp. 851–855* (München: Zentralverlag der NSDAP, Frz. Eher Nachf, 1943), p. 137
16.Hitler, *Mein Kampf*, p. 13
17.Hitler, *Mein Kampf*, pp. 83–86

18.Planul lui Hitler pentru *Mein Kampf*, Blatt 10, Florian Beierl și Othmar Plöckinger, „Neue Dokumente zu Hitlers Buch *Mein Kampf*“. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* 57, nr. 2 (2009): p. 310. Din motive de drepturi de autor, cele 18 pagini originale ale manuscrisului pot fi văzute doar în ediția tipărită a jurnalului, nu și în versiunea online.
19.Hitler, *Mein Kampf*, pp. 44–45
20.Hitler, *Mein Kampf*, p. 59
21.Kershaw, *Hitler: 1889–1936*, pp. 61–62. Alți istorici susțin că antisemitismul lui Hitler nu a apărut decât cu mulți ani mai târziu, după Primul Război Mondial, la München. Vezi Sven Felix Kellerhoff, „Adolf Hitler wurde spät zum Antisemiten“, Die Welt, 3 martie 2009.
22.Interviu cu autorul, 2 februarie 2015
23.Hitler, *Mein Kampf*, p. 139

24.Hitler, *Mein Kampf*, p. 138
25.Ullrich, *Adolf Hitler*, p. 63
26.Milan Hauner, *Hitler: A Chronology of His Life and Time* (New York: Milan Hauner, 1983), p. 12
27.Instantaneu din mulțime de Heinrich Hoffmann. „Hitler – wie ich ihn sah“, partea 1, ZDF History, https://www.youtube.com/watch?v=vw356iha8so, secundele 20–47, documentar TV
28.Planul lui Hitler pentru *Mein Kampf*, Blatt 9, Beierl și Plöckinger, „Neue Dokumente“, p. 304
29.Kershaw, *Hitler: 1889–1936*, p. 73
30.Frank, *Im Angesicht*, p. 46; Thomas Weber, *Hitler's First War: Adolf Hitler, the Men of the List Regiment, and the First World War* (New York: Oxford University Press, 2010), p. 140
31.Weber, *Hitler's First War*, p. 139
32.Kershaw, *Hitler: 1889–1936*, ilustrația 8, pp. 162–163
33.Gerhard L. Weinberg, ed., *Hitler's Table Talk 1941–1944: His Private Conversations* (New York: Enigma Books, 2000–2008), p. 177
34.Weber, *Hitler's First War*, pp. 139–141, de la procurorii americani
35.Weber, *Hitler's First War*, pp. 142–143
36.Weber, *Hitler's First War*, p. 53
37.Hitler, *Mein Kampf*, p. 223
38.Hitler, *Mein Kampf*, p. 64
39.Hitler, *Mein Kampf*, p. 224
40.Hauner, *Hitler*, p. 16
41.Winifried Nerdinger, Hans Günter Hockerts, Marita Krauss, Peter Longerich, Mirjana Grdanjski și Markus Eisen, ed., *Munich and National Socialism: Catalogue of the Munich Documentation Center for the History of National Socialism* (München: C.H. Beck, 2015), p. 52
42.Kershaw, *Hitler: 1889–1936*, p. 124
43.Kershaw, *Hitler: 1889–1936*, p. 123; Ernst Deuerlein, „Hitlers Eintritt in die Politik und die Reichswehr: Dokumentation“, Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, 7, nr. 2 (1959): pp. 179–184; Karl Alexander von Müller, *Mars und Venus: Erinnerungen 1914–1919* (Stuttgart, 1954), p. 338. Müller, un universitar respectat, a fost un personaj problematic care a devenit un „călător nazist“ în timpul celui de-al Treilea Reich; s-a alăturat partidului nazist, a pregătit savanți antisemiți importanți și și-a împrumutat reputația profesională regimului. Cu toate acestea, s-a abținut de la a scrie lucruri discutabile pe cont propriu. În ciuda acestor puternice tendințe naționaliste și a susținerii acordate regimului hitlerist din anii 1930, istoricii par a nu fi găsit nici un motiv de discreditare a lui Müller ca martor ocular la evenimentele din timpul ascensiunii lui Hitler, din anii 1920.
44.Hitler, *Mein Kampf*, p. 235

45.Deuerlein, „Hitlers Eintritt“, p. 200
46.Hitler, *Mein Kampf*, p. 3
47.August Kubizek, *The Young Hitler I Knew* (Londra: Greenhill Books, 2006), p. 37; Kershaw, *Hitler: 1889–1936*, p. 21
48.Kershaw, *Hitler: 1889–1936*, p. 132
49.Albrecht Tryell, *Führer befiehl… Selbstzeugnisse aus der „Kampfzeit“ der NSDAP* (Düsseldorf, 1969), p. 20. Drexler, într-o scrisoare despre „Mein Politisches Erwachen“, spune că încă mai lucrează la Schraubstock.
50.Hauner, *Hitler*, pp. 17–18
51.Hitler, *Mein Kampf*, pp. 237–238
52.Hitler, *Mein Kampf*, p. 238
53.Mommsen, *Aufstieg und Untergang*, pp. 205–206
54.Ernst Hanfstaengl, *Hitler: The Memoir of a Nazi Insider Who Turned Against the Führer* (New York: Arcade Publishing, 1957), 2011, p. 39
55.Hitler, *Mein Kampf*, p. 239
56.Kershaw, *Hitler: 1889–1936*, p. 126
57.Konrad Heiden, *Adolf Hitler: Das Zeitalter der Verantwortungslosigkeit*, vol. 1 (Zürich: Europaverlag, 1936), pp. 76–77
58.Hoegner, *Hitler und Kahr*, partea a 2-a, p. 102

Capitolul 2. CERCUL MAGIC

1.Joachim C. Fest, *Hitler* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1973), p. 165
2.Raoul de Roussy de Sales, ed., *Adolf Hitler: My New Order* (New York: Reynal and Hitchcock, 1941), p. 6
3.Reginald H. Phelps, „Hitler als Parteiführer im Jahre 1920“, *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* 11, nr. 3 (1963): p. 295, din raportul poliției
4.Hitler, *Mein Kampf*, p. 527
5.Hitler, *Mein Kampf*, p. 524
6.Kershaw, *Hitler: 1889–1936*, p. 152
7.Discursul lui Hitler din 12 aprilie 1922, în Roussy de Sales, Adolf Hitler, p. 22
8.Hanfstaengl, *Hitler*, pp. 51 și 89
9.Hermann Esser, documente (interviuri), Institut für Zeitgeschichte, ED 561/5–3
10.Trimisul la Württemberg, Mommsen, *Aufstieg und Untergang*, p. 209
11.Hitler, *Mein Kampf*, p. 556
12.Hitler, *Mein Kampf*, p. 542
13.Hagen Schulze, *Freikorps und Republik 1918–1920* (Boppard am Rhein: H. Boldt, 1969); Robert Gerwarth și John Horne, *War in Peace: Paramilitary Violence in Europe After the Great War* (Oxford: Oxford University Press, 2012), p. 70
14.Trevor-Roper, *Hitler’s Secret Conversations, 1941–1944* (New York: Farrar, Straus and Young, 1953), p. 126
15.Othmar Plöckinger, *Geschichte eines Buches: Adolf Hitlers „Mein Kampf“ 1922–1945: Eine Veröffentlichung des Instituts für Zeitgeschichte* (München: R. Oldenbourg Verlag, 2006), p. 52
16.Frank, *Im Angesicht*, p. 31
17.Plöckinger, *Geschichte*, p. 13
18.Kershaw, *Hitler: 1889–1936*, p. 158
19.Truman Smith, *Berlin Alert: The Memoirs and Reports of Truman Smith* (Stanford: Hoover Institution Press, 1984), p. 46

20.Hanfstaengl, *Hitler*, pp. 36–37
21.Hanfstaengl, *Hitler*, pp. 47–51
22.Kershaw, *Hitler: 1889–1936*, p. 189
23.Hanfstaengl, *Hitler*, p. 42
24.Adolf Hitler, *Monologe im Führerhauptquartier 1941–1944: Die Aufzeichnungen Heinrich Heims,* ed. Werner Jochmann (Hamburg: Albrecht Knaus, 1980), p. 43
25.Historisches Lexikon Bayerns, http://www.historisches-lexikon-bayerns.de/artikel/artikel_44472
26.Fest, *Hitler*, p. 165
27.Eberhard Jäckel și Axel Kuhn, ed., *Hitler: Sämtliche Aufzeichnungen, 1905–1924* (Stuttgart: Deutsche Verlagsanstalt, 1980), p. 728

Capitolul 3. PRESIUNE ÎN CREȘTERE

1.Hanser, *Putsch!*, p. 319
2.Ullrich, *Adolf Hitler: Biographie*, p. 156
3.Kershaw, *Hitler: 1889–1936*, p. 193
4.http://en.wikipedia.org/wiki/Reichswehr
5.Davidson, *The Making of Adolf Hitler*, p. 189
6.Hanfstaengl, *Hitler*, p. 86
7.Hauner, *Hitler*, p. 39; Hanfstaengl, *Hitler*, pp. 85–86
8.Phelps, „Hitler als Parteiführer“, pp. 274–297
9.Hanfstaengl, *Hitler*, p. 52
10.Tryell, *Führer befiehl*, p. 48
11.Heinrich Hoffmann, *Hitler Was My Friend: The Memoirs of Hitler's Photographer* (Londra: Frontline Books, 1955, 2011), p. 45
12.Hanfstaengl, *Hitler*, p. 34
13.Hanfstaengl, *Hitler*, p. 70
14.Ernst Deuerlein, *Hitler: Eine politische Biographie* (München: List Verlag, 1959), pp. 165–166
15.J. Noakes și G. Pridham, ed. *Nazism: A History in Documents and Eyewitness Accounts 1919–1945*, *Vol. 1: The Nazi Party, State and Society 1919–1939* (New York: Schocken Books, 1983), pp. 25–26
16.Roussy de Sales, *Adolf Hitler*, p. xiii. Între 1933 și 1936, Hitler și-a făcut timp să țină 600 de discursuri în timp ce conducea Germania.
17.Phelps, „Hitler als Parteiführer“, p. 286
18.Sven Felix Kellerhoff, *Mein Kampf: Die Karriere eines deutschen Buches* (Stuttgart: Klett-Cotta, 2015), p. 211
19.Kellerhoff, *Mein Kampf: Die Karriere*, p. 76
20.Jeffrey Herf, *The Jewish Enemy: Nazi Propaganda During World War II and the Holocaust* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2006), p. viii
21.George Sylvester Viereck, „Hitler: The German Explosive“, *The American Monthly*, 1 octombrie 1923
22.Plöckinger, *Geschichte*, p. 13
23.Hanfstaengl, *Hitler*, p. 80
24.Ernst „Putzi“ Hanfstaengl, „I Was Hitler's Closest Friend“, *Cosmopolitan*, martie 1943, p. 43
25.Lothar Gruchmann, „Hitlers Denkschrift an die Bayerische Justiz vom 16. Mai 1923“, *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 39, nr. 2 (1991): p. 324
26.George Sylvester Viereck, „Hitler: The German Explosive“, *The American Monthly*, 1 octombrie 1923; Hauner, *Hitler*, p. 42

27.Konrad Heiden, *The Führer: Hitler's Rise to Power* (New York: Carroll & Graf, 1999), p. 224
28.Rudolf Hess, *Briefe 1908–1933: Herausgegeben von Wolf Rüdiger Hess* (München: Georg Müller Verlag, 1987), p. 299
29.Hanfstaengl, *Hitler*, p. 83.

Capitolul 4. O TOAMNĂ FIERBINTE

1.Mommsen, Hans, *Aufstieg und Untergang*, p. 212
2.New York Times, 3 septembrie 1923; Read, *The Devil's Disciples: Hitler's Inner Circle* (New York: W.W. Norton, 2003), p. 86
3.Anthony Read, *The Devil's Disciples: Hitler's Inner Circle* (New York: W.W. Norton, 2003), p. 86, conform estimărilor poliției
4.Hauner, *Hitler*, p. 42, referință la *New York Times*, 3 septembrie 1923
5.Hauner, Hitler, p. 42; Read, *The Devil's Disciples*, p. 87
6.Large, *Where Ghosts Walked*, p. 172; Reiner Pommerin, „Die Ausweisung von «Ostjuden» aus Bayern 1923", *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 34, nr. 3 (1986): p. 311
7.La procesul său din 1924, Hitler a spus că a aflat că soția lui Seeckt nu era, de fapt, evreică, planificând o retractare în ziarul *Völkischer Beobachter*, dar, din cauza evenimentelor care s-au precipitat, aceasta nu s-a mai tipărit niciodată. *Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), p. 39
8.Wilhelm Hoegner, *Die Verratene Republik: Deutsche Geschichte, 1919–1933* (München: Nymphenburger Verlagshandlung, 1979), p. 171
9.Hoegner, *Die Verratene Republik*, p. 171
10.Hanns Hubert Hofmann, *Der Hitlerputsch: Krisenjahre deutscher Geschichte 1920–1924* (München: Nymphenburger Verlagshandlung, 1961), p. 124
11.Hofmann, *Der Hitlerputsch*, p. 128, bazat pe Friedrich von Rabenau, Seeckt*: Aus seinem Leben 1918–1936* (Leipzig: Hase & Koehler, 1940), p. 370
12.Hoegner, *Hitler und Kahr*, p. 85
13.Hoegner, *Hitler und Kahr*, p. 13
14.Read, *The Devil's Disciples*, p. 91; Hoegner, *Die Verratene Republik*, p. 176
15.Hofmann, *Der Hitlerputsch*, pp. 284–294
16.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), p. 162
17.Hoegner, *Hitler und Kahr*, pp. 114–115
18.Hoegner, *Hitler und Kahr*, pp. 114–115
19.În mărturia de la proces, așa cum a relatat *Berliner Tageblatt*, Seisser spune că ambele declarații sunt „neadevărate și inventate cu totul", „Die Verfassungsverstösse", *Berliner Tageblatt*, 12 martie 1924.
20.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), p. 1005
21.Jäckel și Kuhn, *Hitler: Sämtliche Aufzeichnungen*, p. 1032
22.Otto Freiherr von Berchem, în *Gritschneder Nachlass, Bayerisches Hauptstaatsarchiv*, pp. 238–258, notele autorului. De asemenea, Hoegner, *Hitler und Kahr*, pp. 116–117
23.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), p. 791
24.Hoegner, *Hitler und Kahr*, p. 80
25.Hoegner, *Hitler und Kahr*, pp. 79–80. Totuși, la proces a declarat clar în acest context că „pentru mine, Lossow și Seisser nu se punea problema nici unei acțiuni militare sau ceva asemănător contra Berlinului". *Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), p. 792
26.Hoegner, *Hitler und Kahr*, p. 80
27.Hanfstaengl, *Hitler*, pp. 88–89
28.Robert Schauffler, „Munich – A City of Good Nature", *Century*, 56 (1909), p. 71

29.Hoegner, *Hitler und Kahr*, p. 53
30.Hoegner, *Hitler und Kahr*, p. 53
31.Hoegner, *Hitler und Kahr*, p. 52
32.„Wir müssen diese Leute hineinkompromettieren“. Hanfstaengl, *Hitler*, p. 88
33.Hoegner, *Hitler und Kahr*, p. 81
34.Hofmann, *Der Hitlerputsch*, p. 143
35.Hoegner, *Hitler und Kahr*, p. 127
36.Hoegner, *Hitler und Kahr*, p. 121
37.Hoegner, *Hitler und Kahr*, pp. 136–138

38.Hoegner, *Hitler und Kahr*, pp. 136–137
39.Hoegner scria: „În ultimii ani, a devenit un sport obișnuit al guvernului bavarez să nege vehement zvonurile frecvente despre puci… cu o baie acidă de batjocură“. Hoegner, *Hitler und Kahr*, p. 136

Capitolul 5. PUCIUL

1.Karl Sommer, *Beiträge zur bayerischen* (dosarele autorului), p. 197
2.„Eindrücke eines Augenzeugen“, *Münchener Zeitung*, 9 noiembrie 1923 (prima pagină)
3.H. Francis Freniere, Lucie Karcic, Philip Fandek (trad.), *The Hitler Trial before the People's Court in Munich* (Arlington, VA: University Publications of America, 1976), p. 65
4.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), partea 1, p. 50
5.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), partea 1, p. 309
6.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), partea 1, p. 50
7.Hofmann, *Der Hitlerputsch*, p. 162
8.Hanfstaengl, *Hitler*, p. 36
9.„Die Ereignisse des gestrigen Abends“, *Münchener Zeitung*, 9 noiembrie 1923
10.John Toland, *Adolf Hitler*, vol. 1 (New York: WHS Distributors, 1976), p. 166
11.Hofmann, *Der Hitlerputsch*, pp. 164–165
12.Istoricii cred că dovezile arată că Ludendorff știa exact ce se întâmplă. Propriul său fiu vitreg a spus ca încăpățânatul general i-a povestit ulterior că se ținuse deliberat departe de Bürgerbräukeller – la început. Hoegner, *Hitler und Kahr*, p. 196. Ceea ce e posibil ca bătrânul general să le fi spus celor trei era: „Nu-mi place nici mie, așa cum nu vă place nici vouă, și dintr-un motiv simplu: Ludendorff voia poziția cea mai înaltă – cea de dictator-șef, nu de șef al armatei.“ I-a spus acest lucru unui oaspete cu două zile înainte de puci. Hoegner, *Hitler und Kahr*, p. 112
13.Hofmann, *Der Hitlerputsch*, p. 166
14.Freniere, *The Hitler Trial*, p. 67
15.Otto Gritschneder, *Der Hitler-Prozess und sein Richter Georg Neithardt (München: C.H. Beck,* 2001), p. 23; *Münchener Zeitung*, prima pagină, 9 noiembrie 1923
16.Hoegner, *Hitler und Kahr*, p. 168
17.Hans Kallenbach, *Mit Adolf Hitler auf Festung Landsberg* (München: Verlag Kress & Hornung, 1939), p. 28
18.Kallenbach, *Mit Adolf Hitler*, p. 27
19.Kershaw, *Hitler: 1889–1936*, p. 174
20.Harold J. Gordon. Jr., *Hitler and the Beer Hall Putsch* (Princeton: Princeton University Press, 1972), pp. 271–273
21.Hoegner, *Hitler und Kahr*, p. 149
22.Hoegner, *Hitler und Kahr*, p. 149
23.Frank, *Im Angesicht*, p. 61

24.Bürgerbräukeller a remis ulterior Partidului Nazist o notă de plată neachitată pentru „bere, cârnați, mâncare, cafea, mobilă distrusă, halbe sparte, portative pentru orchestră și 148 de seturi de tacâmuri furate“ și o notă de plată specială pe numele lui Hitler pentru ouă, ceai și chiftele. Gritschneder, *Der Hitler-Prozess*, p. 140.
25.Ernst Hanfstaengl, *15 Jahre mit Hitler. Zwischen Weissem und Braunem Haus* (München: Piper, 1980), p. 141
26.Gritschneder Nachlass, Cutia 239, document de la editură. „Fiindcă unitatea lor era atât de puternică, ne era imposibil să rezistăm. Ne-au luat 290 000 de bancnote a câte 50 de miliarde de mărci, în valoare de 14 500 trilioane de mărci, și 105 000 bancnote de un miliard, în valoare de 105 trilioane de mărci. Tot ce am putut obține a fost ca un supervizor să supravegheze predarea și să primim chitanțe pentru sumele respective.“
27.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), p. 62
28.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), p. 57
29.Gordon, *Hitler and the Beer Hall Putsch*, p. 353
30.Hoegner, *Die Verratene Republik*, p. 186
31.Rechizitoriu împotriva lui „Joseph Berchthold și a camarazilor săi“ în „micul proces al lui Hitler“, Tribunalul Poporului din München 1, 29 mai 1924, republicat în Kallenbach, *Mit Hitler*, p. 29
32.Gordon, *Hitler and the Beer Hall Putsch*, p. 353
33.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), p. 62
34.Gordon, *Hitler and the Beer Hall Putsch*, p. 358
35.Freniere, *The Hitler Trial*, p. 70
36.*Ullrich, Adolf Hitler: Biographie*, p. 180, din Detlev Clemens, *Herr Hitler in Germany* (Göttingen: *Vandenhoek and Ruprecht*, 1996), p. 80
37.„Der vierte Tag des Hitlerprozesses“, *Süddeutsche Zeitung*, 29 februarie 1924
38.Gordon, *Hitler and the Beer Hall Putsch*, p. 360
39.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), partea a 3-a, p. 1177
40.Esser, documente
41.Ullrich, Adolf Hitler: *Biographie*, p. 178
42.Hanfstaengl, *Hitler*, pp. 27–29
43.Hanfstaengl, *15 Jahre*, p. 61
44.Hanfstaengl, *Hitler*, pp. 106–109
45.Jablonsky, *The Nazi Party*, p. 43
46.Hanfstaengl, *Hitler*, p. 108

Capitolul 6. PRĂBUȘIREA

1.Alois Maria Ott, „Aber plötzlich sprang Hitler auf… “, *Bayern Kurier*, 3 noiembrie 1973
2.Istoricul închisorii, „100 Jahre JVA Landsberg am Lech“, 30; Heinz A. Heinz, *Germany's Hitler* (Londra: Hurst and Blackett Ltd., 1934), p. 170
3.Franz Hemmrich, „Adolf Hitler in der Festung Landsberg“, scris de mână, Institut für Zeitgeschichte, ED 153; Arhiva Manfred Deiler, p. 4
4.Otto Lurker (SS-Sturmführer), *Hitler hinter Festungsmaurern: Ein Bild aus trüben Tagen* (Berlin: E.S. Mittler & Sohn, 1933), p. 14. Ironic, „fortăreața“ era din nou folosită în 2015 ca mic atelier în cadrul închisorii, pentru ambalarea de scânduri și ruj. Vizita autorului, 10 februarie 2015
5.Prof. George Sigerson, „Custodia Honesta for Political Prisoners: Custom in Foreign Nations“, *Votes for Women*, 26 aprilie 1912
6.Kallenbach, *Mit Adolf Hitler*, p. 50
7.Klaus Weichert, istoricul închisorii, scrisoare către autor, 13 iulie 2015

8.Hemmrich, „Adolf Hitler“, p. 3
9.La cererea lor reciprocă, cei doi deținuți din Landsberg nu s-au întâlnit niciodată. Arco-Valley era un pătimaș inamic al lui Hitler. Din istoria închisorii, „100 Jahre JVA Landsberg am Lech“, p. 30
10.Hemmrich, „Adolf Hitler“, p. 14
11.Trevor-Roper, *Hitler's Secret Conversations*, p. 281
12.Kallenbach, *Mit Adolf Hitler*, fotografie, p. 112b
13.Hemmrich, „Adolf Hitler“, pp. 5–6
14.Gritschneder, *Der Hitler-Prozess,* Fritz Wiedemann, *Der Mann, der Feldherr werden wollte* (Vellberg und Kettwig: Verlag S. Kappe, 1964), p. 55
15.Guvernatorul Bavariei, Eugen von Knilling, către trimisul din învecinatul Baden-Württemberg, în Plöckinger, *Geschichte*, p. 21
16.Hemmrich, „Adolf Hitler“, p. 11
17.Ullrich, *Adolf Hitler: Biographie*, p. 180
18.Hemmrich, „Adolf Hitler“, p. 18
19.Esser, documente
20.Toland, *Adolf Hitler*, vol. 1, p. 190
21.Ernst Deuerlein, *Der Aufstieg der NSDAP in Augenzeugenberichten* (München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1989), p. 202
22.Plöckinger, *Geschichte*, p. 29
23.Deuerlein, *Aufstieg*, p. 202
24.Plöckinger, *Geschichte*, p. 21
25.Hemmrich, „Adolf Hitler“, p. 13
26.Alois Maria Ott, scrisoare către Werner Maser, 12 decembrie 1973, de la Institut für Zeitgeschichte, ED 699/42
27.Ott, scrisoare către Werner Maser, ED 699/42
28.Această secțiune provine în întregime din Alois Maria Ott, „Aber plötzlich sprang Hitler auf… “, *Bayerischer Kurier*, 3 noiembrie 1973; „Von guter Selbstzucht und Beherrschung“, *Der Spiegel* 16 (1989): p. 61.
29.Hanfstaengl, *Hitler*, p. 113
30.Hemmrich, „Adolf Hitler“, p. 15
31.Plöckinger, *Geschichte*, p. 32
32.Nachlass Gritschneder, Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Cutiile 238–258
33.Lucrarea sa, *Fundamentele secolului al XIX-lea*, scrisă inițial în germană (*Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts*), a fost cel mai important tratat rasist de la începutul sec. XX, fundamentând conceptul extremist că arienii, și mai ales popoarele nordice, erau stăpânii naturali ai Universului.
34.Brigitte Hamann, *Winifred Wagner: A Life at the Heart of Hitler's Bayreuth* (New York: Harcourt, 2002, 2005), pp. 70–71
35.Ehard a scris imediat după o reconstrucție detaliată a întregii conversații. Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Nachlass Ehard, nr. 94; *Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), anexa 5, partea 1, pp. 299–307
36.Nachlass Ehard, p. 710
37.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), p. 301
38.Otto Gritschneder, *Bewährungsfrist für den Terroristen Adolf H.: Der Hitler-Putsch und die bayerische Justiz* (München: C.H. Beck, 1990), p. 42
39.Cei care le trimiteau le numeau *Liebesgaben*.

40.Plöckinger, Geschichte, 33, nota de subsol către Paula Schlier, *Petras Aufzeichnungen* (Innsbruck: Brenner-Verlag, 1926), p. 136
41.Hemmrich, „Adolf Hitler“, p. 16

42.Facsimil al scrisorii în Toland, *Adolf Hitler*, pp. 224–225
43.Hess, *Briefe*, p. 332
44.Hemmrich, „Adolf Hitler“, p. 12
45.Lurker, *Hitler hinter*, p. 8. Detalii despre Wrede în Jablonsky, *Dissolution*, p. 181
46.Lurker, *Hitler hinter*, p. 8
47.Hemmrich, „Adolf Hitler“, p. 12
48.Dosarele închisorii, Staatsarchiv München, JVA 12417
49.Plöckinger, *Geschichte*, pp. 14–15

50.Gordon, *Hitler and the Beer Hall Putsch,* p. 474
51.Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Dietrich_Eckart
52.Jäckel și Kuhn, *Hitler: Sämtliche Aufzeichnungen*, p. 1038

53.Hemmrich, „Adolf Hitler“, p. 25
54.Hemmrich, „Adolf Hitler“, pp. 22–23
55.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), p. 308
56.Kubizek, *The Young Hitler*, pp. 179–180
57.Kubizek, *The Young Hitler*, pp. 179–180
58.Alan E. Steinweis, *Studying the Jew: Scholarly Antisemitism in Nazi Germany* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2006), p. 25
59.Frank, *Im Angesicht*, p. 46

60.Timothy W. Ryback, *Hitler's Private Library: The Books that Shaped His Life* (New York: Knopf, 2008), frontispiciu
61.Hamann, *Hitler's Vienna*, pp. 74–75
62.Kellerhoff, *Mein Kampf*, p. 67
63.Hitler, *Mein Kampf*, pp. 36–38
64.Frank, I*m Angesicht*, p. 47
65.Plöckinger, *Geschichte*, p. 20. Memoriul n-a fost niciodată găsit, dar s-au făcut multe referiri la el în timpul procesului.

66.Plöckinger, *Geschichte*, p. 21

Capitolul 7. UN PROCES PENTRU ÎNALTĂ TRĂDARE

1.Gritschneder, *Der Hitler-Prozess und sein Richter Georg Neithardt*, p. 13
2.Înainte de a deveni Academia de Infanterie a Reichswehr-ului, fusese locul de antrenament pentru vechea armată bavareză. La intrare era o inscripție cu „Școală de război“ (Kriegsschule). Vezi foto, Gritschneder, *Der Hitler-Prozess*, p. 124.
3.Thomas R. Ybarra, „Lossow Admits Fooling Plotters“, *New York Times*, 11 martie 1924
4.„Ludendorff Cool as Trial Begins“, *New York Times*, 27 februarie 1924
5.*Münchener Zeitung*, 28 februarie 1924
6.Freniere, *The Hitler Trial*, p. xxix
7.Gordon, *Hitler and the Beer Hall Putsch*, p. 457
8.Hanfstaengl, *Hitler*, p. 113
9.*Süddeutsche Zeitung*, 26 februarie 1924
10.*Münchener Post*, 29 februarie 1924

11.„Der vierte Tag des Hitler-Prozesses“, *Süddeutsche Zeitung*, 30 februarie [marcat pe extrasul din ziar, dar trebuie să fi fost 29 februarie] 1924
12.Dr. Carl Misch, *Vossische Zeitung*, 26 februarie 1924
13.„Der vierte Tag des Hitler-Prozesses“, *Süddeutsche Zeitung*, 30 februarie [marcat pe extrasul din ziar, dar trebuie să fi fost 29 februarie], 1924

14.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), ilustrația 1, schița 12a
15.Dr. Carl Misch, „Gerichtstag“, *Vossische Zeitung*, 26 februarie 1924
16.*Münchener Zeitung*, 29 februarie 1924
17.„Die Sitzung ist eröffnet“, *Vossische Zeitung*, 26 februarie 1924
18.*Neues Münchener Tagblatt*, 12 martie 1924
19.Dr. Carl Misch, „Gerichtstag“, *Vossische Zeitung*, 26 februarie 1924
20.Deuerlein, *Aufstieg*, p. 205
21.Gritschneder, *Bewährungsfrist*, p. 63
22.Gritschneder, *Der Hitler-Prozess*, p. 54
23.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), p. 17
24.Gritschneder, *Der Hitler-Prozess*, p. 43
25.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), p. 1223
26.Gritschneder, *Der Hitler-Prozess*, p. 65
27.*The London Times* spune „aproape patru ore“ în „Munich Treason Trial“, *London Times*, 27 februarie 1924. La fel și *Vossische Zeitung* în „Zweiter Tag im Hitler-Prozess“, 28 februarie 1924. În mod similar, înregistrarea unei ședințe a Consiliului de Miniștri din Bavaria, din 4 martie, la Deuerlein, *Aufstieg*, pp. 215–216. Oricum, înregistrările de la proces sugerează că a durat aproximativ trei ore.
28.„Es sei unmöglich den Redestrom Hitlers zu hemmen.“ Comentariu de Gürtner la ședința cabinetului. Deuerlein, *Aufstieg*, p. 16
29.Kershaw, *Hitler: 1889–1936*, pp. 23–54
30.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), p. 20. Hitler va folosi ulterior exact aceeași frază de început în *Mein Kampf*.
31.Deuerlein, *Hitler*, p. 71
32.*Berliner Tageblatt*, nr. 97, „Abend-Ausgabe“, 26 februarie 1924
33.Acesta și toate celelalte citate din discursul de început al lui Hitler provin din *Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), pp. 20–65.
34.Freniere, *Hitler Trial*, p. 70
35.„Hitlers Verteidgungsrede“, *Frankfurter Zeitung*, 26 februarie 1924
36.„En allemagne, Le procès Hitler-Ludendorff“, *Le Temps*, 1 martie 1924
37.Gritschneder, *Der Hitler-Prozess*, pp. 56–57
38.„Das neue Mekka“, *Vossische Zeitung*, 27 februarie 1924
39.Deuerlein, *Aufstieg*, p. 205

Capitolul 8. JUDECATA ISTORIEI

1.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), p. 161
2.„Public Excluded at Munich“, *London Times*, 29 februarie 1924
3.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), p. 195
4.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), partea 1, p. 39
5.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), pp. 194–200
6.„Münchner Eindrücke – Aus dem Gerichtssaal von unserem besonderen Vertreter“, *Pressebüro Krauss*, 23 martie 1924

7.„Munich Trial: General Ludendorff's Story“, *London Times*, 1 martie 1924
8.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), pp. 252–285
9.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), pp. 277–278
10.Frank, *Im Angesicht,* p. 51
11.T.R. Ybarra, „Ludendorff's Talk at Treason Trial Dismays His Party“, *New York Times*, 2 martie 1924
12.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), pp. 203–205
13.„Antwort des Zentrums an Ludendorff“, *Berliner Tageblatt*, 2 martie 1924
14.Gritschneder, *Der Hitler-Prozess*, p. 113
15.„Knallerbsen“, *Münchener Pos*t, 4 martie 1924
16.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), p. 447
17.„En Allemagne, Le procès Hitler-Ludendorff“, *Le Temps*, 1 martie 1924
18.Thomas R. Ybarra, „Prosecutor Drops Ludendorff Case“, *New York Times*, 7 martie 1924
19.Deuerlein, *Augstieg*, pp. 215–216
20.„Das Mass ist voll“, *Vossische Zeitung*, 6 martie 1924
21.Nume în Gritschneder, *Der Hitler-Prozess*, p. 113
22.Thomas R. Ybarra, „Prosecutor Drops Ludendorff Case“, *New York Times*, 7 martie 1924
23.Nachlass Ehard, p. 99, Bayerisches Hauptstaatsarchiv, pp. 40–41
24.„Konnte Dr. Ehard den Aufstieg Hitlers verhindern?“ *Süddeutsche Zeitung*, iunie 1949, în Ehard Nachlass, p. 98, Bayerisches Hauptstaats-archiv
25.Deutsche Wetterzentrale. http://old.wetterzentrale.de/cgi-bin/webbbs/wzconfig1.pl?read=93
26.„Entweder bedingungslose Unterwerfung oder Kampf“, *Deutsche Presse*, 12 martie 1924
27.„Der Hochverratsprozess in München“, *Berliner Tageblatt*, 10 martie 1924
28.„Ermittlungsverfahren gegen Kahr-Lossow“, *Vossische Zeitung*, 11 martie 1924
29.„Räuberunwesen“ în *Der seltsame Prozess*, de dr. Ernst Feder, *Berliner Tageblatt*, 15 martie 1924
30.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), partea a 2-a, p. 737
31.„Die Aussage Lossows“, *Neues Münchener Tagblatt*, 12 martie 1924
32.*München-Augsburger Abendzeitung*, 12 martie 1924
33.„Seisser“, *Süddeutsche Zeitung*, 13 martie 1924
34.Mommsen, *Aufstieg und Untergang*, p. 212
35.„The Munich Trial: Von Kahr Cross-examined“, *London Times*, 13 martie 1924
36.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), pp. 964–965
37.„Kahr“, *Deutsche Presse*, 13 martie 1924
38.Weinberg, *Hitler's Table Talk*, p. 170
39.„Moralität und Legalität“, *Völkischer Kurier*, 15 martie 1924
40.„Moralität und Legalität“, *Völkischer Kurier*, 15 martie 1924
41.„Moralität und Legalität“, *Völkischer Kurier*, 15 martie 1924
42.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), p. 1034
43.„Der Vorhang fällt“, *Münchener Post*, 28 martie 1924
44.Deuerlein, *Augstieg*, p. 221
45.„Das Schlusswort im Prozess“, *Allgemeine Zeitung*, 31 martie 1924
46.Thomas R. Ybarra, „Ludendorff Exalts Himself with Gods“, *New York Times*, 28 martie 1924
47.Thomas R. Ybarra, „Ludendorff Exalts Himself with Gods“, *New York Times*, 28 martie 1924
48.„Trommeln“, *Vossische Zeitung*, 28 martie 1924
49.„Der Vorhang fällt“, *Münchener Post*, 28 martie 1924
50.„Höhnische Verherrlichung des Hochverrats“, *Münchener Post*, 27 martie 1924
51.Thomas R. Ybarra, „Munich in Ferment, Awaiting Verdict“, *New York Times,* 29 martie 1924

52.Notele autorului din Staatsarchiv München
53.Thomas R. Ybarra, „Munich in Ferment, Awaiting Verdict“, *New York Times*, 29 martie 1924
54.T*homas R. Ybar*ra, „Munich in Ferment, Awaiting Verdict“, New York Times, 29 martie 1924
55.Thomas R. Ybarra, „Munich in Ferment, Awaiting Verdict“, *New York Times*, 29 martie 1924
56.„Kahr, Lossow, Seisser zur «Erholung» in Italien“, *Allgemeine Zeitung*, 29 martie 1924
57.„Der scharzweissrote Wimpel“, *Vossische Zeitung*, 1 aprilie 1924
58.Otto Strasser, *Hitler și eu* (trans. din *Hitler et moi*), 1940, http://mailstar.net/otto-strasser-hitler.html
59.„Ludendorff est acquitté“, *Le Petit Parisien*, prima pagină, 2 aprilie 1924
60.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), p. 297
61.*Hitler-Prozess* (transcriere de la proces), p. 364
62.Gritschneder, *Der Hitler-Prozess*, p. 55
63.Citat în *Frankfurter Zeitung*, 5 aprilie 1924
64.„Judicial Bankruptcy“ de Ernst Feder, *Berliner Tageblatt*, 1 aprilie 1924.
65.„Verdict Called April Fool Joke“, *New York Times*, 2 aprilie 1924
66.Gritschneder, *Der Hitler-Prozess*, p. 15
67.„Deutschlands Justizschande“, *Vorwärts*, 2 aprilie 1924
68.Toby Thacker, *Joseph Goebbels: Life and Death* (New York: Palgrave Macmillan, 2009), pp. 33–34

Capitolul 9. REORGANIZAREA LUMII

1.Hemmrich, „Adolf Hitler“, p. 25
2.Hess, *Briefe*, p. 323
3.Foto, Muzeul Memorial al Holocaustului, SUA, https://www.ushmm.org/propaganda/archive/hitler-landsberg/
4.Plöckinger, *Geschichte*, p. 33
5.Hemmrich, „Adolf Hitler“, p. 41
6.Werner Maser, *Adolf Hitler*, Mein Kampf*: der Fahrplan eines Welteroberers: Geschichte, Auszüge, Kommentare* (Esslingen: Bechtle, 1974), pagina de titlu
7.Jäckel și Kuhn, *Hitler: Sämtliche Aufzeichnungen*, p. 1216
8.Jäckel și Kuhn, *Hitler: Sämtliche Aufzeichnungen*, pp. 1216–1227
9.Plöckinger, *Geschichte*, 34, nota de subsol la „Mitteilung vom 27.9.1951 in: IfZ- Archiv, München, ZS 137.“
10.Hess, *Briefe*, p. 273
11.Beierl și Plöckinger, „Neue Dokumente“, pp. 261–279
12.Plöckinger, *Geschichte*, p. 42
13.Plöckinger, *Geschichte*, p. 40
14.Plöckinger, *Geschichte*, p. 34, și Beierl și Plöckinger, p. 273, nota de subsol la *Volksruf* (Salzburg), 17 mai 1924
15.Arhiva Manfred Deiler, http://www.buergervereinigunglandsberg.de/festungshaft/DokumenteHitlerFestungshaft.pdf
16.„Abschrift. Besuche für den Gefangenen Adolf Hitler“, Staatsarchiv München, nr. 14344
17.Hemmrich, „Adolf Hitler“, p. 44
18.Foto, Anna Maria Sigmund, *Des Führers bester Freund* (München: Wilhelm Heyne Verlag, 2005), p. 81
19.Beierl și Plöckinger, „Neue Dokumente“, p. 268
20.Hess, *Briefe*, p. 349
21.Hemmrich, „Adolf Hitler“, pp. 35–36

22.Plöckinger, *Geschichte*, p. 406, note de subsol, *Völkisches Echo*, 11 iulie 1924

Capitolul 10. ȘEFUL

1.Kallenbach, *Mit Adolf Hitler*, pp. 52–53
2.Kallenbach, *Mit Adolf Hitler*, p. 51
3.Anna Maria *Sigmund, Des Führers*, pp. 57–58
4.Lurker, *Hitler hinter*, p. 23
5.Hess, *Briefe*, p. 324
6.Kallenbach, *Mit Adolf Hitler*, p. 61
7.Kallenbach, *Mit Adolf Hitler*, pp. 47–48
8.Hemmrich, „Adolf Hitler“, p. 58
9.Hess, *Briefe*, p. 349
10.Kallenbach, *Mit Adolf Hitler*, p. 96
11.Kallenbach, *Mit Adolf Hitler*, p. 97
12.Hemmrich, „Adolf Hitler“, p. 41
13.Hemmrich, „Adolf Hitler“, pp. 92–93
14.Lurker, *Hitler hinter*, Ilustrația 17, pp. 66–67
15.Hemmrich, „Adolf Hitler“, p. 33
16.Kallenbach, *Mit Adolf Hitler*, p. 78
17.Raport medical al dr. Brinsteiner din închisoarea Landsberg, 2 aprilie 1924, în Lurker, *Hitler hinter*, p. 68
18.Hanfstaengl, *Hitler*, p. 114
19.Kallenbach, *Mit Adolf Hitler*, p. 79
20.Lurker, *Hitler hinter*, p. 41

Capitolul 11. CARTEA SFÂNTĂ

1.Weinberg, *Hitler's Table Talk*, p. 218
2.Werner Jochmann, *Nationalsozialismus und Revolution: Ursprung und Geschichte der NSDAP in Hamburg 1922–1933* (Frankfurt, 1963), pp. 77–78
3.Jäckel și Kuhn, *Hitler: Sämtliche Aufzeichnungen*, p. 1247, din *Völkischer Kurier*, 7 iulie 1924
4.Hess, *Briefe*, p. 349
5.Jochmann, *Nationalsozialismus*, p. 91
6.Hitler, *Mein Kampf*, p. xxvii
7.H.R. Trevor-Roper, „The Mind of Adolf Hitler“, *Hitler's Table Talk 1941–1944: His Private Conversations*, Londra, 2000–2008, p. xiii
8.Weinberg, *Hitler's Table Talk*, p. xxii
9.Beierl și Plöckinger, „Neue Dokumente“, p. 294
10.Kershaw, *Hitler: 1889–1936*, p. 240
11.Hitler, *Mein Kampf*, pp. 64–65
12.Hitler, *Mein Kampf*, p. 42
13.Kershaw, *Hitler: 1889–1936*, și *Hamann*, p. 74
14.Hitler, *Mein Kampf*, p. 177
15.Barbara Zehnpfennig, „Nationalsozialismus als Anti-Marxismus? Hitlers programmatisches Selbstverständnis in «Mein Kampf»“, *Die weltanschaulichen Grundlagen des NS-Regimes: Ursprünge, Gegenentwürfe, Nachwirkungen*. Tagungsband der XXIII. Conferința Königswinter din februarie 2010, pp. 79–99
16.Hitler, *Mein Kampf*, p. 116

17.Fest, *Hitler*, p. 214
18.Otto Strasser în Kershaw, *Hitler: 1889–1936*, p. 242
19.Kershaw, *Hitler: 1889–1936*, p. 241
20.Eberhard Jäckel, *Hitlers Weltanschauung* (Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1981), p. 7
21.Fritz Stern, *The Politics of Cultural Despair: A Study in the Rise of the German Ideology* (Berkeley: University of California Press, 1961, 1974), p. xi
22.Zehnpfennig, „Nationalsozialismus“, p. 82
23.Hitler, *Mein Kampf*, p. 358
24.Hitler, *Mein Kampf*, p. 313
25.Hitler, *Mein Kampf*, p. 70
26.Barbara Zehnpfennig, *Adolf Hitler: Mein Kampf: Weltanschauung und Programm: Studienkommentar* (München: Wilhelm Fink, 2011), p. 247
27.Plöckinger, *Geschichte*, p. 50, nota de subsol la Bundesarchiv Bern (Elveția), Nachlass Hess (Documentele Hess), 1.211– 1989/148, 33
28.Scrisoare de la Ilse Hess către Werner Maser, 28 decembrie 1952. „Fahrplan eines Welteroberers: Adolf Hitlers «Mein Kampf»“, von Werner Maser, *Der Spiegel*, nr. 32, 1 august 1966, p. 38
29.Hanfstaengl, *Hitler*, p. 115

30.Hanfstaengl, *Hitler*, p. 115
31.Hess, *Briefe*, p. 346
32.Barbara Zehnpfennig, „Nationalsozialismus“, pp. 79–99
33.Hitler, *Mein Kampf*, p. 149
34.Hitler, *Monologe*, p. 58
35.Hess, *Briefe*, pp. 341–343
36.Weber, *Hitler's First War*, p. 28ff
37.Hess, *Briefe*, p. 324
38.Hess, *Briefe*, p. 330
39.Hemmrich, „Adolf Hitler“, p. 44
40.Edmund A. Walsh, S.J., „The Mystery of Haushofer“, *Life*, 16 septembrie 1946, p. 107
41.Frank, *Im Angesicht*, p. 46
42.Hess, *Briefe*, p. 322
43.Toland, *Adolf Hitler*, vol. 1, p. 208, notă de subsol la mărturia de la Nürnberg, 7 octombrie 1945, p. 7
44.Hess, *Briefe*, p. 345
45.Jäckel, *Weltanschauung*, p. 38; Jäckel și Kuhn, *Hitler: Sämtliche Aufzeichnun-gen*, p. 96
46.Plöckinger, *Geschichte*, p. 52
47.Hitler, *Mein Kampf*, pp. 334–337
48.Hitler, *Mein Kampf*, p. 333
49.Deuerlein, *Aufstieg*, p. 236
50.Plöckinger, *Geschichte*, p. 53
51.Hess, *Briefe*, p. 347
52.Plöckinger, *Geschichte*, p. 55
53.Plöckinger, *Geschichte*, p. 54
54.Hitler, *Mein Kampf*, p. 229
55.Hitler, *Monologe*, p. 262
56.Beierl și Plöckinger, „Neue Dokumente“, p. 293
57.Beierl și Plöckinger, „Neue Dokumente“, p. 294

58.Hitler, *Mein Kampf*, p. 317
59.Hitler, *Mein Kampf*, p. 324
60.Kellerhoff, *Mein Kampf*, p. 86
61.Jäckel și Kuhn, *Hitler: Sämtliche Aufzeichnungen*, p. 1242
62.Noakes și Pridham, ed., *Nazism: A History*, p. 37
63.Kurt G.W. Ludecke, *I Knew Hitler: The Lost Testimony by a Survivor from the Night of the Long Knives* (Barnesly: Pen & Sword, 2011 [orig. 1938]), p. 175
64.Ludecke, *I Knew Hitler*, p. 179
65.Jochmann, *Nationalsozialismus*, p. 91
66.Hitler, *Mein Kampf*, p. 379
67.Hitler, *Mein Kampf*, p. 376
68.Kallenbach, *Mit Hitler*, p. 150
69.Hess, *Briefe*, p. 338
70.Staatsarchiv München, JVA 12437
71.Hess, *Briefe*, p. 347

Capitolul 12. A DOUA ȘANSĂ

1.Hitler, *Mein Kampf*, p. 256
2.Weinberg, *Hitler's Table Talk*, p. 216
3.Kershaw, *Hitler: 1889–1936*, p. 237
4.Gritschneder, *Bewährungsfrist*, pp. 116–117
5.Plöckinger, *Geschichte*, p. 61, nota de subsol, *Das Buch der Deutschen*, p. 3ff
6.Plöckinger, *Geschichte*, p. 56
7.Hess, *Briefe*, p. 353
8.Gritschneder, *Bewährungsfrist*, p. 126
9.Gritschneder, *Bewährungsfrist*, p. 129
10.Gritschneder, *Bewährungsfrist*, p. 130
11.Hitler, *Monologe*, pp. 259–260
12.Plöckinger, *Geschichte*, p. 62; Hess, *Briefe*, p. 359
13.Plöckinger, *Geschichte*, p. 62
14.Weinberg, *Hitler's Table Talk*, p. 217

Capitolul 13. UN NOU ÎNCEPUT

1.Hanfstaengl, *Hitler*, p. 125
2.Weinberg, *Hitler's Table Talk*, p. 217
3.Plöckinger, *Geschichte*, p. 63
4.Hanfstaengl, *Hitler*, p. 125
5.Plöckinger, *Geschichte*, pp. 67–68
6.Large, *Where Ghosts Walked*, p. 203

Epilog. CE S-A ÎNTÂMPLAT PÂNĂ LA URMĂ

1.Hitler, *Mein Kampf*, p. 772
2.Hitler, *Mein Kampf*, p. 772
3.Hitler, *Mein Kampf,* p. 741
4.*Kellerhoff, Mein Kampf*, pagina de titlu
5.Plöckinger, *Geschichte*, p. 175
6.„Erledigung Hitlers", *Frankfurter Zeitung und Handelsblatt* (*Erstes Morgenblatt*), p. 70, nr. 841 (11 noiembrie 1925)

7.Plöckinger, *Geschichte*, p. 183
8.Plöckinger, *Geschichte*, pp. 184–186
9.Plöckinger, *Geschichte*, p. 419ff
10.Plöckinger, *Geschichte*, pp. 154–155
11.Interviu cu autorul, 12 iunie 2014
12.Sven Felix Kellerhoff, „«Mein Kampf» zeigt Hitler als systematischen Denker“, *Die Welt* (interviu cu Barbara Zehnpfennig), 17 ianuarie 2012. https://www.welt.de/kultur/history/article13819610/Mein-Kampf-zeigt-Hitler-als-systematischen-Denker.html

---

13.Claus Christian Malzahn, *Deutschland, Deutschland: Kurze Geschichte einer geteilten Nation* (München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2005), p. 7

FOTO

Hitler la fereastră, în „celula“ nr. 7 de la închisoarea din Landsberg (Arhivele Naționale)

Această fotografie faimoasă îl arată pe Hitler la o manifestație prorăzboi, în Piața Odeon din München, pe 2 august 1914. Este posibil ca fotografia să fi fost trucată câțiva ani mai târziu, din motive de propagandă. (Fotoarchiv Heinrich Hoffmann, Bayerische Staatsbibliothek)

Hitler, extrema stângă, cu alți furieri ai armatei germane, în Primul Război Mondial. De regulă, se așeza singur la marginea grupului. (Arhivele Naționale)

Hitler la cafeneaua Heck, de la München, la marginea Grădinilor Regale, împreună cu prietenul său, Ernst Hanfstaengl (Fotoarchiv Heinrich Hoffmann, Bayerische Staatsbibliothek)

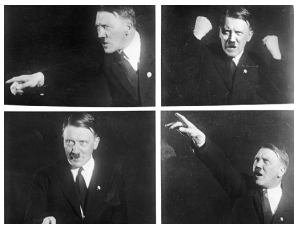

Hitler exersând posturile din timpul discursurilor, pentru fotograful Heinrich Hoffmann (Bundesarchiv)

O adunare nazistă la berăria Bürgerbräukeller, unde Hitler a pus în scenă puciul din 1923 – și adunarea de revenire din 1925. În 1939, a scăpat ca prin urechile acului de o tentativă de asasinat în aceeași berărie. (Bundesarchiv)

Hitler și generalul Erich Ludendorff, eroul din Primul Război Mondial. Au condus împreună marșul final al puciului, dar, ulterior, relațiile dintre ei s-au răcit considerabil. (Fotoarchiv Heinrich Hoffmann, Bayerische Staatsbibliothek)

Puciști patrulând prin München într-un camion (Fotoarchiv Heinrich Hoffmann, Bayerische Staatsbibliothek)

Pucișții au lipit proclamații prin München anunțând formarea unui nou guvern provizoriu. (Historisches Lexikon Bayerns)

Pucișții au răpit consilieri socialiști și comuniști. Hans Kallenbach este primul din dreapta. (Fotoarchiv Heinrich Hoffmann, Bayerische Staatsbibliothek)

În timpul puciului, un vorbitor nazist atrage o mare mulțime în fața Primăriei din München. (Fotoarchiv Heinrich Hoffmann, Bayerische Staatsbibliothek)

Heinrich Himmler, un nou-convertit la cauza nazistă și viitor șef al mașinăriei de ucis a SS, ține un steag în timp ce pucișții cuceresc un sediu al districtului militar – singurul lor succes. (Fotoarchiv Heinrich Hoffmann, Bayerische Staatsbibliothek)

Hitler și ceilalți inculpați în ultima zi a procesului pentru trădare, la Școala de Infanterie. (Pöhner este absent.) (Fotoarchiv Heinrich Hoffmann, Bayerische Staatsbibliothek)

O fotografie secretă făcută în timpul procesului pentru trădare al lui Hitler. Judecătorul Neithardt stă în mijlocul completului de judecată. (Fotoarchiv Heinrich Hoffmann, Bayerische Staatsbibliothek)

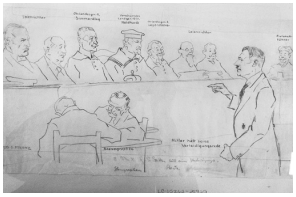

Pledoaria lui Hitler în fața curții, descrisă de un artist desenator (Otto D. Franz, Biblioteca Congresului)

În timpul procesului lui Hitler, o revistă cunoscută de satiră îl înfățișa pe acesta dând foc clădirii guvernului în timp ce stă pe umerii generalului Lossow, care stă peste comisarul Kahr, care somează poliția. Steaua nazistă (svastica) este în plin avânt. (Biblioteca Congresului)

În spatele intrării de falsă fortăreață, închisoarea Landsberg era o instituție modernă în 1923. (Închisoarea Landsberg)

18._Hitler's_cell_in_Landsberg_Prison._The_upright_typewriter_was_put_there_for_effect._ _wrote_Mein_Kampf_on_a_small_portable.jpg

Celula însorită a lui Hitler, în închisoarea Landsberg. Mașina de scris a fost adăugată pentru efect în anii 1930, când naziștii au transformat celula într-un altar. (Archiv Manfred Deiler)

Hitler a scris *Mein Kampf* la această mică mașină de scris portabilă, marca Remington. (Hermann Historica)

Împodobită cu o placă și cu frunze de laur, celula lui Hitler a devenit un loc de pelerinaj în anii 1930. „Turismul lui Hitler“ a explodat, 100 000 de vizitatori trecând prin acea cameră doar în 1938. (Archiv Manfred Deiler)

„Fortăreața“ închisorii Landsberg era o clădire modernă, nu un castel vechi. După ce celula lui Hitler a devenit altar, de sărbători, la ferestre se atârna steagul nazist. (Archiv Manfred Deiler)

Hitler a trăit bine la închisoarea Landsberg, unde avea un scaun de răchită pe care stătea când își bea ceaiul și citea ziarele. Cununa era un cadou de la un admirator. (Yad Vashem)

Hitler și-a cumpărat câte o bere de 18 pfeningi zilnic, între 20 aprilie și 5 mai 1924. Semnătura lui este pe mijlocul paginii. (Archiv Manfred Deiler)

În închisoare, Hitler a stat alături de alți patru participanți la puci, la etajul al doilea al clădirii „fortăreață“. De la stânga la dreapta: Hitler, Emil Maurice, col. Hermann Kriebel, Rudolf Hess, dr. Friedrich Weber. (închisoarea Landsberg)

Hitler și Emil Maurice se plimbă și discută în grădina închisorii. Aprovizionat constant cu dulciuri și produse de patiserie de către admiratorii săi, Hitler a luat în greutate. Pare că nu mai încape în perechea de *lederhosen*. (Fotoarchiv Heinrich Hoffmann, Bayerische Staatsbibliothek)

După ce a părăsit închisoarea, Hitler pozează în fața porții cetății Landsberg. Îi plăceau automobilele la modă, precum acesta, cu care s-a întors la München. (Yad Vashem)

„Hitler liber!“ proclamă un ziar nazist, la eliberarea lui Hitler. (Fotoarchiv Heinrich Hoffmann, Bayerische Staatsbibliothek)

Una dintre primele ediții ale *Mein Kampf*, publicată pentru prima dată în 1925, avea o copertă simplă și includea subtitlul *Eine Abrechnung (O socoteală)*. (Hermann Historica)

Edițiile ulterioare ale cărții *Mein Kampf* au avut o supracopertă mai dramatică și nu au mai avut subtitlu. (exemplarul autorului)

Hitler și-a vizitat celula de la închisoarea Landsberg în 1934, la zece ani după ce a stat acolo și a scris Mein Kampf. Era de acum dictatorul Germaniei. (Yad Vashem)

După al Doilea Război Mondial, închisoarea Landsberg a devenit Închisoarea Penală de Război nr. 1 a Armatei SUA. 259 de germani condamnați pentru crime împotriva umanității au fost executați prin spânzurare la doar 50 de metri distanță de clădirea unde Hitler și-a petrecut anul 1924. (Arhivele Naționale)